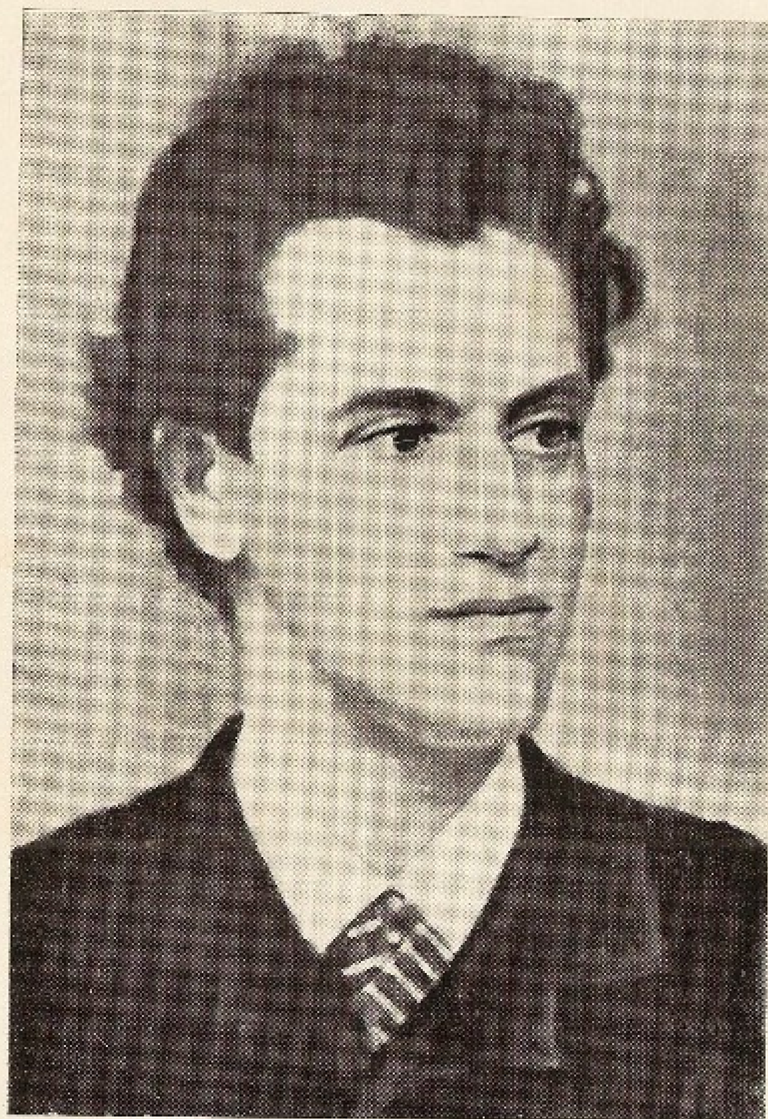

Ciprian Porumbescu

C. GHIBAN

CÂNTA LA STUPCA O VIOARĂ

ediţia a II-a

Cuprins

PREFAŢĂ

În primăvara anului 1958 recomandam tuturor iubitorilor de muzică şi chiar profesioniştilor să cunoască viaţa zbuciumată a compozitorului Ciprian Porumbescu, prin lectura romanului *Cânta la Stupca o vioară…* de Constantin Ghiban. Nici eu, nici autorul cărţii nu ne-am gândit atunci că, în mai puţin de trei ani de la apariţie, volumul nu numai că se va epuiza – fenomen frecvent azi în literatura noastră, când setea de cultură a poporului nostru a crescut uimitor faţă de trecut – dar va necesita chiar o reeditare. Interesul de care s-a bucurat cartea în rândurile cititorilor a determinat Editura militară să scoată într-o nouă ediţie volumul *Cânta la Stupca o vioară…*

Despre Ciprian Porumbescu s-a scris foarte mult în muzicologia noastră. Poate mai mult decât despre oricare alt compozitor din secolul al XIX-lea. Numai în ultimul deceniu au apărut două masive volume de *Opere alese* din creaţia compozitorului, o monografie de popularizare, iar opereta *Lăsaţi-mă să cânt* l-a făcut cunoscut pe Ciprian Porumbescu în U.R.S.S., Germania, Cehoslovacia, Ungaria, Iugoslavia etc. Astfel, numele autorului operetei *Crai Nou* se bucură azi de o largă circulaţie, făcând cinste muzicii noastre.

Cânta la Stupca o vioară… este o amplă monografie a vieţii şi operei lui Ciprian Porumbescu. O putem socoti fără greş o veritabilă monografie literară, întrucât datele documentare ce i-au servit autorului ca puncte de plecare sunt autentice, riguros verificate, deci îl pot satisface şi pe specialist. Constantin Ghiban a întreprins o adevărată cercetare muzicologică, spre a pătrunde toate tainele legate de nefericita viaţă a compozitorului. Ca vechi biograf şi editor al muzicii compozitorului bucovinean, mărturisesc că am fost profund impresionat de seriozitatea şi migala documentării scriitorului şi nu pot trece cu vederea autenticitatea remarcabilă în care a fost surprins eroul lucrării lui Constantin Ghiban.

Pentru arta noastră, nu cunoaştem un alt talent care să fi lăsat până la vârsta de 29 de ani, când Ciprian Porumbescu a murit din pricina temniţei habsburgice, peste 200 de lucrări! Ele fac dovada unui remarcabil creator. Şi aci ţinem să facem o precizare: nu judecăm numai valoarea artistică, moştenirea lui Ciprian Porumbescu – compozitorul, ci talentul multilateral, bogăţia de idei care-i învăluia fiecare lucrare, intuiţia viitorului

muzicii româneşti. Atitudinea sa de artist militant pentru o lume nouă.

Lucrările lui Ciprian Porumbescu suferă adeseori de scăderi tehnice. Pe de o parte pentru că el nu urmărea gloria, ci căuta să răspundă operativ unor cerinţe spirituale ale maselor, să însufleţească cercurile de amatori în mijlocul cărora a trăit. Pe de altă parte, fiindcă lipsa mijloacelor materiale l-a silit să-şi întrerupă studiile superioare de la Viena. De aci, insuficienta elaborare şi finisare artistică pe care o vădeşte opera lui Ciprian Porumbescu. Şi totuşi, împotriva insuficienţelor în pregătirea profesională, în ciuda lipsei unui teren fertil pregătit de înaintaşi (ce lucrări de mari proporţii, reprezentative, s-au scris la noi până în anul 1880?), compozitorul bucovinean a îmbogăţit patrimoniul muzicii noastre – la vârsta de 28 ani! – cu opereta *Crai Nou,* temelia genului liric românesc. Dacă vom cântări toate aceste condiţii şi realizări, suntem siguri că nu vom greşi afirmând că prin moartea timpurie a lui Ciprian Porumbescu, poporul nostru a pierdut pe unul din cei mai înzestraţi muzicieni ai săi.

Larga popularitate de care se bucură numele autorului *Baladei* ne apare explicabilă în primul rând prin conţinutul bogat şi calităţile melodice deosebite ce-i caracterizează aproape toate lucrările. Porumbescu trăieşte şi emoţionează auditoriul şi azi, cu aceeaşi forţă ca în trecut, fiindcă melodia rămâne totdeauna pe primul plan al compoziţiilor sale. Seva sănătoasă a folclorului se simte din plin. De aici decurge şi a doua explicaţie: caracterul larg accesibil, popular, care asigură corurilor, operetei, romanţelor şi pieselor instrumentale o destinaţie de masă. Istoria mişcării artistice de amatori din pragul veacului nostru nu cunoaşte numele unui alt compozitor român mai des cântat şi reprezentat (ne referim în special la *Crai Nou)* decât Ciprian Porumbescu. Aproape toate reuniunile corale săteşti din Ardeal şi Banat, toate „societăţile muzicale” din Bucovina, Moldova şi Muntenia, toate cercurile studenţeşti i-au înscris lucrările în programele lor. Prin conţinutul patriotic înaintat, unele lucrări ale sale au devenit veritabile cântece revoluţionare, care au cucerit pe rând generaţiile tinere luptătoare pentru cauza poporului. Aceasta atestă legătura indisolubilă cu poporul a lui Ciprian Porumbescu, care şi-a pus întregul talent şi capacitatea creatoare în slujba aspiraţiilor

maselor populare, făcându-se ecoul suferinţelor şi năzuinţelor de veacuri ale acestora.

În lumina acestor aprecieri, romanul biografic al scriitorului Constantin Ghiban ne apare binevenit.

…Dar în răstimpul dintre cele două ediţii „arcuşul” talentatului autor al cărţii s-a frânt pe neaşteptate. După o grea suferinţă, în plină maturitate, când năzuinţele sale scriitoriceşti începuseră a se împlini, Constantin Ghiban s-a stins din viaţă.

Rămas singur în faţa cărţii lui Constantin Ghiban, am căutat să întreprind ceea ce autorul n-a mai avut vreme să facă. În repetate rânduri discutasem împreună pe marginea noilor documente despre Porumbescu, descoperite în ultima vreme, şi nu de puţine ori Constantin Ghiban şi-a mărturisit dorinţa de a-şi îmbogăţi lucrarea, de a o revedea din punct de vedere stilistic, de a elimina unele amănunte nesemnificative. N-a bănuit că moartea era atât de aproape, încât nu va avea nici măcar răgazul să-şi revizuiască sumar vechiul manuscris.

Am recitit aşadar zilele trecute romanul *Cânta la Stupca o vioară…* Faţă de trecut, emoţia s-a amplificat, fiindcă pe de o parte simţeam că îmi revine o sarcină mult mai grea ca odinioară, iar pe de altă parte parcă nu aş fi dorit nici să intervin în manuscris, dar nici să las să vadă lumina tiparului unele inadvertenţe pe care cu certitudine că scrupulozitatea lui C. Ghiban nu le-ar fi trecut cu vederea. De aceea am ales calea de mijloc: opera literară şi-a păstrat aproape integral conţinutul, iar scăpările de amănunt le-am rezolvat în spiritul autorului, socotind aceasta mai degrabă o muncă colegială, sincer şi modest omagiu postum adus prietenului dispărut. De altfel, intervenţiile de conţinut sunt minime, iar forma biografiei romanţate aleasă de Constantin Ghiban a fost păstrată.

Parcurgând filele cărţii, adeseori am simţit în unele replici ale dialogului o părticică din sufletul modestului scriitor, pe care – iubite cititor – îngăduie-mi să-l creionez în câteva rânduri.

Născut la 9 ianuarie 1919, în comuna Şchiopeni (Huşi); Constantin Ghiban a rămas orfan de ambii părinţi din fragedă vârstă, copilăria petrecându-şi-o printre străini. Cu multe greutăţi a terminat şcoala primară, după care a urmat liceul în Timişoara, plătindu-şi taxele, cărţile şi întreţinerea din bani agonisiţi cu multă trudă. După terminarea liceului s-a înscris la

Şcoala militară de ofiţeri de artilerie din Piteşti, obţinând la absolvire gradul de sublocotenent.

Constantin Ghiban a participat cu însufleţire la luptele purtate de armata noastră, alături de glorioasa Armată Sovietică, pe frontul antihitlerist.

Fire sensibilă, dublată de un real talent literar, Constantin Ghiban începe de timpuriu să scrie versuri, pe care le publică în diferite reviste.

Cotitura politico-socială săvârşită de poporul nostru în august 1944 i-a deschis noi perspective în creaţie. Poezii, texte pentru cântece, povestiri, scenete, mici piese de teatru au început să apară în publicaţiile literare ce sprijineau talentele în plină dezvoltare. În paginile revistei, *Educaţia artistică,* editată de D.S.P.A., Constantin Ghiban a cântat viaţa fericită a ostaşului de tip nou, legat de popor.

Colaborarea cu formaţiile artistice care au luat fiinţă în cadrul armatei (Teatrul armatei, Ansamblul de cântece şi dansuri etc.) au lărgit sfera de activitate a scriitorului care avea să se remarce în anul 1949 prin libretul operetei *Cântecul munţilor* de Viorel Doboş, lucrare cu conţinut contemporan, inspirată din actualitate.

Numele lui Constantin Ghiban este întâlnit frecvent în revistele şi ziarele militare *(Apărarea patriei, Viaţa militară. Pentru apărarea patriei),* pe partiturile muzicale ale cântecelor de masă, ostăşeşti etc., în programele echipelor artistice militare, în emisiunile radiofonice ş.a.

Două volume de amploare – *Flăcăul din Binţinţi* şi *Inima lui Horia* – anunţă talentul epic al lui Constantin Ghiban. Deşi bolnav, Constantin Ghiban nu şi-a înfrânat elanul scriitoricesc şi a mai închegat două lucrări: romanul *Sub stelele lui August* (în colaborare cu Al. Petrescu) şi volumul de povestiri închinat eroilor aviatori – *Vulturi argintii.* Nu le-a putut vedea tipărite, fiindcă în ziua de 25 septembrie 1959 a murit la Bucureşti.

Cânta la Stupca o vioară… reprezintă fără îndoială primul succes literar al autorului. Retipărirea vechii ediţii ne scuteşte de alte argumente. De ce a plăcut cititorilor această lucrare?

Romanul vieţii nefericite a lui Ciprian Porumbescu a găsit în Constantin Ghiban un condei sprinţar, colorat, destul de meşter în reconstituirea unei epoci, a unei atmosfere. Vioiciunea

dialogului, totdeauna cursiv, natural autentic ca limbaj, captivează cititorul. Autorul a mânuit cu siguranţă chiar dificilele stiluri regionale ale limbajului bucovinean şi bănăţean, pe care şi le-a asimilat organic în decursul existenţei sale petrecute pe ambele meleaguri. Adeseori, replica în romanul *Cânta la Stupca o vioară...* are o valoare de document. Pentru cine cunoaşte corespondenţa şi articolele lui Ciprian Porumbescu nu este greu să desluşească acest lucru.

Vasta documentare muzicologică, dublată de fantezia impusă de specificul genului literar a conferit volumului *Cânta la Stupca o vioară...* principalele elemente de reconstituire autentică a mediului porumbescian.

Cum şi-a realizat Constantin Ghiban romanul său?

Fiindcă dispunem de o scrisoare autografă a autorului pe care ne-a înmânat-o în primăvara anului 1958 şi deoarece conţinutul ei rămâne semnificativ pentru vastitatea investigaţiei şi a cercetării întreprinse de autor, îmi îngădui să citez câteva fragmente mai interesante:

„Ideea romanului s-a născut probabil în 1939, când am jucat în opereta *Crai Nou* pe scena Operei din Timişoara. Eram elev într-a 7-a de liceu. Mi-a plăcut foarte mult opereta pe care noi am pregătit-o sub priceputa îndrumare a inimosului nostru profesor Alexandru Tiberiu (azi cercetător ştiinţific la Institutul de Folclor)... Melodiile lui *Crai Nou* m-au îndemnat să cercetez tot mai intens viaţa compozitorului. De-a lungul anilor am reuşit să adun document cu document. În timp ce mă aflam pe front am scris o bună parte dintr-o operetă inspirată din viaţa lui Ciprian Porumbescu: *Un sărut la despărţire.*

Mai târziu, prin 1952, am început să mă gândesc din nou la problema Porumbescu. Plănuiam o operetă, dar am renunţat şi m-am apucat de roman. Am muncit asiduu, căutând să cuprind cât mai cald, cât mai veridic viaţa lui Ciprian Porumbescu...

Documentarea mea are două ramuri: una scrisă, alta verbală. În prima categorie intră documentele şi studiile publicate de Constantin Morariu, Leca Morariu, Ştefan Pavelescu, Valeriu Branişte, Iraclie Porumbescu, M. Gr. Posluşnicu, Viorel Cosma etc.

După ce am studiat cu grijă toate documentele scrise, am pornit pe teren:

La Cluj, d-na Cionca – nepoata de soră a lui Ciprian Porumbescu – mi-a pus la dispoziţie foarte mult material documentar, printre care şi o parte din jurnalul de zi al compozitorului. Mi-a povestit multe, am luat notiţe şi am făcut fotografii. Tot la Cluj este o doamnă de vreo 90 de ani – D-na Bologa Lucia – care a cunoscut pe Ciprian Porumbescu şi a făcut parte din ansamblul care a reprezentat pentru prima oară *Crai Nou.* La Timişoara am luat informaţii preţioase de la Ştefan Pavelescu (profesor) şi de la d-na Nina Koch – născută Cionca – strănepoată a lui Ciprian Porumbescu. La Bucureşti m-am bucurat de sprijinul d-lui Ciprian Raţiu, Tiberiu Brediceanu şi al d-lui prof. Gh. Cardaş. La Braşov – la Schei, la liceul Şaguna etc. etc. La Suceava, la Ilişeşti, la Stupca, am colindat îndelung şi am bătut şi la multe porţi. Bătrânii satelor, preoţii, membri ai fostei societăţi *Ciprian Porumbescu* mi-au procurat foarte mult material documentar. Am fost la Stupca în martie, când totul e înflorit, când parcă şi pomii cântă. Am văzut locurile copilăriei, codrul pe care mi l-am imaginat aşa cum era atunci, parcul, conacul, locul fostei colonii de lăutari, şcoala din Ilişeşti, am căutat casa lui Gorgon, cărarea pe care venea tânărul îndrăgostit, în urmă cu ani. La Suceava am văzut casa în care a locuit în mahala, liceul, tot...”

Iată „Odiseea” – cum o numeşte Constantin Ghiban – a romanului *Cânta la Stupca o vioară...*

Este emoţionantă dragostea autorului pentru compozitorul bucovinean. Dar mult mai puternică rămâne impresia seriozităţii şi migalei cercetării întreprinse de Constantin Ghiban, ce se dovedeşte astăzi a nu fi fost zadarnică.

Fără îndoială că, în perioada când Constantin Ghiban şi-a elaborat romanul, multe documente semnificative din existenţa şi opera lui Ciprian Porumbescu nu fuseseră încă date la iveală.

Cunoaşterea tuturor acestor noi elemente ar fi îmbogăţit romanul scriitorului nostru. Este suficient să arătăm, de pildă, că atitudinea seminaristului şi fiului de preot faţă de biserică era departe de „sfinţenia” şi misticismul propovăduit de mediul în care şi-a petrecut anii tinereţii. *Candidatul Linte* – comedia muzicală al cărei libret a fost elaborat de Ciprian Porumbescu – rămâne o satiră necruţătoare la adresa practicilor şcolare de odinioară, compozitorul criticând făţiş necinstea, favoritismul, prostia, farsa examenelor de absolvenţă a seminarului etc. De

asemenea, schiţele umoristice din vremea studenţiei, păstrate în manuscris în colecţiile particulare ale urmaşilor familiei, relevă poziţia lui Ciprian Porumbescu faţă de feţele „preasfinţilor” profesori de la Cernăuţi şi atitudinea de zeflemea la adresa practicilor religioase.

Nu mai puţin importante ne apar unele aspecte legate de activitatea compozitorului la Viena. Aici a asistat la cursurile marelui pedagog, compozitor şi organist Anton Bruckner (fapt care explică dezvoltarea talentului de orchestrator de mai târziu), iar *Colecţiunea de cântece sociale pentru studenţii români,* publicată în timpul studiilor, a căzut ulterior în mâna cercurilor socialiste din România. După cum ne informează ziarul *Munca* nr. 2, din 1 martie 1892, corul *Clubului muncitorilor* din Bucureşti, condus de Athanasie Alexandrescu, a interpretat melodia populară *Pân’ era cioroaica barză,* cântec cules de Ciprian Porumbescu din Stupca şi publicat în *Colecţiunea de cântece sociale.* Aşa se explică şi larga circulaţie a celorlalte coruri ale autorului *Baladei* în cercurile socialiste, unele devenind cântece revoluţionare ce s-au menţinut decenii întregi în repertoriul clasei noastre muncitoare (de pildă, *Marş de 1 mai* nu este altul decât binecunoscutul *Cântec de primăvară* de Ciprian Porumbescu, astăzi devenit semnal al posturilor noastre de radio).

Cunoaşterea noilor documente ar fi dus desigur la o explicare mai plauzibilă şi a altor momente din romanul *Cânta la Stupca o vioară...*

Constantin Ghiban nu a fost muzician şi de aceea nu a căutat să desluşească unele valori artistice în opera *muzicală* a lui Ciprian Porumbescu, fapt care ar fi adâncit conţinutul romanului.

Cu aceste observaţii de natură a limpezi unele pasaje din roman, cu unele îndreptări de nume proprii *(Bârseanu* în loc de Bârsan, *Arrigo* Boito în loc de Camillo Bolto etc.) romanul *Cânta la Stupca o vioară...* apare într-o formă mai îngrijită faţă de prima ediţie.

Povestea existenţei creatorului primei operete româneşti începe în ziua de 14 octombrie 1853, când în comuna Şipotele Sucevei a venit pe lume cel de-al doilea din cei 9 copii ai preotului Iraclie Porumbescu. Filele îngălbenite ale istoriei ne poartă departe până în veacul al XVIII-lea pe firul strămoşilor familiei, când se pomeneşte numele lui „badea Tănase”

(Atanasie Golembiovski), vajnicul şi neînfricatul vornic şi pălimar din Suceviţa. În neamul Porumbeştilor ura faţă de stăpânirea apăsătoare şi dragostea pentru poporul obidit au rămas legi ale vieţii tuturor urmaşilor. Şi Ciprian Porumbescu se pare că le-a ilustrat ideile cu o vigoare neobişnuită în opera sa, a cărei trăinicie peste decenii se dovedeşte încă de neînvins.

De aci înainte, las condeiul lui Constantin Ghiban să depene cântul şoptit al strunelor viorii fermecate de la Stupca...

VIOREL COSMA

Bucureşti 12 martie 1961

PARTEA ÎNTÂI

1

Era cam prin luna lui Cireşar a anului 1866, şi era o secetă şi o foame cum de mult nu se pomenise prin părţile de jos ale Bucovinei. Trei ani în şir arşiţa dogorise ogoarele, dar ca în anul acesta, niciodată. Umblau bieţii oameni prin sate după un pumn de mălai şi arar se întâmpla de găseau să-şi astâmpere foamea. Zadarnic băteau la uşa bogatului, că bogatul n-avea îndurare pentru cel sărac lipit pământului.

Prin sate prinseră a se răspândi vorbe venite de peste hotarul Moldovei, precum că răsturnarea lui Vodă Cuza de către boierii cei mari şi aducerea pe scaunul domniei a unui prinţ străin de ţară ar fi adus pedeapsa cerului asupra plaiurilor străbune…

Şi zăpuşeala se-ntindea. Cuprindea holdele, livezile şi fâneţele ca o caracatiţă de foc. Numai inima codrului rămânea tânără, cu izvoare proaspete, cu flori şi cu smeurişuri pline de fructe dulci şi roşii ca jeraticul. De aceea şi pâlcul drumeţilor, care în ziua aceea suia anevoie dealul, află loc de popas la marginea drumului ce taie de-a dreptul codrul Ilişeştilor, până jos către apa Stupcăi.

Drumeţii îşi puseră tăgârţele pe iarba pălită de arşiţă şi se afundară în făgetul răcoros. Erau opt de toţi – trudiţi, pricăjiţi, zdrenţăroşi, cu tălpile bătătorite de colburile atâtor drumuri. Printre ei se afla un moşneag cu plete albe ca argintul, gârbov, care se sprijinea într-o cârjă. La urechea stângă purta un cercel mic de aramă, pe care erau săpate nişte înflorituri ciudate, ce aminteau de slova vechilor psaltiri.

Bătrânul rămase lângă desagii peticiţi, legaţi cu fel de fel de sfori şi sârme. Erau în ei sumane rupte, împăturite în pânze fumurii de cort, ceaune, pirostrii pline de funingine, table ruginite, prinse cu nituri. Asta era toată averea lor. Ostenit de cale, moşneagul se trase sub crengile unui fag ce străjuia marginea drumului. Oftă, copleşit de amintiri. Se întoarse către desişul răcoros al făgetului şi gura lui arsă de sete abia mai putu grăi:

— Haida, feţii mei. Satu-i colea-n vale. Om găsi poate acolo ceva de-ale gurii. Haida să pornim, feţii mei…

Din umbrele pădurii suiră glasuri, semn că cei strigaţi îi auziseră chemarea. Într-un târziu, bătrânul murmură cufundat în negura aducerilor aminte: „Am plecat cu tinereţele şi mă-ntorc

cu bătrâneţele. Stupca, Stupca, să te mai văd o dată şi să mor…”

Se opinti apoi cu dreapta în cârjă şi cu stânga săltă pe umăr desaga veche, corfolită, în care părea că poartă un lucru nespus de drag.

— Haida, feţii mei, se mai auzi o dată glasul stins al moşneagului.

Curând, ceata ostenită şi flămândă se porni către vale. Lângă moşneag mergeau doi bărbaţi uscăţivi, tăcuţi, cu plete mari, negre şi chip arămiu. În urma lor abia se mai târau două femei slabe şi amărâte. Cea mai tânără ducea un prunc care-i scâncea la sân. În coada grupului, doi copilandri, cu ţurloaiele goale, îmbrăcaţi doar cu nişte cămăşi de in, zdrenţuite şi acelea, se hârjoneau, stârnind colbul înfierbântat al drumului.

Vârstnicii drumuiau fără a scoate o vorbă. Codrul rămăsese în urmă. Văpaia soarelui devenea şi mai arzătoare. Drumul, încins de arşiţă, era ca un pârâu de colb argintiu şerpuind pe sub arborii cu umbră săracă.

Satul se zărea aproape, pe sub pletele gălbejite ale grădinilor cu meri, cu cireşi şi cu zarzări. Pe măsură ce depărtarea scădea, paşii călcau mai cu nădejde pe nisipul arzător, foamea se făcea tot mai chinuitoare.

— Ira, c-am ajuns! zise bărbatul din dreapta moşneagului. Săltă pe umăr legătura peticită, atârnată pe o bâtă. Tinichelele, mâncate de rugină, zăngăniră sec.

De cum intrară în sat, bătură la prima poartă.

— O bucătură de ’măligă, gospodare, că ne prăpădim de foame!

— Sărmanii de noi, se văită o femeie, de trei zile n-avem o mână de mălai în casă.

— Doamne, dă ploaie, doamne, că ne stingem cu zile. Se auzi glasul unui ţăran. De-ar creşte măcar napii şi ştevia!

Pâlcul drumeţilor porni mai departe, încet, cu paşi greoi, lipsiţi de vlagă. Cerură la altă casă:

— Ni se prăpădesc copchiii. Înduraţi-vă pentru pruncu’ ista, încaltea, că noi om mai răbda, zise rugător bătrânul.

O ţărancă le dădu o bucată de mămăligă.

— Atâta am pe ziua de azi. O dau pentru prunc. Ţine, femeie!

Toţi ochii cătară măriţi către bucata de mămăligă. Femeia cu prunc în braţe întinse mâna şi-o luă, îngăimând vorbe de

mulţumire. Şi din nou o porniră, încovoiaţi, cu pas tărăgănat, stârnind după dânşii nouraşi alburii de colb. Multe case erau pustii, că stăpânii lor umblau prin alte sate, după un ciur de mălai. Nici câinii nu se-auzeau lătrând. Lăsaseră ogrăzile şi băteau câmpii după vreun stârv de vită crăpată de foame.

Osteniţi, drumeţii cătau cu ochii, în stânga şi în dreapta, casa părintelui Iraclie. La o răscruce, întâlniră nişte scripcari goi, la fel de necăjiţi ca şi dânşii.

— Oameni buni, casa părintelui care-i?

— Iaca ceea de sus, din marginea toloacei, răspunse un scripcar tinerel şi slab ca o umbră, arătând către o clădire albă, cu foişor în faţă şi cu cerdac spre răsărit. În spatele casei se ridicau coline cu coamele arămite de secetă.

— Duceţi-vă şi cântaţi-i şi voi în ogradă, că are un fecior, acu'venit de la şcoli: Ţâprian îi zice şi tare-i mai sunt pe plac cântecele aistea ale noastre. Cântă şi el din scripcă. Cântă frumos. Duceţi-vă de grabă. Îi om de inimă părintele…

Cum ajunseră, începură a se uita printre şipcile gardului.

Florile din faţa casei atârnau veştede în văpaia soarelui. Din cerdacul îmbrăcat în viţă ruginie se auzea ca prin vis struna unei viori…

Moşneagul tresări; duse mâna pâlnie la ureche. Ochii i se înviorară.

— Ehei! Ce vechi îi cântecul ista. De unde l-o fi ştiind băietul? Dară, el l-o fi cântând?

Ascultă din nou. Tremurul strunelor trezea în inima lui aduceri aminte…

Deodată se auzi un glas blând:

— Îndrăzniţi, fiii mei. Poarta e deschisă şi câini răi nu am în ograda mea.

Bătrânul săltă în cârjă, îşi luă cuşma veche în mână şi intră făcând semn celorlalţi să-l aştepte afară.

Îl întâmpină un bărbat înalt, cu privire ageră, cu barbă castanie.

— Poftim, zise părintele Iraclie, punându-i în mână o bucată de mălai rumenit în cuptor.

— Mulţămesc, părinte, răspunse moşneagul, de-ie-ţi Dumnezeu mărire şi sănătate! Da' cu atâta, vai, nu mi-i destul. Opt guri suntem, opt guri uscate de foame. Eu de cerut nu cer mai mult, că nici n-am cerşit până azi. Of, dar acu' au dat

vremuri grele peste noi. Nu-i câştig în niciun fel; ni-i de a ne scăpa zilele din astă grea cumpănă.

Bătrânul suspină amar, clătinând din cap cu deznădejde. Ridică apoi ochii mari, luminaţi de un zâmbet plin de bunătate şi zise:

— Dumneata ai un băiet?

— Am.

— Să-ţi trăiască, părinte. Frumos mai cântă! L-am auzit adineauri. Cumpără-i scripca aiasta…

Părintele Iraclie privi cu milă la bătrânul care scosese din desaga peticită o scripcă veche, colbuită, şi pe care i-o întinse cu glas rugător:

— Cumpără-o mă rog, că vremea ei s-a trecut pentru mine, cum s-a trecut şi vremea mea. N-o mai pot mângâia. Mi-s degetele ţepene…

Se plecă pe cârjă cu ochii aţintiţi spre vioară şi suspină adânc…

În clipa aceea un băiat subţirel, plăpând, cu faţă lunguiaţă şi părul bogat, castaniu, coborî tiptil treptele din stânga foişorului.

— Tătuţă, spune-i să cânte, tătuţă, se auzi glasul băiatului.

— Nu i-i bietului om a cânta, măi Cipriane!

Băiatul se opri în faţa moşneagului. Ochii săi mari şi visători întâlniră ochii blânzi ai lăutarului, care-i zâmbi mulţumit şi-i zise:

— De tânăr ştii cânta frumos, flăcăul moşului. Ţine scripca aiasta. Din mână cinstită mi-o venit, în mână cinstită vreau s-ajungă. E-o scripcă de soi… Ehei, cu cât foc nu i-am zis eu din ea… Zeci de ani… Am colindat toată ţara Moldovei şi ţara Munteniei, până dincolo de munţi, pentru o coajă de pâine; doar cântecul mi-a mai îndulcit biata-mi viaţă.

— Da’ vină, moşule, îl pofti Ciprian. Uite, şezi, şezi colea pe trepte.

Părintele Iraclie se uita lung la vioară şi se socotea în gând cu cât să i-o cumpere. Era, aşa la vedere, doar o vechitură: pieptu-i era spart, coardele, urechile şi tarniţa îi lipseau; atât că era meşteşugit lucrată şi de o formă sprintenă, iar fundul cu gardinele-i de primprejur se vedeau bine închegate la un loc, încât păreau a fi una.

— Şi cât ne ceri pe ea, Moşule? întrebă părintele.

— Cât v-o răbda inima. Iaca, trei zile de hrană pentru cele opt guri flămânde, să fie în sănătatea băietului şi-a domniei tale.

— Pofteşte-i pe toţi în ogradă, zise părintele lui Ciprian, care nu-şi mai dezlipea ochii de la vioara moşneagului. Apoi sui treptele şi strigă de pe prispă:

— Emilie, vezi ce mai ai în cămară şi adă flămânzilor colea pe prispă, să-şi astâmpere foamea. Bun e Dumnezeu, de-om scăpa o dată de seceta aiasta.

Ciprian chemă în ogradă pe toţi cei de-afară. Soarele stătea spre asfinţit şi lângă foişorul din faţa casei prinse a se înfiripa oleacă de umbră. Femeile se aşezară pe trepte, lângă bătrân, iar cei doi bărbaţi puseră catrafusele lângă prispă şi se şterseră pe frunte de praf şi năduşeală.

— Hai şi voi mai aproape, îmbie Ciprian pe cei doi copilandri care cătau sfioşi către dânsul.

Mama Emilia, că mamă-i zicea tot satul pentru bunătatea sufletului ei, împărţi tuturor bucate din care mai avea şi ea, că bogaţi nu erau, să aibă în hambare grâu şi păpuşoi adunat în anii de belşug. Mâncară drumeţii şi murmurară cuvinte de mulţumire. Ciprian le scoase apă rece din fântână. Apoi moşneagul îl rugă să aducă oleacă vioara să-i cânte. Ciprian alergă bucuros în odaia de lângă cerdac unde-şi avea el ale lui, rânduite toate frumos: cărţi de cele româneşti, venite de la Iaşi, cărţi nemţeşti, caiete scrise în cei doi ani de gimnaziu, la Suceava, note de muzică aduse de la Lemberg şi Viena, şi-o vioară cumpărată de la Cernăuţi, încă de pe când avea cinci ani. Cu asta cântase el, atunci, la Şipote, lui Carol Miculi, om tare priceput în ale muzicii. Învăţase Miculi meşteşugul de la un mare artist, pe nume Chopin şi era mândru de asta. Nu mai puţin mândru era şi Ciprian: cele dintâi lecţii de muzică le luase de la Miculi. I-a spus lui maestrul odată, când i-a cântat *Măi ciobane de la oi:* „Brava ţie, fecior! Dă-l să-nveţe muzica, prietene Iraclie; are s-ajungă departe”… Dar asta i-a spus-o şi Kir Grigori Vindireu-lăutarul şi mulţi alţi lăutari vestiţi…

„Sărman moşneag, îşi zise Ciprian, alergând pe prispă. Vrea să-mi asculte vioara. Poate mă-nvaţă şi el vreun meşteşug, ori vreun cântec nou.”

— Unde-ai zăbovit atâta, măi copile? îl întrebă blajin părintele Iraclie.

— Lăuta o aveam la-ndemână, da’ nu ştiam ce cântec să încep.

— Şi ce-ai ales, băietul meu? întrebă mama Emilia.

— Ceva vechi şi frumos... Se întoarse apoi către bătrânul lăutar, prinse vioara sub bărbie, înşirui degetele albe şi sprintene pe coardele subţiri şi lăsă arcuşul să lunece într-o cascadă armonioasă de tonuri, care-ţi aprindeau vâlvătăi în piept. Lăutarul sorbea fiecare sunet; fruntea i se înseninase, iar în colţul genelor îi jucau două boabe de rouă. Ciprian mânuia arcuşul cu tot avântul celor treisprezece primăveri. Oamenii de pe uliţă auziră cântecul. Unii se uitau printre ulucile gardului, alţii îndrăzniră chiar să intre în ogradă. Părintele Iraclie se trăsese mai deoparte şi-l asculta plin de uimire. Niciodată parcă nu cântase cu atâta însufleţire. Mama Emilia căta mândră din pragul casei, când la Ciprian, când la bătrânul gârbov şi cărunt, vrăjit de farmecul melodiei.

Când Ciprian sfârşi, bătrânul se ridică şi-l cuprinse în braţe. Ciprian simţi pe obrazul său asprimea bărbii şi căldura unei lacrimi.

— Ce cântec vechi ai cântat, băietul meu, moşului! grăi lăutarul. Mi-a adus aminte de tinereţele mele. Ah, unde sunteţi, tinereţelor, unde sunteţi?

Întinse apoi lăuta lui veche, colbuită, cu strune rupte şi zise:

— Ţine-o, copile: ţi-o dăruiesc. Ia-o în mâinile tale tinere. E bătrână, săraca, mai bătrână ca mine, poate chiar ca tatu-meu... odihnească-se-n pace... Ehei, povestea ei o ştie doar lemnul dintr-însa şi inima din mine.

— Am să-ţi îndeplinesc dorul, moşule, grăi Ciprian, ridicând înseninat fruntea. Da, fie-mi iertat, cum te cheamă pe matale?

— Stănică.

— Îţi mulţumesc, moş Stănică!

Moşneagul se găti să plece. Ceilalţi îşi ridicară şi ei desagii pe umăr.

Părintele Iraclie şi mama Emilia îi mai dăruiră cu nişte mălai şi nişte caş.

— Ţine şi nişte creiţari, moşule, pentru vioară.

— Mulţumesc dumitale, părinte. Mi-i inima împăcată că ştiu în mâna cui are să sune scripca-mi bătrână.

*

Spre seară un firicel de vânt începu a adia prin, frunzele amorţite ale merilor. Pe uliţe răsunau glasurile copiilor, puţin

păsători la grija zilei de mâine. Ciprian îi privea din fereastra odăii de lângă cerdac. De când venise de la şcoală, de la Suceava, îşi luase şi el obiceiul să bată mingea pe toloacă, cu cei de-o seamă cu el. Dar în seara aceea nu s-a mai dus. Vioara dăruită de moş Stănică îl îndemna parcă la visare, îi sunau mereu în auz vorbele lăutarului. Dăinuia încă în el emoţia acelei lacrimi calde cu care ochii bătrânului îi înrourase obrazul. Ce mult se căia că nu-l rugase să mai steie, să-i spună din fir a păr povestea acestei viori pe care, aşa cum era ea, o îndrăgise de îndată. Purta în ea parcă o taină care-l atrăgea. Geaba îi spuse de câteva ori mama Emilia:

— Da’ mai las-o, măi băiete, nu vezi că-i stricată? Doară ai violină nouă. La ce-i bună vechitura ceea?

— Nu mamă. Eu am s-o dreg, am s-o fac bună.

O curaţi bine de praf, o cercetă cu băgare de seamă peste tot şi se apucă să-i tocmească strunele. E drept că nu se prea pricepea. S-ar fi repezit până la sălaşul de pe lunci. Acolo îl cunoşteau toţi scripcarii. Câte zile nu petrecuse Ciprian printre ei, ascultând cântecele ori poveştile celor bătrâni care cutreieraseră lumea! S-ar fi dus şi acum, dacă n-ar fi fost aşa târziu. Până la colina lăutarilor era o bună bucată de mers şi apoi – părintele Iraclie plecase prin sat, pe la oameni. Fără voia lui nu clintea de-acasă. Aşa se învăţase de mic copil.

Totuşi, ieşi pe prispă, hotărât să se ducă într-acolo. De departe, de la poalele codrului, se auzea buciumul ciobanilor. Un mânz alerga prin colbul drumului cât îl ţineau picioarele. Copiii fugeau droaie după el. „Ţine-l, mă, prinde-l, mă!” Hărmălaia trecu prin faţa porţii. Mama Emilia ieşi în prag:

— Am crezut c-au venit Ştefan şi Marioara. Doamne, unde-or zăbovi atâta…

— Apăi, dacă s-or fi abătut şi pe la popa Gorgon, tocmai bine vin mâine-poimâine… făcu Ciprian înciudat.

— Ia du-te tu oleacă până la cotul drumului, poate-i vezi.

— Eu m-aş duce mai degrabă până la scripcari.

— Acum, când s-a înnoptat? Vezi-ţi de treabă, copile. Ci mai lasă-mă cu vechitura ceea, se supără mama Emilia. Hodineşte-te mai bine după un an de şcoală, că zilele trec cât ai fluiera şi acuşi te văd plecând iar la Suceava. Cântă tu cu violina ta nouă. Ce, aceea nu sună frumos? Îi aleasă doar de om cu pricepere la muzică.

— Oi ruga eu pe tătuţă s-o dea şi pe-aiasta la reparat, undeva la oraş… Că el cunoaşte mulţi meşteri într-alde aiestea…

Nici nu sfârşi bine vorba şi iată că părintele Iraclie intră în ogradă, ostenit şi asudat. Mama Emilia, blajină, îl întâmpină cu bucurie. Ciprian îi alergă voios înainte.

— Tătuţă, am curăţat vioara de colb, am lustruit-o oleacă. Ştii că-i tare mândră. N-am urechi la ea, că i-aş pune strunele s-o cerc oleacă la sunet.

— Ţi-i a cânta cu ea? Ei, lasă c-o trimit eu la un meşter bun să ţi-o tocmească.

— Zău, tătuţă? Hai, când mi-o trimiţi?

— Doară n-oi vrea acu' noaptea s-o şi trimit. Aşteaptă până m-oi duce cu treburi la Suceava. Acolo am să întreb pe prietenul Goian judele – unde-ar fi mai nimerit s-o dau: la Lemberg ori la Viena…

— Eu zic la Lemberg, că-i mai aproape…

— O să vedem noi, îi răspunse cu glas scăzut părintele. Uf, da' mare dogoreală a fost şi azi. Dac-a mai ţine-o aşa, apăi nici grâu n-om avea, nici păpuşoi, nemica. Amar de biata lume…

— Eu cred că are să ploaie, tătuţă…

— Deh, ştie sfântul… Da' mie-mi place de tine, măi copile, că în toate găseşti un firicel de nădejde.

Ciprian săltă mândru fruntea.

— Nu m-ai învăţat matale aşa?

— Da, băietul tătuţei. Tot aşa am învăţat şi eu de la alţii mai luminaţi ca mine. Parcă-l aud şi-acu' pe Alecsandri: „Măi Porumbescule, că el nu-mi zicea Golembiovschi niciodată – ce-s negurile cele pe fruntea ta? Cată senin înainte! Viitorele nu-i al lui Mihail Sturza şi nici al Habsburgului de la Viena. Viitorele e-al poporului. Pentru liberarea lui trebuie să luptăm. Aceasta ni-i sfânta datorie”. Ehei, vremuri, vremuri…

Părintele Iraclie grăise cu glas de dascăl. Ciprian, aşezat pe prispa casei alături de el, îi sorbea fiecare vorbă. Alecsandri, Kogălniceanu, Cuza… numele acestea nu se puteau auzi la şcoală la Suceava. Stăpânirea austriacă nu îngăduia sub niciun cuvânt a se vorbi în şcoală despre: *Doinele şi Lăcrămioarele* lui Alecsandri, despre *Letopiseţele* tipărite de Kogălniceanu, cu atât mai puţin despre *Unirea Moldovei şi a Munteniei* făcută sub Cuza Vodă.

— Ehei, aiştia sunt oameni dintr-o bucată. Trup şi suflet pentru poporul nostru. De aceea sunt iubiţi de cei mulţi…

În focul vorbirii, nici părintele Iraclie, nici Ciprian nu băgaseră de seamă că mama Emilia venise în foişor să aştearnă masa.

— Iraclie, iar te-ai aprins cu ale tale… Mai încetişor că te-aude lumea din uliţă. Of, predici la biserică, predici în sat, predici acasă. Mare minune de nu te-o muta şi din satul ăsta… La Şipot ai fost; te-au mutat la Boian; acolo te-au ţinut vreo doi ani aproape fără plată; erau să te omoare slugile domnilor la gâlceava ceea de la ţintirim. Acu' iată-ne la Stupca… Şi nu te-astâmperi de fel…

— Aşa mi-i felul meu. Ce-ţi pasă, preuteasă?

— Iacă-mi pasă, că ştiu cum te au în ochi de rău cei de la consistoriu, o dată ne-aruncă pe cine ştie ce meleaguri şi-atunci… vai de gospodăria noastră şi de copiii iştea. Nu te gândeşti la ei, omule?

— Lasă, nu te mai jălui, ci adă „sfintele bucate”, că tot umblând prin sat mi s-a făcut secetă-n pântece.

Mama Emilia dădu din cap cam supărată şi porni către cuhnie.

Ciprian râse cu poftă de gluma lui tatu-său.

— Ah, mult se mai amestecă şi mamă-ta asta unde nu-i fierbe oala, îi şopti şugubăţ la ureche părintele Iraclie.

— Nu mai zice aşa, tătuţă, mormăi Ciprian. Nu vezi ce harnică-i şi bună mămuţa…

— Aiasta-i drept, dădu înapoi părintele. Rău e la ea numai că prea se-mpacă uşor cu cele rele.

Vru să mai adauge ceva, dar mama Emilia veni cu bucatele. Se aşeză pe scaun lângă Ciprian şi zise cu glas îmbietor:

— Poftim şi mâncaţi, că văd că Ştefan şi Mărioara nu vin.

— Ai văzut, mamă, sări Ciprian, să mai zici matale că aiştia se fac muzicanţi la Opăr la Viena. Toată ziua sunt la scăldătoare la Ilişeşti… Eu atunci am să fac repetiţiunea singur.

— Nu te mânia, băietul tatii, îl linişti vesel părintele Iraclie. În locul Marioarei, a cânta la clavir maică-ta. În locul lui Ştefan cânt eu, autorele. Aşa. Mai toarnă, fă femeie, vreo două înghiţituri de borş, să-mi vină glasul la matcă. Orişicum, e un cântec care cere înflăcărare… şi eu care sunt învăţat mai cu seamă cu „Doamne miluieşte”…

— Păcatele mele, numai de şotii te ţii, se oţărî mama Emilia.

— Deh, femeie, firea omului îi fire şi n-o poţi schimba. Îmi torni borşul, ori ba?

Mama Emilia îi umplu din nou strachina şi, în timp ce părintele sorbea cu poftă borşul, ea se uita cu dragoste la dânsul.

Aşa era părintele Iraclie: întotdeauna hazliu şi gata de glumă. De asta îl iubeau oamenii şi vorbeau cu dragoste despre dânsul. Părintele Iraclie era al lor cu trup şi suflet. Le dăscălea copiii la şcoala satului, şcoală pusă pe picioare de dânsul. Muncea cot la cot cu plugarii, cânta în rând cu ei cântece de-ale lor, bătrâneşti. Colinda satele singur sau cu odraslele după el şi, fiind şi bun de pană, scria stihuri păstrate din bătrâni, din gură în gură, aşa cum îl îndemnase pe el poetul Alecsandri în anii lui de surghiun în ţara Bucovinei. Popii cei mari, credincioşi mai mult împăratului, decât chiar domnului din ceruri, nu-l aveau la inimă nici de frică. Prea cerea el cu înflăcărare ba scutiri de biruri, ba şcoli pentru copiii sătenilor, şi ce-i durea mai rău era că prea dezvelea potlogăriile preasfinţilor egumeni, vlădici, episcopi şi alte asemenea feţe. Ştia părintele Iraclie să-i înfrunte cu hotărâre şi pe vlădicii cei mari şi pe slujbaşii stăpânirii. Nu era omul să se lase călcat în picioare. Nu degeaba spunea el nevestei şi copiilor: – „Măi, tatăl meu, Tănase pălimarul, a fost în tinereţea lui haiduc în ceata lui Darie, cel scăldat în şapte Iordane, care avea lângă inimă iarba fiarelor”.

Degetele lui Ciprian jucau agere pe coardele viorii, întâi făcu o introducere de doină de jale, cu note lungi, cu triluri sprintene care se revărsau ca nişte învolburări peste sunetele grave ale clavirului. Şi când cântecul strunei coborî domol ca un ecou depărtat, absorbit de largul văzduhului, degetele mamei Emilia începură a bate rar clapele albe ca omătul. Părintele, cu mâna dreaptă rezemată de corpul clavirului, dădu drumul glasului. Flacăra lumânărilor ce luminau de o parte şi de alta claviatura se cutremura parcă şi ea de ritmul apăsat al marşului:

Scoală-n grabă, rumpe, sfarmă
Asprul jug necinstitor!
Sfâşie, sdrunecă, darmă
Despotismu-mpilător.

— Pentru Dumnezeu, stai să-nchid barem geamurile, sări mama Emilia. Aici întotdeauna cânţi aşa de tare!

— Ai văzut cum îmi strici tu cântecul? Şi tocmai unde-i mai frumos.

— Frumos şi măreţ, tătuţă! zise Ciprian mândru. O, de ce nu ştiu şi eu să scriu cântece ca matale!

Părintele Iraclie râse măgulit. S-apropie de el şi-l îmbrăţişă cu dragoste.

— Răbdare, băietul meu! 0 să ştii tu scrie, încă mai bine ca tatăl tău. Uite, eu am scris cântecul aista când aveam – va să zică 1823 până la 48 sunt 25 – da, când aveam 25 de ani. Eram în clocotul revoluţiei.

Rămase o clipă pe gânduri, iar mama Emilia se strecură binişor pe uşa dinspre cuhnie, după treburi.

— Aşa a fost, urmă părintele. Scrisesem poezia, dar nu îndrăzneam a o cânta nimănui. Pân’ ce într-o zi, mi-am luat inima-n dinţi şi i-am citit-o bardului nostru. Nemuritorul Alecsandri m-a-ndemnat cu cuvinte dulci şi lăudătoare să urmez pe calea începută. A mai dres el pe ici, pe colo, câte un cuvânt şi mi-a tipărit-o pe ascuns. Parcă văd şi acu’ foaia ieşită proaspăt de la tiparniţă. Pe prima faţă se afla titlul scris mare: *Către Zimbrul Moldovei;* era desenat chiar şi capul unui zimbru care între coarne avea o stemă înconjurată de razele soarelui. Oleacă mai jos se putea citi: *Anul 1848.* Pe faţa cealaltă se afla poezia întreagă subscrisă „Un bucovinean”. Şi s-a împărţit pe la toţi poporenii şi toţi o ştiau pe de-a rostul:

„Scoală-n grabă, rumpe, sfarmă
Acest jug necinstitor!…”

Ehei, visuri mari făurirăm noi atunci dar… jugul a rămas întreg, ba şi mai apăsător şi iaca îmbătrânim şi n-apucăm a ne vedea scăpaţi de robie.

Se înnoptase de-a binelea. Natura uscată sorbea cu nesaţ răcoarea nopţii.

Doamne, ce verdeaţă şi bogăţie era în alţi ani pe câmpiile Stupcăi! Ce frumoasă fusese şi grădina Porumbeştilor în anul ce trecuse. Un rai nu alta. Ciprian, Marioara şi Ştefan alergau toată ziulica pe sub crengile pline de zarzăre şi mere, tăvălindu-se pe iarba mătăsoasă ori suind pe dealuri spre pădure, după smeură

şi fragi. Duminicile stăteau ceasuri întregi la horă, ascultând cântecul flăcăilor şi al scripcarilor. Ciprian îi cunoştea pe toţi. Legase prietenie cu ei. Îi poftea adeseori să vină pe la dânsul ori se ducea el pe la bordeiele lor din luncă. Acolo erau mulţi tineri şi bătrâni, care mai de care mai meşter în mânuirea arcuşului, „Acolo o fi hodinind acu' şi moş Stanică" – se gândea Ciprian, şi îndată îi veni în gând chipul bătrânului, cântecul, vioara cea veche…

— Tătuţă, să nu uiţi să mi-o dai la tocmit.

— Pleacă mâine un om la Suceava. Am să-i scriu judelui Goian să-mi recomande el un meşter bun.

— Scrie-i, tătuţă.

— Da' eu nu cred să se mai poată tocmi…

— Ai să vezi matale. Când moş Stănică spune că-i bună, apoi aşa e. Toate ca toate, dar când e vorba de-scripcă şi de cântec, nu te minte el scripcarul niciodată.

2

Nu s-a lăsat Ciprian până nu şi-a văzut vioara trimisă la reparat. A aflat părintele Iraclie de la prietenul său, judele Goian din Suceava, cum că se află la Lemberg un meşter neîntrecut, anume Martin Richter, şi o trimise acestuia s-o repare cumsecade.

— Eh, acu’ eşti mulţămit, băiete?

— Mulţămit, tătuţă.

— Aşa… acu’ să-mi văd eu de treburile mele… Cu ploicica de azi noapte s-a-ntremat binişor câmpul.

Părintele coborî în sat. În faţa şcolii îl aştepta o ceată de copii. Toţi erau slăbuţi, cu picioarele goale şi îmbrăcaţi în hăinuţe vechi şi cârpite, petic peste petic. Cei mai mari stăteau proptiţi într-o rână de parii gardului şi vorbeau de-ale lor. Cei mici se zbenguiau gălăgioşi pe-alături. Unii se jucau de-a caii, alţii fugeau după un cocoloş de cârpe, legate cu sfoară, bătându-l cu piciorul ori zvârlindu-l cu mâna. Dar când părintele apăru la colţul uliţei, toţi alergară-bucuroşi către dânsul.

— Eh, văd că mingea o bateţi zdravăn!…

— O batem, părinte.

— Da’ din carte învăţat-aţi ceva?

— Învăţat, spuseră toţi într-un glas.

— Eu am învăţat şi nişte stihuri, sări un prichindel, cu ochii negri ca tăciunele. Şi începu a zice pe nerăsuflate:

Am iubit un trandafir
Duşmanii l-au pus la bir.
El de frică s-a răsnit
Şi s-a dus la haiducii.

— Brava, brava, îl mângâie părintele. Acu’ om merge în clasă şi-are să-mi spună fiecare lecţiunea. Bine-a fi?

— Bine! răspunseră copiii în cor.

Părintele Iraclie păşi înainte. Şcolarii după el. Se aşezară cuminţi în bănci, cu ochii ţintă în ochii învăţătorului lor, aşteptând să fie întrebaţi. Tare se bucura părintele când îi vedea pe puii aceştia de ţărani întrecându-se la deprinsul scrisului şi cititului. Mult mai luptase el pentru şcoala asta! Stupca, ca întreg ţinutul Bucovinei de altfel, se zvârcolea sub apăsarea a

trei mari rele: birul împăratului, biciul boierului şi întunericul neştiinţei. Ştia bine bietul părinte Iraclie că n-are el puterea de a mântui poporenii de bir. Cugeta însă că numai aşa, prin lumina învăţăturii, va putea poporul, într-un viitor, să alunge despotismul care-l adusese în sapă de lemn. Numai aşa.

Şcoala satului se afla sub conducerea părintelui Iraclie şi ea îşi începuse activitatea mai întâi în tinda şi clopotniţa bisericii. Asemeni părintelui Iraclie, şi alţi oameni inimoşi înfiinţară şcoli săteşti, pe care însă Consistoriul Mitropolitan de la Cernăuţi se grăbi să le pună sub supravegherea sa.

Cu multă dragoste era părintele faţă de şcolarii săi, dar dacă se întâmpla vreodată ca unul să nu ştie lecţia, se arăta sever şi nu glumea de fel. Tot astfel se supăra el şi pe sătenii care nu-şi trimiteau zilnic copiii la şcoală. Mulţi oameni săraci nu şi-i puteau trimite; îi purtau un an-doi pe la şcoală apoi mergeau şi se jeluiau la părintele că nu mai au puteri. Şi atunci el făcea ce făcea şi le dăruia din banii parohiei un rând de straie, un sumănel, un pieptar, o pereche de ghete ori o pălăriuţă, şi aşa copilul putea să rămâie la carte. Către sfârşitul primăverii, când se încheia anul şcolar, tocmea părintele serbare de-ţi era mai mare dragul. Tot satul venea să-şi vadă odraslele citind ceaslovul şi spunând poezii pe de-a rostul. Părintele sta deoparte şi căta la şcolari. Îi pierdea din ochi de dragi ce-i erau. Şi când începeau cântecele, stârneau lacrimi, nu alta. Copiii, aşezaţi frumos în rânduri – cei mai mici în faţă, iar cei mai mari în spate – cântau cu bărbăţie, de răsuna lunca Stupcăi.

Uneori venea şi Ciprian de-i ajuta tatălui său la lecţii: şi el îi învăţa pe şcolari cântece pe care le dirija singur, spre mândria părintelui.

După serbare, şcolarii intrau în vacanţă. Dar nu se îndurau ei să stea despărţiţi până la toamnă de cărţile lor şi mai cu seamă de cântecele şi poeziile pe care le învăţau de la părintele Iraclie. Aşa că, uneori, se rugau de Ciprian să spună tatălui său să-i mai primească şi peste vară la şcoală, măcar o zi-două pe săptămână. Părintelui îi creştea inima de bucurie când vedea atâta sete de carte şi se ducea să-i înveţe. Numai că în ziua aceea, după ploicica binefăcătoare ce căzuse, se gândi părintele să iasă cu toţi şcolarii la câmp şi astfel să prăşească printre rândurile de păpuşoi, cu cântec şi voie bună. Aşa a şi făcut. A trimis vreo doi şcolari dintr-a cincea să caute sape prin sat. Şi

când au răsărit pâlcurile de băieţi cântând cu sapele pe umăr, au rămas înmărmuriţi sătenii..

— Ei, dragii mei… Să prăşim întâi holda lui badea Pavel, că-i cel mai sărman şi n-are nici copilul lângă el, că l-a băgat slugă la Bocăneţ.

— Doamne, dă-le sănătate! zise cu căldură badea Pavel. Şcolarii începură să prăşească şi să cânte de răsuna lunca; părintele şi el în rând cu ei.

— Brava, feciorii mei! Ziceţi-i cu foc! Ei, ţi-a dat preuteasa sapă bună, Pavele?

— Dat!

— Da’ pe ai mei copchii nu i-ai văzut?

— Văzut, părinte. Uită-te matale la poalele colinei, către prunul cela strâmb. Îi vezi?

De departe zări o fluturare de mâini.

— Acela-i Ciprian şi eu îl credeam teleleu Tănase.

Badea Pavel, văzându-se rămas depărtişor în urma fecioraşilor de la şcoală, se sprijini oleacă de coada sapei să se hodinească.

Deodată, pe drumeagul ce venea şerpuind dinspre sat, se auzi un glas de fecior strigând ca din gură de şarpe:

— Părinte, oameni buni, săriţi degrabă! Îl omoară pe tătuca! Săriţi!

— Cine mă? Unde? întrebară oamenii, alergând către drumeag. Feciorul se opri asudat; gâfâia… răsuflând.

— Au venit să ne ia birul. N-avem de unde da. Vor să ne ia casa, să ne azvârle în drum. Îl bat pe tata de-l omoară. Veniţi degrabă, striga cu deznădejde feciorul.

Nici una, nici două, bărbaţi, femei, copii începură a alerga cu sapele în mână către sat. Dupăiau paşii de se cutremura drumeagul, iar ochii tuturor scăpărau de mânie.

Tot satul se umplu de larmă. Bătrânii de prin ogrăzi se arătară pe la porţi. Dulăii ţâşniră peste gardurile de nuiele. Mulţimea trecu pe uliţa mare, apoi o luă la dreapta, pe după casa lui badea Pavel, apucă pe o cărăruie care tăia de-a dreptul toloaca, până la casa cu pricina. De-acolo se auzeau strigăte deznădăjduite şi plânset de copii. Oamenii se opriră o clipă. În furia lor nu-şi dădură seama dincotro se aud strigătele.

— Să nu-i iertăm, fraţilor, să nu-i iertăm! se auzeau glasuri mânioase.

Părintele Iraclie care alerga în frunte zări gardul sărăcăcios de nuiele putrede, întărit ici-colo cu tufe vii de salcâmi. Peste gard se vedea ograda şi prispa casei. Pe prispă, doi jandarmi strigau cuvinte neînţelese. Iată şi primarul şi pe cei doi finanţări. Între ei, împricinatul legat cu mâinile la spate. Pe prispă, femeia cu doi prunci de mână ţipa cât o lua gura. Un jandarm o ameninţa cu patul puştii. Dar când văzu puhoiul care se apropia, lăsă puşca jos şi după mişcările mâinilor se vedea că arată celorlalţi primejdia ce-i ameninţă. Primarul şi cei doi finanţări suiră degrabă pe prispă şi priviră încruntaţi spre oamenii care năvăleau în ogradă, care pe poarta dată în lături, care sărind gardul. Puhoiul se opri ameninţător în faţa prispei. Primarul dădu un ghiont unui jandarm care făcu grabnic un pas înainte şi strigă: „Halt!” Câţiva săteni săltară fulgerător sapele. Jandarmul, de spaimă, o zbughi în tinda casei. O găină ţâşni pe uşă, bătând din aripi şi ţipând ascuţit. Geamul de la tindă sări în ţăndări. La colţul pervazului apăru ţeava lungă a unei puşti. Văzând-o, primarul îşi mai veni în fire. Săltă fruntea, cercând a-şi face singur curaj şi zise:

— La ce-aţi venit şi ce vreţi?

— Să lăsaţi omul, asta vrem. Se auzi glasul hotărât al unui sătean.

— Hm! Veniţi cu sape, cu ciomege şi cu câini. Răscoală! Revoluţie! Vă aşed în lanţuri pe toţi!

Oamenii aruncară vorbe mânioase. Vreo doi scoaseră cuţitele şi tăiară legătura ce strângea ca un cleşte mâinile umflate ale datornicului.

— Treci femeie încoace şi nu mai boci, răsună glasul lui Pavel. Femeia îşi potoli plânsul şi trecu în faţa mulţimii.

— Şi dumneata ce vrei, părinte, se răsti mânios un finanţăr.

— La ce osândiţi omul?

— Să-ţi vezi de biserica şi de cădelniţa dumitale. Dreptatea o-mpărţim noi, că aşa-i scris în legea împărăţiei.

Mulţimea hui de mânie.

— Ne-au luat tot din casă, se dezlănţui femeia înecându-şi vorbele într-un plâns amar. Copiii începură şi ei a plânge din nou.

— Au luat şi ţoalele de sub copii. Acu’ vor să mă ducă în temniţă, să-mi lase copiii pe drumuri…

— Să plăteşti, urlară finanţării de pe prispă.

— Să plătească? De und’ să plătească? Hai! Pe ei, fraţilor, tunară sătenii, scăpărând sapele.

Tot satul era strâns în jurul casei. Cei ce nu mai avură loc în ogradă se suiră pe gard, ba chiar şi în copacii din uliţă.

— Faceţi-i dreptate, că se întâmplă moarte de om. Auziţi?!

— Părinte, ai să dai socoteală! răcni primarul, trăgându-se către tindă. Jandarmul celălalt se pierduse cu totul. Îşi arunca ochii în toate părţile şi tremura ca varga. Mulţimea se îmbulzea către prispă. Părintele Iraclie sui treptele şi se îndreptă către finanţări.

Jandarmul de pe prispă puse ţeava puştii în pieptul părintelui.

— Tătuţă, tătuţă, se auzi un glas din mulţimea ce vuia ca valurile unei mări bătute de furtună.

Ciprian îşi făcu loc repede prin mulţime şi răsări speriat lângă părintele Iraclie.

Apucă zdravăn de ţeava puştii şi o abătu de la pieptul tatălui său. Jandarmul, mai mult de frică, scăpă un foc în aer.

Cei din uliţă care nu văzuseră cum s-au petrecut lucrurile se grămădiră cu înverşunare în ogradă, împingând pe cei din faţă în pragul tindei. Primarul şi jandarmul spălaseră putina, sărind pe geamul dinspre grădină. O haită-ntreagă de câini se luă după fugari. Când furia mulţimii era crescută la culme, o trăsură opri din goana roibilor tocmai la poarta ogrăzii.

— Boierul, vine boierul, şuşotiră oamenii şi se dădură potoliţi în lături.

— Ce s-a-ntâmplat? întrebă boierul subţirel, îmbrăcat în haine nemţeşti. Coborî liniştit din trăsură şi, făcându-şi loc către ograda ticsită de oameni, se apropie de prispă. Finanţării şi jandarmii prinseră curaj.

Sătenii se grămădeau cu greu să-i deschidă cărare. Unii îşi luau smeriţi cuşmele în mâini, alţii îl priveau în nemişcare.

Boierul dădu întâi ochii cu părintele Iraclie.

— Ce necaz au oamenii, părinte?

— Necazuri mari, domnule cavaler. Birurile sunt grele, iar oamenii stăpânirii haini la suflet. Iaca, bietul om aista…

— Herr Richter, legea-i lege, prinse limbă un finanţăr.

Pe deasupra mulţimii se ridică un murmur de nemulţumire.

— Am întrebat pe părintele, nu pe dumneata, i-o reteză boierul, mai mult pentru a-şi atrage simpatia oamenilor.

— Iată, bietul om aista, abia îşi duce zilele. I-au luat tot din casă, i-au sechestrat până şi puii din ogradă; l-au bătut şi-acu’ vor să-l ducă legat! Se poate răbda asemenea nelegiuire din partea lor?

Boierul ocoli răspunsul. Privi la finanţări, apoi la mulţime şi zise binevoitor:

— De câţi bani era vorba?

Amândoi finanţării săltară, ca la comandă, câte o condică. Întoarseră câteva foi, se aplecară asupra numelui şi citiră cu voce gravă: *Iliaş Moldovan – patru florini şi optzeci şi cinci de creiţari!*

— Poftim banii şi lăsaţi omul în pace că-i român de-al meu. – Apoi cu glas scăzut adăugă: – Proştilor, nu ştiţi să vă faceţi datoria cumsecade. Dacă suflaţi o vorbă despre „cele petrecute azi, v-am scos din slujbă.

Se întoarse apoi către lume şi zise:

— Potoliţi-vă, oameni huni. Plecaţi pe la casele voastre liniştiţi.

Oamenii se răspândiră şovăitori.

3

Spaime multe au îndurat bieţii oameni după spartul vâltorii din ograda lui Moldovan. Zi de zi rătăceau pe câmp, prin păpuşoaie ori suiau la codru, tot cu frica în sân să nu-i prindă jandarmii, aşa pe unul câte unul, şi să-i ducă. Iar când noaptea cobora peste sat, nu puteau dormi de grijă; mereu li se părea ba că s-aud paşi de cătană pe uliţă, ba că bate cineva în poartă.

Atunci săreau buimăciţi din pat, cătau cu inima cât un purice la fereastră. Dar nu era nimeni. Nici cătanele, nici jandarmii, nici vornicul nu le avea grija. Să fi uitat oare primarul fulgerul sapelor ce-i ameninţaseră căpăţâna? Să fi uitat bolovanii zvârliţi după dânsul ori câinii asmuţiţi de săteni, când fugise prin grădină? Iaca, asta era taina pe care n-o puteau dezlega oamenii. Fireşte, răscoale de astea şi chiar şi mai mari au mai fost în multe sate bucovinene. Au aflat ei asta şi de la părintele Iraclie. Dar mulţi din cei răzvrătiţi au fost duşi apoi cu lanţuri la mâini şi la picioare şi cine ştie de-or mai fi văzut lumina soarelui.

Părintele Iraclie, care mai trăise asemenea fapte ale asupriţilor, se mira şi el cum de întârzie răzbunarea celor băgaţi în spaime de către mulţime. Să fi intervenit cumva boierul cel tânăr? Ori primarului şi jandarmilor le-a fost ruşine să raporteze cazul mai sus, la prefect?

— Acu’ ce-o fi să fie… Da’ ştiu că li s-a tăiat pofta de a-şi mai bate joc de oameni.

— Iraclie, Iraclie, suspina mama Emilia. Nu te gândeşti că ai copii? Te-amesteci în toate relele. Într-o bună zi or să se spargă toate în capul tău şi va fi vai de noi.

Părintele se ridică încruntat de pe scaun şi se duse la geam. Ochii lui alergară undeva, departe, către frunzele înrourate ale codrilor. Mama Emilia deretica tăcută prin odaie, oftând din când în când. Se auzea doar fâşâitul domol al măturii ude care aluneca pe podelele vechi de brad. Din grădină răzbătu în odaie glasul cald al viorii. Sub un măr, pe iarba proaspăt răsărită, Ciprian îşi încerca arcuşul. Ştefan şi Marioara stăteau alături.

Ştefan era ceva mai scund decât Ciprian, mai legat însă decât el, cu faţa rotundă, sănătoasă, roşie ca un măr dat în pârg. Serios şi întotdeauna plin de falǎ. Marioara era o copilă subţirică, de vreo şase-şapte anişori, cu ochi blânzi, dar foarte pătrunzători. Mama Emilia, care stăpânea bine meşteşugul cântatului la clavir, o deprinsese de mică să cânte la acest

instrument. Şi pe Ciprian îl deprinsese oleacă cu clavirul, dar cu Ştefan nu era chip s-o scoată la capăt.

— Eu nu învăţ la maşini de astea de cântat, zicea Ştefan supărat, eu cânt cu glasul. Vreau s-ajung să am glas frumos şi puternic, ca tata.

Părintele Iraclie coborî încetişor în grădină. Cântecul pe care-l depăna acum vioara lui Ciprian îi mergea la inimă. Mama Emilia se opri din lucru, ascultând şi ea la fereastră. Din când în când, îşi ştergea câte o lacrimă cu colţul pestelcii.

— Artistul mamei, artist!

Când Ciprian sfârşi cântecul, Ştefan şi Marioara se treziră ca dintr-un vis.

— Ciprian, Ciprian, dă-mi şi mie să-nvăţ stihurile!

— Nu ştiu stihurile. Numai muzica am învăţat-o! Da’ m-oi ruga de lăutăreasă să mi le spună şi am să vi le scriu.

— Care lăutăreasă?

— Ilinca. N-o ştiţi pe Ilinca? Ii, de-aţi asculta-o… Are un glas aşa de frumos. Te farmecă, nu alta. Gândeşti că o zână cântă, nu o lăutăreasă. Ştiţi ce? Haideţi să ne repezim până la sălaşul scripcarilor.

— Bădiţă Ciprian, să cerem voie de la tătuţă, hotărî cu toată seriozitatea Marioara.

— Să pornim mai degrabă, ca să nu întârziem de la cină, că se supără mămuţa, adăugă Ştefan.

— Că veni vorba… ce facem să le ducem şi lor oleacă de merinde. Voi ştiţi cât de greu o duc?

— Aşa e! Să cerem de la mama, Cipriane, da’ tu ştii că nici noi n-avem, făcu Marioara întristată. Copiii se opriră locului. Ochii se plecară înneguraţi în pământ, iar frunţile lor încruntate mărturiseau că fiecare se frământa adânc în sufletul lui. Părintele, care îi privea de lângă o tufă de trandafiri, se apropie cu bunătate de ei şi le zise:

— Tot sărăcia-i pricina. Apoi se aplecă şi îi strânse pe câteştrei la piept. După ce îi sărută pe fiecare, băgă mâna în buzunar: Ei, na-vă niscai creiţari. Luaţi o traistă şi treceţi pe la Bocăneţ. El are făină de păpuşoi. Cumpăraţi şi duceţi-le şi lor, că s-or bucura bieţii de-o bucată de mămăligă.

Copiii chiuiră. Ciprian luă banii şi tot el alergă şi după traistă.

O luară spre toloacă. În drum se abătură pe la Bocăneţ. Luară o traistă de făină şi porniră la drum.

— Ira, că se văd bordeiele! strigă Marioara care se ţinea voiniceşte de pasul băieţilor.

— Brava, făcu Ciprian. Acu' staţi binişor. Aşa! Ştefane, dă-mi mie vioara. Tu du traista.

— Aşa, numa' eu să nu duc nimic, se mânie Marioara.

— Hm! Brava vorbă. Da' luaţi traista amândoi.

— Eu o duc singur, zise fălos Ştefan.

— Atunci dă să duc eu scripca.

— Aha! Mai taie-ţi curajul.

Marioara se opri în loc şi dădu în plâns.

— Sunteţi urâcioşi… lasă… m-am mâniat pe voi… – smiorcăi fata.

— În care cămeşă te-ai mâniat, într-aceea te desmânii, îi răspunse Ciprian, dar, văzând că fata se pornea a plânge de-a binelea, se opri din mers şi adăugă:

— Fa Marică, da' nu mai da berea mâţei… Iute ţi-o mai sărit ţandăra. Ia stai. Am să te ajutur eu… Vezi tu cele flori?

Ochii fetei se veseliră.

— Văd, zâmbi ea printre lacrimi.

— Ehei, vorba celuia, când a creşte ea mintea pe toate cărările, apoi şi oile-or paşte-o… Ia şi tu o mână de albăstrele şi haida, că te prăpădim de muşteriu.

Marioara alergă repede printre mărăcinişuri şi culese un mănunchi de flori proaspete, albe şi albastre.

— Aşa-i bine?

— Bine, se însenină fata.

— Rupe şi două frunze de ferigă. Fata făcu după spusele lui Ciprian.

— Mai rupe şi o crenguţă de brădişor. Ia şi garofiţele celea de lângă măcieş. Aşa… Iote-te ce sânziene mari…

— Da' stai, bădiţă, că doar n-oi culege tot câmpul – se zburli fata.

— Ei, hai, destul!

Porniră încetişor. Bordeiele se vedeau înaintea lor asemenea unor muşuroaie uriaşe de cârtiţă pe care crescuseră ciulini, scaieţi şi bălării de tot soiul. Mai în fund de bulbucăturile bordeielor se ridicau câteva corturi peticite, de culoarea fumului. În faţa lor abureau nişte ceaune, iar mai la vale un pâlc de scripcari pletoşi stăteau turceşte pe iarba ofilită de soare.

Câţiva câini jigăriţi şi slabi, de le numărai coastele, umblau de colo până colo, adulmecând văzduhul cu boturile lor negre.

Ciprian cunoştea drumul cu ochii închişi. De câte ori nu bătuse el calea încoace! Cărarea se înclina acum spre sălaşurile scripcarilor. Ciprian grăbi paşii. După el venea gâfâind Ştefan cu traista plină, iar urma lor Marioara cu mănunchiul de flori ridicate sus, ca să nu-l strice de tufişurile ruginii ce se îmbulzeau parcă înadins să acopere cărarea.

Abia coborâră poalele dâmbului şi iată-i aproape de bordeie. Câinii prinseră a lătra, vânturându-şi cozile mari şi flocoase. Scripcarii, cum îi zăriră, le ieşiră bucuroşi înainte.

— Vine domnişorul Ţiprian, dădu gură scripcarul cel oacheş; vântul îi flutura în pletele-i negre revărsate pe umeri.

— Domnişorul Ţiprian, domnişorul Ţiprian, zburau vorbele din bordei în bordei şi imediat începu a se umple locul de chipurile arămii ale lăutarilor de toate vârstele. Hei, cine nu-l cunoştea pe fecioraşul părintelui Iraclie. El venea aproape zilnic aici la sălaşurile lor şi tot nu se mai sătura să le asculte cântecele; ba îi chema uneori şi acasă; atunci, mai ales. Mânuia arcuşul alături de ei: Marioara îi acompania la pian, iar Ştefan şi chiar părintele însuşi dădea glas cântărilor, de-ţi era mai mare dragul să-i asculţi.

— Ei, ei, chiar ne era dor de dumneata, domnişorule, cuvântară cu căldură în glas scripcarii.

— D-apăi mie. Şi mie mi-a fost dor. Da’ acu’ iacă, poftim, am venit cu toţii să vă întrebăm de sănătate: ce mai faci, bade Pârsână? Da’ dumneata, bade Cimpoierule, da’ tu, Ilinco? Mi-i dor să-mi cânţi una din acele cu: *Foaie verde de piper…*

Lăutarii râseră.

— Am să viu să vă cânt! zise râzând Ilinca. Am să viu că şi părintelui îi plac cântecele mele.

— D-apăi oare e cineva să nu-i placă glasul Ilincăi, urmă Ciprian. Şi, coborându-şi ochii către un moşneag scund şi smolit la faţă, îi zise:

— Nici dumitale, bade Bibule, nu ţi-am auzit demult scripca. Cum mai merge?

— Mulţămim dumneavoastră, răspunse bucuros scripcarul şi îşi propti dreapta de chimirul vechi de piele, bătut cu nituri de aramă, da’ ia poftim, mă rog, la bordeiul meu.

— Venim, bade Bibule, da’ – nu ne fie cu supărare – moş Stănică e pe-aici?

— Apoi, eu de ce crezi că vă chem la bordeiul meu? Ştiu povestea din fir până-n aţă. Numai de matale grăieşte. Ia hai ghinişor. Stai, acordează-ţi întâi scripca.

Ciprian începu a strânge strunele, încercându-le când şi când cu sunete scurte. Lăutarii roiau însufleţiţi în jurul lui.

Marioara şi Ştefan stăteau mândri lângă frăţânele lor, uitându-se când încolo, când încoace, de parcă ar fi vrut să zică: – vedeţi, noi suntem fraţi cu el, băgaţi de seamă…

— Da’ văd c-aţi venit şi cu flori.

— Tot pentru moş Stănică, zise Marioara zglobie.

— Acu’ să mergem… Uşurel să nu ne simtă. Noi facem roată la gura bordeiului. Dumneata, domnişorule, te-aşezi ghinişor lângă prag şi începi a cânta, ştii, cântecul cela vechi ce i l-ai cântat în seara ceea.

— Bine, bine.

— Haidem degrabă, Leontieş, Pârsână şi tu, Cimpoierule, ţineţi hangul domnişorului Ţiprian.

Cei trei lăutari alergară să-şi aducă diblele. Zis şi îndeplinit. Priviră cu toţii către bordeiul în care se afla moş Stanică.

Lui Ciprian îi tremura inima de emoţie. Se opri lângă prag. Lăutarii cei pletoşi încremeniră în tăcere. Spre apus, soarele îşi împletea razele în frunzişul tremurător al unui plop. Băiatul săltă vioara sub bărbie, degetele mâinii stângi se înşiruiră mlădioase pe strune. Ridică arcuşul şi, deodată, sunetele se revărsară clocotitoare. Sălaşurile lăutăreşti se umplură de cântec. Inimile tuturor băteau parcă în ritmul săltăreţ al melodiei. Feţele lăutarilor râdeau în scăpărările aurii ale soarelui şi sunetele curgeau cu o şuvoire neîntreruptă. Moş Stanică se ridică stâlp în mijlocul bordeiului, sprijinindu-se de-o cârjă. Pletele lui îşi revărsau lin argintul peste umerii gârbovi. Ascultă cu încordare.

Ciprian sfârşi cântecul şi alergă să-l îmbrăţişeze.

— Moş Stanică, ţi-am venit cu cântece şi flori.

— Mare bucurie e-n inima mea. Îmi legeni bătrâneţele cu cântecul tinereţelor… Hei, domnişorule… o inimă de aur ţi-o pus Dumnezeu în piept…

Şi după ce se aşezară cu toţii roată acolo pe bătătura din mijlocul toloacei, pe care se înşiruiau bordeiele, zise Ciprian:

— Ilinco, ţine traista asta, să ne rândui o cină… ca-n târgul lui Cremene.

Sălaşul hohoti de un râs prelung. Ilinca luă traista cu merinde. Cu ce le aduseseră copiii părintelui, cu ce mai aveau pe la vetre, femeile prinseră a pregăti bucatele şi a încinge focurile sub pirostrii. În scurtă vreme, din ceaunele rotunde şi negre de funingine, începură a se ridica aburi.

— Şi zi, domnişorule, scripca ceea ai trimis-o la tocmit?

— Trimis, la Lemberg, la un meşter mare. Treizeci de coroane ne-a cerut.

— Eu n-o mai puteam nici drege, nici mângâia. E veche, tare veche. O scripcă-i ca şi vinul. Cu cât e mai veche cu atât e mai bună.

— Moş Stănică, fiindcă veni vorba, spune-ne şi nouă povestea vioarei. Tare-am vrea s-o ascultăm.

— Spune-ne-o, zău, moş Stănică, îl rugă şi Marioara, ne-o spui, nu-i aşa?

— D-apăi povestea şcripcuţei aistea e cam lungă, feţii mei, dară, dacă vi-i cu plăcere s-o ascultaţi, cu bucurie vă voi spune-o. Ehei, e multă vreme de-atunci… Era pe vremea bejeniei, sunt peste patruzeci de ani. Eram un băietan ca de şaptesprezece ani şi cântam nu prea rău din scripcă şi din gură. Cântam şi singur, iar un frate al meu mai mic îmi ţinea hangul; da’ mai mult cântam cu tatăl meu de-i ţineam hangul, ierte-l Dumnezeu; tatăl meu era meşter vestit. În Moldova noastră era rău. Se făcuse răzmeriţă mare. Turcul intrase în ţară şi mulţi pribegi fugiseră încoace, în Bucovina. Acu’ mai mulţi bejenari se opriseră şi la stăpânul nostru coconul Conta, colea la Horodniceni, că eu acolo-s făcut. Şi unde nu ne vede boierul într-o zi şi ne strigă: „Trifule, că Trifu îl chema pe tatu-meu, ia vin’ şi zi-ne una de cele din călcâiul inimii, de care ştii tu că-mi plac mie, şi aşa ca să placă şi la boieri şi la cucoane”. Noi ne tocmirăm strunele şi tata cântă una, cântă două, una o chindie şi una de-ale codrului şi eu îi ţineam hangul… da’ voie bună nu vedeam pe faţa boierului. Ba era un bejenar tânăr, supărat şi care nu grăia un cuvânt. Şi zise boierul gazdă: „Măi Stanică, ia trage tu hora aceea, ştii tu, aceea ce plăcu aşa tare boierului Cănănău, când a fost la mine. Moş Trifule, ţine-i băiatului hangul”.

Cântai cea horă şi încă hăt binişor, care nici sfârşind-o bine, îmi şi căzură irmilici şi sorcoveţi din cerdac.

Boierii ciocniră veseli şi închinară; cel tânăr şi supărat însă veni pe scări la mine, îmi luă scripca, mă netezi pe cap şi pe obraz şi apoi îmi zise cu glas moale şi jalnic: „Nu ştii tu cântecul sărmanei turturea?” – „Ştiu coane”. – „Ia zi-mi-l din scripcă şi din gură!”

Aveam glas bun, după cum ziceau oamenii, apoi şi cum zisei eu, îmi umbla bine şi arcuşul… Cântai cântecul turturicii şi din gură şi din scripcă, ţinându-mi tatăl meu hangul, da’ lin, tocmai cum trebuie… Ce să zic, cântai din toată inima… iar colo în cântec la „of, sărmana turturea, cum şi-a pierdut soţia” – boierul cel tânăr şi supărat, ce stătuse toată vremea cât cântai eu răzimat de stâlpul portiţei cerdacului cu capul plecat şi cu ochii cătând în pământ, îşi ridică fruntea. Ochii lui erau numai lacrimi şi când poftorii cuvintele „of, of, of, sărmana turturea” acel boier tânăr cu lacrimi în ochi se repezi în casă şi de acolo veni cu o scripcă în mână… veni la mine şi, ştergându-şi ochii cu o năframă, îmi zise: „Ţine copile, ţi-o dăruiesc să tot cânţi cu ca cântecul turturelei cum l-ai cântat acu’ – şi, dându-mi scripca, slobozi faţa în jos, îşi puse mâna la ochi şi zise cu o jale ce mă curma şi pe mine la inimă – „O, căci turturică mi-a fost şi am pierdut-o!”

Ciprian, Marioara şi toţi ceilalţi plecară ochii şi se adânciră cu gândul în negura vremurilor. În tăcerea ce se aşternu în urma cuvintelor lui moş Stănică nu se auzea decât forfotul amorţit al mămăligilor sfârâind în ceaune.

După o vreme moş Stănică adăugă: „Scripca ceea ţi-am dăruit-o matale, domnişorule Ţiprian. S-o-ndrăgeşti cum am îndrăgit-o şi eu pe vremea mea şi să-ţi fie mireasa inimii, aşa cum şi mie mi-a fost patruzeci de ani şi mai bine. Eh, aiasta mi-a fost povestea, bată-vă norocul. Acu’ să cântaţi să vă veseliţi…”

— Da’ staţi oleacă, meşterilor, grăi Ciprian, aşa pe inima goală? Nu merge, Ilinco, cum te lauzi cu cina?

Şi Ilinca cea plină de viaţă, cu chip trandafiriu, cu ochi de jeratic, răspunse cu vocea ei catifelată şi dulce, cântând:

Şi mă laud, şi mă laud,
Dorul unde să-l mai caut!

Ilinca izbucni prima în râs. Îi râdeau ochii mari şi negri, totdeauna plini de soare; îi râdea gura mică şi roşie, dezvelind dinţi albi ca un şir de mărgele.

— Da’ te pricepi şi la stihuri, se miră Ciprian.

— Păi, ştii dumneata că face şi cântece? sări Pârsână lăutarul. Le zice aşa de frumos şi-i tinerică, bat-o s-o bată. Să tot aibă treisprezece, paisprezece ani.

— Tinerică, da’ voinică, strigară câţiva flăcăi ce-şi struneau scripcile pe lângă focul ceaunelor.

— Acu’ daţi fuga după blide, că-i gata mâncarea, strigă Ilinca.

— Tii, Ilinco, da’ crezi matale că la mâncare am venit noi?

— Apăi, domnişorule Ciprian, ştii că e o vorbă lăutărească: cu pântecele gol e greu a cânta. Adu întâi şi întâi blidele oaspeţilor, bade Bibule. Tincuţo, tu fugi de mulge caprele la izvoare. Butoi de vin n-avem, domnişorule, că vinul îl face ţăranul şi-l bea boierul. Pentru noi… vin din butea muntelui, curat ca roua, rece şi sănătos.

— Eh, Ilinco, Ilinco, îi luă vorba moş Stanică, ştiu că ţi-i harnică gura la cântat, da’ nici la vorbit nu te face de ruşine.

Lăutarii hohotiră uşor. Pe deasupra pletelor lor bogate, se destrămau fuioare subţiri de aburi. Soarele părea o scufiţă de foc, îndesată pe ţuguiul dealului. Departe, pe luncă, se vedeau care trăgând agale către sat. Se auzeau chiote depărtate. În scăpărarea asfinţitului, satul părea un ţinut de basm. Căsuţele se vedeau mici ca nişte jucărioare albe-cenuşii, înşiruite pe sub pomii cu coroane rare, învăluite într-o horbotă vineţie de neguri din care izbucneau, ici-colo, ca nişte vârfuri de ac, razele potolite ale soarelui.

Ciprian duse lingura de lemn la gură. Ochii îi alergau când la moş Stanică, când la Bibul, când la Ilinca.

Pe aproape se auzi glasul Marioarei. Îl întreba ceva pe Ştefan. O auzi ca prin vis, dar nu se întoarse. Cugeta la viaţa asta a lăutarilor. Se uita la fiecare. Le mângâia cu privirea pletele bogate, frunţile brăzdate de cutele aspre ale suferinţei, ochii scânteietori în adâncul cărora citeai totuşi visuri, speranţe…

Iaca se împlinise un an şi mai bine de când se afla în vecinătatea lor. Îi cunoştea bine. Ştia pe de rost istoria vieţii fiecăruia şi cântecul ce-l cânta mai cu drag.

Ehei, să-ţi cânte Ciorâcă o sârbă! Scântei ies din strunele lui şi scântei îţi scapără călcâiele. Să-ţi cânte Leonteş un ciof, ori

Pârsână o bătută… şi-apoi cine-i mai meşter decât Kir Grigori Vindireu, când e vorba de Corăbeasca, Brâul, Arcanul, Doina… Cum îi mai plânge vioara… Şi pe lângă vioară glasul şi ochii cei mari şi negri ai Ilincăi.

— Ilinco!

— Ai?

— Da’ Kir Grigori n-a mai venit?

— Nu, pare-mi-se c-o trecut în Moldova; ne tot spunea el că l-au poftit cei de la Ieşi. A fugit de foamete săracul – şi Ilinca apucă o mână de vreascuri pe care le puse deasupra cărbunilor ce străluceau ca nişte bulgări de aur în întunericul serii. Apoi îşi aruncă pe spate cele două cozi lungi, se rezemă cu trunchiul de streaşina bordeiului, smulse un fir de iarbă şi-l duse la gură. Ca la un semn, câţiva scripcari îşi trecură uşor degetele peste strune. Focurile se aprinseră pălălaie, învăluind chipurile într-o lumină roşie arămie. Nu se mai auzi nicio şoaptă. Încremeniră toţi cu ochii la Ilinca. Lui Ciprian îi bătea parcă mai tare inima. Şopti Marioarei doar atât: vezi ce frumos cântă Ilinca!

— Brava, Ilinco, brava! Eh, acu’ să ne zică badea Bibul una din scripcă, strigă un fecior de-al lui moş Stanică.

— Zi-i, Bibule, întări un moşneag. Arcuşul alungă amarul din inimă.

La lumina focurilor se încinse un joc sprinten, de tremura ţărâna sub bătaia tălpilor. Lângă Bibul se strânseră şi alţi scripcari. Lunecau arcuşurile de mama focului. Apoi se porniră cimpoaie, naiuri şi cobze.

— Cipriane, hai şi noi la joc, strigă Ştefan şi se prinse în şirul flăcăilor. Marioara, cum îl auzi, hop şi ea după dânsul. Ciprian şovăi o clipită, apucă apoi vioara într-o mână, arcuşul în alta şi alergă lângă Bibul.

— Zi-i, domnişorule! Aşa!

Vioara lui Ciprian se ţinea sprintenă de celelalte mai bătrâne. Jocul se învârtea iute, la lumina focurilor.

De departe, de deasupra codrilor adormiţi sub pâcla răcoroasă, craiul nou privea zâmbitor, amestecându-şi razele printre pletele negre ale scripcarilor.

4

Copiii suiau gălăgioşi colnicul. Roua strălucea ciorchine pe frunzele copacilor, iar păsărelele se jucau vioaie printre ochiurile de lumină.

Ciprian era tot numai ochi şi urechi.

— Frumos mai cântă zburătoarele aistea, măi Marică, şi ia uite ce fagi urieşi şi ce luminişuri cu flori. Copii, hai să adunăm flori de cele albastre. Tii, câte sunt! Parc-ar fi plouat cu stele şi crescură albăstrele. Să le strângem degrabă mănunchi.

Copiii chiuiră de răsună pădurea. O veveriţă cărămizie sări pe creanga unui stejar, scuturând boabe mari de rouă.

— Mai încetişor ţară, că doară n-or fi dând tătarii, căută Ciprian să-i potolească.

Ţi-ai găsit să-şi pună vreunul frâu gurii! Aş! Veselie ca aceea nu mai cunoscuse de mult pădurea. Doar când mâinile harnice începură a culege fructele roşii, zemoase, mai încetară oleacă glasurile. Că vezi doamne nu erau ei dintre aceia ce duc la ureche.

Feciorul părintelui culegea şi nu culegea, mânca şi nu mânca, dar ochii ştiu că-i rătăceau când în colo, când încoace. Îşi amintea cu câtă dragoste îi povestea tatăl său despre plaiurile minunate ale Bucovinei. Aici a fost cuibul lui Ştefan cel Mare. De câte ori n-or fi trecut arcaşii lui pe văile Stupcăi, pe colnicele acestea, cu bolte de stejari şi fagi, de câte ori n-or fi poposit ei prin luminişurile codrului acestuia.

— La ce stai pe gânduri, domnişorule Ciprian?

— Ţi-am spus, Nică, să-mi spui pe nume.

— Poate te-ai supărat că nu am cules flori?

— Ba nu. Ascultam glasul codrului bătrân. Ce frumos doineşte.

Porniră pe-o coastă cu arbori rari. Iarba măruntă, deasă ca peria, se chircea sub picioare. Şopârlele, cu pielea de catifea, şerpuiau fulger pe la poalele tufelor de porumbari ţepoşi.

— Cipriane, după-amiază ştii c-avem oaspeţi?

— Ştiu, Marică, răspunse băietul puţin păsător.

— Vine popa Gorgon de la Ilişeşti. Are s-o aducă pe Mina, pe Miţi, pe Berta…

— Poate vine şi bunicul, măi, Marică, murmură Ştefan.

— Bunicul? Îi, de-ar veni şi bunicul! se bucură Ciprian. Are să ne mai povestească ce-a făcut prin pădurile cele mari.

— Apoi, eu aş zice să strângem niscai zmeură şi fragi s-avem ce le pune pe masă.

— Cui? Lui bunicul? întrebă Ştefan. Nu se omoară el după de-alde astea. Ce treabă avem să culegem fructe? Mai bine hai la stână. Hai, să ne mai spună snoave moş Iroaie…

— Da’ stai oleacă, Ştefane, c-om merge toţi, strigă Marioara.

— Şi mie mi-i dor de moş Iroaie, zise Ciprian. Stai că merg şi eu.

Aş! Ştefan ştia una şi bună:

— Acu’, dacă vreţi, dacă nu, rămâneţi. Ce-mi trebuie mie să-mi bag boii în plug cu voi! Şi se şi pierdu printre tufişurile doldora de flori. Ciprian şi Marioara, ajutaţi de Nică şi ceilalţi copii veniţi cu ei la pădure, făcură degrabă coşuleţele şi le umplură cu fragi şi zmeură.

Coborâră apoi la pârâiaşul din preajma luminişului, se spălară pe mâini şi pe faţă, apoi, cu coşuleţele pline, o apucară încet-încet spre stâna lui moş Iroaie.

Tare îi era drag lui Ciprian moşneagul acesta sfătos. Semăna cu moş Ulmanu, cel de la Şipotele Sucevii. Da’ parcă la snoave şi la poveşti era mai meşter oierul de la Stupca. Atâtea ştia, de stăteai uneori să te miri, oare de unde le mai scoate? Trecuse de şaizeci de ani, dar era plin de sănătate şi ochii lui ageri desluşeau încă până departe vârfurile munţilor şi culmile codrilor.

Trecură limba de pădure ce stăpânea coama colinelor şi ajunseră pe cărări răcoroase în valea în care şerpuia doinitor un pârâiaş cu ape atât de limpezi, de-ţi vedeai chipul în el. Dincolo de pâlcul de sălcii, pe coasta altei coline, se vedea, ca o pată albă de zăpadă, turma aci suind, aci coborând.

— Ei, bată-l de moş, şi-o schimbat locul! Dacă ar fi trecut de partea cealaltă a dealului, umblam mult şi bine după el. Ia să iuţim tălpile, că amiaza-i aproape, zise Ciprian.

— Ne-aşteaptă mama şi apoi musafirii…

O potecuţă strâmtă, de-o palmă, se ridica de la pârâu până sus. Ierburi cu scânteieri de rouă se arcuiau pe margini. Valea mirosea a fân cosit de curând.

Pe moş Iroaie îl găsiră într-o găvană umbrită de trei frasini tineri, jos pe iarbă, în mijlocul băieţilor.

— E, aţi ajuns şi voi. V-aţi umplut coşurile? întrebă cu oarecare răutate Ştefan.

— Bine te-am găsit, moşule, strigă Ciprian vesel şi, în timp ce moşul se ridică să-l îmbrăţişeze, aruncă o privire către frăţâni-su, parc-ar fi vrut să-i spună: Mai hodineşte-ţi limba, mă Ştefane. Ce ştii tu!

— Domnişorule Ciprian, ia poftim de stai colea pe cojocul ista, îl îmbie cu bucurie moş Iroaie. Poftim şi matale domnişoară. Sănătos îi părintele? Da’ cocoana preuteasă?

— Sănătoşi amândoi, moşule, răspunseră tustrei Porumbeştii. Moşul se-ntoarse către ceilalţi.

— Da’ pe voi ce vânt v-o adus încoace, măi flăcăilor?

— Apoi am venit şi noi cu domnişorul Ciprian, spuseră ei cu mândrie.

— Câte oi mai ai, moşule? Da’ lupchi ai mai văzut? Da’ urşi? Da’ veveriţe?

Moşul le potrivi la fiecare câte un răspuns.

— Lupchi n-am mai văzut. Cică i-o chemat vornicul că n-or plătit birul pe oile mâncate astă-iarnă. Urşii s-or dus cu jalbă la-mpărăţie cum c-au răzbit săcurile nemţeşti pădurile cele bătrâne, iară lăcustele au năpădit văile cele bogate. Veveriţele hăi, veveriţele se plâng să-s alunele puţine, cum şi ghietului rumân i-s puţine bucuriile.

Moşneagul îşi netezi mustăţile mari, cătă către oi şi strigă unui dulău ce sta de veghe cu juguleţul spânzurat la gât: „Hă, Dudachi! Nu te lăsa! Şo, măi!”

Câinele dădu un lătrat scurt, apoi alergă roată împrejurul oilor şi le strânse mai către coama colinei. Doi berbeci ţanţoşi începură a se izbi în capete. Copiii se săltară să-i vadă cum se bat. Moşul râse pe sub mustăţi şi zise:

Opt opintele
Patru izbele,
Mii şi sute clătinele.

— Noa, care o gâci ce-i?

— Berbecii iştia care se bat, grăi Ştefan. Copiii râseră. Moşul apucă bâta lui de corn şi se duse să-i despartă. După aceea săltă căciula pe ceafă, se uită la soare. Mormăi ceva ca pentru sine. Coborî într-o găvană, puse ceaunul pe pirostrii, turnă apă dintr-o căldare şi din nou şugui:

Cu crăcaia
Şi negraia
Faci mălaia…

— Cine gâceşte?
— Eu, eu, ghicesc! strigă din nou Ştefan.
— Da’ mai lasă şi pe alţii, mă, făcu Marioara supărată.
— Eu zic că-i ceaunul, se grăbi Nică.
— Nu-i ceaunul, că-s pirostriile…
— Nu vă sfădiţi, flăcăii moşului, căută să-i potolească baciul. Aţi gâcit.

Un foc iute de vreascuri subţirele de măcieş începu a trosni pâlpâind sub ceaunul ştirb. Copiii se grăbiră să plece.

— Da’ mai şedeţi, să vă mai spun una. Mi-adusei aminti, cătând la ceaunul meu ista ştirb. Cică o fost odată un moşneag şi şâdea în păduri într-un bordei di casă. Iara iarnă şi ger. Amu s-o sculat la o vreme di noapti ş-o făcut foc. Nişte tâlhari or văzut lumină ş-or vinit. Şâdeau pi-afară pe lângă borderi numai să-i iei zâlili. Da’ cel mai mari tâlhar iara ştirb. Îl chema Ştirbu. Şi ceaunul moşneagului tot ştirb iara, aşa cum îi ista a mieu. Moşneagu’ o-ncălţat un chicior ş-o zis: „Amu pi cinci i-am legat. Încî pi cinci îi leg şi di-acolea oi puni pi Ştirbu cu dosu pi foc.”

Iel ave, ghietu, sî puie ceaunu la foc. Da’ cei de-afară, erau zece şi cu Ştirbu unsprezece – or crezut că de dânşii îi vorba. Ş-or fugit în lume. Da’ moşneagu n-avea de unde şti că stau tâlharii la fereşti. El grăia cu ceaunu.

Voia bună străluci din nou pe feţele tuturor.

— Mulţămim dumitale, moş Iroaie, îi zise Ciprian cu dulceaţă în glas. Tare mi-o plăcut povestea aiasta. Ei, şi cum ştii matale s-o spui…
— Eu, domnişorule Ciprian, de când m-am născut pe lume şi cu acru am umblat şi cu dulce.
— Rămâi sănătos, moşule. Şi-o să mai venim să ne mai spui şi de cele acre şi de cele dulci.

Copiii coborâră către pârâu, apoi suiră, să treacă pădurea.

De departe se auziră tălăngile oilor care păşteau liniştite pe coama verde a colinei.

— Tii, ne-a prins amiaza, se-ngrijoră Ştefan. Apoi, iute din fire cum era, adăugă: eu zic să nu mai suim prin pădure. O luăm pe firul văii. Ajungem mai degrabă.

Porniră aşadar pe cărăruia ce şerpuia pe lângă apa pârâului. Unii cântau, alţii stârneau cu vergile fluturii de prin tufişuri. Ciprian mergea tăcut. De la o vreme rămăsese de coada grupului. Şipotul vesel al pârâului îi încânta auzul. În faţă răsări o punte simplă, înjghebată dintr-un brad cioplit. Părea un arcuş uriaş, pe sub care murmurau strune argintii. Ciprian se opri. Puse coşuleţul cu zmeură jos, pe răcoarea ierbii şi, cu ochii pierduţi în limpezimea valurilor, asculta... Jos cântau apele, sus în pădure cântau pe-ntrecute sturzii şi mierlele.

O aripă de vânt scutură crengile mărginaşe ale pădurii. Se trezi din visare. Privi pe vale. Grupul se depărtase binişor. Luă coşuleţul cu zmeură şi o apucă în grabă peste punte.

*

Cam pe la ceasurile trei după-amiază se opri în faţa porţii casei parohiale din Stupca o trăsură domnească, trasă de doi cai albi, arătoşi şi iuţi. Birjarul, în haine nemţeşti şi cu şapcă, cu biciul într-o mână şi cu hamurile în cealaltă, rămase ţanţoş pe capră, ţinând caii în strună şi trăgând numai cu coada ochiului la cei ce coborau. Din când în când scăpa câte-un „Ptruuu” ori câte un „Şip Zurük!”

Întâi se dădu jos popa Gorgon, un bărbat de statură înaltă, uscăţiv, cu chip sever. Ochii lui, de un albastru şters, nu prea semănau a fi prieteni cu zâmbetul.

Avea îmbrăcămintea şi aerul obişnuit al preoţilor evanghelici, trimişi de stăpânirea habsburgică aici, în Bucovina, cu o mare şi sfântă datorie. Popa Gorgon era pătruns de nobila-i îndatorire şi aceasta se putea citi din asprimea cu care te privea, din vorba lui, din fiecare gest. Îndată după Gorgon, coborî nevasta lui, o femeie scundă, bine împlinită şi parcă mai blândă la înfăţişare.

În urma lor se arătară trei din cele şase fete cu care îi blagoslovise soarta: Mina, Miţi şi Berta.

Părintele Iraclie şi preuteasa dumisale ieşiră înaintea oaspeţilor şi îi poftiră în casă cu toată cinstea cuvenită unor feţe înalte. Doar popa Gorgon nu era un popă ca oricare!

Pastorul evanghelic al nemţilor din Ilişeşti era un predicator cunoscut în Bucovina, teolog vestit, bărbat de o bogată şi profundă cultură universală şi pe deasupra şi mare iubitor de muzică. Cu toate că-i despărţea credinţa şi ideile pentru care

lupta fiecare, cultura lor generală şi preţuirea reciprocă îi apropiase pe cei doi preoţi. Gorgon venise aici cu gândul de a păstori peste coloniştii şvabi aduşi cu mult înainte din Wurtemberg şi Baden pentru a întări elementul de „conducere” în această parte a imperiului. Şi pe lângă alte misiuni mai mult sau mai puţin potrivite unei feţe pastoriceşti, popa Gorgon o avea şi pe aceea de a veghea asupra intelectualităţii româneşti şi de a o atrage pe calea idealurilor împărăţiei, adică de a o rupe de mulţime şi de a face din ea oamenii stăpânirii.

Aşadar musafirii suiră treptele prispei şi intrară în odaia mare, frumos gătită cu covoare şi cusături româneşti a căror ţesătură şi bogăţie de culori încântau ochiul. În odaie plutea o răcoare plăcută, înmiresmată de mănunchiurile de trandafiri şi busuioc, aşezate cu grijă de mama Emilia în glastrele simple de lut smălţuit. Pastorul se lăsă uşor pe jilţul mare de lemn cu înflorituri ţărăneşti, inspiră satisfăcut aerul răcoros al odăii şi îşi aţinti ochii asupra unei glastre cu flori.

— Minunat parfum, grăi el în nemţeşte, că numai arareori avea plăcerea să grăiască pe limba valahilor.

— Şi-a revenit biata natură, după zăporul cela de secetă, îi răspunse părintele Iraclie.

— Da’ copiii pe unde vi-s? întrebă presbitera pe mama Emilia.

— Ciprian trebuie să vie acu’. A fost la pădure, deh, cu copiii, după fragi; a tras o spaimă de a ţine-o minte.

— Doamne fereşte, se înfricoşa presbitera, vreun urs?

— Un şarpe, cât… mâna de gros. Gata-gata să deie băiatul peste dânsul.

Mama Emilia îşi mai făcu o cruce, apoi îşi întregi răspunsul:

— Ştefan şi Marioara n-au venit încă. Cine ştie, or fi umblând teleleu pe undeva.

Fetele începură a chicoti. Cea mai mică, Berta, care era cam de-o seamă cu Ciprian, se ridică de pe scaun, se uită lung pe fereastra care da înspre grădina cu meri şi zarzări.

— Domnişoarelor, dacă vi-i voia, poftim în grădină, le invită cu blândeţe părintele Iraclie. Pomături nu sunt, c-or căzut de arşiţă, da’ e umbră şi cântă nişte mierle, de-ţi creşte inima când le-auzi.

— Ne-om duce cu dragă inimă, grăi zvăpăiata Berta. Apoi, ruşinată parcă de graba ei, plecă ochii în podele.

Ieşiră toate trei pe uşa din fund şi, coborând în grădină, se răsfirară gălăgioase care-ncotro.

— Ciprian!

— Ciprian!

— Ciprian!

Niciun răspuns. Fetele se adunară lângă măsuţa de sub zarzăr.

— Să strigăm toate trei odată, propuse veselă Mina.

— Haide!

— Gata!

— Ci-pri-an!…

— Cu-cu, se-auzi răspuns din vârful cireşului de lângă toloacă.

— Îi, bine-a zis părintele că-s păsărele prin grădină, făcu râzând Miţi.

— Da, da’ spunea de mierle şi ăsta-i cuc.

— Şi-ncă ce cuc, s-au secerat grânele, a trecut şi Sânpetru, dar el tot cântă. Haideţi să-l vedem. Trebuie să fie cuc nu glumă – şi fugiră cu toate către cireşul cel înalt din fundul grădinii.

Se auziră câteva glasuri. Fetele întoarseră ochii.

— Hei, Marioară, Ştefane, izbucniră fetele alergând înaintea lor. Ciprian stătu mai departe pitulat în pom.

— Ia uite ce v-am adus, le zise Ştefan, ridicând sus coşuleţul plin de smeură roşie, cu miros dulce, pătrunzător.

— Hai să le mâncăm cu zahăr, îl îmbie Marioara.

— Să-l chemăm şi pe Ciprian. Cipriaan!

— Nu mai striga Berta, încercă Marica s-o potolească. Ciprian o fi hăt, prin pădure. S-a rătăcit de noi, de cum am plecat de la stână.

— Să fii sănătoasă, jupâniţă, de când îs acasă – şi ţuşti, a şi sărit din cireş. Ştefan şi Marioara rămaseră o clipă cu gurile căscate, ca în faţa unei arătări, apoi fata păşi către frăţâne-său.

— Nu te-oi spune eu mămuţăi. Ai fugit de noi înadins!

— Curat fugit, c-am tras o fugă ca pe vremea tătarilor; am văzut un şarpe… mai mare şi mai fioros ca cel din poveste.

*

— Cipriane, la ce-ai rămas pe gânduri? îl întrebă Berta. Băiatul se lumină la faţă, dar nu răspunse. Îşi ridică numai ochii şi zâmbi sfios. Urmară clipe de tăcere. Se-auzeau doar glasurile fetelor şi

al lui Ştefan care se depărtau veseli cu coşuleţele încărcate către cuhnia mamei Emilia.

— N-ai mai venit pe la noi, pe la Ilişeşti? îndrăzni din nou fata. Toată vacanţa ai stat numai în Stupca?

— Toată. Tu nu vezi? I-aşa de frumos aici! Oamenii, scripcarii din toloacă, colinele cu turme albe, codrul cu izvoare şi flori… şi ce cântece frumoase sunt pe-aici.

— Îţi place mai mult ca la Şipote?

— Mi-e drag Şipotele Sucevii. Acolo m-am născut… sunt locuri minunate şi pe-acolo. N-am să le uit cât oi trăi. Dară Stupca, Stupca asta are ea o vrajă a ei care îţi leagă sufletul… Tânguiri de fluier, neguri albăstrii, carăle care se întorc de pe luncă, lăutele… Tu n-ai auzit niciodată? Toate îţi umplu sufletul de farmec.

— Cipriane, dar cum le spui tu…

— Ei, dac-aş şti eu să le spun aşa cum sunt… dac-aş şti… şi ce simţăminte se trezesc în mine. Colind uneori, însoţindu-l pe tătuţa, prin toată Stupca. Ba şi prin Voievodeasa, prin Solea. Tătuţa, cu-ale lui, cercetează oamenii care ştiu stihuri, cântece, poveşti. Eu pe lângă dânsul. Ascult. Frumoase sunt stihurile şi poveştile, d-apoi cântecele mă ung la inimă. Aşa mi-s de dragi! … Îmi stăpânesc gândul zile şi nopţi de-a rândul. Mă trezesc adesea murmurând un cântec. Un cântec nou, nemaiauzit şi totuşi atât de cunoscut sufletului meu. În el parcă se împletesc aievea glasul îndepărtat al buciumului, doinirea codrului, voioşia horelor din satele noastre.

Fata îl privi descumpănită…

— Îmi cânţi şi mie cântecul acela…? îl întrebă ea naivă.

Ciprian tresări ca trezit din visare:

— Nu, nu acu'! S-ar putea să ne audă Marica ori Ştefan. Mai bine… când am să viu eu la bunicul, la Ilişeşti.

— Da' pân-atunci e mult. Ştiu eu că ţie nu-ţi mai place să vii la Ilişeşti. Ai uitat şi de nenea Clodniţchi. Bunicul tău, ai uitat de nenea Dimitrie Cernăuţean, cel care ne-a-nvăţat carte pe-amândoi. Ai uitat de Iermolai Ghiuţă, cel cu care te duceai tu la Urdălăutarul, să-i asculţi cântecele. Nici de Simion Mayer poate nu-ţi mai aduci aminte…

— Crezi tu? Nu-i adevărat! N-am uitat pe niciunul din ei. Când m-a trimis tata să-nvăţ carte la Ilişeşti, aveam abia şapte ani. Mi-aduc aminte cum am plâns de dorul mămuţăi… Apoi, m-am

împrietenit cu Iermolai, cu Mina, cu Ana, cu tine. Ţii minte când ne duceam cu bunicul la pădure?...

— Tu întotdeauna fugeai pe cărare înainte şi striga nenea Clodniţchi: „Cipriane, nu fugi aşa! Aţin-te pe lângă mine, să nu dai peste niscai jivină”. Tu te opreai, ascuţeai botişorul şi ziceai: „Nuu...” şi te strâmbai şi fluturai din mâini, iară noi muream de râs.

— Îmi aduc aminte... Mi-e dor de pădurile cele frumoase pe unde ne ducea bunicul, când s-apuca de treaba lui de pădurar. Hei, nici pe Urdă nu l-am uitat! Am să-mi iau într-o zi vioara şi am să viu la voi la Ilişeşti.

— Atunci o să ne ducem în grădină şi acolo sub nucul cel mare ai să-mi cânţi cântecul.

— Am să-l cânt, Berta. Am să-l cânt. Ssât! Să nu ne audă cineva! Porniră apoi de mână spre grupul celorlalţi copii.

— Nică! Andreiaş! Pătruţ! Silviţa! Haideţi cu toţii să ne jucăm.

— Hai, hai, răspunseră copiii într-un glas.

— Eu zic să ne jucăm de-a Făt-Frumos şi Zmeul-Zmeilor.

— Nu, de-a lupul şi oile.

— Ba de-a baba oarba.

— Bravo! strigară cu toţii, iară Ştefan, cel mai iute şi mai voinic din toţi şi începu a sări roată într-un picior, fluturând o batistă:

Eu sunt baba oarba
Care paşte iarba...

Se înserase de-a binelea. În depărtare, pădurile adormiseră sub lumina argintie a lunii. Peste sat plutea o linişte dulce, iar în ferestrele mici ale caselor începuseră a pâlpâi lămpi cu lumina roşiatică.

Numai copiii cei gălăgioşi şi neştiutori într-ale vieţii mai chiuiau încă prin ogrăzi, nesătui în ale jocului.

Dar în odaia răcoroasă nici părintele Iraclie, nici Gorgon nu le ţineau seama. Ei erau cufundaţi în ale lor. Părintele Iraclie, aşa cum era el gata de glumă întotdeauna, deşerta din desaga snoavelor ba una, ba alta, cercând a descreţi fruntea lui Gorgon. Dar pastorul stătea ţeapăn în jilţ, cu gândul dus, de parcă cine ştie ce năpastă ar fi dat peste dânsul.

— Văd, sfinţia ta, că te-arăţi cam necăjit pe ziua de azi, zise într-un târziu părintele Iraclie cu prefăcută căinţă. Nici din ceaşcă nu sorbi, nici a şugui nu-ţi este.

Părintele vru să mai adauge ceva, dar puse lacăt gurii: apucă ceaşca şi sorbi din vinul rubiniu o înghiţitură. Plescăi uşor din limbă, netezindu-şi mustăţile. Apoi întrebă:

— Da’ cu politica ce se mai aude?

Popa Gorgon tăcu. Se răsuci în jilţ, se uită în ochii presbiterei, de parcă i-ar fi cerut încuviinţare la vorbă. Apoi oftă lung şi dădu amar din cap. Începu cu glas scăzut:

— Armatele imperiale au fost bătute la Sadova. Austria a cerut pace. La Praga se duc tratative.

— Austria a cerut pace? se prefăcu părintele Iraclie a-i pare rău.

— De necrezut şi totuşi acesta e adevărul, se încruntă popa. Cine ştie ce are să ne pretindă călăul acela de Bismarck?

În odaie se aşternu tăcere. Doar glasurile pline de viaţă ale copiilor de-afară rupeau din când în când liniştea. Într-un târziu, tot părintele Iraclie îşi dădu cu părerea:

— Deh, eu ştiu ce o mai fi, poate că răul aista are să aducă după dânsul numai bine. S-o mai cumpăni şi măria sa împăratul să mai schimbe greul jugului, că nu mai merge, sfinţite. Te uiţi dumneata la bieţii oameni. Trăiesc cu jăndarul la spate, n-au nici cenuşe-n vatră. Iar împărăţia îi strânge cu şurubul birului, până le iesă ochii. Austria se gândeşte la Schleswig şi Holstein, la cuceriri noi.

Pe obrajii popii Gorgon apărură două cute adânci.

— N-am fost uniţi, părinte, de asta am pierdut. Unde-i patriotismul nostru? Unde-i unirea puternică între popoarele sfântului nostru imperiu? Cehii trag într-o parte, românii într-o parte, sârbii, ungurii la fel. Nu-i nimic. Înfrângerea o vom transforma în victorie, când milioane de supuşi ai majestăţii sale se vor uni puternic sub steagul vulturului cu două capete.

Părintele Iraclie era gata să izbucnească, dar îşi înghiţi vorba.

— Iară unirea, părinte, grăi Gorgon încreţind fruntea ca pentru o adâncă cugetare, unirea se face prin educaţiune. Să educăm pe ţărani aşa cum ne povăţuieşte înţelepciunea mai marilor noştri puşi de Dumnezeu să ne ocârmuiască spre slava poruncilor sale, să ne educăm copiii noştri să fie devotaţi împărăţiei, să-şi dea viaţa pentru ea.

Părintele Iraclie se uită la popă cu vădit dispreţ, ceea ce făcu pe preuteasă să înceapă a tremura.

„Acu-acu' i-o trânteşte popii” – se gândi ea şi îl şi vedea dus în lanţuri de jandarmii prefectului.

Se-adunaseră ce-i drept multe pe capul bietului preot. Încondeieri peste încondeieri i se făcuseră şi la consistoriu şi la prefectură. Oleacă mai lipsea şi ocna îl mânca, vorba socrului său, pădurarul Clodniţchi.

Ar mai fi înşirat multe popa Gorgon spre educaţia colegului său Iraclie, căruia îi plăcea să-i zică Heracles şi câteodată chiar Hercules, întru amintirea eroului din mitologia grecească. Dar copiii, osteniţi de joacă, năvăliră în odaie. Cele trei fete: Mina, Miţi şi Berta alergară în braţele părinţilor lor. Ciprian, Ştefan şi Marioara se aşezară în jurul mamei Emilia care îi dojenea cu blândeţe, spuindu-le să steie în linişte.

Popa Gorgon îşi mângâie copilele şi zise cu oarecare părere de rău:

— Nu m-a hărăzit cerul cu feciori, că oşteni îi făceam, oşteni ai Austriei.

Aici nu-l mai răbdă inima pe părintele Iraclie:

— Eu am feciori, da' cătane nu-i fac. Au murit destui români sub steagul Austriei, au murit la Königgrätz, la Sadova, ehei... dar asta n-a scutit poporul nostru să fie cel mai asuprit şi cel mai batjocorit din toate popoarele imperiului.

— Lasă, lasă, cercă a-l îmbuna popa nemţesc, are să vină şi pentru voi odată dreptatea.

— Are să vină, odată. Şi gândul aista ne îmbărbătează, răspunse părintele.

Ce-o fi gândit Gorgon nu se ştie, dară îndată şi-a luat fetele şi preuteasa şi pe-aici ţi-i drumul.

„Du-te! gândi părintele în sinea sa, şi să mai pofteşti când te-oi pofti eu la sfintele paşti ale cailor”.

Birjarul cel mustăcios şi posac dădu bici telegarilor şi roatele huruiră pe uliţa pustie, la început mai tare. Apoi zgomotul lor se pierdu în noapte.

5

Cam pe la începutul lui Răpciune, se porni din nou părintele Iraclie prin sat, pe la oameni şi-i îndemnă să-şi trimită odraslele la şcoală. Oamenii, deh, cum îi ţăranul, mai nu vrea, mai se lasă. Da’ nici părintele nu-i de cel ce iese din ogradă până nu-l ştie pe om pornit pe calea cea bună.

— Trimite-ţi, omule, băietul la buche.

— Apoi de, părinte, dar la muncă cine mi-ajută?

— Dumneata, om întreg, te bucuri la ajutorul unei mâinişoare de băiet de şapte ani, bre? Şi-apoi, acuşi e iarnă. Omăt mare, frig… de muncit… ciolane pe cuptor toată ziulica, iară băietul o să-şi petreacă ziua trăgând mâţele de coadă. Hai, trimite-l la şcoală. Să vezi ce mai fecior scot dintr-însul.

— L-oi trimite, părinte. Ştiu că ce zice sfinţia ta, spre bine ne este. Drept e că mă cam doare la suflet, să-i dau mâncare şi să-l îmbrac, şi să-l ştiu toată ziulica dus la şcoală.

— Eh, ţi-i mângâia dumneata durerea sufletului… şi când ţi-i vedea băietul învăţat are să fie bucurie şi ai să zici: „brava popă a fost popa nostru săracu! Bine că mi-a deschis capul de am şi eu băiet cu carte!” Ia vino-ncoace, măi ţâştiule, vrei tu să vii la şcoală?

— Vreau, părinte. Şi Miluţa şi Costache, şi Ionică, toţi cică vin.

— Să veniţi, c-apoi eu, care-i cuminte şi-nvaţă bine, le-oi da colaci, le-oi da nuci, zahăr…

Şi-aşa colinda părintele satul zi de zi. Copiii, cum auzeau de părintele, ieşeau cu duiumul pe uliţă, ca să-i sărute mâna şi să-l întrebe când începe şcoala. Părintele îi mângâia pe creştet, le da poveţe şi se ducea cu ei până la şcoală, îi rânduia frumos în bănci, pe clase şi le zicea:

— Iaca aşa aveţi să staţi în clasă. Când o fi să începem şcoala apoi să nu lipsească unul.

— O să venim cu toţii, părinte Iraclie.

— Cu toţii, măi prichindeilor.

Atunci, răsărea pe uşa din fund dascălul Toderuţă şi începea a împărţi din voia părintelui toate pomenile, în dreapta şi în stânga.

— Ei ş-acu’, duceţi-vă pe la casa cui vă are. Mă duc să-mi gătesc şi eu băieţii de drum, că-i duc la şcoală la Suceava.

— Părinte, te duci cu domnişorul Ciprian la oraş?

— Da’ nu-l mai domnisiţi atâta, măi prichindeilor, că doar şi el îi copil ca şi voi. Ziceţi-i frumos pe nume, că tot de-o viţă sunteţi şi tot mămăligă mâncaţi.

A pornit părintele Irăclie cu duiumul de copii după dânsul, de ieşeau oamenii în uliţă şi se mirau de-atâta alai.

*

În ograda casei parohiale aştepta Achim, căruţaşul, gata de ducă. Cum îl zări pe părintele, se-nchină de sănătate. Copiii umplură curtea de glasuri. Roiau în jurul cailor, unii se căţărau pe capră. Achim se uita la ei, tăcut. Din când în când, măsura urcuşul soarelui. Era cam pe la amiază. În casă toţi forfoteau dintr-o odaie într-alta. Se deschideau uşile dulapurilor, capacele lăzilor, sertarele. Peste tot mirosea a rufărie proaspătă.

Ciprian şi Ştefan, îmbrăcaţi în straiele lor de şcoală, tunşi nemţeşte, aşa cum scrisese la regulamentul Obergymnasiului din Suceava, orânduiau cărţile şi caietele în geamantanele cele mari, făcute de bunicul, din scânduri subţirele de brad îmbrăcate cu carton tare, ca să ţie la drumuri lungi.

Mama Emilia rânduia albiturile.

— Cipriane, ţi-a pus mămuca trei cămeşi, să aibi grijă să fii întotdeauna curat.

— Aşa, mămucă, bine! Lui i-ai pus trei, şi mie numai două! se supără Ştefan.

— Tu fii mulţumit, băietule. Eşti mai mititel ca Ciprian.

— Ai auzit, bre? îl necăji Ciprian. Eşti mai mititel!…

Izbucniră cu toţii în râs. Baba Safta, vecina care venise să-i deie ajutor mamei Emilia, intră tocmai atunci pe uşă cu traistele doldora de merinde.

— Iaca, doamnă preuteasă, sunt gata şi bucatele pentru domnişori.

Achim potrivi geamantanele în căruţă, aşternând pe lângă ele fân de cel nou, cosit de curând de pe luncă. Puse lângă ele traistele cu merinde şi alte pachete mai mititele, apoi aşeză o scândură lată peste laturile căruţei, o înveli cu un cojoc de lână şi zise: Poftim sus, domnişorilor, că drumu-i lung şi amiaza-i colea.

Dar mama Emilia îi pofti pe toţi în odaie să îmbuce câte ceva, ca de rămas bun şi s-apucă părintele iar a-i dăscăli şi pe cei din sat şi pe-ai lui…

— Să-nvăţaţi, feţii mei, să-nvăţaţi, Cipriane şi tu Ştefane, ascultaţi pe tătuţă. Ai carte, ai parte!

— Da’ lasă-i, părinte, nu-i mai dăscăli atâta! zise într-un târziu baba Safta. Aveţi băieţi buni la minte. Aista are să vă facă mare cinste, şi arătă spre Ciprian.

Într-un târziu, îşi plecă privirea către Ciprian care tocmai îşi rânduia vioara cu toate cele trebuincioase ale ei în cutia cea neagră.

— Săracu’ domnişoru’ iar apucă printre străini. Să ai grijă să nu te bată careva pe-acolo, pe la S’ceava.

— Cum să-l bată, lele Saftă! sări fălos Ştefan, trezindu-se din tristeţea care-l cuprinsese acu’ la despărţire. D-apăi eu unde oi fi? La marginea pământului? Las’ pe mine!…

— Să fiţi cuminţi, băieţii mamii, şi să vă ţineţi de carte, îi povăţui mama Emilia. După aceea îşi sărută fiii pe frunte şi-i privi printre lacrimi. Dar gândul lui Ciprian era dus departe…

— Tătuţă, da’ oare vioara ceea când are să fie gata?

— Aşa-i, c-am uitat a vă spune. Mi-o scris răvaş Martin Richter cum c-a primit-o şi zice că dacă o să fie reparată după felul ei, acea reparatură va costa treizeci de florini.

— Vai de mine, Iraclie! Apăi dă, nu ţi-am spus…? Nu-i păcat oare de-atâţia bani?

— Mamă, dacă mie mi-e dragă!… scânci Ciprian.

— Eh, a purtat-o ţiganu’ până a stricat-o şi-acu’ o iei tu de bună! Of, băietul mamii, parcă ţi-a pus vrăji Stănică cela când a intrat în ograda noastră. E. scump tare. Iraclie… treizeci de florini… De-ar creşte bani de argint pe creanga plopilor, bine-ar fi.

— Neamţu’ zice că poate m-aş învoi să i-o vând şi atuncea el îmi dă pe ea o sută de florini.

— O sută de florini? se întoarse mama Emilia, mirată.

— Vezi, mamă, că nu-i chiar de azvârlit! se însenină Ciprian… O sută de florini! Vezi că-i mai scumpă decât asta nouă? Nu-i aşa, tată?

— Mie Richter aista îmi cam dă de bănuit. Dacă dă el acel preţ, pesemne că nu-i de aruncat scripca. Da’ reparaţia, ce-i drept, e tare scumpă. Cum ajungem la Suceava, trecem

amândoi pe la Goian să vedem ce zice şi el de răvaşul meşterului. Şi-acu' să dea Dumnezeu bine. Hai, feciori, sus!

Achim mai controlă oleacă hamurile, zăbalele cailor şi sări pe capră gata de drum. Mama Emilia începu să plângă.

— Da' nu mai da berea la mâţe, fa Emilie! o certă părintele. Ei păcatele mele... doară la învăţătură se duc. N-ai spus tu că vrei să faci artişti dintr-înşii? Dă-i drumul, Achime. Cu bine, Emilie! Marică, să fii cuminţică, auzi tu! Şi căruţa dădu în uliţă, zdrăngănind şi hurducăind peste bulgării tari.

Pe la porţi, oamenii îşi săltară căciulile.

Se mai văzu Gheorghiţă al Paveloaiei făcând semne din colţul uliţei ce coboară pe lângă pârâu în jos, apoi Heller, dugheangiul cel cu păr roşcat şi cu crâmpei de plumb la ureche, gata la ghişefturi.

Părintele se prinse la vorbă cu Achim cărăuşul, în timp ce Ştefan se zbenguia de colo, colo, chiuind de bucurie. Ciprian stătea tăcut. Plecarea îl mişcase până la lacrimi. Adio vacanţă, adio clipe frumoase trăite pe plaiurile Stupcane! Cum trecuseră zilele! Parcă ieri plecase din Suceava, din odăiţa lui de pe uliţa umbrită de castani de lângă biserica Mirăuţilor.

Îi venea în minte chipul lui Kiper, al lui Hnidei şi al multor altora. Se vedea suind iar treptele gimnaziului. Amintirea unor profesori îl făcea să i se strângă inima. Amintirea altora parcă-l chema: *„Hai,* Cipriane, mai degrabă". Închise ochii. I se părea că-l vede pe bunul profesor Nosievici... Frânturi de melodie începură a i se depăna prin minte... Căruţa gonea de mama focului. Se apropia de marginea satului. Zărea doar fâşia colbuită a drumului alergând pe sub căruţă şi cercul argintiu al roţii dinainte.

Suiră agale dealul către Ilişeşti, apoi trecură prin pădure. Cărările erau troienite de foi galbene ca arama. Peste tot domnea o linişte adâncă.

În Ilişeşti îi întâmpină bunicul Iermolai, învăţătorul Dimitrie şi fetele popii Gorgon. Pădurarul Clodniţchi dărui nepoţilor săi un iepure fript, miere, coarne roşii şi câte o legăturică de nuci.

Ciprian stătu de vorbă cu Iermolai şi cu Berta.

— Cipriane, eu m-am supărat pe tine.

— De ce Berta?

— Ai spus... ştii tu ce-ai spus şi nu ţi-ai ţinut vorba!

Părintele dădu mâna cu socru-su, cu învăţătorul, mulţumi la salutările lui Iermolai şi ale fetelor lui Gorgon, se sui pe capră şi zise cărăuşului:

— Achime taică, la Suceava să opreşti, că mai departe nu mi-i a merge.

Cărăuşul râse în barbă. Trăsni cu biciul şi trânti şi o sudalmă.

Dar cum o rosti, se şi roşi şi duse mâna la gură în semn de pocăinţă.

— Iartă-mă părinte; mă luă gura pe dinainte!

*

De o parte şi de alta a şoselei se întindeau dealurile cu coame rotunde, învelite cu iarbă ruginie.

După o vreme răsări în zare Suceava, cu turnurile poleite în soare.

— Iată, copiii mei: aici a fost cuibul lui Pătru Vodă al Muşatei. Aici a domnit în alai şi bogăţie Alexandru cel Bun, înţeleptul. De-aici se repezea Ştefan ca fulgerul… A rămas pentru veacuri amintirea glorioaselor sale lupte, amintire pe care o cântă şi astăzi moldovenii când se strâng pe lângă vetre:

Ştefan, Ştefan, domn cel mare,
Seamăn pe lume nu are
Decât numai mândrul soare;
Din Suceava când el sare

Bate turci pe zmei călare,
Bate hoardele tătare,
Bate cetele maghiare.

Ce viaţă a clocotit altădată pe-aici! Ce tropote de cai, ce sunete prelungi de bucium!

Iată podul de la Areni. Aici s-a ivit Vodă Despot în faţa Tomşei. Răzbit de foame şi înfrânt, încoronat şi îmbrăcat în veşminte aurite, călare pe calul său alb, s-a înfăţişat în faţa biruitorului, la podul din vale, unde l-a izbit cu topuzul, vărsându-i sângele în lutul frământat de copite şi ghiulele.

Apoi, părintele Iraclie căzu pe gânduri. Achim ţinea biciul ca pe o undiţă aruncată peste spinările umede ale cailor care zoreau nepăsători, vânturându-şi cozile mari, stufoase.

Ciprian ridică ochii. Aducerile aminte se topiră ca o boare în bătaia soarelui. Turnurile Sucevei se desluşeau din ce în ce mai bine. Iată zidirea lui Petru Rareş, biserica Sfântul Dumitru, cu fereştile-i gotice, sprijinite pe contraforturi. Alături, clopotniţa înaltă ca un turn de cetate. Iată mânăstirea Sfântul Gheorghe, masivă, sobră, cu ziduri greoaie.

Iată şi Mirăuţii cu turnul clopotniţei împărţit în două… Biserica părăginită şi pustie veghează tristă pe un dâmb… La vederea acestora, Ciprian tresări. Pe-acolo, prin preajma acelei biserici, îşi are el gazda tocmită pe timpul şcolii. Achim ţine caii la pas. Scoate cutia cu tutun şi îşi răsuceşte o ţigară. Încetul cu încetul, drumul se umple de căruţe şi oameni. Iată mahalaua oraşului. Ochiul prinde a alerga printre căruţele mici cu poveri puţine, cu oameni pricăjiţi, stând gheboşaţi, cu picioarele spânzurate pe laturile proţapului. Treci pe lângă ei şi le citeşti sărăcia şi amarul pe faţă.

Uliţa mare era un adevărat iarmaroc. Vânzători de tot felul, lume, căruţe, călăreţi, dughene, cârciumi şi-o forfotă şi-o gălăgie, ca-n zi de târg. Duhoarea şi necurăţenia stăpâneau peste tot. Trăsuri mari, nemţeşti, opreau când şi când în faţa vreunei cafenele. Mai încolo, un parc urât, neîngrijit, pe aleile căruia au ieşit la „şpaţir” funcţionari în straie negre, ofiţeri şi domnişoare elegante vorbind pesemne de moşii, de ranguri şi de rochiile cu care vor veni sâmbătă seara la balul prefecturii.

6

Căruţa opri pe o ulicioară, ce apuca din calea Iţcanilor, la numai o azvârlitură de piatră de turnul Lăpuşneanului de la Sân Dumitru.

Să fi văzut bucurie pe lelea Nastasia, când dădu cu ochii de copii.

— Îi, domnişorii mei, bine-aţi venit sănătoşi. Sărut dreapta, părintele. Tii, da' nici că m-aşteptam. Am dat în bobi, da' nu v-a căzut drum de seară. Domnişorul Ciprian, să ne cânţi, maică, din violină... Da' te-a căutat Herr Valentin... de zece ori, dacă nu mai mult... Hei, Iancule, vin de grabă. Ptiu, bat-o nevoile de poartă. Parcă-i poarta cetăţii... Hai măi, hai o dată... clinteşte-te...

— Stai, fă Nastasio, să intre oamenii în ogradă, îndrăzni într-un târziu moş Iancu, care deschisese poarta de mult, dar Achim nu îndrăznea să pornească de gura babei.

— Da' poftiţi mă rog dumneavoastră, domnişorule Ciprian, domnişorule Ştefan! Şi aşa părinte, când au prins de veste rumânii că la Mirăuţi încarcă nemţii carăle cu pietre, s-au făcut foc. A dat gură unul altuia şi s-au strâns de pe toate uliţele. Nemţii nu, că să ia pietrele. Auzi, pietrele puse acolo de moşii şi strămoşii noştri, biserica unde se miruiau voievozii... Doamne sfinte! Ştii ce-or făcut ai noştri? Au dat frumos pietrele jos, pe lotul unde-au fost şi mi s-au pus pe tâlhari cu sapele, cu ciomegele; au azvârlit cu bulgări de le-au făcut capetele ciubăr, nu alta. Maica mea, doamne, nu ziceţi că şi Iancu al meu cât îi de bătrân, să-l fi văzut ce mai suduia, ce mai stuchia şi când l-a repezit pe unul c-un ciomag... ştii ciomagul ăla de corn, cu măciulia groasă...

— Lele Nastasio, o linişti părintele după ce coborî de pe capră, întâi să rânduim bagajele în odaia băieţilor.

— Acuşica le rânduim. Maică, le-am făcut odaia trandafir.

Lelea Nastasia conduse pe părintele şi pe cei doi feciori în odaia pregătită anume. Achim rămase afară pentru deshămatul cailor şi rânduiala lor în grajdul din fundul ogrăzii, în uşa căruia stătea ca o moviliţă verzuie braţul de fân pe care îl lăsase moş Iancu în graba lui întru întâmpinarea oaspeţilor.

— Vreau să văd cum şi-a rânduit caii, zise într-un târziu părintele Iraclie. Moş Iancu pricepu el că nu de caii lui Achim îi ardea părintelui, ci mai degrabă fugea de gura babii, dar ce să

facă bietul om? Aşa-i muierea şi pace. N-o mai poţi schimba la bătrâneţe. Totuşi se gândi la un vicleşug. Conduse pe părintele pe prispă şi se întoarse tiptil.

— Fa Nastasio, fuga, fuguţa la cuhnie, că drumeţii sunt rupţi de foame... Ascultă-mă, du-te în grabă mare, pune mâncare pe foc şi repede-te pân’ la Zaharia după o oală de vin, da’ vezi să-ţi puie din cela fără aghiazmă, spune-i că-i pentru popa şi că n-are lipsă a-l sfinţi dânsul devreme ce-i părintele Iraclie aici.

Baba se cam supără ea că-i tăiase firul poveştilor, da’ ce să facă? De mâncat, drumeţii trebuie să mănânce, de hodinit, trebuie să se hodinească. Aşa că se furişă pe uşa ce duce la cuhnie şi-n odaie se aşternu liniştea.

Odaia nu era prea încăpătoare, dar felul cum era rânduită îi plăcea atât părintelui cât şi copiilor. Lelea Nastasia o aranjase aşa cum o învăţase mama Emilia, atunci când o tocmise de gazdă. Pereţii erau spoiţi cu humă. La fereastra de către uliţă atârna o perdea mare, lucrată chiar de mâna gazdei. Cea de către grădină era împodobită în partea de sus cu un ştergar alb, cusut cu flori de felurite culori care mai de care mai vie şi mai frumoasă. Câteva ghivece cu muşcate şi crăiţe proaspăt stropite umpleau casa de o aromă plăcută, odihnitoare. Pe fereastra din fund se vedeau colinele din josul Burdujenilor, acoperite de rugina toamnei şi valea cea mare pe care şerpuia, în meandre domoale, bătrâna apă a Sucevei.

De tavanul cu grinzi groase, de brad, spânzura o lampă bătrânească cu braţe mari de alamă.

Pereţii erau împodobiţi cu două covoraşe de lână ţesute la război. Pe peretele dinspre răsărit atârna un tablou mare cu ramă simplă de brad aurită care înfăţişa un soldat înconjurat de guri de tun, de săbii şi steaguri austro-ungare. Jos, sub stema cea mare a vulturului cu două capete, sta scris: *Andenken von Soldaten Dienst,* adică amintiri de pe timpul serviciului militar.

Să ai vreme să-l asculţi pe moş Iancu ce serviciu militar a făcut el în garnizoana de la Viena, apoi să povestească de bătăliile cu italienii la Custozza şi Novara, bătălii întâmplate în 1848 când s-au ridicat popoarele să sfarme jugul înrobirii... Dar acum alte treburi are moş Iancu. După ce l-a poftit pe părintele Iraclie şi pe feciori să-i scuture de colb şi să le toarne apă rece, ca să se spele pe mâini şi pe faţă, el a alergat să-i ajute babii la aşternutul mesei.

După ce-a adus o strachină mare plină cu un scrob straşnic, moldovenesc, aburind îmbietor, lelea Nastasia zise:

— Ia poftim, părintele, până-i cald, hai, domnişorilor, nu staţi pe gânduri. De-acu’ sunteţi copiii mei, nu-i aşa, părinte?

— Aşa-i, lele Nastasio. Să aibi grijă să-nveţe flăcăii iştia ai mei, să nu se ţie de zbenguieli şi de minge. Auzit-aţi măi? Doară vedeţi că dau şi cel din urmă bănuţ pentru voi.

Ştefan tăcu chitic. Ciprian se uită blând în ochii părintelui, apoi zâmbi. Tatăl nu-l înţelese bine ce voia cu acest zâmbet copilăresc. Nici n-avu vreme a se gândi prea mult la asta, că limba gazdei se dezlegă din nou şi vorbea şi vorbea, de nu mai isprăvea.

Dintre toţi, cel mai supărat pe gura babei era bietul moşneag. De câteva ori începu el a povesti despre cele ce păţise din războiul cu „talienii”, dar n-a fost chip. Când a fost să mai încerce o dată, se stropşi lelea Nastasia la el, de credeai că acum îi dă una.

— Ia taci măi, cu laudele tale. Vin oamenii osteniţi de la drum şi tu vrei să-ţi asculte vitejiile.

— Ce ştii tu, fa, ce-i războiul? Întreabă-mă pe mine, eu am făcut două, nu unu. Părinte, atâta să am parte. Sfânta cruce mi-i martoră. În ’48 la „Gustanţa” aia, la „’talieni”, dacă nu eram eu şi ceilalţi încă vreo câteva mii aşa, toţi rumâni de-ai noştri, apoi, aleluia… gata era! Făceau „’talienii” din nemţi şniţel vienez, nu alta… Zău aşa…

— Brava, moş Iancu, îl admiră părintele Iraclie, în timp ce băieţii râdeau în ascuns. Era a nu ştiu câta oară de când auzeau povestea asta. Moşul nu mai putea de mândrie. Deh, îl laudă părintele.

— Da’ eu să fi fost ca matale, mai degrabă lăsam puşca şi o luam la sănătoasa.

Moşneagul încremeni cu vorba pe jumătate…

— Ai luptat pentru dânşii; da’ spune-mi acu’, ce bine-au făcut ei românilor? Pământurile ni le-au luat, birurile le-au suit, drepturi n-avem, şcoli n-avem. Iaca vin şi feciorașii iştia ai mei la şcoală. Şcoală românească, zice-se, brava şcoală românească!

— Ai văzut, măi, şi te mai lauzi cu Gustanţa! îl necăji baba. Moşneagul n-a mai zis nici cârc.

— Şi acu’ hai la culcuş, zise părintele feciorilor osteniţi de drum. Mâine de cu ziuă vă duc la şcoală. Daţi faţă cu alde Thalinger, cu Marki, cu Knauer…

— Văleu, făcu Ştefan plictisit de numele iluştrilor profesori, tătuţă-tătuţă, aşa mi-i mie de Thalinger, cum i-i câinelui a linge drobul de sare.

7

Greu îi era părintelui Iraclie să-şi lase şcoala lui de la Stupca şi să vie la Suceava. Dar o dată ajuns aici greu îi era a se despărţi de copii. Ce-i drept, nu rămâneau ei printre străini. Aveau Porumbeştii mulţi prieteni la Suceava. Dar oricum, prietenii sunt prieteni şi părinţii sunt părinţi. Cine se bucura mai mult de bucuriile copiilor şi cine se necăjea mai tare de necazurile lor? Fireşte că părintele Iraclie şi mama Emilia. Şi cine scotea bani din piatră seacă pentru taxe, pentru cărţi şi caiete? Tot dânşii.

— Ceapă cu mămăligă de-oi mânca, dar carte trebuie să-i învăţ!

Şi învăţau băieţii. Iaca Ciprian era acum în a patra clasă a Obergymnasiului, iar Ştefan într-a doua. De, de-ar fi trăit şi bietul Emilian, o, ar fi fost mare acum! Cine ştie ce-ar fi scos Aron Pumnul din el? La început nu prea avusese el drag de carte, însă neuitatul său profesor ştiuse să-l îndrume pe o cale bună. Dar o boală crudă îl secerase de timpuriu. L-au plâns mult, că doară era primul lor copil…

Aşadară i-a dus părintele la gimnaziu, să-i vadă el cu ochii lui stând în bancă cu cartea dinainte. A plătit o parte din taxe, rugând pe Herr Direktor să-l mai păsuiască câtăva vreme pentru partea ce mai rămăsese de plătit.

— Onorabile domn, să nu fie cu supărare dacă te rog să mă îngădui şi anul acesta, să mă păsuieşti până după semestrul prim. E greu cu creiţarii. Cinsprezece florini pe lună… atâta mi-i leafa. E greu.

— Şi nouă ne e greu să-ţi învăţăm copiii dumitale, a răspuns directorul şi a ieşit nepăsător pe uşa cancelariei. Părintele a rămas încremenit în mijlocul odăii, cu ochii ţintă la uşa neagră de stejar. O vorbă aspră i s-a oprit pe limbă. Buza de jos a început să-i tremure de mânie şi îngrijorare.

Dar dacă băieţii vor fi daţi afară din şcoală? Dar dacă s-o fi aflat şi aici de răzmeriţa Stupcanilor, atunci când cu alungarea jandarmilor? Îşi făcea fel de fel de gânduri. Roti privirea prin odaie: mese, scaune, câteva tablouri, o stemă mare. Totul negru, mohorât, rece, tulburător de rece. Iată că uşa s-a deschis şi a intrat un om scund, uscăţiv, tinerel… S-a oprit în prag, zâmbitor:

— A, părintele Iraclie! Bun venit!

— Nosievici, frate, bine te-am găsit!

S-au îmbrăţişat. Au rămas o clipă tăcuţi. Părintele a plecat ochii în jos şi a oftat amar.

— Eh, ţi-am văzut flăcăii. Ştefan mi-i tare drag. Ciprian progresează, nu şagă. În băietul ista văd ceva deosebit. Roadă bună coace mintea lui. Ai să te mândreşti cu amândoi cândva. Că veni vorba… îmi spunea de-o vioară…

— Da…

— Pentru Ciprian, de bună samă. Ştefan cântă frumos din gură. Are un glas de tenor… Când îl văd, îl alint ca pe un copil… O, da ce-i pricina? Ce amărăciune îţi negurează fruntea?

— Frate Nosievici, mi-i c-au să mi-i dea afară din şcoală.

— Cum?

I-a povestit părintele, apoi l-a întrebat rugător:

— Ce mă îndemni să fac? Ajută-mă!

— Ei îţi urăsc copiii, fiindcă sunt fii de român, fiindcă nu-s fii de baron sau cavaler. Gimnaziu românesc? Ruşine! Din toţi profesorii doar doi ştiu româneşte: eu şi catihetul. Nu. Nu trebuie să-i lăsăm. Ciprian şi Ştefan trebuie să înveţe. Mă judec eu cu directorul. Mă răfuiesc eu cu dânsul. Pentru Ştefan şi Ciprian s-a luptat Nosievici trei ani împliniţi şi nici de acum încolo nu se va lăsa. Ehei, nu-s ei singurii elevi de care vrea să scape alde Herr Direktor. Mai sunt ei şi alţii…

Multă supărare a cuprins inima părintelui, dar faţă de băieţi îşi ascundea amărăciunea după perdeaua unui surâs cald şi bun. În cea de-a treia zi a purces iar la cancelaria gimnaziului şi a vorbit cu Nosievici.

— Fii pe pace, părinte Porumbescule. Eu grijă am să am de dânşii ca de copiii mei. Ar face el multe Herr Direktor, că-i rău la inimă şi duşmănos pe odraslele celor de jos. Dară nici noi nu i-om face chiar aşa pe voie. Ci mergi împăcat acasă, părinte, şi ai încredere în spusa mea. Doară nu mă cunoşti de ieri, de-alaltăieri.

Şi-a luat părintele rămas bun de la profesor şi de la copii şi s-a întors la Stupca.

Multe erau de făcut şi acolo. Întâi şi întâi, trebuia să adune pe şcolarii satului şi să înceapă a-i învăţa scrisul şi cititul. Apoi trebuia să ţină treburile bisericii, mai o nuntă, mai un botez, un sfat cu sătenii şi o şezătoare cu cântece şi jocuri. Tare îi plăcea părintelui când îi mergeau, vorba românului, toate ca pe roate. Atunci simţea el că trăieşte, că viaţa e frumoasă şi merită a fi

trăită din plin. Hei, dar nu era rânduiala lumii de-atunci făcută să te bucuri, ci mai degrabă să te amărăşti. Că numai ce auzeai toba pe uliţă şi strigătul vătafului de la vornicie pomenind de biruri şi de corvoade. Numai ce vedeai jandarmul cel cu pană la şapcă luând feciorul românului din casă şi ducându-l cu arcanul la oaste pe cine ştie ce meleaguri. Vai şi cum mai boceau mamele, surorile şi nevestele. Boceau îndoit şi pe cei ce plecaseră cu un an în urmă lăsându-şi oasele pe câmpurile străinătăţii şi pe cei ce plecau acum.

8

Herr Professor Knauer ridică o clipă creta de pe tabla plină cu fracţii şi privi sever către clasă. Elevii lăsară capetele în jos ca la comandă. Creioanele alergau grăbite pe caietele cu foi galbene. Prin ferestrele lunguieţe ale clasei, a căror croială amintea de ferestrele mici ale bisericii gotice, se prefira lumina puţină a unei zile noroase de toamnă. Lui Ciprian îi zbura gândul departe, spre codrii de fag ai Şipotelui ori ai Ilişeştilor.

— Cipriane, la tine se uită, îl înghionti Kiper. Băiatul tresări. În faţă îi apăru din nou tabla neagră, mâzgălită cu fel de fel de semne înlănţuite la nesfârşire. Căută să le prindă în mrejele luminoase ale minţii. Dar ochii lui Ciprian în care mai plutea încă înduioşarea visărilor întâlniră ochii de gheaţă ai lui Knauer. Acesta rămase neclintit, cu creta în mână. Cu ochelarii lăsaţi către vârful nasului.

— No, Ţiprian, sag’ mir, was machst du dort?

Ciprian se înălţă vioi în picioare; privi mirat în dreapta, în stânga, ca şi cum n-ar fi fost sigur că pe el îl întrebase profesorul.

— Ja ja, du, du! se răsti Knauer.

— Spune-i că scrii, îi şopti Kiper cu spaimă în glas.

— Ich, ich schreibe…

— Du, blöder Vallach, bagă de seamă cum te porţi! Aici e Kaiserlich-Königliches Obergymnasium, nu eşti la tine acasă.

Ciprian îşi muşcă buzele. În faţa ochilor tabla străluci hâdă, semn că Knauer se muta din locul unde stătuse şi lumina palidă a toamnei se ghemui toată în partea din stânga tablei. Cifrele, literele şi celelalte toate păreau acum nişte ghimpi albi, veninoşi, care-i supărau privirile.

— Ieşi la tablă! răcni profesorul. Cuvintele izbiră ca nişte ciocane auzul lui Ciprian. Îşi plecă ochii în caiete, lăsă creionul… şovăia. Kiper îi furişă o hârtiuţă. Ciprian îşi plecă ochii pe ea. Era rezultatul lungului şir de fracţii înmulţite, adunate, scăzute… La capătul şirului două liniuţe mari şi categorice: =

— La tablă! Hörst du blöder?

Ciprian porni şovăielnic.

— Ţin’ te bine, auzi pe Vasiliuc, huţanul cel mititel, cu părul ca aurul. Doar Knippel şi Mann şi încă vreo câţiva feciori de bani gata, de prin băncile din faţă, zâmbeau şi nu mai puteau de bine.

Băietul părintelui Iraclie luă creta aruncată de Knauer pe colţul catedrei şi se apropie de tablă. Urmară câteva clipe de tăcere adâncă, în care se auziră bâzâind într-un ungher doar cele câteva muşte scăpate de urgia brumelor. Ciprian urmări calculul de la cap până la cele două liniuţe, pe care creta lui Herr Professor le trase apăsându-le cu oarecare duşmănie. Kiper, Hnidei, Vasiliuc şi alţi prieteni buni ai băietului popii de la Stupca se uitau cu încordare când la Knauer, când la Ciprian.

Oare va şti să biruie mânia profesorului? Oare n-a uitat rezultatul scris pe hârtiuţa aceea? Se vede că l-a uitat. Profesorul se apropie încet, muşcându-şi nervos buzele. Se auzi o şoaptă. Knauer aruncă o privire de viezure către fundul clasei. A vorbit cineva. Asta n-ar fi tocmai aşa de grav. Dar a vorbit româneşte şi asta e grav. E o insultă adusă şcolii care, culmea ironiei, zice-se că-i românească!

— Cine-a vorbit? întrebă profesorul şi se săltă când pe un vârf al piciorului, când pe altul, cătând furios către fundul clasei, unde se zărea locul gol din banca lui Ciprian.

— Desigur, Kiper a vorbit… făcu Knippel, ridicându-se în picioare plin de importanţă.

Ciprian se întoarse şi-l privi cu dispreţ.

— Tu să taci acolo, Golembiovschi, se răsti profesorul.

— N-am zis nimic, i-o tăie hotărât Ciprian.

— Nici n-are ce să zică, râse unul din banca întâi.

— Tace ca un peşte…

— Nimic nu ştie.

— Silenţium! îi linişti Knauer cu blândeţe, ridicând mâna în semn de potolire. Se aşeză la catedră, răsfoi prin aşa-zisul „Hauptkatalog” până ce găsi numele: „Golembiovschi Ciprian, Sohn des Herakles”. Golembiovschi!… După moda habsburgică, numele româneşti erau traduse, pocite, înstrăinate înadins. Muie peniţa în călimară şi o duse deasupra catalogului.

În clipa aceea îi veni la ureche scârţâitul harnic al cretei. Se uită uimit către tablă. Ciprian scria de zor. Refăcu calculul tot de la început. La un moment dat, păru că se încurcă. Uitase metoda de rezolvare pe care o predase cu puţin mai înainte Herr Professor. Aplică altă metodă. Domnişorii cei din primele bănci priviră compătimitor, unul la altul, ca şi cum ar fi vrut să zică: „S-a zis cu valahul. Are să-i pună un „nicht genügend” cât el de mare”. Dar Ciprian scria înainte şi scria bine. Knauer sta cu

pana ridicată deasupra catalogului şi cu ochii rătăciţi printre formulele şi calculele ce izvorau sprintene de sub vârful de zăpadă al cretei.

Profesorul părea uimit de tot ceea ce vedea.

— Bitte, nehmen Sie Platz, îl invită calm profesorul. Uitase pesemne şi de reveria în care se pierduse elevul cu câteva clipe în urmă şi de obârşia sa valahă. Apucă pana să scrie. Cu mâna stângă îi căută numele trecând cu băgare de seamă de sus în jos de la o căsuţă la alta. Se opri la „Golembiovschi”, căută rubrica materiei pe care o preda, adică ştiinţele fizice, şi trecu: Vorzüglich – adică „eminent”. Ridică apoi pana şi se gândi. Se uită pe tablă, se uită către fundul clasei, îşi săltă nervos ochelarii, scoase din buzunarul vestei ceasul cu lanţ greu de argint aurit, îl privi plictisit şi îl vârî la loc. Bătu o clipă darabana pe scoarţa catalogului şi la un gând rămase nemişcat cu fruntea adânc încruntată. Deschise catalogul, căută iar numele, rubrica, muie fulgerător pana în călimară, şterse „Vorzüglich” şi scrise dedesubt „Lobenswert”, adică „lăudabil”.

Pe coridoarele strâmte se auzi sunetul clopoţelului. Curţile şi caietele foşniră grăbite, afundându-se în pupitrele murdare de cerneală şi scrijelate cu fel de fel de desene şi iscălituri.

Profesorul ieşi. Clasa fu cuprinsă de un freamăt puţin obişnuit.

— Brava, măi Cipriane, îl îmbrăţişa Kiper, da’ mi-a plăcut cum l-ai încuiat pe Knauer.

— A rămas de piatră, momâia, se bucură Hnidei. Vasiliuc alergă să-i strângă mâna: Brava, Golembiovschi.

— Holala, Vasiliuc, Kiper, iar vorbiţi româneşte? Vă spun eu lui Herr Direktor! îi ameninţă Knippel.

— Se duce să ne pârască, dădu din cap Hnidei. Să ştiţi că dacă are să facă una ca asta, trebuie să-l lecuim.

— Să-l lecuim. Da’ ce-i poţi face? E tat-său baron. Ne zvârlă din şcoală.

— Aiasta aşa-i, stuchi-l-ar mâţele. Da’ trebuie să-l lecuim. Altminteri, o să avem necazuri mari.

— Zic că mai cuminte ar fi să ne luăm bine pe lângă ei, că sunt fii de boieri, spuse cu convingere un lungan cu păr negru şi des ca o bidinea.

Îl chema Iordachi, iar băieţii îi ziceau „Clonţău”. Nu se ştia cine anume îi dăduse acea poreclă. Se poate ca la una din desele încăierări ce se stârneau între „grofşori” şi sărăntocii de

români, când Iordachi lua apărarea celor nobili, să-i fi zis vreunul:

— Ia mai taci din gură, măi clonţăule, şi Clonţău i-a rămas numele.

— Tu, Golembiovschi, să nu grăieşti!

— Nu cumva mi-i pune tu lacătă la gură?

— Eu nu. Da’ sunt şi alţii mai tari care au să-ţi pună ţie două lacăte, nu unul.

Şi Clonţău zvârli o uitătură a scârbă către grupul în care era Ciprian şi se depărtă.

Pe tablă, Knippel desenă un măgar de gâtul căruia spânzura o eşarfă pe care scria cu caractere gotice de tipar: „Ich schprache nur rumänisch” – adică: „Vorbesc numai româneşte”.

Kiper fu primul care văzu.

— Îi vezi cum ne fac de batjocură? Fie ce-o fi da’ eu îl stâmpăr…

— Fii pe pace! îl linişti Ciprian.

— La aşa „bună ziua” aşa „mulţămesc”. Şădeţi locului că ţi-i satur eu de glume măgăreşti.

Porni binişor către catedra în jurul căreia se strânsese şi mai aprins hărmălaia domnişorilor celor de viţă. Acum fie că nu s-a auzit clopoţelul din cauza tămbălăului, fie că Ştefan Nosievici, profesorul de muzică, venise mai devreme, treaba-i că i-a găsit pe alde Knippel şi Mann hărţuindu-se de zor în jurul catedrei.

Când dădură ochi cu profesorul de „Gesang”, se vârâră cu toţii repede în bănci. Toată clasa se ridică în picioare. Toţi îşi aţintiră privirile în ochii lui Nosievici. Acesta puse catalogul pe masă, îşi netezi supărat bărbia, se uită la elevi, apoi la măgarul zburlit de pe tablă şi la eşarfa scrisă cu gotice.

— Cine e autorele? Cine-a scris?

— Knippel. El are meteahna asta de a scrie prin toate locurile, zise Ciprian. Knippel roşi până-n vârful urechilor.

— Knippel, recunoşti desigur? mai întrebă ironic Nosievici.

— Recunosc! bâigui acesta, privind către măgarul desenat în colţul tablei. Deodată tresări ca şi când l-ar fi atins cineva c-un lujer de urzică. Pe eşarfă văzu scris cu litere mari, înflorate „Knippel”. Nosievici râdea în sinea lui. Se dădu mai la o parte, ca toţi să-l poată vedea pe urechilă, cel care se lăuda cu un nume aşa de nobil.

Apucă apoi buretele şi, cu un zâmbet pe care numai puţini elevi îl pricepură, şterse desenul. Se sprijini apoi de colţul catedrei şi zise cu bunătate:

— Ei, cine vrea să ne spună lecţia?

Se ridicară mai mulţi români, huţani, polonezi. Lor le era tare drag Nosievici, profesorul lor de muzică şi de matematică. Cu atât mai drag, cu cât în orele lui se putea vorbi şi limba română şi ruteană şi poloneză. Suferise el mult pentru largheţa asta, dar nimeni nu-l putea îndupleca să fie altfel. Nosievici era iubit şi susţinut nu numai de elevii săi, ci şi de părinţii acestora, de orăşeni şi săteni. Toţi învăţau cu multă dragoste şi când venea şi întreba: – „Cine vrea să spună lecţia?" toţi se ridicau în picioare şi aşteptau să fie întrebaţi.

— Tu, Knippel, de ce te-ai ridicat?

— Vreau să spun lecţia… Noi pentru astăzi avem semnele de nuanţare. Semnele de nuanţare se arată prin anumite termene, aşa de pildă: piano, pianisimo, forte, fortissimo…

— Bine, bine… dar nu te-am întrebat despre asta.

— Socotesc că-i bine s-o facem practic, domnule profesor, îndrăzni Ciprian.

— Foarte bine, vino cu vioara.

Ciprian deschise cutia şi îşi acordă vioara.

Kiper îl ajută, dându-i tonul cu diapazonul.

Ciprian se opri cu vioara în faţa profesorului.

— Spune, Cipriane, ce bucată ţi-ai ales pentru exemplificare?

— Două cântece populare româneşti pe care le-am auzit în vacanţă de la nişte săteni din Voivodeasa.

— Aşa, Cipriane. Bine, bine… grăi încântat Nosievici. Sunt bucuros să te-ascult, Cipriane. Cântă.

Ciprian ridică arcuşul şi îl lăsă uşor pe struna cea subţire. Din tăcerea plină de aşteptare izvorî întâi o melodie lină, doinitoare. Încetul cu încetul, coardele prinseră a vibra tot mai puternic. Sunetele profunde alternau cu cele subţiri într-un joc clocotitor care-ţi cucerea inima.

Nosievici rămase vreo câteva clipe adâncit în vraja melodiei. Ridică apoi ochii săi mari albaştri şi se apropie de Ciprian. Îi netezi părul castaniu, bogat, lăsat pe ceafă, în ciuda regulamentului şcolar.

— Măi copile, într-o zi… ne vom mândri cu tine…

9

Ciprian şi Ştefan uitară de jocurile de la Stupca. Acum îşi făceau silitori temele, citeau, scriau. Şi seară de seară se auzea în odăiţa lor vioara cea dragă lui Ciprian, ori glasul puternic, de tenor, al lui Ştefan. Mult se bucura lelea Nastasia, când îi auzea cântând. Lăsa bucatele pe foc şi venea să-şi lipească urechea de uşă, s-asculte.

— Da’ şăzi la un loc, fa Nastasio, nu sta la uşă ca cel din poveste, o dojenea moş Iancu.

— Taci, măi bărbate! Mie îmi plac cânticile. Ei, ce le mai cântam şi eu pe vremea mea!

— Asta-i, că vremea ţi-a apus!... Lasă copchiii să cânte cum li-i vrerea. Or mai prinde de veste că tragi cu urechea şi s-or sfii.

Dar lelea Nastasia nu se lăsa de năravul ei. Cum venea seara şi auzea scripca, hop şi ea să asculte. Moş Iancu o mai dojeni el o dată, de două ori, apoi gândi c-aşa sunt muierile – curioase din fire; o lăsă în voia ei. Se miră însă foarte, când, ieşind într-o zi pe uliţă, zări plimbându-se prin faţa ferestrei de la care se auzea cântecul un ins înalt, îmbrăcat nemţeşte şi care părea că ascultă cu mare băgare de seamă, apropiindu-se din când în când de fereastră. În altă seară văzu un cârd de flăcăi şi fete care de asemenea se opriseră s-asculte.

— Măi, da’ năzdrăvană-i scripca aiasta! îşi zise el şi, când simţea că baba lipseşte, o zbughia şi el pe prispă şi asculta la fereastră.

Se întâmplă ca într-o bună zi să vină părintele Iraclie pe la Suceava, să-şi vadă băieţii. Şi când se lăsa pe uliţa aceea din valea Mirăuţilor, numai ce vede pe domnul acela îmbrăcat nemţeşte dând târcoale ferestrei lui Ciprian. Părintele se opri o clipă şi privi înciudat către omul acela, care, văzându-se descoperit, se prefăcu că trece mai departe. Părintele intră în ogradă, sui pe prispă şi când colo, pe cine zăreşte lângă fereastră? Pe moşneag. Sta şi asculta. Ciprian cânta la vioară o horă, dar ştii... să-ţi scapere călcâiele, nu alta. Călcâiele moşului de scăpărat nu mai scăpărau, dar de săltat, tot săltau olecuţă în hangul horii.

Părintele dădu din cap, râse şi, cătinel, pe vârful picioarelor, porni spre uşă. În prag, de cine dă cu ochii? De babă. Vioara cânta şi baba ofta, clătinând din cap şi tropăind încetişor.

„Ei, îşi zise părintele. Ciprian al meu dă conţerte cu uşile închise. Brava!” Grăi apoi către babă:

— Aşa, lele Nastasio, sus călcâiul, sus!

— Văleu… părintele… sărut dreapta… iertare… deh… nu te mira… îmi place mozica şi pace. Frumos mai cântă dragul lelii… Ehei, unde n-am avut şi eu parte… Matale erai de multişor aici, vai de mine… m-a furat cântecul… poftim mă rog în casă. Iancule! Unde s-o fi dus? Ptiu, om bătrân şi tragi cu urechea pe la ferestre!…

— La ferestre, că la uşă nu am loc de tine.

Părintele râse din toată inima. Făcu semn gazdelor să grăiască mai încetinel. Îşi lăsă bagajele pe prispă. Apăsă cu mâna pe clanţă şi crăpă uşa. În lumina slabă a lămpii apăru chipul visător al celui ce mânuia arcuşul.

— Tătuţă, tătuţă! strigă Ştefan, care zări primul pe părintele Iraclie, sărindu-i de gât. Ciprian se întoarse domol şi zâmbi.

Puse vioara pe masă şi alergă emoţionat către tatăl său.

Părintele se apropie şi îi cuprinse cu dragoste capul între mâinile lui calde şi îl sărută pe frunte.

— Băietul tatii, băiet!…

Ştefan o zbughi pe uşă şi, ajutat de lelea Nastasia şi moş Iancu, aduse bagajele în odaie.

— Vai părinte, da’ cum te-ai cărat sfinţia ta cu atâtea hangarale?

— Deh, lele! M-a dus o căruţă până la sfântul Dimitrie.

— Doamne, părinţele, să fi picat alaltăieri la Suceava, ai fi avut ce vedea… Maica mea, ce iarmaroc, ce lume!…

— Fa Nastasio, lasă tu iarmarocul şi du-te de fă focul, i-o reteză moş Iancu. Baba îi aruncă o privire piezişă. Puse lacăt gurii şi dispăru pe uşă. Părintele spuse băieţilor veşti de pe acasă. Le vorbi cu bucurie despre „şcolerii” lui de la şcoala satului.

— Tii, tătuţă, avem să tragem o urare cum n-a mai fost, îl asigură mândru Ciprian. Eu m-am şi apucat a alege nişte stihuri de-a matale. Da’ spune, tătucă, ce s-a mai ales cu scripca aceea?

— Ce să s-aleagă? Iaca, mai alaltăieri a venit reparată.

— Reparată? Adă să văd, tătuţă. Unde-i? Şi Ciprian se repezi să caute prin bagaje. Ochii îi străluceau ca doi luceferi. Faţa i se

îmbujorase de focul emoţiei, iar mâinile îi tremurau de nerăbdare.

— Da. Mi-a venit reparată şi lângă dânsa o scrisoare de la Richter, în care-mi spune că dacă acum m-aş învoi s-o vând, el îmi dă pe ea 150 de florini.

— 150 de florini! Ce să fie oare? întrebă uimit Ciprian.

— Ce să fie, mi-am zis eu. Cugetai, căutai la violină, o cercetai cu de-amănuntul mă uitai prin „paragrafii” şi văzui pe fundul ei o ţidulică lipită, îngălbenită şi pe ţidulică tipărit… staţi să vedeţi… Ei, am înfăşurat cutia să nu se zgârie pe drum. Iaca să desfacem pachetul aista cu straie. Băieţii se repeziră şi din două mişcări rupseră sforile; dezveliră nişte sumane şi, sub o păturică de lână, dădură de tocul viorii. Ciprian îl ridică cu grăbire, îl puse pe masă şi se necăjea să-l deschidă:

— Stai oleacă, îl opri părintele. Are o închizătoare cam neobişnuită. Şi apăsă el cu degetul pe un butonaş, rotund, argintiu. Când capacul fu dat în lături, apăru silueta galben-cafenie a viorii. Strunele noi-nouţe şi lustruită cu măiestrie de meşteri iscusiţi.

— Unde-j ţidulică?

— E lipită de fundul viorii, ia te uită!

Ciprian privi lung. Privi şi Ştefan.

— Fecit Cre… Cremo… nu-nţeleg aici – şi Ciprian apropie şi mai mult ochii.

— Abia se poate citi: *Fecit Cremonae Nicolaus Amati 1626, s*ări Ştefan.

— 1626? O… rămase uimit Ciprian.

— Vra să zică 1626 – 1866… sunt 240 de ani, socoti Ştefan.

— Vai de mine, părinte! se miră moş Iancu, care pân-acum se uita la vioară ca la altă arătare.

— Când citii eu ţidulica, am priceput de ce-mi oferea maistrul de violine Richter 150 de florini. Mult m-am mirat cum de l-a răbdat inima pe acel tânăr boier, despre care ne povestise Stănică, să dăruie o cremoneză de-aiasta junelui scripcar.

— Cântecul turturelei i-o fi muiat inima… Câte n-o fi văzut vioara asta, de-ar avea glas să spună!

Deodată se auzi o bătaie în uşă. Ştefan sări degrabă şi deschise. În prag apăru un bărbat de vreo 25-30 de ani, înalt, şi chipeş. Părintele Iraclie se ridică ospitalier de pe scaun spre a-l

întâmpina. Tânărul stătu locului lângă prag şi plecă respectuos fruntea, în semn de salut:

— Să-mi fie cu iertare, dacă am îndrăznit… Mă numesc Schlötzer, Karl Schlötzer…

— Sunt bucuros… poftim mă rog înăuntru!

— Seri de-a rândul am ascultat cântecul unei viori. Mi s-a spus de către vecini că e un băieţaş care cântă…

— Da. E chiar dânsul… fiul meu. Ciprian! Ia fă-te oleacă mai încoace, măi copile.

Ciprian lăsă capul în jos, stânjenit. Îşi luă apoi inima în dinţi, păşi înainte şi, cu un zâmbet sfios, întinse mâna neaşteptatului musafir. Schlötzer strânse mâna gingaşă a băiatului. Îl privi drept în ochi şi-l îmbrăţişă cu căldură.

— Iertaţi-mă, înc-o dată. Dar… sunt uimit… după ritmul înaripat pe care-l dă melodiei, după măiestria cu care mânuie arcuşul… Tonurile adânci, sprintene, care fac să-ţi tremure inima… O, poate glumiţi cu mine… poate altcineva a cântat?…

Părintele râse. Cu un gest larg, pofti oaspetele să şadă pe scaun.

— Văd c-aveţi pricepere în ale muzicii.

— Muzica a fost ţinta vieţii mele. Visul meu a fost Viena… orchestrele ei minunate, Grienzingul, luminile, valsurile nemuritoare… Visuri spulberate! Ah, din nenorocire şi visătorii au nevoie de pâine. Acum sunt ajutor de judecător, aici la Suceava.

— Şi muzica? întrebă iar părintele cu glasul muiat de tristeţe.

— Cânt la vioară. Dau lecţii…

— Daţi lecţii de vioară? îndrăzni vioi Ciprian. Ochii îi străluceau de bucurie. Tătuţă, de când a plecat organistul Valentin, am tot căutat profesor…

— Bată-vă să vă bată! râse din nou bătrânul, parcă v-aţi căutat unul pe celălalt. Na, bine v-am găsit. Măi Ştefan, cată-n coşul cel de nuiele. Vezi că am o glejuţă!

Ştefan se ridică de pe marginea patului, de unde privise şi ascultase totul, mai cuminte ca de obicei. Scoase din coşul de nuiele de răchită glaja înfundată de mama Emilia cu un crâmpei de ştiulete sângeriu la culoare. Ciprian o destupă şi tot el rândui şi paharele. Părintele turnă fără a se opri din vorbirea lui cu maestrul viorist. Au închinat şi-au băut.

Ciprian era cu ochii numai la Schlötzer. Îi citea suferinţele din cutele adânci ale frunţii. Când se întâlneau cu scăpărarea privirilor lui, simţea tot focul ce-i ardea în inimă. Îi plăcea părul arămiu ce-i dădea o înfăţişare falnică, de adevărat artist, dar mai ales îi admira patima cu care vorbea despre viaţă, despre artă. Se vede treaba că acest lucru îl entuziasma şi pe părintele Iraclie, îl înflăcăra la vorbă.

— Ehei, şi flăcăul meu cânta de la şase ani… Îi luasem o scripcuţă, ştii, ca pentru cei mititei. Îi zicea toată ziulica: „Măi ciobane de la oi”… Parcă-l aud… Azi i-am fost adus o violină straşnică…

— O vioară nouă?

— Ba… una veche de tot.

— O cremoneză, interveni vesel Ciprian şi luând vioara o întinse oaspetelui.

Schlötzer îşi plimbă cu emoţie degetele lungi şi albe ee lemnul cafeniu al instrumentului. Îl examina cu adâncă uimire. Încercă strunele. Sunete rotunde, de-o frumuseţe neîntrecută, îi mângâiară auzul.

— E minunată. Cred că nici lira lui Orfeu nu suna mai frumos.

— Te uită ce scrie înăuntru pe ţidulica aceea înnegrită, îl îndemnă părintele. Schlötzer citi în şoaptă. Ceru apoi îngăduinţa să ia arcuşul. Ciprian i-l întinse cu bucurie. Odaia se umplu de farmecul primelor acorduri.

— E o minune, adause musafirul. Cipriane, să trăieşti şi să cânţi cu ea cum nimeni n-a cântat vreodată.

— Mulţămesc! atât putu să zică băiatul şi întoarse capul sfios către Ştefan. Acesta îi făcu ştrengăreşte eu ochiul. Îi şopti:

— Măi, te-ai făcut cu două dintr-o dată: şi cu violina şi cu maestru.

Părintele nu mai putea de bucurie. Începu a vorbi violoristului despre cântece şi despre lăutarii din vremurile vechi.

…Şi câte amintiri nu răscolea din străfundurile minţii, dându-le, ici lângă sclipirea vinului din pahare, straiul colorat al cuvintelor.

10

În casa cea mare cu acoperişul ţuguiat, îmbrăcat în bunda albă şi strălucitoare a zăpezii, cu ferestrele tivite cu flori de gheaţă, stăruia o linişte severă. Pastorul Gorgon citea în odaia lui plină de cărţi.

Din când în când lăsa cartea jos. Se ridica şi se plimba cu paşi rari prin odaie. Se oprea în faţa rafturilor cu cărţi groase, îmbrăcate în piele. Pe cotorul fiecăreia stăteau titlurile scrise cu litere de aur. De îndată ce auzea zurgălăii vreunei sănii, se grăbea să salte perdeaua şi să privească. Dacă cel cu sania era vreun şvab dolofan cu straie negre şi şorţ vânăt la brâu, popa zâmbea mulţumit: Ăsta e de-al nostru! Însă, de se nimerea să treacă vreunul din cei cu cojoc peticit şi cu iţari de lână, lăsa mânios perdeaua, strângea plictisit din buze şi clătina din cap. Nu-i plăceau lui valahii şi pace. Adică-i plăceau, dar numai când îi vedea gheboşaţi la coarnele plugului, cu fruntea lac de sudoare. Aşa da. Mai ales dacă erau pe holda mănoasă a şvabului, îi plăceau şi mai mult.

Avea planuri mari Gorgon. Întâi trebuia să-l mulţumească pe împărat în ce priveşte înrădăcinarea puternică a coloniilor de şvabi, în dauna băştinaşilor: apoi trebuia să se mulţumească şi pe sine. Visa de pe când era tânăr să ajungă nobil. Ori dacă nu el, barem fetele să şi le mărite cu nobili. Dacă acordarea rangului de baron depindea de mările de la Viena, în schimb cea de a doua posibilitate de a parveni stătea în mâna lui. Şi cum avea omul şase fete, dintre care unele chiar de vârsta măritişului, a şi început a le visa contese ori baronese.

Necazul era însă că fetele crescuseră pe-aici printre odraslele valahilor şi, se vede treaba, că se molipsiseră de năravurile lor. Râdeau de formulele şi reverenţele pe care cercau să le introducă părinţii în purtarea lor de zi cu zi. Râdea Iohana, râdea Maria, Ana, Mina, dar mai ales Berta. Dintre toate fetele, Berta era cea mai simplă, cea mai modestă, dar şi cea mai frumoasă.

Îi plăcea să cânte la pian, îi plăcea să privească horele, în bătătura satului, la scrânciob.

— Să cânţi la pian e într-adevăr ceva nobil, spunea ades popa, dar ca să te duci pe la horele ţopârlanilor şi să asculţi muzica lor barbară?... Nu-i de tine, fata mea.

— Lasă-mă tată. E o muzică aşa de dulce. Îţi dau lacrimile când o asculţi. Barbară o fi, cum zici dumneata, dar mie îmi place aşa de mult, încât… aş asculta-o toată viaţa mea.

— Mă îngrijorezi, Berta. Mai ales când vorbeşti cu atâta patimă de lăutarii ăştia… Hm… ce melodie îmi cântai aseară la pian?

— Ţi-a plăcut, aşa-i că ţi-a plăcut?

— De loc. Să nu te mai aud. Clapele albe ale pianului, coardele lui nobile, se vor răzvrăti la astfel de tonuri. Fiica mea, am terminat. Ce? Pleci fără a face reverenţă? Cenuşăreaso!

— Nu sunt cenuşăreasă. Moş Urdă şi moş Clodniţchi îmi spun Cosânzeana.

— Ah, ţăranii ăştia valahi… Am să te rup eu odată din mijlocul lor… Nu-i merge tu mereu după voia ta.

*

Popa Gorgon păstră multă vreme supărarea din ziua aceea. Şi Berta era parcă mai retrasă, mai tăcută.

Era harnică. Muncea mult. Se întrecea chiar cu surorile cele mai mari. De câteva zile însă sta îngândurată la geam. Privea departe, pe şoseaua smălţuită de omătul argintiu…

Pe cine o fi aşteptând ochii ei albaştri ca viorelele?

Se ridică săgetată de-un gând. Începu să caute printre cărţile şi revistele puse teanc pe noptiera cafenie de nuc. Inima începu să-i bată de bucurie. Îşi luă paltonul agăţat în cuierul din tindă şi dădu să plece. Când în uşă… pastorul. Tocmai venea de la biserică.

— Hei, căprioară, unde te-ai gătit să pleci? Te-ai săturat de privit pe fereastră şi de cântat la pian? Haide la învăţătură.

— Vater, ich bitte dich… lasă-mă, zise Berta cu glas rugător, în care se simţea totodată şi un fir de linguşire. M-a chemat Ileana. A ieşit cu sania. Ştii ce derdeluş s-a făcut pe uliţa şcolii? Toţii copiii satului sunt acolo. Viu acuşi.

N-apucă popa să mai zică nici da, nici ba, că Berta se şi furişă ştrengăreşte pe uşă, alergând veselă pe pârtia de omăt.

Când bătu în poarta lui moş Clodniţchi, primul care veni să-i dea bineţe fu câinele Ursachi.

Berta mai bătu o dată în poartă şi strigă: „Moş Clodniţchi!” Din căsuţa scundă, de sub merii albiţi de zăpadă, de ţi se părea

că au dat în floare, apăru sprinten, cu cuşmă grea de blană, pădurarul.

— Hei, cine mă strigă?

— Eu, moşule, Berta!

Pădurarul murmură ceva neînţeles, vârî din nou în gură pipa veşnic aprinsă, se apropie de poartă şi trase zăvorul. Berta ţâşni sprintenă înăuntru.

— Hehei, Cosânzeano… ce vânt te-aduce pe la noi? Moşul zâmbi cu subînţeles, netezindu-şi mustăţile mari şi bălane ca nişte coarne de berbec.

— Moş Clodniţchi, ţi-am adus un calendar. Ia uită-te. E de la Viena… şi scoţând din sân hârtia făcută sul, o desfăşură îndată în faţa moşneagului.

— Hm! E mândru, îngăimă moş Clodniţchi, dar rămase prea puţin încântat de calendar. Berta îl simţi după glas şi mai ales după înfăţişare. Îi citi pe faţă că nu-i place calendarul. Tăcută, plecă ochii în jos. Bătrânul pădurar se uită de sus. Râdea în sinea lui de frământarea fetiţei.

— Ei, da nu vii oleacă înăuntru? Hai să-i dai şi babii mele ziua bună.

Din ochii fetei se topiră negurile.

— Ba da, viu! zise ea cu glas tremurat.

Porniră către cerdac. Ursachi gonea bucuros prin ogradă, stârnind colbul zăpezii care în razele roşietice ale soarelui s-aprindea ca nişte minuscule scântei multicolore. Merii şi zarzării dormitau în straiele lor de gheaţă.

Pe prispă, moş Clodniţchi bocăni de câteva ori ciubotele, scuturând omătul de pe ele. Tropoti şi Berta cu ghetuţele ei albastre de antilopă. Intrară. În tindă le ieşi înainte o bătrânică cu părul alb, cu obrajii supţi, sprintenă la vorbă şi la treabă, cum rar întâlneşti femeie la vârsta ei.

— Bertuţa mamei, bine-ai venit, drăguţa noastră.

— Bine, bine, da’ nu ţine fata-n tindă. Pofteşte-o-n casă.

— D-apoi mai e vorbă, poftim Cosânzeana mamii. Să-l lăsăm pe moşneagul meu. Meştereşte la împăiatul unor sălbăticiuni. Îl ştii pe dânsul… Nici iarna nu pregetă. Spărie pădurea cu puşca lui.

În odaia scundă era o căldură ca-n luna lui cuptor.

Berta se aşeză pe scăunelul rotund cu trei picioare şi bătrânica o îmbia în şoaptă cu alivenci şi poame uscate.

Nu putea înţelege de ce vorbea bătrâna în şoaptă, că doar în odaie nu se mai afla nimeni. Nu o întrebă. Îmbuca şi răspundea la multele întrebări pe care i le punea. Şi nu ştiu cum veni vorba şi despre şcoală.

— Ţi-au venit surorile de la Cernăuţi?

— Încă n-au venit… răspunse încurcată fata. Ce ştia bătrânica ce-i în inima ei! Ea se plecă să arunce câteva lemne în cuptor. Când se ridică, scuturându-şi fusta lungă cu creţuri, fata adause:

— Le-aştept cu atâta dor! Când or veni, au să-mi povestească multe. O să stăm, uite-aşa, la gura sobei şi-o să-mi spună despre teatre, despre muzică…

S-a clătinat oare blana mare de pe pat? Ori i s-a părut? Fireşte că i s-a părut.

— Ei, şi de ce nu te-au trimis şi pe matale la pensionul acela, ori cum îi zice?

— Învăţ cu tata acasă. Mă duc numai la examene. Nici Iohana, nici Maria n-au vrut să se ducă. Şi ele sunt mari…

— D-apoi şi tu îi fi având vreo 14 ani…

— Da. Peste 11 luni am să am 14 ani.

— Aşa? Păi eşti cam de-o vârstă cu Ciprian al nostru.

Obrajii fetei se făcură ca două flori de muşcată. Plecă nevinovată ochii în jos. Văzu flăcările cuptorului jucând sprintene pe blănurile lucioase.

— Viu îndată, Bertuţa mamii, îi şopti bătrânica. Mă duc să dau la păsări.

— Merg şi eu să-ţi ajut.

— Vai de mine! Stai aici că-i frig. E soare cu dinţi. Lasă mamă… Când o fi să am nevoie de ajutor… bunăoară la primăvară, ehei, te chem eu să-mi ajuţi.

Bătrâna ieşi purtând în mână un coşuleţ cu grăunţe galbene de culoarea chihlimbarului. Berta sări la geam. O văzu aruncând grăunţele şi chemând de zor găinile, gâştele, raţele. Pe uliţă se vedeau sănii trecând vijelie încoace şi încolo.

Gândurile i se curmară fulgerător; două mâini calde îi cuprinseră ochii.

— Cu-cu!

— Ciprian!

— Iar ai ghicit. Răpide ai mai ghicit!

Mâinile se ridicară. Privirile erau mai arzătoare ca niciodată. Berta se-ntoarse sfârlează. Era faţă-n faţă cu el. Ciprian ridică

mâna şi atinse mătasea castanie a buclelor. Se frământa. Nu ştia să lege o vorbă. Ridică privirea şi o plecă iar.

— Te-ai spăriet, aşa-i? Hai să şădem jos, o îmbie naiv Ciprian şi se aşeză pe un scăunel la gura cuptorului.

— Şăzi, Berta. Şăzi şi…

Ochii lor se întâlniră din nou. Se priviră o clipă în tăcere. Îşi citeau unul altuia bucuria revederii. O bucurie copilărească pe care nu se pricepeau încă s-o îmbrace în veşmintele cuvântului. În clipa aceea uşa se deschise şi apăru bocănind din ciubotele lui groase moş Clodniţchi şi după el nevastă-sa.

— Eh, iată pe Făt-Frumos şi pe Cosânzeana!

— Bată-te de băiet. Zi te-ai trezit. Hodinitu-te-ai?

— Hodinit, bunicule. Acu'… m-aş duce la săniuş…

— O, să ştii, moş Clodniţchi, făcu Berta inimoasă, e un săniuş, colea pe uliţa de jos… De la şosea până jos la pârâu nu te mai opreşti.

— Măi, Cipriane, păi nu ţi-am făcut eu sanie de cireş acu' vreo doi-trei ani? Vezi că-i colo-n şură.

— Mă şi duc s-o scot. Mergi, Berta?

— Numai să nu lăsaţi uşa deschisă că am un pui de căprioară. L-am scăpat din gură de lup.

— O, săracul! Să nu-l tai, bunicule.

— Nu-l tai. Cum o să-l tai? Îl ţin până la primăvară.

Nu trecură nici câteva clipe, că Ciprian şi Berta se topiră în chiote de bucurie prin omătul pufos al drumului. Bătrânii îşi dădură coate, îi priviră lung şi zâmbiră cu gândul departe, la anii de aur ai tinereţii.

11

Hohote, chiote şi veselie cum rar s-a pomenit. Săniile coborau fulger şi suiau agale. Copii şi flăcăi, cu cuşme mari, miţoase, se hârjoneau. Zvârleau cu bulgări de omăt, făceau haz când vreo sanie se răsturna, dându-se de-a rostogolul cu tot cu cei pe care-i ducea-n spinare.

— Prinde-l mă! Se dă de-a dura. Mă! Nărăvaşă târlie…

— Măi Ghiuţă, hai şi tu cu noi. Berta, sui colea la mijloc şi… Ciprian n-apucă a spune o vorbă că un bulgăre îl păli drept în umăr.

— Care-ai zvârlit, măi? se făcu el a nu pricepe. Dar Berta se piti după un troian şi zvârr… iar un bulgăre.

— Aşa? Stai tu oleacă. Ţine Ghiuţă de sanie. Şi Ciprian dădu drumul săniei şi porni către locul de unde zburau cocoloaşele albe strălucind în soare ca argintul. Dar pasămite Ghiuţă, tot căscând gura către cârdurile de băieţi încinşi în bătălie, nu băgă de seamă că sania pornise năstruşnică la vale şi începu a şerpui când pe pârtie, când pe lângă pârtie. Îi trosniră coarnele într-un ciot de copac şi ţăndări se făcu. Ghiuţă zbură cât colo, afundându-se cu totul în puful rece al omătului.

Numai Ciprian nu ştia nimic nici de soarta săniei, nici de cea a lui Ghiuţă, vechi prieten de şcoală. Alerga după Berta ţintind cu bulgări înadins numai pe lângă dânsa. Şi ea, sprintenă ca o ciută, căta adăpost când după un arbore, când după altul. Şi erau arborii tineri şi cununele grele de chiciură. Când s-apropia Ciprian, ea trăgea de partea de sus a tulpinii. Copăcelul se îndoia ca un arc, iar chiciura, zvârr… se desprindea şi cădea ca o pulbere de sticlă pe obrajii lui Ciprian.

— Stai tu, smeoaico, te prind eu acuşi. Cuşma şi sumanul lui erau albe. Albe îi erau şi genele. Chiar Berta îi părea un fulg zglobiu care aleargă printre podoabele albe ale firii.

— Berta, hai să nu mai fugim. Uu, ce frumos se vede satul de aci!…

— De aici se vede şi mai frumos. Uite şi Vornicia şi casa noastră. Ce uriaşă pare biserica cu turnul ei ascuţit.

— Berta, îţi aduci aminte?

— Ce?

— Astă-vară…

— Da. Când a cântat cucul din vârful cireşului… Cu-cu… Totuşi eşti un răutăcios…

— Cum?… eu… doar…
— Aşa… Mi-ai spus că ai făcut un cântec…
— Să-l auzi ce frumos sună…
— Nici nu mai vreau să-l aud.
— Berta!
— Ai făgăduit că mi-l trimiţi scris să-l pot cânta şi eu la pian.
— Ţi-l cânt eu.
— Nu mai vreau.
— De-ai şti ce vioară mândră mi-a adus tata…
— O ai aici?
— Da, la bunici.
— Cât sunt de bucuroasă. Hai să-mi cânţi.
— … Acu’ nu mai vreau eu.
— Cu-cu…
— Cu-cu… Hai degrabă să luăm sania. Ne-o fi aşteptând bunica şi bunicul.

Se prinseră voioşi de mână şi porniră sprinteni pe coama dealului.

Abia suiră o bucată de drum când văzură alergând către ei pe Ghiuţă, suflând greu, de parcă-l goneau lupii.

— Berta, te cată cineva de-acasă. A trimis părintele să vii îndată.
— Măi Iermolai, noi coborâm pe-aici drept. Adu tu sania…
— Care sanie? făcu Ghiuţă Iermolai încurcat. Ciprian şi Berta se uitară la el nedumeriţi. Băietanul plecă vinovat ochii în pământ.
— Am s-o duc, mormăi el. Coborâţi numa’ iute-n sat, că nu-i şagă cu preasfântul.

Soarele se vedea lunecând roşiatic la asfinţit. Pe la porţi, ici-colo, câte-o babă îşi striga nepoţeii de la săniuş.

— Măi, prichindeilor, da’ nu vă mai săturaţi de omăt? Haida că vi-i destul.
— Vă-ngheaţă lumânările la nas şi-apoi cu buhaiul cine-o mai merge?
— Tot noi, bunico… Numa’ colaci să fie. Şi nuci şi mere şi roşcove…
— Ia mai tacă-vă gura, măi tătarilor! strigă un moş. Ha, pare că s-aude ceva…

Moşul dusese mâna pâlnie la ureche şi-o sucea când încolo, când încoace.

— Da, da. Bate doba.

Inima i se făcu cât un purice. Cine ştie ce poruncă o mai veni de la vornicie. Deh, e o vorbă în sat: când bate doba, numai a bine nu bate.

Ciprian şi Berta trecură cu grabă uliţa. La colţ se opriră.

Berta intră repede în casă. Ciprian o urmări cu privirea, apoi se depărtă agale. Deschise poarta şi intră în casa bunicului.

— Eh, v-aţi dat cu sania?

— Zdravăn.

— Şăzi lângă cuptor că ţi-o fi frig…

— Ba. Mi-i o căldură şi-o năduşeală să mă scald pe uscat, nu altceva. Bunico, dă-mi un gât de apă.

— Acuşica, nepoate.

Şi fugi baba în tindă după ulcior. Acolo ţinea apa: că moşul era obişnuit cu apă rece ca gheaţa. Fie vară, fie iarnă, el asta o bea. Când şi când se mai spurca şi la un rachiu de perje şi asta mai ales când se ducea să bată pădurile după vânat.

Se auzi poarta. Ciprian sări degrabă la geam. Ursachi lătra de mama focului, iar baba se aţinea la el dojenindu-l. În poartă răsări Ghiuţă cu un braţ de lemne.

— Hei, flăcăule! Ce-i cu uscăturile aiestea?

— Nu sunt uscături, mătuşo. Aiestea sunt… sania…

*

Ciprian aşteptă toată seara, cu inima pusă pe jăratic. Se suci, se-nvârti, ieşi în uliţă, dădu raita prin faţa casei lui Gorgon. Pace. Berta n-a mai venit. Pesemne n-a mai lăsat-o popa. Ardeau lămpile cele mari şi se vedeau perdelele frumoase cu flori şi chipuri, ţintuite în nemişcare. Fumul celor două hornuri se risipea în vârtejuri iuţi şi se pierdea departe, amestecându-se cu pulberea omătului.

A doua zi de dimineaţă, auzi prin vis strigăte, bătăi în poartă, pocnete de bici şi lătratul aprig al lui Ursachi. Auzi apoi pe bunica:

— Hei, bărbate! Săi că te strigă niscai vânători! Măi, n-auzi?

— Ha?

— Strigă cineva!

S-auziră mormăituri de nemulţumire, zgomotul ciubotelor trase cu ciudă de lângă cuptor, unde fuseseră puse de cu seară,

la uscat. Pocniră nişte vreascuri rupte în mână. Pesemne bunica făcea focul. Uşa scârţâi scurt. Apoi tăcere… Tăcere… s-auzeau bătăile fierbinţi ale tâmplei în faţa de pernă…

Uşa scârţâi din nou. De astă dată lung şi apăsat. Ciubotele grele păşiră pragul în odaie.

— …Oricum, trebuie să-l iau. Înadins am venit, moş Clodniţchi – vorbi cu glas aspru noul-venit; tuşi apoi zdravăn şi sudui în barbă gerul de-afară.

— Nu ştiu, făcutu-s-a bine? grăi bunicul. Deh, a fost la săniuş şi…

Achim cărăuşul, că el era, îl cunoscuse după glas. Nici gând să se dea bătut.

— Moşule, una şi cu una fac două. Scoală flăcăul de grabă. N-am de gând să-l aştept până o da-n amiază.

Cum vorbi, se şi repezi şi trase de pe băiet cojocul cu tot cu plapumă.

— Scoal’ domnişorule, că te prinde ajunul departe de casă.

Ciprian deschise ochii speriat.

— Da’, lasă-l Achime, se supără bunica. Nu vezi că-i beteag?

— Ei, unde nu dă norocul să am şi eu beteşugul lui! Tuşi lung, apoi arătă cu mâinile-nghiontind cojocul cel mare şi gros cam în josul coastelor:

— Uite-aici mă doare, de parcă umblă cuţite ascuţite sub piele. Tuşi iar, cu zgomotul unei râşniţi care macină pietre. Se înturnă către Ciprian şi îl îndemnă:

— Zor, voinicule, că-mi îngheaţă caii la poartă!

— Da’ stai, să vă fierb o oală de lapte.

— Lapte nu, da’ un rachiu zău că mi-ar prii. Tii. E un pui de ger, să nu scoţi nici mâţa pe-afară.

— Văleu, copilule, cum îţi arde fruntea… Nu cumva ai gâlci? Achime, lasă-mi nepotul, doamne fereşte, îi galben ca ceara, nu-l vezi?

— Aşi! Mi-a zis părintele să-l aduc. Mort-copt, eu îmi fac datoria. Pun cojoaca pe dânsul şi-are să steie ca butucu-n sobă. Hai repejor… Dă-mi flăcăul, da’ dă-mi şi rachiul. Făgăduială dată, lege curată.

Achim sorbi, bolborosind, din ulcica cu rachiu tare care fumega.

— Aha! Brava rachiu! Amu’ o iau la papuc mai departe.

Şi nici una nici două, îl luă pe Ciprian mai mult pe sus şi zdup cu el în sanie.

Ciprian se răsuci pe-o parte. Simţi mirosul fânului şi al cojocului miţos. Zări copacii şi casele alergând în şuier pe lângă dânsul. Un gând îi străfulgeră prin minte: casa Bertei. Ce-ar fi să strige la Achim să oprească?

Se prinse zdravăn de-o spetează şi se ridică în trunchi. Aerul rece, amestecat cu pulberea zăpezii stârnită de copitele repezi ale cailor, îi biciui faţa. Vorba i se înecă în gură şi când se uită mai bine în juru-i, văzu că sania ieşise de-a binelea din sat şi suia dealul spre Stupca. Tristeţile îl năpădiră din nou.

12

Amurgul plumburiu şi blând se lăsa încet peste bătrâna Stupcă. De prin cerdacul caselor se auzeau copiii gureşi; se auzea pocnetul biciului şi vibrarea groasă a buhaiului. Ici-colo, începeau a pâlpâi luminile lămpilor. Ţăranii se strângeau pe lângă vetrele calde.

Plutea în clipa aceea o linişte adâncă. Porţile încremeniră în zăvoare; conteniră şi câinii. Doar fulgii cădeau fără încetare, susurând printre ramurile amorţite ale pomilor, sărutând în cădere marginea streşinilor ori palida lumină a ferestrelor. Şi când totul părea adormit sub vălul fumuriu al iernii, năvăliră în uliţă, de prin ogrăzi, sumedenie de copii care începură a bate omăturile proaspete şi lipicioase.

Odraslele părintelui Iraclie nu se lăsară nici ele mai prejos. Se întovărăşiră cu Nică al lui Pavel, cu Silviţa şi cu alţi câţiva.

— Cipriane! Suntem prea mulţi. Zic să rămână fetele.

— Ba n-ai decât să rămâi tu, măi Ştefane! se stropşi Mărioara.

— Pleacă, n-auzi?

— Tătuţă! Ştefan nu mă lasă!…

— Hei, fiţi cuminţi, acolo! Ştefane, auzit-ai?

— Dacă-i aşa, ţine tu buhaiul, că eu nu mai merg.

— Îi, ce bine-mi pare! Dă-l încoa’!

— Cipriane, m-am supărat.

Ştefan trânti putina acoperită la un cap cu piele de câine, adusă de Nică al lui Pavel de la un văr al lui mai mare, meşter bun în alde astea şi cumplit neprieten al bietelor javre hoinare pe uliţă.

Marica luă buhaiul şi chiui de bucurie. Ştefan trânti poarta după dânsul, mormăind supărat. Ceilalţi îl luară-n râs.

— Du-te, dormi pe cuptor, măi Ştefane! îi strigă Silviţa. Are să-ţi toarcă mâţa la ureche şi-ai să-ţi închipui c-auzi buhaiul.

— Ia lăsaţi şaga! îi certă Ciprian care era cel mai vârstnic între ei. Ori mergem cu pluguşorul, ori ne lăsăm păgubaşi.

— Să-ncepem cu nea Tudor Spânul.

— Brava! Hai fuguţa. Poarta-i deschisă.

— Primiţi pluguşorul?

— Primim bucuroşi!

Nică săltă fulger biciul cu sfârc meşteşugit anume să plesnească tare şi numai ce-ncepu a vui ograda de pocnete. Buhaiul porni şi el, ce-i drept cam răguşit, că nu-i ştia Marica

meşteşugul chiar într-atâta. Sus, pe prispa casei, lângă fereastra luminată la care încremeniră în uimire trei perechi de ochi, ai ţâncilor de-o şchioapă. Ciprian dădu drumul glasului:

An nou! An nou!
Frăţie, dreptate
Cu pace, sănătate
Cu bine la toate!
Pocniţi, feciori! Hăi! Hăi!

Daţi măi tirania,
Daţi măi despoţia
Să le înjugăm
Cu ele s-arăm,
Mânaţi, feciori! Hăi! Hăi!

Mă dar nu uitaţi,
Boierescu-mi daţi,
Hai cu el sub jug,
Să tragă la plug,
Mânaţi, feciori! Hăi! Hăi!

— Brava, brava, flăcăilor… Anico, ia adă colacii, adă nucile. Da’ unde vi-i traista?… Aşa! „Daţi măi despoţia”… Ai grăit vorbă mare, domnişorule Ciprian, îi şopti omul la ureche.

— La mulţi ani, bade Tudor. La mulţi ani, lele Anico. Să vă trăiască pruncii!

— Şi voi să trăiţi, dragilor. Să trăiască părintele Iraclie. Ehei, cuminte bărbat! Cărturar învăţat şi blând la inimă şi bun. Să ni-l ţie Dumnezeu!

Colindară uliţă cu uliţă. Traistele începură de la o vreme să atârne greu. Frig nici vorbă să le fie. Dimpotrivă, se simţeau înfierbântaţi ca la gura cuptorului.

— Măi, să mergem şi la alde Cuţui. Ăla-i bogat, ne dă mult!

— Aşa-i, mă! Hai degrabă, să nu ne-o ia alţii înainte. Cipriane, ce-ai amuţit aşa, bădie?

— Eu… ă… nu… mă gândeam şi eu… La Cuţui aţi zis?

— Tii, auziţi alăutele! Aici-i de noi, năvală fraţilor!

— Aho, aho… primiţi pluguşorul?

— Huo! Pe ei Codău! Muşcă-l mă! Mama voastră de calici!

Se stârni o hărmălaie şi-o frământare de vuia uliţa. Marica dădu drumul buhaiului de spaimă, ţipă şi fugi.

— Nea potăi! Huo!

— Huo! Pe ei! Muşcă-i! Aha-ha!…

Alergară toţi care încotro, ca potârnichile.

După ce-şi mai adunară curajul, se strânseră din nou.

Intrară într-o ogradă singuratică şi începură urarea lângă geamul luminat de flacăra puţină a unui opaiţ.

În prag ieşi o bătrână cu spinarea încovoiată şi le zise cu glas plin de obidă:

— Măicuţă, n-am mere, n-am colaci şi nici nuci. Ni-i amarnică viaţa. Răbdăm foamea şi frigul.

Nică dădu un ghiont lui Ciprian.

— Haida.

— Stai oleacă, zise Ciprian şi trase traista de pe şold. Mătuşă, îngăduie-ne să intrăm un pic.

Întâi dădură de flacăra opaiţului, care tremura pe o măsuţă joasă cu trei picioare. În stânga, se ridica un cuptor cârpit cu glod. Lângă cuptor, un pat de scânduri. Pe el nişte paie acoperite cu un ţol. La capul patului, două pernuţe, fără feţe. Îmbrobodit şi cu o căciuliţă neagră de postav pe cap, stătea sprijinit de perete un copil ca de vreo cinci-şase anişori. Căta cu ochi speriaţi către oaspeţi. Le văzu traistele greoaie la şold şi le iscodea cu un fel de durere în privire, de-ţi venea a plânge.

Ciprian se apropie cu trăistuţa şi-i zise:

— Ei, piciule, am auzit c-ai fost cuminte. Ţi-am adus colaci, nuci, mere. Ian te uită… Mătuşă, ai o secure? întrebă pe neaşteptate Ciprian.

Bătrâna se uită lung, apoi aduse din tindă un topor ruginit, cu coadă lungă.

Ciprian îl luă şi ieşi pe uşă. Nică, după el.

— Brava, adică batem drumurile şi-n loc să ne dea ei, dăm noi. Halal pluguşor!

Se dezbrăcă de suman şi-l aruncă în braţele lui Nică. Se apropie de un copac şi ridică toporul. La prima lovitură, copacul scutură crengile grele de chiciura care-l înveşmânta ca o haină. Izbi cu sete când pe-o parte, când pe cealaltă, până ce copacul se prăbuşi scrâşnind, îngropându-şi crengile în covorul de zăpadă.

— Măi, Nică, ia fugi şi cheamă-i pe toţi, hai să facem focul.

Nică dădu din cap înciudat dar se duse. Veniră cu toţii grămadă. În câteva minute, copacul fu prefăcut în vreascuri. Tinda se umplu de lemne. Focul duduia în cuptor. Copilul se uita cu ochi blânzi şi îmbuca pe furiş din colacul proaspăt.

— La mulţi ani, mătuşă! La mulţi ani, piciule! O să mai dăm noi pe-aici…

— Dumnezeu să vă binecuvânteze, maică, bună v-a fost inima. Doamne, dă-le bine!

Când ieşiră din ogradă, Ciprian se întoarse şi mai privi o dată geamul cu lumină puţină. Prin mintea lui se perinda când chipul blând al copilului muşcând din colacul proaspăt, când obrazul zbârcit şi ochii înstelaţi de lacrimi ai bătrânei. Auzea aievea crenguţele de salcâm sfârâind în duduitul flăcărilor şi în cuget îi suna glasul bucuriilor.

— Oh, nu mai vezi o casă mai de doamne-ajută, auzi în urmă-i pe Nică supărat. Ce cătăm noi pe-aici? Haidem către casă.

Flăcăiaşul părintelui Iraclie n-apucă să-şi spună vorba, când auzi venind pe uliţă cu alai mare sănii boiereşti, trase de cai iuţi, crescuţi în herghelii vestite. Jucau zurgălăii de mama focului şi pocneau bicele de sculau satul, nu alta. Răsuna uliţa de cântec de petrecere, scripcarii ţineau hangul din sania de la urmă.

— Mai tare, cioară, n-auzi? răcni unul, săltându-se în sanie. Diblele începură oleacă mai tare, apoi se domoliră.

Săniile trecură zvârlind pulbere de zăpadă pe lături. Copiii se uitară cu ochi măriţi, ca la altă arătare. Trecuse întâia sanie, a doua, a treia. Iat-o şi pe cea din urmă. Era plină cu scripcari. Între ei se auzea glasul domol al unei fete.

— Marică, auzi? Asta-i Ilinca. Şi la strună, nea Pârsână…

— Frumos le mai cântă. Cipriane, unde alergi?

— Ii, brava. Ştiţi una? Hai la boieri. Cum sunt făcuţi turtă, au să ne umple de galbeni. Hai şi noi, Cipriane!

— Aha, s-a gândit bine Nică. Conacu-i numai colea devale de biserică. Haidem degrabă. Nea Pârsână!…

Sania lunecă iute după colţul uliţei. Copiii se opriră din fugă, Marioara dădu în plâns.

— Las’ că-l spun eu lui tătuţă. Ne-a lăsat şi s-a dus cu lăutarii lui.

— Ei, lasă! cercă s-o liniştească Nică. Suntem destui de-un pluguşor şi fără dânsul. Avem şi noi o ţâră de glagorie în cap. Şi conacu’ e luminat ca o biserică la-nviere…

*

S-a bucurat boierul cel tânăr, pe nume Alecu Popovici, când a aflat că fiul popii Iraclie i-a păşit pragul conacului. Îl luaseră lăutarii între ei şi pace, n-a mai putut scăpa.

— Da’ hai, domnişorule, cu noi. Acu’ vorba ceea, bună ziua ne-ai dat, belea ţi-ai căpătat. În horă ai intrat, joacă vrei nu vrei. Aşa-i, Ilinco?

Dar oare ce s-ar face alde Marica, Silviţa, Nică… Să-i laşi în drum şi să te-arunci în sanie, numai de dragul de a te veseli cu nişte lăutari. Nebunie curată! gândea Ciprian în sinea sa. Tocmai voia să se întoarcă de la poarta conacului, când Conu Alecu îl zări printre lăutari şi-i spuse:

— Tii, da’ ai crescut, măi copile… Brad nu altceva. Şi zi… eşti musafirul meu. Brava! Hai cu mine. Vioara ţi-ai adus-o?

Ciprian cercă să-i explice că n-are nici vioara la el, că e cu alţi băieţi care-l aşteaptă. Da’ cum să te pui cu boierul? Mai ales că era şi o ţâră afumat cu cotnărel…

Când se văzu în salonul cel mare, clipi de două ori din ochi. Era vis ori adevăr? Adevăr era. Zeci şi zeci de lumini râdeau în policandre cu braţe strălucitoare. Ferestrele mari erau îmbrăcate în perdele lungi, albastre ca marea. Parchetul curat şi ceruit strălucea ca sticla. Domniţele, în crinoline roze, cu părul strălucind de beteală şi mărgăritare, păreau nişte fiinţe de basm.

Îşi aminti ce-i povestise părintele despre cum trăiesc prinţii şi baronii la Viena, la Lemberg… Mese lungi de nu le vedeai capătul, pline de bunătăţile nici visate măcar de alţii. Ah, şi căsuţa aceea c-o bătrânică şi-un nepot, ce-ntunecată, ce friguroasă şi tristă era! Îl înfiora amintirea ei.

— Îndrăzneşte, Cipriane, îndrăzneşte. Mare cinste mi-ar fi făcut, de-ar fi fost aici şi părintele. Voi lăutarilor, acordaţi-vă bine lăutele. Coconii şi domniţele vor să audă cântecele noastre dragi, cântecele româneşti.

— Mai bine m-ai slăbi cu cioroii ăştia! se auzi un glas morocănos, plin de duşmănie. Boierul cel bătrân cobora agale scările de marmură. Venea din iatacul său, îmbrăcat în costum vechi boieresc, cu işlic şi giubea. Se apropie de conu Alecu şi îl privi cu dispreţ: Anul Nou… Hm!… Trec anii, ca mâine am să mă

prăpădesc. Dai nas mocofanilor… Ieşiţi afară! Ieşiţi! scrâşni boierul printre dinţi, încordându-şi braţele şi încruntându-se. Lăutarii se traseră înapoi, dar ridicară demni frunţile. Ciprian începu fără voia lui să tremure de-a binelea.

— Tată, suntem în salon… Musafirii vor muzică.

Bătrânul se întoarse. Zeci de perechi se înclinară în semn de salut. Femeile îl întâmpinară zâmbitoare, schiţând reverenţe şi atingând cu dreapta mătasea roză a crinolinelor. Aceasta mai muie oleacă sufletul încâinat al boierului.

Conu Alecu se apropie de lăutari şi le zise:

— Pârsână, o ei întâi cu cântece de-ale noastre. Zii, Pârsână. Tu Ilinico… de inimă albastră să-mi zici… Iară tu, flăcăule, să şezi colea la masă cu mine… Avem noi o vorbă de vorbit.

Ciprian se pierdu cu totul. Ce avea să-i spună boierul cel tânăr? Îi ţâşni în minte ca o flacără amintirea întâmplării aceleia, cu răscoala din curtea Moldovanului. Se făcu roşu ca focul. Inima-i tremura cuprinsă de-un sentiment neînţeles, de teamă. Boierul se aşeză la masă.

— Stai jos, copile! se adresă conu Alecu lui Ciprian care rămase stingher, privind cu coada ochiului când la fluturarea leneşă a evantaielor colorate, când la ceata lăutarilor care prinseră a scoate foc din strune.

Boierul ciocni cu toţi, ciocni şi cu Ciprian. În hangul tarafului, Ilinca începu a cânta cu foc un cântec de dragoste, răscolitor…

Femeile şi bărbaţii se opriră înmărmuriţi cu paharele de cristal sclipitor în mână. Ochii conului Alecu scânteiau vrăjiţi. Ciprian puse paharul pe masă şi se întoarse către taraf. Simţi întâi două boabe de rouă mângâind fără voia lui colţul genelor. Ochii lui întâlniră ochii plini de foc ai Ilincăi.

Plânge inima şi dorul
Cum plânge-n vale izvorul.
Doar nu-i singurel izvorul,
Cum sunt eu numai cu dorul,
Că vine lună şi stele
Chipu-ntrânsul să şi-l spele
Şi-i foşnesc pe maluri plopii,
Dar tu nu te mai apropii, măi!

Arcuşurile alergau tânguindu-se pe strune.

Când sfârşi cântecul, lăutăreasa se închină în faţa domnilor, ca o roabă, cu mâna îndoită către sân. Taraful începu apoi un joc repede, ameţitor. Cu toţii se prinseră în joc. Cam greu le venea picioruşelor învăţate cu polci, cu mazurci şi valsuri să se avânte în jocul acesta tumultuos, ca un şuvoi de munte! Săltă şi boierul cel tânăr în horă, chiuind. Ciprian se întoarse, stingher, să-l privească. Deodată o mână îl atinse pe umăr.

— Domnişorule, ţine scripca asta şi hai cântă.

Ciprian îşi reveni ca prin farmec. Apucă vioara cu repeziciune, trecu în fruntea tarafului şi începu a mânui arcuşul cu atâta înflăcărare, încât toţi se opriră o clipă din joc şi priviră către dânsul. Apoi hora se încinse şi mai sprintenă. Toţi se prinseră în ea. Numai boierul cel bătrân sta într-un jilţ cu perne de mătase, trăgea din pahar şi căta cu ochi vicleni către băietul popii Iraclie.

Când cântecul se sfârşi, toţi ridicară paharul şi-l sorbiră cu înflăcărare. În clipa aceea, când amuţiră şi gurile şi strunele, se-auziră sub ferestre pocnete de bice, buhaie, şi glasuri:

— „Daţi măi tirania,
Daţi măi despoţia…
Mânaţi, măi,
Hăi. Hăi!

— Ho, blestemaţilor! Puneţi mâna pe dânşii! răcni boierul cel bătrân îndreptându-se, şontâc, către uşile cele mari. Puneţi mâna pe ei! Auzi: „tiranie”, „despoţie”. Ce-ndrăzneală! Ţărănoii! Cum le dai nas, cum scot capul. Am să le-arăt eu lor. Boierul Popovici bătrânul încă n-a murit…

— Să vină cu toţii aici! grăi generos boierul cel tânăr.

— Ai s-o plăteşti scump, Alecule, zise şi sui supărat scările în iatacul lui. Slujitorii aduseră pe copii în salon. Feeria luminilor, culorile vii ale crinolinelor, mobila scumpă, mesele încărcate cu bunătăţi îi ţintuiră locului. Priveau cu gurile căscate.

După ce fiecare apucă cu mâinile îngheţate bănuţii rotunzi şi zimţuiţi, furişându-i prin buzunarele sumanelor, boierul le zise:

— Luaţi şi umpleţi-vă traistele, că mult mi-a plăcut urarea aiasta. Măi, Cipriane, să-i spui părintelui tău, poetul, că urarea asta o ştiu eu de la dânsul de prin anul ’850… Multe ştiu eu de la părintele tău. Şi *Fata de rumân* şi *Buchea şi litera* şi *Cântecul lui Iancu* şi *Zimbrul Moldovei.* Părintele e mare poet. Însuşi Bălcescu, marele Bălcescu, a scris la ’849 despre Cântecul lui

Iancu vorbe frumoase, înălţătoare... Fii mândru de tatăl tău, Cipriane, şi urmează-i calea... Ia, luaţi copii!

Şi-ncepură copiii a apuca mere, portocale, poame şi bomboane de cele cu poleială. Se umplură traistele doldora. Ba unii mai şmecheri scoaseră din colaci, îi pitiră binişor pe sub mesele boiereşti şi în locul lor îndesară bomboane, roşcove, covrigi, smochine, mere...

*

Deodată se auziră clopotele de la biserică vestind venirea Anului celui Nou. Cu toţii ridicară paharele şi le ciocniră cântând. Gândul lui Ciprian se îndreptă către casă, către odaia părintească unde mama Emilia, părintele, Safta vecina, Ştefan or fi cântând şi ei într-un glas: „Mulţi ani trăiască!”

Anul 1867 sosise fluturându-şi aripile peste grijile şi dorurile flăcăiandrului.

13

Venise primăvara. Pe poarta gimnaziului se revărsau şuvoi şcolarii însetaţi de soare şi libertate... Cât de reci şi străine erau cele patru ziduri plumburii ale clasei. Iar când suiau la catedră profesori ca de pildă Knauer, multora li se punea o piatră pe inimă. Te apăsa atmosfera aceea severă, de mănăstire, vorbele seci, lecţiile străine de viaţă.

Târgul străvechi al Sucevei se dezmorţise sub razele calde care pătrundeau până în ungherele bătute de vremuri şi uitare. Din ogrăzile sub lutul cărora odihneau viteji, suia cârcel fumul leneş al frunzelor adunate cu grebla, o dată cu buruienile uscate şi tulpinile băţoase ale pelinului cenuşiu, care umplea văzduhul de un miros amărui. Cântau cocoşii a bucurie, amintindu-ţi de zilele copilăriei.

Şi şcolarii, grupuri-grupuri, se pierdeau pe uliţele vechi, întortocheate, umbrite de floarea albă a zarzărilor şi cireşilor. Unii apucau spre uliţa cea mare cu dugheni multe, cu strigăte şi hărmălaie de trăsuri şi oameni. Alţii coborau spre mahalalele cele triste unde doinesc privighetorile. Aceştia erau „muzicanţii”. Însufleţiţi de o idee a lui Ciprian, ei porniră la alcătuirea primului cerc muzical instrumental din gimnaziul Sucevei. Conducătorul cercului era bineînţeles Porumbescu, iar primele repetiţii se făceau în clasă, după isprăvirea cursurilor. S-a întâmplat însă ca într-una din zile să treacă pe acolo Herr Direktor; de-atunci nu se mai făceau repetiţii în clasă. Dar în ciuda tuturor intrigilor şi a răutăţilor, cei cinci nu se dădură bătuţi. Cercul muzical trebuia să învingă.

De la o vreme începu a se auzi cum că cercul ar merge de minune, că băieţii ar fi pregătit un concert în toată legea. Cercaseră ei, Mann şi Knipel, să-i tragă de limbă, dar nici Kiper, nici Pollak, nici Hnidei nu le spuseră nimic. Băieţii ţineau totul în taină.

Schlötzer, căruia Ciprian îi vorbise încă de la primele lecţii despre cercul lor muzical, se entuziasmase şi dânsul. Se legase chiar să le deie ajutor în alegerea bucăţilor care trebuiau învăţate. Îi ajută la organizarea cvintetului şi adesea chiar îl dirija înadins, pentru ca Ciprian să ia pildă de la dânsul. Băieţii prinseră repede dragoste de profesorul lor. La drept vorbind nu le era tuturor profesor. Dădea lecţii numai lui Ciprian. Dar Kiper, Hnidei şi ceilalţi îl rugară pe Schlötzer să-i lase din când în când

să fie şi dânşii de faţă. Şi Schlötzer primise bucuros. Mai ales că el cunoştea nu numai vioara, ci şi violoncelul, la care cânta Kreutz, şi chitara pe care Hnidei o mânuia cu destulă îndemânare.

Acum cei cinci flăcăiandri coborau uliţa. Se hotărâse ca repetiţia să aibă loc în odaia Porumbeştilor; în odaie sau chiar pe prispa casei.

Dăduse lelea Nastasia sfoară-n ţară cum că vin iar flăcăii să facă „mozica” cu scripcile, cu „ţăngănitoarea cea lată” şi cu „lada cea cu coarde groase” pe care se plimbă, ca un ferăstrău, arcuşul băietului celui mai poznaş dintre toţi.

Grupul muzicanţilor intră pe poartă şi făcu ochii mari. Se uitară întrebători unul la celălalt şi dădură din umeri.

— Avem cumva repetiţiune cu cor? întrebă în şoaptă Hnidei.

Ciprian îl privi cu un zâmbet. Ochii îi alergară însă din nou către şirul de babe aşezate pe două laviţe lungi şi care priveau nevinovate către dânşii. Moţ în frunte, cine putea fi: lelea Nastasia.

— Cipriane, şopti Hnidei, zic să ieşim la zăvoi. Baba asta are să ne bată toba toată ziulica.

— Brava. Şi-aşa n-avem noi tobă! râse Kreutz.

14

— Serenada lui Schubert e cât se poate de nimerită pentru serbarea pe care vreţi s-o daţi, îi povăţui Schlötzer. Trebuie însă multă îndemânare în execuţia ei. Aşa, fiţi atenţi: Moderato! Crescendo… acompaniamentul. Ciprian: piano. Mai animat. Aşa. Aşa… Kreutz, ce faci? Eşti doar în F… Da capo. Bun. Piano… piano… Crescendo… Oh, muzică, muzică…

— Şapte vieţi de-aş avea, tot nu mi-ar ajunge ca să te-ascult şi să te cânt…

Leise flehen
Meine Lieder
Durch die Nacht zu dir.
In den stillen
Hain hernieder
Liebchen, komm' zu mir.[1]

— Bun, băieţi. Ei, acum destul. Mergeţi şi vă odihniţi.

Îşi luară cu toţii rămas bun.

— Domnule Schlötzer, grăi descumpănit Ciprian din pragul uşii.

— Eu… eu aş vrea să mai rămân o clipă. Privi sfios către profesor, apoi către colegi.

— Poftim. Cu multă plăcere.

— Hnidei, când treci pe lângă fereastra mea, spune-i lui Ştefan că viu îndată.

— Am să-i spun. E lună. Se vede afară ca ziua. N-ar fi de mirare să bată şi acum mingea pe toloacă cu ceilalţi.

Râseră băieţii şi se depărtară în noaptea argintie. Schlötzer închise uşa. Ciprian rămase stingher în mijlocul odăii, cu vioara în mână.

— Ce noapte minunată! zise profesorul, schimbând vorba şi, apropiindu-se de fereastra deschisă, se aşeză pe pervaz, privind plin de admiraţie. Cireşii păreau ninşi, ca şi în seara aceea când

---

[1] Blând în noapte
Cântu-mi pleacă-n
Zbor de rândunea
Jos, în lunca înflorită
Vino, draga mea.

Ciprian se despărţise de Berta. Prin tufişurile de lângă gard cântau scripcarii nopţii, greierii.

— Spune, Ciprian, grăi profesorul.

Ciprian tresări.

— Voiam să vă mărturisesc ceva, n-am îndrăznit… Schlötzer se ridică blând şi veni către el. Îl privi întrebător. Voiam să vă spun că… am făcut un cântec.

— Un cântec? îl întrebă el plin de uimire. Ai făcut un cântec? Nici nu mă mir. Firea ta plină de poezie, visarea ce-ţi stăruie în ochi, talentul tău… Cântă-mi-l degrabă!… Un cântec… Ce poate fi mai minunat decât primul cântec…

Deschise cutia viorii şi scoase dintr-o singură mişcare cremoneza.

— Cântă, dragul meu…

Ciprian zâmbi. Acordă vioara şi începu. Schlötzer îl asculta rezemat de fereastră. Ciprian se opri. Profesorul îi pricepu neliniştea care-l cuprinsese. Privirea lui scrutătoare intimidase pe tânărul elev. Se întoarse cu faţa spre fereastra deschisă. Peste câteva clipe vioara se porni din nou.

Inima lui Schlötzer se umplu de entuziasm. Stătea înmărmurit, cu privirile departe, dar cu mintea atentă la vraja strunelor.

Deodată cântecul se opri.

Schlötzer aşteptă câteva clipe încordat. Aştepta să se continue. Prea sfârşise brusc această frământare adâncă.

Elevul îl privi sfios şi murmură cu jumătate de gură:

— Atât a fost.

— Minunat, minunat! exclamă Schlötzer şi se grăbi să-l îmbrăţişeze. Sunt mândru de tine, Ciprian. Şi mai mândri trebuie să fie acei care te-au învăţat întâi şi-ntâi meşteşugul minunat al viorii. Compoziţia e emoţionantă. N-aş putea să spun dacă e o baladă, ori o pastorală, ori o parte dintr-o doină… E, dar nu mai fi aşa încruntat. Ce-i asta? În loc să tresalţi de bucurie… La vârsta de 14 ani nu compune oricine o astfel de bucată!

— Ştiu eu că vreţi să mă încurajaţi! răspunse timid Ciprian. Bucata nu e bună. Asta o simt şi eu. Nici începutul ăsta nu-mi place, iar sfârşitul vine aşa, deodată… Simt eu că nu-i cum ar trebui. De-o vreme-ntreagă mă frământ zi şi noapte s-o fac mai bună şi…

— Ei. Ce copil îmi eşti! Ce-i cu lacrimile astea? De ce plângi?

— Nu plâng dar… mi-i ciudă… Mi-i ciudă că nu reuşesc cum vreau eu. Nu pot turna pe note tot ce simţesc aici, în fundul inimii.

— Ciprian, dar melodia ta e mişcătoare. E drept că nu e terminată. Ai însă tot timpul s-o termini. Marile compoziţii nu se fac într-o zi, două…

Schlötzer mai voi să zică ceva, dar îl năpădi o tuse chinuitoare.

— Noapte bună, Ciprian. Om mai vorbi noi despre compoziţia ta. Un lucru însă nu uita: mergi pe calea asta, luptă! Totul se înfăptuieşte numai prin luptă. Luptă înverşunată. Spune, ai vrut să faci o doină sau o baladă?

— Nu ştiu nici eu… Ştiu doar atât c-am vrut să depăn pe strune văpaia pe care-o simţisem arzându-mă aici la inimă… Noapte bună, domnule profesor.

— Noapte bună, Ciprian…

15

„Spune-mi măi stejar bătrân
La ce-mi arde doru-n sân?
La ce-mi zvâcnesc tâmplele
Şi m-aprind mâniile, măi?”

Ciprian se trezi murmurând cuvintele acelui cântec. Auzi iar ciripitul rândunelelor şi săltă ochii către ungherul streşinii.

Abia acum îşi aduse aminte şcolarul că se aşezase pe prispă, la soare, să citească pentru lecţia de mâine. Nu-i erau gândurile la carte. Mirosul dulceag al florilor de cireş, ciripitul voios al păsărelelor cu greu te-ar fi lăsat să buchiseşti la Istoria Austriei ori la Fizica elementelor. Se aprinsese după cvintetul acela, mai ales că dobândiseră din prima dată laudă şi admiraţie.

Se dusese vestea în tot gimnaziul şi toţi vorbeau numai despre „orchestrul” lui Golembiovschi.

Cvintetul cântase o singură dată, la o serbare organizată de Nosievici şi dată de cursul inferior al gimnaziului. Cântase atunci corul clasei a 4-a şi cvintetul condus de Ciprian. Apariţia celor cinci instrumentişti timizi, neîncrezători încă în forţele lor, stârni pe de o parte bucuria copiilor, iar pe de altă parte dispreţul domnişorilor şi al lui Herr Direktor. După prima bucată, sala răpăi de aplauze. Urmă a doua bucată, a treia şi încheiară cu serenada lui Schubert.

A fost un adevărat triumf. Sala vuia de aplauze şi urale. Până şi Herr Direktor zâmbea şi bătea din palme, şoptindu-i ceva lui Nosievici.

Din ziua aceea viaţa cvintetului deveni şi mai intensă.

Ciprian insufla tuturor un avânt tineresc. Voinţa lui înflăcărată, înfăţişarea-i falnică, talentul său, toate îi atrăgeau dragostea şi admiraţia întregii şcoli.

Succesul primului lor „concert” le dădu şi mai multă putere la învăţătură. Se mai lăsară de jocuri şi ştrengării. În recreaţie, se plimbau solemni prin curtea gimnaziului, repetând în gând lecţia pentru ora care urma.

— Măi lăutarilor, aţi amuţit ca peştii, le zicea câte unul cu răutate.

— Măi, cei cinci călugări!

— Mucenicii lui Dumnezeu!

— Uite ce serioşi sunt! Mâine-poimâine îi auzi spunând parabole.
— O să le deie catihetul numai zece la religie.
— Mai ales când le-o cânta Golembiovschi axionul din dibla lui cea veche…
— Hă, hă, hă!… Axionul…
— Ah, de nu le-oi face eu una să mă ţie minte! izbucnea Ciprian.
— Să-i prindem mâine, când om ieşi de la cor, să le tragem o chelfăneală.
— Nu. Nu aşa. Am eu în gând ceva: un ac bun de cojocul lor.
Nu spuse nimănui ce anume voia să pregătească, pentru a lovi în cei ce râdeau de dânşii; îi veni în minte o idee năstruşnică. Să le facă la serbarea viitoare un cântec în care să-şi bată joc de acei domnişori. Îşi aduse aminte că la horă în sat auzise unele strigături în care flăcăii luau în râs pe unul ori pe altul, astfel că celor batjocoriţi li se ducea vestea ca de popă tuns. Zbura stihul din gură în gură, ca suveica. Şapte sate aflau despre metehnele lor. Eh, la ce n-ar afla şi de domnişorii aceştia baremi şapte clase, dacă nu şapte sate. Începuseră a se coace în mintea lui Ciprian stihuri aprige, menite a lovi ca nişte adevărate harapnice de foc. Nu le împărtăşi nimănui. Seară de seară, când se culca, se gândea la ele, le învârtea, le sucea în toate chipurile, potrivea vorbele în aşa fel ca să usture cât mai tare. Ştefan îl auzea bombănind pe sub plapumă. Se sălta în capul oaselor şi ciulea urechea:
— Cipriane!
— Hm!
— Dormi?
— Da’ lasă-mă, măi! M-ai sculat din somn.
— Visai urât?
— Ba frumos!
Băietul se culca la loc, nemulţumit de răspunsul acru al frăţânelui. Târziu, când Ştefan se lăsa biruit de somn, Ciprian măiestrea încă la stihurile lui. I se perindau în minte mutrele plouate ale lui Mann, Knippel şi alţii de seama lor. Obrazul îi roşea de bucurie, iar tâmpla bătea apăsat în faţa albă a pernei. Perna nu mai asculta acum poveşti despre Berta şi Ilinca. Se stinseseră amintirile, ori mai degrabă amorţiseră sub negura uşoară a uitării…

*

Ciprian coborî treptele prispei şi se îndreptă gânditor către poartă. Câinele deschise întâi un ochi somnoros, apoi se ridică leneş, se scutură de colb şi se apropie de el, dând din coadă. În ogradă era linişte deplină. Lelea Nastasia era dusă la o fină, în mahalaua Cutului, de partea cealaltă a Sucevei, iar moş Tancu plecase după nişte otavă.

— Hm! Ce-o fi cu muzicanţii mei că nu mai vin? îşi zise Ciprian, ridicând din nou mâna streaşină la ochi. Nu cumva s-or fi îndemnat şi ei la minge?

O pală uşoară de vânt răspândi petale albe peste poarta deschisă. Liliacul se plecă zâmbitor peste gardul vechi de scândură. Ciprian privi din nou în lungul uliţei… Fârtaţii nu se iveau şi pace. „Brava dirighent fără orchestră” îşi zise în gând. „Mai dulce li-i lor mingea decât învăţătura cântecului”.

Aici firul gândului i se frânse brusc. Rămase ca de marmură. De pe prispă, răsună ca prin farmec „orhestrul” mult aşteptat. Ce-i drept, cânta fără dirighent. Dar cânta zdravăn. Scăpărau arcuşurile, nu alta! Ciprian zâmbi: „Măi, aiştea sunt diavoli, nu altceva!… Şi chitara lui Hnidei cum mai ţine hangul… Nici Cello lui Kreutz nu se lasă”.

Se repezi înflăcărat, apucă de clanţă şi crăpă uşa numai atâtica încât să-i poată zări:

— Va să’zică d’aiştea-mi sunteţi. Brava vouă.

Cei patru izbucniră în hohote de râs. Adică cei cinci, că printre dânşii se ivi şi Ştefan.

Apoi să te ţii muzică! Ograda se umplu de lume. Lucrători, cărăuşi, ziuaşi, tineri şi cărunţi toţi îşi aflaseră loc de plăcut popas în ograda lui Moş Iancu. Frământau călcâiele în tacturi domoale şi ochii le scăpărau de văpaie. Dar iată că pe poartă se strecură o vecină. Palidă, necăjită, îşi făcu loc până lângă trepte, se apropie de Hnidei care sta pe marginea prispei şi îi şopti ceva la ureche. Se vede că nu prea înţelese chitaristul. Aplecă urechea şi femeia îi şopti a doua oară. Deodată coardele chitarei încetară să mai bată ritmul lor vesel. Hnidei se ridică roşu de emoţie, se apropie de Ciprian şi îi spuse ceva. Viorile încetară curând. Printre muzicanţi se stârni un forfot neobişnuit. Jocul se strică şi toată lumea căta cu ochi întrebători către cântăreţi.

Ciprian coborî cel dintâi de pe prispă.

— Să ne fie cu iertare, oameni buni, o veste rea ne sileşte să lăsăm cântecul… iertaţi-ne!…

Ieşi cu grăbire în uliţă. După dânsul venea femeia cea care adusese vestea şi toţi cei din orchestră.

— Şi cum s-o petrecut? întrebă Ciprian cu glas tremurat.

— Domnişorule, acu' două ceasuri a venit de la judecătorie. I-am aşternut masa, da n-a vrut să mănânce. S-a trântit pe pat. A aţipit oleacă. Eu m-am dus binişor la cuhnie, zic, să las omul, c-o fi ostenit de slujbă. Să fi trecut preţ ca la vreun sfert de ceas când aud bătăi aprige în zid. Ştii, când mă cheamă bate în peretele de către cuhnie. Eu, fuga la dânsul… Când colo, ce văd?… Sânge. A vărsat sânge, domnişorule, doamne Dumnezeule fie-ţi milă… Am alergat la doctoru'… e la dânsul şi-acu'… Oh, bine zice cine zice că peste omul bun dau toate relele…

Băieţii nu spuneau o vorbă; mergeau iute, dupăind pe caldarâmul umbrit de crengile cu frunze noi.

Trecură drumul mai mult în fugă. Pe poarta întredeschisă primul care intră fu Ciprian. În treacăt, ochii îi alunecară către geamul larg deschis, străjuit de lilieci şi crengi albe de cireş care scânteiau în amurgul cald.

În casă stăpânea o tăcere adâncă. Băieţii trecură pragul tindei cu mare băgare de seamă. Ciprian le făcuse semn să vorbească în şoaptă. Întâi intră femeia, apoi ceilalţi, unul câte unul, pe vârful picioarelor. Odaia era scăldată în razele soarelui, care se pregătea să se afunde sub orizontul zimţuit de arbori şi turnuri seculare. În patul alb, Schlötzer, galben ca ceara, cu respiraţia grea şi fierbinte, zăcea cu ochii pierduţi.

Alături de dânsul, absent şi chinuit de nerăbdare, băieţii văzură pe doctor, un bărbat mai mult lat decât înalt, cu ochelari şi favorite. Cum se deschise uşa, acesta sări de pe scaun, cu mişcări nervoase şi se repezi către femeie.

— Nesocotito, o dojeni el în nemţeşte. Umbli haihui! Plata, că mă grăbesc!

Femeia făcu ochii mari. Se întoarse către Ciprian şi privi întrebător.

— Vă plătim noi, îi zise hotărât flăcăul, noi toţi. Vom pune mână de la mână, dar să-l faceţi sănătos. Vă rugăm…

— Nu mai e nimic de făcut! rosti nepăsător doctorul. Culese grăbit creiţarii din mâinile băieţilor, îşi luă trusa şi plecă plictisit.

Băieţii se strânseră la căpătâiul lui Schlötzer.

— Cine sunteţi voi?

— Noi, domnule profesor: Ciprian, Hnidei, Kiper… tot cvintetul!

— Ciprian, astăzi n-am să pot să dau lecţii…

— O să vă faceţi sănătos… Ştiu eu un doctor bun. Alerg după dânsul, vorbi cu însufleţire Kreutz. E pe uliţa mare, acuşi îl aduc…

— Merg şi eu… sări Pollak. O să luăm o birjă.

— Alergaţi degrabă, băieţi! îi îndemnă Ciprian.

Cei doi ieşiră, tremurând de apăsarea grea ce le stăpânea fiinţa. Femeia răcori fruntea învăpăiată a bolnavului cu o compresă rece. În tindă se auzeau glasurile vecinilor.

Schlötzer respira greu, din ce în ce mai greu.

Întoarse anevoie faţa către cei ce-i vegheau la căpătâi:

— Ciprian, aţi făcut repetiţiunea?

— Da, răspunse încurcat băiatul, făcând semne celorlalţi să-l aprobe.

— Cum a mers?

— Bine.

— Are să iasă un concert minunat!

— O să vă rugăm să-l dirijaţi dumneavoastră!

— Eu? Păi nu eşti tu dirighentul? râse uşor Schlötzer şi privi cu ochi blânzi, dureros de blânzi, către Ciprian.

— Ba da, dar vedeţi e un concert greu. Eu cânt la vioară. Partitura mea e destul de grea…

— Cipriane… te-ai mai gândit la compoziţia ta?…

— Da, domnule profesor, îi răspunse flăcăul şi inima îi tresări de bucurie. Schlötzer îşi revenea treptat. Fierbinţelile păreau că-l mai slăbiseră. Treptat, treptat se înviora. Curând sosiră Kreutz şi Pollak cu un alt doctor. Băieţii se bucurau din toată inima, văzându-şi profesorul lor drag zâmbindu-le cu blândeţe.

— Flăcăilor, mulţam. Acum daţi-i drumul pe la casele voastre. Eh, mi-a trecut binişor, adăugă apoi, săltându-se în capul oaselor. Mâine facem repetiţiunea cu cvintetul. Am o surpriză pentru voi. Am primit muzici noi de la Viena.

16

Cum ieşi de la şcoală, alergă într-un suflet la Schlötzer. Prietenii făgăduiră că îndată ce vor lua prânzul vor veni şi ei. Trecu în fugă pe lângă casa gazdei, dar nu se opri nici măcar să-şi lase taşca. Pe uliţa Iţcanilor trecu o căruţă goală hodorogind şi stârnind colbul. Apoi alta, şi alta.

Ciprian săltă ochii şi zări aproape grădiniţa înflorită. Sub fereastra lui Schlötzer înflorise piersicul cel bătrân, cu un ciot retezat. Se opri şi privi printre scândurile gardului către fereastra larg deschisă. Vru să strige. Ochii îi căzură din nou pe crinolina trandafirie a crengilor de piersic. Zori către poartă şi, în clipa când o deschise, zări o flamură neagră ce spânzura pe zidul casei. Tresări parcă săgetat în inimă. Flamura se umfla în vânt asemeni pânzei unei corăbii sinistre, aducătoare de lacrimi şi moarte. Năvăli înăuntru. Tinda era plină de lume. Femeile din vecini boceau. Gazda bătea mătănii la icoană şi plângea în tăcere. Înţelese totul… O durere grea ca plumbul îi cuprinse fiinţa. Vru să plângă şi lacrimile nu-i veneau. Vru să grăiască, să strige, dar fălcile nu i se descleştau. Când privi în odaia sărăcăcios îndoliată, taşca îi căzu din mână. Ce veselie, ce cântec era odinioară în odăiţa asta cu podele putrede şi mobilă mâncată de carii. Ce minunat se ridica glasul viorilor! Şi-acum, era mută odaia…

Iată, la fereastră, piersicul s-a îmbrăcat în straie noi. Se scutură florile merilor şi rândunelele şi-au rânduit cuibul sub streaşină veche de şindrilă. Vioara cui va mai cânta la fereastră? Glasul cui va mai spune poveşti despre marii maeştri: Verdi, Chopin, Rossini… Dragostea cui va mai aprinde atât entuziasm şi tinereţe?…

17

Niciodată nu-l încercase atâta durere. Scrise părinţilor la Stupca rânduri de adâncă amărăciune: „Tătuţă şi mămuţă, am rămas iară fără profesor”.

Scrise bunicului la Ilişeşti şi îl rugă să spună mai departe lui Ghiuţă Iermolai şi Bertei despre durerea lui. Era ceva nou în toate aceste scrisori ce zburau deodată ca nişte hulubi negri, spre a vesti tuturor celor apropiaţi pierderea unui prieten drag. Într-adevăr, Schlötzer trecuse ca o fulgerare prin viaţa tânărului Ciprian. Schlötzer îl atrăsese cu entuziasmul său înflăcărat, deschizându-i căi însorite către o altă mare iubire: muzica. Arareori mai străbătea vreo aripă de gând spre a bate la geamurile cele mari, luminoase, înapoia cărora priveau ochii de viorele ai Bertei.

De ce oare o durere când vine dezgroapă atâtea şi-atâtea alte trecute dureri? O rană în suflet pare un şir de multe alte răni şi toate dor împreună.

Înmormântarea se anunţa timpurie şi săracă. Băieţii şi vecinii puseră mână de la mână bani pentru racla simplă de brad, pentru cruce… Florile ce până mai ieri râdeau la fereastră se aşternură în buchete ofilite încununând cele patru scânduri.

Ca un ultim onor şi recunoştinţă, Ciprian propuse ca cvintetul să cânte la groapă câteva din melodiile iubite de fostul lor profesor. Între ele era şi serenada lui Schubert. Cu cât drag le-o cânta Schlötzer în serile târzii de iarnă. De-acum… nu va mai cânta niciodată, niciodată…

*

— Na. Acu’ ce ne-om face? Inspecţia episcopului Hacman ne mai lipsea…

— Eu ştiu cum om scoate-o la capăt?

— Nu vezi ce alai îi puse la cale?! Doară sub oblăduirea „Preasfinţiei Sale” fiinţează gimnaziul „român” din Suceava. Nu-i nimic. După-amiază, cred că n-are să ne ţie la şcoală…

— Crezi tu? Nu-l cunoşti pe episcopul Hacman. Voi nu i-aţi văzut decât prin calendare chipul şiret şi prefăcut. Eu îl ştiu încă de la tătuţa…

Ciprian se aşeză în bancă. Îşi sprijini coatele de pupitru şi îşi culcă înnegurat fruntea între palme. De câte ori nu-l auzise el pe

părintele Iraclie povestind despre Hacman, despre acest despot urât deopotrivă de clerici şi de mireni.

Avusese şi părintele Iraclie necazurile lui cu Hacman, care într-o vreme îl numea duşman al evangheliei. A avut însă părintele Iraclie mulţimile de credincioşi în jurul său, a mai avut curajul de a se război cu dânsul şi totodată a avut sprijinul Hurmuzăcheştilor şi al Cavalerului de Popovici. Altfel de mult ar fi zăcut în cine ştie ce ocnă, că Hacman nu cruţa pe nimeni.

De aceea, când Ciprian auzi de venirea episcopului îi şi trecu un fior rece prin inimă. Acum, când vedea pe profesorii austrieci cuprinşi de emoţie, când Herr Direktor alerga cu broboane de sudoare pe frunte, supraveghind împodobirea faţadei şi a sălilor de serbare, inima flăcăiandrului zvâcnea plină de revoltă.

— Băieţi, orice s-ar întâmpla, la înmormântare trebuie să ne ducem. Vom pleca, fie orice-ar fi.

— Vom pleca! răspunseră într-un glas Kiper şi Hnidei.

— Măi, ăştia ne zvârlă afară din şcoală! mormăi morocănos Pollak.

— Avem o datorie de împlinit! întări Ciprian. Gândiţi-vă! E ultimul onor pe care-l vom aduce profesorului nostru drag.

Kreutz nu zicea nici da, nici ba. Stătea cu ochii în pământ. Din când în când ridica din umăr nehotărât.

Tăcură. Pe coridoarele claselor, hărmălaia şcolarilor nu era ca altădată. Pesemne vestea venirii preasfântului îi frământa oleacă.

— Eu nu... nu pot să plec, hotărî în cele din urmă Kreutz. Nu vă supăraţi!...

Ciprian îl fulgeră cu privirea. Îşi muşcă buzele, zăvorând o vorbă năprasnică.

— Bine. Tu, Kiper, mergi?

— Merg!

— Hnidei?

— Merg. Cu orice preţ...

— Tu Pollak?

Ciprian privi în ochii lui, spălăciţi şi mici ca de viezure. Privi şi părul blond, despărţit la mijloc de o cărare subţire ca un fir de argint.

— M... merg şi eu. Barem dacă nu-i cvintet să fie cvartet.

— Brava, Pollak!

Cei patru se îmbrăţişară.

— Când are să sune sfârşitul ultimei ore, ne luăm binişor instrumentele şi tăşcile şi fuga în curte. Poarta e-ncuiată. Om sări gardul pe la colţul dinspre grădina lui Herr Direktor. Sunt copacii aceia… nu ne vede nimeni.

Ceilalţi trei aprobară cu bucurie. Kreutz, văzându-se izolat şi biciuit de privirile celor patru, se depărtă învins.

Către mijlocul ultimei ore de curs, intră în clasă portarul gimnaziului, Herr Peter, cum îi ziceau gimnaziştii. Cu şapca-i soioasă în mână şi netezindu-şi mustăţile mari, cânepii, se apropie îndrăzneţ de profesor, îi şopti ceva, gesticulând când cu o mână, când cu cealaltă. Profesorul aprobă, clătinând de două ori din cap. Se ridică şi zise scurt:

— Golembiovschi, Kiper, Hnidei şi Pollak, la Direcţiune!

Cei patru strigaţi se ridicară în picioare. Se priviră cu mare nedumerire şi cu teamă în acelaşi timp. Portarul mai vorbi ceva profesorului.

— Luaţi-vă şi instrumentele de muzică. Hai, repede!

Zoriţi de profesor şi mai ales de Herr Peter, băieţii ieşiră cuprinşi de teamă. Pollak păşea tărăgănat în urma celorlalţi, căindu-se parcă de hotărârea pe care o luase. Mai bine rămânea şi el de părerea lui Kreutz. S-a luat după Ciprian şi cine ştie ce are să i se întâmple.

Coborâră treptele şi Herr Peter le făcu semn s-o ia la dreapta.

— Direcţiunea e jos, explică Hnidei nedumerit.

— Ja, ja, aber für sie, Direktion ist… colo!

Şi deschise o uşă, îmbulzindu-i pe negândite înăuntru. Era o odaie lunguiaţă, cu ciment pe jos şi cu o singură fereastră, ce-i drept mare, dar rânduită cu gratii, pe dinafara geamurilor. Până să se lumineze ei, Herr Peter trânti uşa şi cheia se auzi sucindu-se pe dinafară.

Ciprian se repezi furios bătând în uşă şi strigând. De afară se auzi râsul dispreţuitor al portarului.

— Suntem consemnaţi aici, şopti cu inima frântă Ciprian.

— Ne-a pârât cineva…

— Doar nu era nimeni. Noi cinci, în fundul coridorului. Nici Colţău, nici Knippel. Nimeni, doar noi…

— Ştiu cine, se încruntă Kiper. Ţi-am spus eu ţie o dată, Cipriane. Kreutz ăsta…

— Nu se poate… Kreutz n-a fost de părerea noastră, dar… nu ne-a trădat el.

— Atunci? Cine altul? N-a fost ţipenie…

— Kreutz. Da, da, Kreutz, îşi muşcă buzele Hnidei. Când s-a depărtat, am citit în ochii lui ciuda care îi ardea fierea. I-o fi şoptit ceva lui Mann, ori lui Knippel şi aiştea ne-au spus lui Herr Direktor. Mai ziceţi că nu-i aşa. Acum… iată-ne prinşi aici ca nişte şoareci, închisoare! Şi peste două ceasuri e înmormântarea. Noi care l-am iubit, care am privegheat toată noaptea la căpătâiul lui… noi care trebuia să-i purtăm racla pe umeri, să-i cântăm la groapă melodia cea mai dragă lui, noi vom lipsi.

— Vom lipsi! oftă cu amărăciune Ciprian. Dar uşa asta nu se poate sfărâma, geamurile, gratiile nu se pot sparge?

Năvăli cu pumnii în uşă, bătu şi strigă. Răspunse un ecou surd de pe coridoarele reci.

— Ei, aţi văzut fârtaţilor? De voie, de nevoie, trebuie să-l aşteptăm pe preasfinţitul episcop, zise înfrânt Kiper.

De pe uliţă se auziră glasuri. Săriră toţi la fereastră. Deschiseră geamurile şi se agăţară de gratii. Jos, pe uliţă, se vedeau gimnaziştii zorind grăbiţi către casă.

— Vezi, noi am greşit, se căi Ciprian. La urma urmei stăteam până acum. De bună seamă că le-au dat drumul să prânzească şi să vină degrabă înapoi. Episcopul poate o veni către ceasurile cinci-şase. Noi ne-am fi dus frumuşel şi n-am mai fi venit.

— Hei, la ceasul aista l-o fi şi suit în car. O fi pornit către mormânt.

— Kreutz ne-a vârât la apă! scrâşni din nou Hnidei. Dacă n-o să-l stâmpăr eu de pârât…

— Cine altul decât dânsul? întări Kiper.

— Tăceţi! sări Ciprian. S-aud paşi. Vine să ne dea drumul.

— Să nu fie directorul, murmură Pollak, plin de spaimă. Are să ne „elibereze” din şcoală. Şi tata când o auzi, mă omoară în bătăi…

— Sst!

Zgomotul cheii răsucite curmă vorba lui Ciprian. Se auzi din nou glasul lui Herr Peter.

— Bitte, bitte. Şi pe uşa întredeschisă apăru şovăielnic, cu ochii plecaţi de ruşine, Kreutz.

Până se dumiriră, până să-l întrebe, uşa se zăvorî din nou şi Herr Peter se îndepărtă cu acelaşi râs mefistofelic.

— Vin de la director, zise Kreutz. A prins de veste. Ne-a pedepsit cu două zile consemn. Azi, până la opt seara şi mâine. M-am rugat să ne ierte sau să ne amâne pedeapsa. N-a vrut în ruptul capului. L-a pus pe portar să mă bată cu nuiaua. Mi-a spus Knauer că dacă sunt neamţ, la ce m-am împrietenit cu valahii…

— Diavolul de Knauer!

— Socoteala-i că ne-a lovit amarnic în dragostea şi onoarea noastră. Ce vom face, Cipriane?

— Noi am crezut că tu ne-ai trădat, îl săgetă Kiper pe Kreutz.

— Eu n-am vrut să plec cu voi, dar n-am trădat, v-o jur.

— Până la opt seara, ai zis?

— Da! Până la opt şi mâine.

— Închisoare curată. Simt că mă înăbuş.

Bătură cu toţii în uşă:

— Daţi-ne drumul!

Pustiu. Nimeni nu se-auzea. Se duseră la geam. Uliţa sclipea în soare. Coroanele castanilor se înşiruiau verzi şi rotunde de-a lungul trotuarelor.

Deodată, rămaseră încremeniţi. Dinspre mahalaua Mirăuţilor, un car funebru, îmbrăcat în flamuri negre, venea agale, tras de doi cai slabi, ciolănoşi, gătiţi şi ei în doliu. În faţă, îl văzu bine, era moş Iancu, ducea crucea cea simplă de brad, făcută chiar de mâna lui.

Cinci frunţi se apăsară amarnic pe fierul ruginiu al gratiilor. Pumnii strânseră aprig vergelele reci. În urma sicriului, lume puţină, lume săracă.

Ciprian îşi întoarse privirea către prieteni. Ochii lor, înstelaţi de lacrimi, se întâlniră o clipită. Îşi scoaseră şepcile. Ciprian luă vioara din cutie şi se duse lângă fereastră.

Cântecul de adio îşi desprinse aripile amorţite pe strune. Acordurile zburară lin, ca un cârd de cocoare către neantul înnegurat şi rece.

Leise flehen
Meine Lieder
Durch die Nacht zu dir…

Când flamurile negre se pierdură în zare, rămase doar soarele să-i îmbete ochii. Auzi pe-aproape şipotul izvoarelor, freamătul

bătrânului codru şi glasul celui dus: „Te-ai mai gândit la compoziţia ta?… E plină de tinereţe… Iubesc tinereţea din toată inima… Iubeşte-o şi tu… Pune să-ţi cânte florile, codrii, pâraiele cu valuri de argint, dragostea… Păi, nu eşti tu dirighentul?!”…

PARTEA A DOUA

18

Ciprian stătea întins la soare, pe laviţa rânduită anume în grădină, supt la faţă, cu ochii stinşi şi gândurile rătăcind departe, pe uliţele Sucevei. Îi veneau în minte mizeriile şcolii, dar şi valsurile şi serenadele vesele în care vioara lui răsunase vioaie, iar ochii fetelor îl priveau plini de încântare…

Suceava era acum departe, cu turnurile ei, cu uliţele şi ruinele ei seculare. Blestemata asta de boală… Cum i-a stricat ea toată bucuria acestei primăveri însorite.

De pe toloacă se auzeau glasurile vesele ale copiilor. Se apropiau paşi. Întoarse privirea şi zări pe părintele Iraclie, înalt, cât un brad, cu ochi mari şi vioi ascunşi sub ochelari negri, cu faţa luminoasă, încadrată în luciul castaniu al unei bărbi patriarhale şi cu zâmbet părintesc pe buze:

— Cum îţi mai este, fiul meu?

— Bine, tătuţă, gâjâi Ciprian, cercând a-l linişti. Părintele îi citi totul în ochi. Se aşeză pe capătul laviţei şi îi mângâie cu mâna pletele-i mari, negre, scăldate de razele soarelui.

— Ai să te faci sănătos, Cipriane. Mergem să colindăm codrii cu bunicul. Fii numai pe pace. Ai să dai examenul la toamnă şi anul tot n-ai să-l prăpădeşti.

— Gândeşti matale, că or să vrea să dau la toamnă? Cine o să-mi ţie parte? Knauer, ori Karl von Mohr… Ehei, de când s-a stins Nosievici săracul…

Pe chipul părintelui se aşternu mâhnirea. Ştefan Nosievici nu fusese numai profesorul lui Ciprian şi al lui Ştefan, ci unul din bunii prieteni ai familiei Porumbescu. El însuşi a scris multe melodii pe care poporul le-a îndrăgit. Nu era serbare românească în Bucovina la care să nu cânte: *Măi tătare,* ori *Drum bun, toba bate!*

La gimnaziul din Suceava, pe lângă muzică, Nosievici preda şi matematicile. Şi la drept vorbind, Ciprian învăţa şi la muzică şi la matematici; nu totdeauna însă notele cu codiţe subţirele, ca nişte steguleţe negre înşirate pe scara portativului, se împăcau cu formulele şi teoriile algebrice, ori de geometrie. Dar simpatia profesorului pentru tânărul muzician ştia să influenţeze atunci când era nevoie.

— Acum, cine-o să-mi ţie parte? Knauer, ori Karl von Mohr? îngână din nou Ciprian. Ah, morbul aista… cum s-a cuibărit în gâtul meu… cum nu mă lasă să-mi văd de treburile mele…

Viorile cvintetului amuţiseră demult. Cremoneza nu se mai auzea la serbările date în capela liceenilor Sucevei şi nici pe sub ferestrele vreunei sucevence. Părinţii îl luară la Stupca. Ştefan rămăsese la Suceava, singur, în odăiţa de pe valea Mirăuţilor. Marioara era la pension, că nu s-a lăsat mama Emilia până n-a dat-o-şi pe dânsa la carte.

Iarna trecuse fără bucurii şi în primăvară boala îşi mai domolise durerile.

Se ridică. Sorbi aer mult în piept. Părintele îl sprijinea şi îl încuraja.

— Brava! Te-ai înzdrăvenit. Eh, încă vreo două descântece de-a babei Safta şi te-i face bine.

Flăcăul râse uşor. Mama Emilia dădu din cap a dojană.

— Nu grăi cu păcat, Iraclie. Doamne, şugubăţ ai fost, şugubăţ ai rămas. Nu te schimbă nici răul, nici binele…

Se aşeză pe capătul laviţei şi oftă. Şi cum să nu ofteze? Puţin a trebuit să nu răsară o nouă cruce lângă crucea înnegrită de vreme a lui Emilian, primul lor fiu. Nu-i uşor pentru o mamă iubitoare…

Ciprian s-a ridicat din pat. Umblă prin grădină. Părintele îi citeşte poezii de Alecsandri. Mama Emilia ascultă şi ea… În gând rosteşte rugăciuni întru sănătatea flăcăului.

Când soarele vesti vremea prânzului, la masa aşternută în foişorul plin de lumină şi miresme de trandafiri, se aşezară toţi patru, adică părintele, mama Emilia, Ciprian şi Alexandru „cel mai mic al casei”, care chiuie şi cântă cu tot avântul celor trei anişori, de parcă s-ar bucura şi el de sănătatea frăţinelui.

— Ştii că alaltăieri, la Suceava, începu părintele Iraclie, m-am întâlnit cu Kir Grigori Vindireu.

— Cum se mai află? întrebă Ciprian însorit.

— E sănătos… Te-a lăudat mult. „Să ştii domnia ta că ai un fecior pe cinste, îmi zise. Iaca îmbătrâneam şi notele de muzică tot nu le-aş fi ştiut citi. Acu’, mulţămită domnişorului Ciprian, buchisesc binişor şi la note. Nu mă mai râd nemţii, cum mă râdeau până mai anu”. Îmi povesti Kir Grigori din fir a păr cum, după moartea lui Schlötzer, întâmplată acum trei ani, întâlnindu-l pe la Suceava, l-ai rugat să-ţi fie îndrumător pe mai departe în ale muzicii. Mi-a spus cum primi cu bucurie şi cum te mândreai de dânsul.

— Eram mândru, tătuţă, că doar îmi era măestru Vindireu, lăutarul între lăutari, de vioara şi faima căreia răsuna nu numai Bucovina ci şi ţara de sus a Moldovei. Cine mânuia mai bine arcuşul ca dânsul? Cine ştia mai multe cântece şi cine aduna melodiile de prin toate satele şi le cânta din lăută mai curat şi mai avântat ca dânsul? De asta Kir Grigori îmi era cel mai drag şi mult mă străduiam să-i deprind măiestria de a mânui arcuşul.

— „Cinstite părinte”, îmi mai zise Kir Grigori, „eu care n-aveam habar de portativul muzical, ascultam adesea cum băietul zicea la cântece populare şi fel de fel de compoziţii de mari maeştri ai muzicii şi aşa într-o doară mă prindeam uneori a le cânta după dânsul şi a le învăţa după ureche. Aşa le-am învăţat noi neam de neam”.

— Ei, da’ de învăţat l-am învăţat, se mândri Ciprian. Acu’ ştie cânta şi pe note.

Gândurile flăcăiandrului zburară departe, la Suceava… Ce-o fi făcând acolo Ştefan? Ce-or fi făcând „muzicanţii” lui, aleile înflorite, sucevencele cele oacheşe? „Da, gândi el, am să dau examenele la toamnă… nu trebuie să pierd anul”.

Un entuziasm de nedescris cuprinse întreaga tinerime. Din şcoli, vestea se răspândi cu iuţeala fulgerului prin târguri şi sate. Era pentru întâia oară când pe întinsul imperiului habsburgic se încerca organizarea unei serbări de mare amploare, serbare la care erau chemaţi să ia parte „toţi junii de la toate academiile şi universităţile române şi străine”. Se împlineau patru sute de ani de la fundarea Mânăstirii Putna. Învăţători şi preoţi, târgoveţi şi plugari, pretutindeni vesteau şi puneau legământ să pornească cu mic cu mare spre a pleca la mormântul marelui voievod. Sunau clopotele mânăstirilor ca-n vremurile vechi, când voievozii îşi chemau vitejii la luptă. Stăpânirea fu cuprinsă de panică. Telegramele ministrului de Interne de la Viena împânziră prefecturile şi primăriile, somând drastic pe oamenii stăpânirii să ia toate măsurile posibile spre a împiedica o manifestaţie a poporului.

Serbarea, menită să aibă loc la Putna, la mormântul celui mai viteaz conducător de oşti al românilor, căpătase în mintea lor proporţii gigantice. Şi cel puţin de-ar fi numai o serbare a studenţilor din imperiu. Dar nu. Erau chemaţi să ia parte studenţi din toate ţările locuite de români şi nu numai studenţi, ci şi patrioţi, intelectuali din popor. Aceasta dădea mult de gândit. Putna deveni în mintea lor un uriaş loc de concentrare a unor armate imense, care vor porni până la urmă şi vor pune în primejdie nu numai provincia colonie de la răsărit, ci chiar întregul imperiu. Cu atât mai înspăimântaţi erau imperialii văzând că fiorii războiului cuprinseseră din nou Europa. Situaţia era cu atât mai grea pentru imperiu, cu cât popoarele ţinute în jug începuseră a se mişca. Dacă criza ivită în 1865 fu stinsă cu chiu cu vai abia la 1867, când nobililor maghiari li se acordă un fel de autonomie, dându-li-se şi Ardealul, apoi acum criza se anunţa mult mai dezastruoasă. Plaiurile Boemiei şi ale Slovaciei răsunau de freamătul răscoalelor. Mulţimile răsculate umplură munţii şi codrii Croaţiei. Polonezii cerură o deplină autonomie a ţinuturilor poloneze cu o administraţie naţională poloneză. În Bucovina patrioţii români sprijiniţi de patrioţii polonezi şi ruteni formulară o serie de revendicări: o curte de apel pentru Bucovina, înfiinţarea unei academii juridice, introducerea limbii române în judecătorii, acţiuni de protocol în limba română, un

tribunal în prima instanţă la Suceava, adunări reprezentative pe ţinuturi.

În fruntea acestei mişcări patriotice, românii aveau pe cărturarul Eudoxiu Hurmuzachi. Acesta avea în inima lui flacăra adusă din Moldova răsculată la 1848, flacăra ideilor lui Kogălniceanu şi ale lui Alecsandri.

Nu fusese oare atunci, la 1848, casa lui Hurmuzachi oază salvatoare pentru revoluţionarii refugiaţi din Moldova? Părintele Iraclie îşi amintea cu mândrie de zilele acelea. În casa lui Doxachi Hurmuzachi l-a cunoscut pe Alecsandri. Acolo i-a arătat întâiele lui stihuri şi i-a cântat primul lui cântec. Acolo au vorbit nopţi întregi, la lumina slabă a lămpilor, despre trecute vremi de vitejie, despre Ştefan, despre Baia, Podul Înalt şi Războieni.

De aceea, vestea adusă la Stupca de gimnaziştii din Suceava umplu inima părintelui de-un neţărmurit avânt.

— Măi, junişcanilor, ideea e straşnică. Mormântul lui Ştefan e Mecca fiecărui român. Alt loc nici că se putea mai nimerit. Bun gând au avut tinerii.

Dar pe faţa părintelui însorită de entuziasm, apărură umbrele îngrijorării. Se va putea oare înfăptui acest vis măreţ al tinerimii? Vor tolera oare austriecii o astfel de manifestaţie a poporului? De bună seamă lupta va fi înverşunată. Mai ales în zilele acestea când văzduhul mirosea a praf de puşcă. Fără îndoială, la apariţia guvernanţilor se va adăuga şi opoziţia „elitei” româneşti şi mai cu seamă a episcopului Eugeniu Hacman.

Ciprian, în entuziasmul lui, nu-şi închipuia că ar putea cineva să împiedice uriaşele coloane pe care în fantezia sa le şi vedea coborând drumeagurile însorite de munte, cu alaiuri, cu muzici şi jerbe de frunze şi flori…

— Tătuţă, dacă tineretul are să fie unit, îşi croieşte el drum către Putna, de-ar pune austriecii şi garduri de săbii.

Părintele luă din nou Apelul de pe masă şi începu a-l citi cu glas plin:

Pentru prima oară junii români de la toate Academiile şi Universităţile române şi străine au decis a se întruni la o comună serbare românească…

Acolo între zidurile monasterului de la Putna zac de trei secole şi mai bine sacrele oseminte ale unui erou român carele cu braţul său puternic a înfrânt incursiunile barbare, nu numai spre

gloria şi fericirea naţiunii române, ci şi spre binele Europei întregi…

…La mormântul lui Ştefan, fiii poporului român îşi vor pleca genunchii şi vor săruta fierbinte ţarina străbună…

În numele Comitetului Central

Preşedinte	Secretar
Nic. Teclu	*Mihai Eminescu*

— Eminescu… Secretarul Comitetului. Măi, feciorilor, Kiper, Hnidei… care vă aduceţi aminte? Am citit noi nişte poezii scrise de dânsul.

— De Eminescu? întrebă Kiper. Îmi pare că-mi aduc aminte. Nu cumva are şi o poezie despre Bucovina noastră?

— Da, răspunse mândru, Ciprian. Dar are una şi mai frumoasă. Ia ghiciţi-mi mie! Hai, tătuţă, că doar matale nu-ţi scapă o tipăritură. Pe toate le citeşti… Să vedem, îţi aduci aminte?

Părintele se simţi şi el tânăr între tineri. Încruntă uşor fruntea. Gândul îi alergă cu grăbire printre filele revistelor din rafturile lună de curate, din grija harnicei dumisale soaţe. După o clipită săltă ochii şi zise triumfător: am gâcit. Şi începu să recite cu gândul pierdut în amintire:

Cum mângâie dulce, alină uşor
Speranţa pe toţi muritorii
În stele, durere şi lacrimi, amor
Azilul şi-l află în sânu-i de dor,
Şi pier, cum de boare pier norii

Nici n-avură vreme cei trei tineri să-şi readune gândurile topite în lumea minunată a amintirilor, că părintele se şi repezi victorios.

— Aşa-i c-am gâcit? Ehei, flăcăilor, bătrân cu barbă sură, da’ le ştiu pe de rost. Eminescu ăsta scrie tare frumos. Dumnezeu să ni-l ţină… Sub soarele lui Alecsandri răsar mlădiţe noi…

— Tătuţă, îl întrerupse Ciprian, privindu-l şiret. Tare frumoasă poezia… da’ n-ai ghicit.

— Cum!… Bată-vă norocul! se necăji acum părintele. Făcu câţiva paşi în lături, ducând preocupat mâinile la spate.

— Apoi care-i atunci? *La o artistă?… Misterele nopţii?…*

Ciprian îi tăie furtunos vorba. Încordă pumnii. Ochii îi străluceau ca două diamante sub razele lunii. Prinse a recita cu foc:

Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie,
Ţara mea de glorii, ţara mea de dor?
Braţele nervoase, arma de tărie,
La trecutu-ţi mare, mare viitor!

— Brava, brava, fiul meu! strigă plin de admiraţie părintele. Alergă să-l îmbrăţişeze. Frumoasă poezie. Aprinde inima, nu alta… Apăi, să purcedem la treabă. Eu am să mă repăd zilele astea la Suceava. De-acolo, mai departe. Mă duc la Hurmuzachi. Acolo o fi fierbere mare, pregătiri de planuri, înfruntări… Ştiu… E greu cu guvernatorul, cu popa cel mare, cu baronii.

— Noi purcedem să pregătim coruri şi taraf cum n-au mai stat, se entuziasmă Ciprian.

— Să mergem cu toţii! sări Hnidei. Să-i vedem şi noi prietenii. Ştii, părinte, cu cât foc ne povestea despre dânşii?

— Îi drept, c-aşa cântăreţi ca la noi rar de s-ar afla prin alte părţi. Doară Barbu Lăutaru de i-a întrece… Purcedeţi dară să vedeţi şi mai cu seamă să-i ascultaţi. Dară… hm… fiţi cu băgare de seamă… este acolo şi-o lăutărească… privighetoare, nu alta… Are să vă spuie el, Ciprian…

Părintele clipi înadins dintr-un ochi, dară aşa fel încât să nu vadă băiatul. Numai cei doi.

Pe toloacă sufla un vânt cald, aromind a cireşe coapte.

Pretutindeni, prin târguri şi sate, pe câmpiile dunărene şi pe văile munţilor, poporul îşi pregătea pe cei mai buni fii, pentru a-i trimite în solie la mormântul lui Ştefan. Pe plaiurile încântătoare ale Muscelului, la Sălişte, pe valea Vişăului, pe Timiş ca şi pe Bistriţa ori Milcov, tinerele românce începură a ţese cu hărnicie flamuri şi podoabe. Acum, mai mult ca niciodată, numele lui Ştefan devenise un simbol al dreptăţii şi-al eroismului, un simbol al eliberării de sub jugul tiranilor.

Văzând că mişcarea se întinde, că prin oraşe şi sate adunările se ţin lanţ şi că serbarea se întrevede a fi nu numai un act pios la mormântul unui voievod, guvernanţii, atât cei de dincoace de Carpaţi, cât şi mai ales cei de dincolo, luară măsuri. Presa în slujba cercurilor „nobile” începu a ataca cu nervozitate comitetele organizatorice. Îndemna publicul să nu subscrie niciun ban pentru *„veleităţile neroade a unor juni, a căror manifestări la Putna ar bagateliza ţărâna sfântă a mormântului”...*

Autorităţile austriece ordonară guvernatorului Bucovinei, cavalerul de Myrbach, să ia toate măsurile spre a nu se permite desfăşurarea acestei *„adunări în masă a românilor din ţară şi din ţările vecine”. „Unii studenţi români din Viena*– se spunea în ordinul ministrului de Interne – Taafe – *au găsit cu cale să se servească de prilejul hramului Mânăstirii Putna, ca să întărească sentimentul naţional românesc şi să demonstreze legătura românilor din Austria cu cei din principatele dunărene... S-au trimis invitaţii în toate părţile... Poliţia din Viena a şi pornit să cerceteze societatea academică vieneză „România” al cărei preşedinte era chimistul Nicolae Teclu, precum şi alte societăţi studenţeşti. Guvernatorul este avertizat să cerceteze activitatea din Bucovina în legătură cu această serbare”.*

Episcopul Eugeniu Hacman, care tocmai în acel timp petrecea la Viena, în căutarea rangului de mitropolit, trimise o adresă Consistoriului de la Cernăuţi, somându-l să convoace de urgenţă o şedinţă, pentru a vedea ce e de făcut.

Egumenul mânăstirii Putna – Arcadie Ciupercă – botezat de austrieci „Ciupercovici” – fu somat să raporteze amănunţit dacă s-a făcut vreo pregătire în vederea serbărilor. Fu avertizat cu severitate să nu îngăduie cumva vreo *„primejdioasă adunare în preajma sfântului locaş”.*

Tinerimea însă acţiona curajoasă şi lupta aprig pentru a se aduna la Putna.

În mijlocul acestor frământări, poposi şi părintele Iraclie în casa Hurmuzăcheştilor; fu primit cu mare cinste şi bucurie. Bătrânii cărturari fură într-adevăr mişcaţi de patriotismul tinerei generaţii, dar, spre nedumerirea părintelui, se arătară foarte sceptici în ce priveşte realizarea sărbătorilor. Susţinător hotărât şi neclintit al tinerilor rămase doar deputatul Samuil Morariu-Andrievici. Acesta nu se găsea în relaţii bune nici cu episcopul Hacman şi nici cu autorităţile austriece, dar fiind un patriot luminat şi energic, influenţat şi de fiul său Vasile, care era membru al Comitetului organizatoric, al serbării, îndemnă tineretul să purceadă curajos la acţiune. Samuil Morariu mobiliză cu însufleţire pe elevii din şcolile bucovinene să plece la Putna, pentru a pregăti găzduirea oaspeţilor care aveau să sosească de departe.

Părintele Iraclie insistă cu căldură pe lângă Hurmuzăcheşti spre a-i convinge să ia conducerea acestei serbări, ca unii ce erau în fruntea mişcării naţionale.

— Noi nu ne putem pune în fruntea serbării, spuseră ei, dar voi faceţi cum vă dictează inima. Noi vă vom urma de departe şi vom veghea…

— De vegheat e uşor, de luptat e mai greu, replică supărat părintele şi plecă dezamăgit. Se duse să-i spună lui Morariu.

Acesta căzu pe gânduri. Îşi netezi mâhnit barba sură şi deasă.

— Fiindcă ai venit, Iraclie, rogu-te a mai zăbovi o zi-două pe la mine. Am a-ţi împărtăşi multe… Iaca, Hacman, capul bisericesc, după ce că ne-a trădat pe toate căile şi ne-a îndesat şi mai greu jugul pe grumaz, s-a dus la Viena să azvârle în balanţă şi fondul religionar, stors din sudoarea călugărilor care muncesc ca vitele pe moşiile episcopului, şi banul smuls cu de-a sila de la mireni. Nu şcoli pentru luminarea poporului, ci rang de mitropolit vrea Hacman, frate Iraclie. Nu înlesnirea birului de la împărăţie, ci urcarea lui. Toate le-ar da: şi averi şi podoabe, şi munţi şi sate, şi sufletul din noi l-ar da, numai să se vadă sfinţia sa mitropolit. Auzit-ai o ticăloşie mai mare, frate Iraclie?

— La asta îşi tot bate el papucii pe la Viena! Samuile, frate, câte mi le-ai spus, pe toate le cunosc. Şi le cunoaşte şi norodul. Îl blestemă bietul norod. Da’ blestemu-i blestem, iară Hacman îşi face ale lui, fără să-i pese de blestemele noastre.

— Ba amu are să-i pese. I-am gătit noi o sfântă de serbare de bun venit! Îi vedea numa'…

*

Într-adevăr, aşa a fost. La 11 iunie 1870, fiind Hacman proaspăt sosit de la cetatea Vienei, au organizat românii o măreaţă adunare politică, la care luară parte câteva mii de persoane. Cetăţenii cerură: *„punerea lui Hacman în stare de odihnă şi elaborarea unui proiect de statut pentru un congres care să hotărască participarea directă a cetăţenilor la administrarea afacerilor bisericeşti”.* Se ceru de asemenea, participarea cetăţenilor la alegerea episcopului, la împărţirea comunelor parohiale, la statornicirea taxelor pentru funcţiunile bisericeşti, la supravegherea averii bisericeşti.

În timp ce Hacman păşea agitat prin saloanele reşedinţei sale din Cernăuţi, urzind planuri de răzbunare împotriva manifestanţilor, aceştia, înverşunaţi, strigau în faţa episcopiei, numindu-l *duhul cel rău, piatră fără simţire, biciul lui Dumnezeu.*

Acum avu şi părintele Iraclie bunul prilej să-şi spună năduful ce-i apăsa sufletul. Glasul său puternic plutea ca un vuiet deasupra corului de glasuri. Toată poliţia şi armata oraşului fură mobilizate şi îndreptate către piaţa episcopiei. Dar manifestanţii se risipiră în ordine.

Manifestaţia bucovinenilor reuşi din plin. Adunarea alese patruzeci şi cinci de bărbaţi de încredere care primiră însărcinarea de a duce la îndeplinire cererile adunării.

Reuşita acestei manifestaţii supără foc pe Hacman.

Într-acest vălmăşag de abuzuri şi proteste, părintele Iraclie nu mai zăbovi. Purcese tăinuit către Putna, cu sufletul plin de împăcare şi de încredere.

21

De îndată ce primi răvaş de la tătâne-său, Ciprian tocmi grupul de flăcăi care urmau să meargă la Putna. De mers ar fi mers tot satul, dar flăcăul le spuse oamenilor să aştepte până la Sfânta Maria, că atunci are să fie serbarea…

Flăcăii suiră în carele încărcate cu nutreţuri şi merinde şi plecară la drum. Ciprian îşi luă rămas bun de la mama Emilia, de la Ştefan şi Marioara şi se repezi la Suceava să-i ia şi pe ceilalţi prieteni.

Pe drum, nu departe de Ilişeşti, acolo unde şoseaua o ia la dreapta, ocolind un gorgan înalt, se rupse o roată la căruţă. Suduia căruţaşul de mama focului. Suduia şi Ciprian.

— Deh, domnişorule, grăi cu glas de dojană căruţaşul, prea am mânat răpidi…

— Matale nu vezi că-i grabă?

— Grabă! Graba strică treaba, se posomorî omul, acu’ ce ne-om face?

Caii ciuleau a mirare urechile şi-şi vânturau cozile mari, stufoase, alungând muştele care-i sâcâiau.

Pe cale, nici ţipenie. Doar pe vale, departe, se vedeau nişte oameni trebăluind prin holdă.

Cărăuşul căta prin toate părţile, dar ajutor n-avea de unde cere.

— Ne întoarcem la Ilişeşti… Acolo dregem căruţa şi…

— Rămâi sănătos, făcu flăcăul hotărât, eu mă duc… Poate-oi găsi altă căruţă sau…

Până să mai spună căruţaşul o vorbă, îşi luă sumanul şi traista cu merinde şi pe-aici ţi-i drumul.

Omul săltă din umeri nedumerit şi se îndreptă agale către un pâlc de copaci.

Ciprian păşea voiniceşte. Vântul îi mângâia pletele mari, negre… Ochii căutau cu nesaţ peste frumuseţile înrourate ale plaiului. Inima lui plină de visuri ajunsese încă de mult la Putna. Se şi vedea pornit la treabă cu flăcăii.

Când îşi aruncă într-un rând ochii înapoi, zări departe o căruţă venind în goană şi stârnind nori alburii de colb.

— S-a răzgândit. Cu trei roate şi-o tălpică, da’ văd că vine… Să stau dară să-l aştept…

Se trase la umbra unui măr pădureţ, în aşteptarea căruţei. Acum se zăreau bine coamele cailor săltând ritmic în trap grăbit,

se vedea şi cel care-i mâna, vânturând din când în când mâna în care strălucea subţire, ca o rază de argint, coada biciului.

Sări în picioare şi gata-gata să dea strigăt de dojană căruţaşului. Drace! De pe capră, un şvab cu mutră gravă îl privi bănuitor şi, ca şi cum i-ar fi ghicit gândul că-i va cere să-l ia în căruţă, dădu bici cailor şi trase de hăţuri cu răutate. Caii osteniţi îşi scuturară coamele. Un trap mărunt, în silă, stârni fuioare de colb, care se târau alene prin tufişurile încă umede de rouă.

Vru să-i facă un semn să oprească. Vizitiul însă întoarse duşmănos capul în acea parte. Ciprian se stăpâni. Sudui în sine. Se aplecă să-şi ridice sumanul, dar nici n-apucă să-l prindă în mână, că şi auzi un glas care abia se desluşea din hodorogeala roţilor.

— Ciprian!

Glasul melodios şi rugător îi mângâie urechile, apoi dădu iama printre gânduri şi se lăsă fulger în inimă, scormonind jeraticul simţirilor. Faţa lui se întoarse zâmbind în soare.

— Ciprian, sui degrabă!…

Era Berta, cu părul bogat râurind în soare, cu ochi în care bucuria şi uimirea se împleteau într-un albastru răscolitor şi cald.

Abia îşi făcu vânt în căruţă şi caii o zbughiră înainte, pişcaţi pe coaste de şerpii biciului.

Fata sta pe banca acoperită cu un covoraş înflorat şi îl pofti sfioasă pe flăcău să şadă alături. Ciprian aşeză sumanul şi traista de merinde pe fânul proaspăt, grămădit în coşul căruţei şi se aşeză lângă fată. Se priviră clipe lungi. Niciunul nu dădu frâu graiului.

Li se părea că o luntre îi poartă săltând peste coamele norilor, spre visele ce odinioară le încântaseră deopotrivă inima.

— Mergi la Suceava? îndrăzni să întrebe într-un târziu Ciprian.

Berta zâmbi bucuroasă. Îl măsură cu o privire lungă şi tânărul plecă învins ochii în jos. Apoi zise:

— Mă duc să-l întâmpin pe tata la gară. Vine de la Viena… Ne-aduce daruri… Mie mi-a promis o rochie de bal. Oare cum o să-mi stea? Surorile mele sunt geloase de pe-acum… Ştii, am luat premiul al doilea…

Aici se opri o clipită. Continuă apoi burzuluindu-se:

— M-am încurcat la o problemă de matematică… Altfel… nu ieşeam eu a doua…

Ciprian ridică nevinovat din umăr. Se aşternu din nou tăcere. Fata furişă o privire către flăcău.

— Povesteşte-mi şi tu ceva, îl îndemnă ea, zâmbindu-i galeş.

Ciprian avu răgazul să-şi adune privirile dintre florile câmpului şi să le strecoare, aşa pe furiş, din când în când, spre chipul de crin imaculat al fetei. S-au întâlnit după atâta vreme şi nici nu şi-au dat mâna. S-ar fi cuvenit să i-o sărute ca orice om cu bunăcreştere. A fost sfială, neatenţie, ori privirea întunecată a şvabului, martor întâlnirii lor?… Ah, de s-ar rupe şi-acum o roată-n drum!?…

Dar de unde norocul! Şi mâna şvabul ca un nebun. De hopurile drumului nici că-i păsa.

Înainte de a coborî în Suceava, Berta îl mai întrebă la ce a venit în oraş şi când se întoarce.

— Mă întâlnesc cu colegii şi purcedem la Putna cu toţii.

Când şvabul opri lângă parc, pe strada mare, flăcăul mulţumi şi sări din căruţă.

— La bună vedere, Berta!

Fata nu se aştepta la o despărţire aşa de grăbită.

— Ciprian, îndrăzni ea înfrântă de nepăsarea vorbelor lui. Cipriane, te invit la serbare… la Sfânta Maria…

— Ehei, săltă flăcăul mâna în soare, la Sfânta Mărie avem serbarea noastră. Nu rochii de bal vor juca, ci flamuri şi flăcări de torţe. Te invit, Berta…

Vorbele se curmară în hodorogeala căruţei care porni către Iţcani, curmând răspunsul pe care – la drept vorbind – Ciprian nici nu-l aştepta. Porni hotărât spre casa lui Kiper.

Colegii îl primiră chiuind şi zvârlind şepcile-n sus de bucurie. Alergară pe la locurile de adunare ale tinerilor, dând sfaturi şi rânduind împreună treburile pentru marea serbare. Peste tot era numai avânt şi hotărâre.

Şi în timp ce flăcăii stupcani suiau cu căruţele lor drumul pe la Solca şi Chiţ, către Vicovul de Jos şi de-acolo la Putna, Ciprian cu gimnaziştii suceveni porniră cu trenul către Rădăuţi. Mai bine de-o sută de flăcăi îi conduceau la gara Iţcanilor, căci drumul de fier nu trecea prin târgul Sucevei.

— Fraţilor, gătiţi-vă să ne primiţi la Putna, strigară într-un glas cei de pe peron.

Şi când trenul porni, răsună şi un cor însufleţit. De la fereastra vagonului Ciprian dirija şi pe cei din tren şi pe cei de jos, până ce balaurul de fier îşi iuţi mersul...

În vreme ce la Putna soseau tineri din toate părţile Bucovinei spre a pregăti serbarea, o luptă înverşunată se ducea între patrioţii români şi guvernanţii austrieci; aceştia din urmă se aflau în strânsă unire cu episcopul Hacman şi cu guvernatorul Myrbach.

Comitetul de la Viena, datorită însufleţirii şi îndemânării cu care ştiu să ducă lupta, consideră că lucrurile merg pe drum bun şi că serbările vor putea avea loc, în ciuda tuturor piedicilor. Acţiunea dârză a lui Teclu, Slavici, Eminescu, Vasile Bumbac, Petru Piteiu, unită cu cea a lui Samuil Morariu, care, ca localnic bucovinean, reuşi să convertească de partea serbării pe prefectul de Rădăuţi, Oreste Renei, dădură tuturor convingerea unei biruinţe. Într-adevăr, în urma raportului prefectului Oreste Renei, guvernul fu informat că nu ar fi vorba de *„o adunare în masă a românilor”* ci de un hram obişnuit, la care are să ia parte şi un număr neînsemnat de studenţi veniţi din România. Studenţii vor veni la Putna spre a împodobi mormântul lui Ştefan cel Mare, *„un principe moldovean, care la 1466 a înfiinţat mânăstirea şi căruia românii i-au dat titlul de „cel mare”.* Prefectul se angaja să supravegheze personal mersul serbării şi asigura pe ministrul de Interne că nu avea de ce să se teamă, nefiind nicio primejdie.

Totuşi autorităţile austriece se aflau în dilemă.

Tinerii din cele mai depărtate colţuri de ţară îşi anunţau, prin sute de scrisori, plecarea către Putna. Ziarele publicau apeluri însufleţite.

Ciprian, ajutat de Kiper şi Hnidei, ţinea socoteala zilnică a scrisorilor şi gazetelor. Cele mai importante veşti le comunica egumenului Ciupercă şi bineînţeles tuturor care erau de faţă la pregătirea serbării. *Albina* din Pesta, *Telegraful Român* din Sibiu, *Curierul de Iaşi, Românul* din Bucureşti, toate scriau despre uriaşa mişcare patriotică.

Seara răsuna valea Putnei de frământarea strunelor.

O fi pus haiducul mâna streaşină, şi-o fi cătat către poalele codrului, jos la picioarele Putnei, şi-o fi zis în cugetul lui: „Sui, tinere, potecile că nu le-o coperit iarba şi nici nu le-o coperi, până ce n-o fi slobodă ţara. Hai şi-om rătăci prin codri, tu cu doina, eu cu flinta!”

*

În atmosfera aceasta de clocotitor entuziasm, zilele treceau pe nesimţite. Se părea că totul merge spre bine şi că serbarea va aduce la Putna o mulţime uriaşă. Veşti bune soseau de pretutindeni.

Dar în dimineaţa zilei de 9 august, când toţi zoreau la ridicarea porticului, un flăcău citi telegrama pe care nici părintele Iraclie, nici Ciprian nu putuseră s-o citească celorlalţi, de mâhniţi ce erau.

Comitetul central pentru serbarea la mormântul lui Ştefan cel Mare, faţă de situaţia actuală critică, a decis amânarea festivităţii pe 15/27 august 1871.

Preşedinte,
Teclu.

*

Începuse războiul franco-german.

Guvernatorul Myrbach şi episcopul Hacman jubilară ca şi când li s-ar fi luat o stâncă de pe inimă.

Şi totuşi, în ajunul zilei de 15/27 august 1870, pe drumuri de munte coborau şiruri de care scârţâind domol în aburirea serii. Pe dealuri, buciumul suna în tonuri lungi, ca o chemare solemnă.

La Putna sosise atâta lume, încât valea se umplu ca niciodată.

La ceasurile opt din seară, trei salve bubuiră cutremurând adâncul codrilor, până departe. Pe vârfurile dealurilor care înconjurau valea Putnei se aprinseră focuri. Buciumele începură a suna mai tare. Ferestrele mânăstirii se luminară. Preoţii, în odăjdii strălucitoare, începură slujba. La răspunsuri era când corul mirenilor înjghebat de părintele Iraclie, când cel al junilor liceeni condus de Ciprian. Şi deodată, ca la un semn, întreg norodul îngenunche. Un grup de flăcăi cu cuşme, în cămăşi albe şi bundiţe împodobite cu floricele vii de mătase şi în iţari lungi încreţiţi de la glezne până la genunchi, purtară în mijlocul pelerinilor un tablou uriaş înfăţişând pe Ştefan călare. De jur împrejur, străluceau ramuri de laur şi inscripţii în slova vechilor

cazanii. Clopotele începură să bată. Din sute şi sute de piepturi porni a se revărsa cântarea largă, sonoră.

În sunete de salve şi clopote, purtând în frunte chipul lui Ştefan, poporul înconjură mânăstirea. De pe deal, valea Putnei părea o mare de lumină. Munţii gârbovi, în sumane de neguri, îşi plecară frunţile în semn de adâncă închinăciune.

A doua zi, pe la amiază, valea Putnei se goli de mulţimea pelerinilor. Pe jos, călări sau în care, oamenii se duceau cu inimile pline de tărie şi nădejde.

Încetul cu încetul, forfotul tineresc se stinse în jurul mânăstirii. Flăcăii plecară rând pe rând, aşa cum pleacă toamna rândunelele.

Abia când se sui în trăsura care avea să-l ducă la gara Rădăuţilor, Ciprian îşi aduse aminte de grijile cele multe şi le spuse şi părintelui.

— Acu Cipriane, de ajutat ai ajutat la rânduirea serbării, de cântat ai cântat, că ce-i drept, corul pe care l-ai tocmit tu din junişcanii veniţi de prin ţinut a fost straşnic; dar nu uita că septembrie i-aici şi examenele sunt examene.

— Ştiu, tătuţă. Oh, când mă gândesc la Knauer, la von Mohr şi la alţi câţiva, îmi vine să las dracului şi şcoală şi tot.

— Nu vorbi prăpăstii, măi copile, se mânie părintele. Te luptă acolo să iei note bune, s-ajungi şi tu om de samă pentru neamul tău. Ferice aş fi de-oi ajunge să dai şi tu poporului nostru măcar un strop de lumină.

Bătrânul conteni câteva clipe, apoi adăugă:

— Tare-aş vrea să-l cunosc şi eu pe Eminescu… Oare cum arată junele ista la chip? Eu, de câte ori îi citesc poeziile, mi-l închipui înalt, cu fruntea încărcată de gânduri şi ochii legănaţi de visare… Creşte tineretul nostru… Creşte…

23

Zilele de vară trecură repede, ca scăpărările unui izvor pe sub umbrele răcoroase ale răchitelor.

Şi-acum... hai suflete, smulge-te din cuibul atât de cald al copilăriei tale şi porneşte ca un cocor gonit de toamnă.

Numai că acolo unde te duci, nu te-aşteaptă mai binele, ci mai răul. Va trebui s-aşterni uitarea peste jocurile copilăriei, să te desparţi de serile trăite lângă focul lăutarilor bătrâni de pe valea Stupcăi, să uiţi îngânarea glasurilor şi-a viorilor.

Cum ai să poţi tu, inimă, uita nopţile pline de vrajă ale Stupcăi, cântecul profund al codrilor? Şi-apoi lângă Stupca era Ilişeştiul, vatra bunicilor... Berta... Săptămâni în şir văpaia a cuprins inima lui Ciprian şi a Bertei. Nopţi lungi de iarnă şi zile lungi de vară. Apoi văpaia s-a stins. A rămas numai cenuşa visului neîmplinit şi undeva, în adânc, un sâmbure de jar. Prin ani, s-au mai văzut când şi când. Dar viaţa le-a schimbat calea gândurilor. Ciprian fu luat de vârtejul treburilor, de focul năzuinţelor lui. Berta se obişnuise cu viaţa de pension, îşi legase toate gândurile de carte şi când uneori, tainic, îşi auzea colegele vorbind cu pasiune despre baluri, despre cavaleri, despre dragoste, se pierdea în visări.

Berta îl aşteptase cu înfrigurare, numărând zilele până la întâlnire. Şi iată că ziua sosi. Văzu pe fereastră căruţa ce suia grăbită spre casa lui Clodniţchi, pădurarul. O fericire fără margini îi cuprinse sufletul. Scăpă de sub privirea supraveghetoare a mamei şi o zbughi pe ulicioara strâmtă, umbrită de frunzişul des al copacilor. Ajunse în tăpşan, dincolo de grădina lui Clodniţchi. Când Ciprian se ivi printre ierburi şi flori, fata chiui veselă şi, cu mâinile întinse în vânt, fugi în calea lui, stârnind petalele albe de margarete şi speriind fluturii şi gâzele adormite pe covorul pestriţ şi cald al florilor. Sub mărul pletos s-au cuprins într-o îmbrăţişare fierbinte, rotindu-se în loc de două ori şi chiuind într-un glas. Obrazul ars de soare al flăcăului simţi pentru întâia oară mătasea obrazului ei. Se sărutară cu drag, fără să-şi spună o vorbă. Inima fiecăruia bătea puternic. Deasupra, crengile mărului îşi tremurau frunzele în adierea răcoroasă a vântului.

Acum, Berta a rămas la Ilişeşti cu lacrimile şi cu dorul ei. Ciprian s-a dus la Suceava să dea examenele clasei a şaptea.

O forţă uriaşă îl împingea înainte. Se avântă în examene cu toată însufleţirea, cu toată încrederea. Părea că nimic nu-l poate opri din drum. Profesorii rămaseră uimiţi de răspunsurile elevului. „N-avem încotro. Cine ştie, trebuie să ia note bune”.

Direcţiunea gimnaziului însă ştia de activitatea lui Ciprian Golembiovschi în legătură cu serbarea de la Putna. Se spunea că Ciprian anume ar fi simulat că e bolnav, pentru a putea pregăti în taină, acolo la Stupca, „misiunile” ce le avea de îndeplinit pe vară.

— Valahul ar trebui lăsat repetent, îşi dădu cu părerea directorul. Şi nu numai atât. Trebuie urmărit pas cu pas. Trebuie aflat tot ce gândeşte, tot ce unelteşte. Sunt sigur că şi el, şi tatăl său uneltesc împotriva Austriei.

— Repetent, repetent, spuneau cu nedumerire profesorii, dar ce te faci când ăsta ştie carte din scoarţă-n scoarţă? Răspunde aşa de frumos!

— Bine. Om vedea noi… zise Knauer. Eu îl consider periculos… E viţă de fanatic, de haiduc. Episcopul mi-a spus fără înconjur că Heracles Golembiovschi, zis Porumbescu, luptă pe ascuns împotriva Consistoriului şi împotriva stăpânirii. „Cum îi izvorul, aşa-i şi pârâul!” Ar fi bine să curăţim şcoala de astfel de elemente.

*

Rătăci pe uliţele târgului până seara târziu. Nu-i ieşea din minte examenul la matematică. Gândurile se rostogoleau ca nişte ghimpi de foc în tâmplele lui. Şi răspunsese doar aşa de bine… Toate formulele se înşiraseră ca prin farmec pe luciul tablei. Entuziasmul de la Putna, dragostea Bertei îi sporiseră încrederea în sine. De câte ori creta se oprea o clipită din însăilarea grăbită a cifrelor şi tabla părea că se întunecă, neagră ca o noapte de toamnă, se gândea la vorbele tătuţei: „Eşti într-a şaptea. Mâine-poimâine… diploma de absolvire şi-apoi… mai departe… mai departe… Visez şi eu să am un fiu minunat. Să mă mândresc cu el…”

Atunci, creta începea din nou să alerge, harnică, rânduind cifre, litere legate prin felurite semne. Când rezultatul era gata scris, un zâmbet îi înflorea în colţul gurii. Îşi simţea inima plină de mândrie. Şi în timp ce Knauer plescăia din limbă nemulţumit

şi răsfoia nervos cartea în căutarea altei probleme, chipul însorit al Bertei îi răsărea în amintire. Auzea aievea şoaptele ei dătătoare de noi puteri.

Şi totuşi, a doua zi, îşi citi numele pe afişul subţirel, lipit pe geamul porţii: Ciprian Golembiovschi… repe…

Nici nu putu citi mai departe. O deznădejde fără margini îl cuprinse, o ură dusă până la desperare. Ar fi vrut să sfarme sticla pe care atârna, lipit la două colţuri, afişul. Ar fi vrut să sfarme poarta, să dea năvală în şcoală, să strige, să blesteme… Se stăpâni. Îşi înfrână furia. Îşi dădu seama că totul e zadarnic într-o lume în care strâmbătatea e la modă şi-n care cinstea e pusă sub călcâie. Porni, înfrânt, pe sub salcâmi, în frunzişul cărora începuse a se arăta rugina toamnei. Viaţa îi apărea întunecată, amară. Îşi vedea sfărâmate pe vecie visurile de izbândă, de bucurie şi dragoste…

Printre gândurile tulburi, ca marea în furtună, doar chipul zglobiu al Bertei plutea blând, luminos. Glasul ei răsuna în amintire ca o chemare.

Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este

Răsfoia în amintire revista adusă la Putna de un student pribeag. Citise de multe ori poezia „Veneră şi Madonă”. Abia acum desluşea înţelesul ei deplin. Se năruise lumea lui de basme şi poezie…

Abătut, cu rana încă vie în suflet, puse cărţile într-o desagă ţărănească pe care i-o dăduse moş Iancu şi, fără a lăsa o vorbă, purcese la drum. Nu-i păsa că e seară şi că e lung drumul până la Stupca. Porni singur, cu gândurile lui. Întâi merse molcom, ca şi cum n-ar fi vrut să ajungă decât peste zile acasă. Apoi şi-aminti că s-ar putea să-l prindă ziua tocmai la Bişeşti. Nu voia să-l vadă nimeni. Grăbi pasul. Drumul – panglică de aur în lumina blândă a lunii. Murmurul vântului, cântecul greierilor, luna şi stelele i-au fost tovarăşi de drum. Vântul i-a răcorit fruntea şi inima.

În zori, ajunse la Bişeşti. Cântau cocoşii vestind dimineaţa. De prin ogrăzi, începură să iasă huruind căruţele. Pocneau bicele şi hămăiau câinii treziţi din somn.

Ajunse în preajma casei ei. Se opri aproape fără să-şi dea seama. Privi cu ochii calzi spre fereastră, apoi trecu pârâul şi sui dealul.

Când ajunse la Stupca, soarele se înălţase deasupra orizontului. Intră sprinten în ogradă; domoli cu vorbe mângâietoare lătratul câinelui, surprins şi el de neaşteptata apariţie a stăpânului şi bătu la uşă. Mama Emilia veni să-i deschidă. Se sperie, văzându-l plin de colb şi tras la faţă.

— Ciprian, cum, de unde vii acu' o dată cu zorile?

— De la Suceava, mamă.

— Noaptea pe jos, doamne fereşte…

— Ei, pe jos!…

Că doar am venit cântând
Călare pe-un fir de vânt…

Uşa de către dormitor se crăpă, scârţâind uşurel. Apăru capul părintelui Iraclie. Holbă ochii lung la flăcău.

— Brava ţie, Cipriane, taică. Zi te-ai voinicit?!

— Voinicit. Vorba cântecului:

Noaptea pe stele,
Pe drumuri grele,
Ziua pe soare,
Jos sub umbrare.

— Aşa-i. Aşa-i. Curajos ca un vânător de hiare, făcu cu ochiul părintele. Că ziua umblă numai becisnicii care nu văd noaptea. Voinicii, măi copile, voinicii ca tine nu-şi împleticesc picioarele ziua ca cei numai cu o bucăţică de suflet. Ia aşa: noaptea-i ziua voinicului… E, ce veste bună ne-aduci? Că deh, dacă te-a îndemnat inima să purcezi noaptea la drum lung, s-ajungi la ziuă. Să baţi la geam o dată cu soarele, numai a bună trebuie să fie…

— A bună, a rea, mormăi flăcăul scoţând cămaşa umedă de pe dânsul.

Cătă lung în ochii părintelui… Mama Emilia, citindu-i tristeţea în priviri, îl îmbună pe părintele să-l mai rabde cu întrebările.

— Lasă băietul să-şi mai tragă sufletul olecuţă. Mai mult de o poştă pe jos, vai de picioare!

Cealaltă uşă se deschise uşurel şi Marioara apăru în prag, albă ca zâna apelor.

— Ptiu! bată-te să te bată, făcu Ciprian, rupând încordarea care se închega între dânsul şi părintele. Mama Emilia zâmbi bucuroasă de schimbarea vorbei. Şi ca să nu se mai apuce a-l întreba părintele din nou, îl prinse pe flăcău de braţ şi-l îndrumă uşurel către cuhnie.

— Hai Cipriane, că eşti încălzit şi asudat, de parcă te-ai bătut cu zmeii…

— M-am bătut maică şi cu dintr-aceia. Hai să-mi torni apă în pumni, să mă răcoresc. Tu, Marică, zboară la loc în aşternut că ţi-s ochii încă păienjeniţi de somn.

Mama Emilia închise uşa, lăsând-o pe Marioara pe săliţa întunecoasă. Fata zăbovi. Auzi clipocitul apei ce curgea din pocal în pumnii fierbinţi ai flăcăului, respiraţiile lungi curmate în şipotiri reci, râsul blând al mamei. De prisos să mai stăruie. Se întoarse alene. Pe faţă îi înflori lumina unui gând. Bătu ştrengăreşte cu degetul în tâmplă şi porni, tiptil, în vârful picioarelor, către odaia ei. Trase cu coada ochiului şi văzu că uşa la dormitorul părinţilor era închisă. Părintele, se vede treaba, cu toată curiozitatea pe care o avea pentru examenele feciorului, se cuibărise în pat. Marica nu se gândea nici la examen, nici la expediţia nocturnă a fratelui ei. Intră ghiduşă în odaie. Soarele zvârlea snopi de raze bălaie, care se aşterneau pe covoraşul cu arbori şi flori, din care o căprioară cafenie sta gata să sară de pe o stâncă pleşuvă.

*

Mai târziu, către ceasul prânzului, se auziră vorbe şi ceartă în cuhnie, unde mama Emilia gătea bucate bune, că de, se întorsese băiatul cel mare. Marica alergă să vadă care-i pricina supărării.

După o vreme se întoarse în odaia ei, tristă şi abătută. Acum ştia bine că pricina supărării părintelui era vestea cea rea adusă de fratele ei. Părintele îi aruncase vorbe grele. I-a strigat chiar că n-are nevoie de un fiu nevolnic. Şi i-a mai strigat ceva. N-a auzit bine. A auzit-o pe mama Emilia plângând şi rugându-se:

„Stai, copilule, să nu faci una ca asta! Iraclie, lasă băietul…”

Ciprian îşi luă frumuşel haina, şapca şi vioara şi dus a fost. Nu l-au mai oprit nici lacrimile fierbinţi ale mamei, nici ruga lui Ştefan. Apucă grăbit peste toloacă, ocolind satul, cu oameni pe la porţi şi babe vorbăreţe pe la ferestre, şi ajunse la drumul ce ducea prin Ilişeşti, către Suceava.

După o vreme, se opri în drum. Să se ducă la bunici? Să afle şi ei ruşinea şi amarul care-l loviseră? Are să afle popa Gorgon, Iermolai, Maria, Miţi, toată lumea. Şi apoi Berta, dac-o afla Berta? Peste surâsul ei însorit, se va aşterne umbra dezamăgirii… Nu, nu se poate. Va apuca drumul Sucevei înapoi, ocolind satul bunicilor şi al Bertei, ori se va întoarce la Stupca. Are s-o roage pe Safta, vecina, să-i dea culcuş sau se va duce la Nică al Petrei şi or să doarmă amândoi în şură… „Ei, dar de ochii tatei nu te poţi ascunde – gândi Ciprian – câtu-i Stupca de mare nu mişcă fir de iarbă, fără ca părintele să nu aibă cunoştinţă”… Atunci… calea peste coline, bădie! La moş Iroaie. Acolo-i loc în colibă, sunet de tălăngi şi poveşti în jurul focului. La urma urmelor, o bucată de mămăligă o avea el şi pentru dânsul.

Nu mai stătu mult pe gânduri. Se abătu de-a stânga drumului, sui colina cu ierburi galbene şi frunze roşii ca pojarul. Trecu pe cărările pădurii. Frunzele moarte turnau sub paşi ca nişte cioburi de sticlă.

Coborî în vale, trecu pârâul în care se legănau umbrele arbuştilor cu straie zdrenţuite. Din mal îşi aruncă ochii către stână.

La Sfânta Mărie Mare,
Pornesc oile la vale,

zice cântecul cel vechi al oierilor, dară moş Iroaie nu-şi urneşte el cu una, cu două, stâna din coasta dealului. El nu porneşte la vale decât când răzbesc brumele groase de-o palmă şi când vânturile vestesc venirea omătului.

Moşneagul tocmai se gătea să mestece mămăliga care forfotea în ceaun, când iacătă poposi oaspe Ciprian.

— Bună vreme, moş Iroaie.

— Hai, Ciprian, domnişorule, bini ai venit. Măi, da’ te-ai făcut mari, ptiu, să nu-ţi fie di diochi. Nu te-am văzut di multişor. Şăzi, mă rog, ici pe cojoc. Nea, coteilor, lipsiţi de aici! La oi… M-auziţi? … Hm! Trag la mălai… Bate soarele drept în vârful căciulii… Da’

şăzi, domnişorule, ca la matali acasă, nu te sfii. Ai venit cu scripca să-mi mângâi urechile cu arcuşul cum te-am mângâiat şi eu cu fluierul şi cu poveştile. Na, îndată om mânca de prânz şi dacă ţi-o fi voia, mi-i cânta şi mie o cântare, ce zici?

— Ţi-oi cânta cu dragă inimă, moş Iroaie. Şi matale mi-ai cântat şi mi-ai povestit multe.

Flăcăiandrul puse vioara jos, lângă peretele colibei, apoi se aşeză pe cojocul larg şi gros, pe care baciul îl întinsese în faţa colibei.

Mâncară amândoi mămăligă cu lapte smântânit şi brânză din cea mai bună, scoasă anume din putină în cinstea oaspelui.

După ce prânziră, începu moşul a spune la snoave şi la poveşti de mai mare dragul. Dar după vreun ceas, se ridică, măsură el mersul soarelui cu mâna streaşină la ochi, luă bâta cea groasă de corn şi zise:

— De-acu’ are să vie iarna… Apoi ochii lui suiră osteniţi către poala pădurii zdrenţuită de vânturi. Soarele, palid şi ostenit, se lăsa la vale, apropiindu-se de crestele golaşe ale codrului. De departe, se auzi un bucium sunând prelung, a jale, ca un ecou din altă lume. Aista-i baciu de pe dealul fagului. Nici el n-a plecat pân-acu’. Pesemne-mi dă de veste. Ia să luăm calea sub tufa aiasta de măceş… Tii, ia cată colea, flori albe. Or înflorit măceşii a doua oară, semn de toamnă lungă. Acu’, domnişorule, scoate oleacă scripcuţa ceia şi cântă, că ţi-a dat glas buciumul.

Ciprian zâmbi din toată inima. Scoase vioara şi o acordă cu grijă mare, ca şi cum nu s-ar fi aflat pe o costişă de deal pustie, ci mai degrabă într-o sală de concert. Moş Iroaie se lăsă pe cojocul miţos şi cald mirosind a chişleag şi, cu ochii ţintă la flăcău, sorbi din vraja cântecului, ca dintr-o apă a vieţii. Când şi când clătina din cap a mirare şi ofta la amintirea vreunui gând al tinereţelor.

— Să te ţie domnul, flăcăul moşului, că tare fierbinte mai cânţi!

24

Plecarea lui Ciprian a iscat mare zarvă în casa părintească. Nu se mai petrecuse una ca asta vreodată la dânşii. De spaimă şi de supărare, mama Emilia îşi zdruncină şi mai mult sănătatea ei şubredă. N-avea noroc la copii şi pace! Nouă a avut. Din nouă au rămas patru. Cel mai mic, Alexandru, tot bolnav şi plăpând, cel mare, abia scăpat de morbul cel greu de la gât, iată-l acum plecat de acasă.

— Auzi, izbucni părintele roşu de mânie, am trăit s-o văd şi pe asta. Na, bună veste, bună treabă. Ce-are să zică lumea: băietul popii repetent. Doamne, doamne…

— D-apoi n-ai tu minte, omule? Patru luni a zăcut şi bine că l-a scăpat Cel-de-sus de n-a apucat pe drumul lui Emilian şi al celorlalţi bieţi copii fără noroc. Du-te, caută-l Iraclie. Nu mă chinui. Am să mor de amărăciune. Auzi tu? Du-te, caută-l.

— Fii pe pace, Emilie. Vine el şi singur. Foamea, sireaca, are să-i arate calea-ntoarsă.

— Nu crede tu asta. Ciprian nu-i de-acela. Îţi seamănă ţie. Când se îndârjeşte, nimeni nu-i mai clinteşte gândul din loc. Aleargă pe la Ilişeşti, pe la mama! S-o fi dus acolo. Ori s-o fi înturnat la Suceava. Du-te, până nu află lumea.

Părintele, deşi se prefăcea că stăruie în ale lui, era cu inima plină de îngrijorare văzând că se înnoptează şi flăcăul mi se mai arată. Acum îi părea rău că-l ocărâse într-atât, fără a cerceta măcar cu amănuntul pricinile care l-au dus pe şcolar la repetenţie.

Se mustra în sinea lui pentru mânia sa pripită. Ar fi vrut să-l aibă în faţă pe Ciprian şi să-l mângâie cu vorbe bune. Ieşi pe prispă, se plimbă prin ogradă, prin grădină. Trase cu ochiul şi urechea, dar, nimic…

*

A doua zi, Marioara se întoarse înfricoşată din Ilişeşti. Ciprian nici vorbă să fie pe-acolo.

— Atunci e la lăutari, zise luminat de un gând părintele.

Ştefan, Marioara, Nică al Petrii alergară într-un suflet până la sălaşul din luncă, dar zadarnic. Nici acolo nu-l văzuse nimeni. Nici Bibul, nici Ilinca…

Baba Safta s-apucă a da în bobi şi a face descântece.

Şi când era zarva mai mare, cine răsare pe portiţa din fundul grădinii, cu surâs nevinovat, cu vioara într-o mână şi cu haina în cealaltă? Ciprian! Au izbucnit toţi în râs, cătând întrebători unul la altul. Părintele se trase binişor în umbra cireşului, să nu deie încă ochi cu fugarul. Îl lăsă să se apropie. Şi, când fu la doi paşi, se repezi şi-l îmbrăţişă cu patimă, sărutându-l pe amândoi obrajii, sub privirea nedumerită a băieţilor.

*

S-a pornit părintele Iraclie cu amândoi fiii la Suceava şi a făcut harţă mare cu directorul Obergymnasiului. Knauer însă n-a mai vrut în ruptul capului să-l mai primească pe Ciprian în şcoală. S-a dus părintele, s-a zbătut pe la prefectură, pe la consistoriu şi chiar pe la secretarul guvernământului şi abia cu chiu cu vai obţinu un ordin pentru director să-l primească.

Resemnat, dar plin de îndârjire, Ciprian începu din nou să înveţe. Într-un avânt înflăcărat, el reuşi, pe trimestrul întâi, să obţină note excepţionale la aproape toate materiile; chiar şi la matematică, unde preda acum profesorul Karl von Möhr, Ciprian obţinu nota „vorzüglich”.

Când părintele Iraclie poposi la sfârşit de an la gimnaziu găsi în Oberkatalog rezultatul binemeritat al fiului său. El citi cu bucurie notele, şi le întipări adânc în minte. Numai la muzică, rubrica notelor rămăsese goală şi în anul acesta. Locul răposatului Ştefan Nosievici nu-l ocupase încă nimeni.

*

Peste puţin, Ciprian începu să aibă el însuşi elevi. Concertele pe care le dădea cu ansamblul său instrumental stârniseră entuziasmul gimnaziştilor şi al cetăţenilor invitaţi la Gymnasiastenkapelle. Mulţi părinţi îl căutară pe „dirighentul” cvintetului şi-l rugară să fie profesor odraslelor lor. Cel dintâi înscris pentru pregătirea muzicală la Porumbescu a fost micul Josef Fischof, copil de 10-12 ani. Încă de la primele lecţii, copilul prinse mare dragoste de tânărul său profesor-violonist.

În serile de mai, „der Meister” – cum îi spunea Fischof – obişnuia să cânte, cu ferestrele deschise. Atunci lumea, ca şi în alte dăţi, se aduna pâlcuri-pâlcuri în faţa ferestrei de lângă uliţă

şi asculta, vrăjită de frumuseţea melodiilor. Ciprian, prins în mrejele cântecului, căta printre oamenii de sub fereastră chipul lui Schidtzer. Neuitatul Schlötzer…

25

O dată cu venirea primăverii anului 1871, se răspândi vestea despre noile pregătiri ale studenţilor români de la Viena, în vederea serbărilor de la Putna, interzise anul trecut de guvernul austriac.

Cu toată împotrivirea stăpânirii, tineretul român nu pierdu curajul şi începu munca din nou, cu un entuziasm sporit. O muncă uriaşă, înălţătoare. Comitetul din Viena adresă noi apeluri „Junimii române”. Studenţii erau îndemnaţi să înfiinţeze comitete locale, să dea sugestii, să intensifice propaganda.

Ideea serbării era eroică, cum eroică era şi hotărârea de a o executa cu orice preţ. Sufletul acestei hotărâri erau: Eminescu, Slavici, Teclu, Vasile Bumbac.

Când pregătirile pentru serbare au fost terminate, membrii comitetului se mutară la Putna, pentru a da un impuls şi mai hotărât întregii activităţi.

Porumbeştii porniră întru întâmpinarea oaspeţilor, trăgând după ei mulţime de săteni de prin părţile Stupcăi şi elevi de la Suceava. Porni către Putna ansamblul de instrumentişti al lui Ciprian şi taraful vestitului Vindireu. Drumul îl făcură cu căruţele, tot în cântece însufleţite, de le ieşeau satele în cale şi cu uimire îi întrebau dacă merg cumva la vreun hram domnesc!

— Mergem la Ştefan-Vodă cel Mare şi Sfânt, să legăm jurământ de luptă! răspundeau tinerii.

Şi se pornea de prin sate mulţime de norod, căci amintirea voievodului stăruia în inima fiecăruia.

Intrară în valea Putnei în cântece şi chiuituri, de se cutremurau bătrânele dealuri.

La poarta mânăstirii le ieşiră înainte cei din comitet: egumenul Ciupercă, Samuil Morariu, curajosul patriot care ştiuse să-l înfrunte pe Hacman episcopul, mireni veniţi de prin toată ţara. Când alaiul se apropie de poarta mânăstirii, gazdele se despărţiră în două, lăsând loc slobod coloanei să intre.

— Domnule Slavici, ne vin ajutoare harnice – grăi în barbă egumenul, cătând cu ochi blânzi către părintele Iraclie şi fiul său.

— No, fain, are să meargă bine treaba, răspunse Slavici. Norodu-i cuprins de însufleţire. Te uită numai cum vin, cu muzici, cu flamuri şi cununi de flori. Pare că Ştefan-Vodă a sunat din corn şi i-a adunat.

Deşi ziua serbării se apropia cu paşi repezi, deşi poporul de peste tot cuprinsul ţinuturilor româneşti venea necontenit, ca şi în anul trecut, răspunsul guvernului austriac întârzia. Slavici, ca cel mai de seamă membru al comitetului, alergă în capitală şi interveni pe lângă guvernator să obţină aprobarea. Drept răspuns, guvernatorul îi puse în faţă o citaţie a poliţiei vieneze. I se cerea să dea socoteală asupra corespondenţei ce o poartă cu „întreaga Europă”. Guvernatorul Myrbach îi dădu totodată de înţeles că nu va permite ca la Putna să se facă manifestaţii.

A doua zi, Slavici primi răspunsul scris al guvernului de la Viena: „Românii de oriunde nu vor fi opriţi să vină la Putna, dar guvernatorul din Bucovina este avizat să nu permită manifestaţiuni naţionale. Pentru tot cazul, Slavici sau altă persoană de vază va trebui să-şi ia răspunderea, iar serbarea va fi aranjată astfel încât să nu supere autorităţile politice”.

— Îi viclean, zise Slavici. Dar nici noi n-om da voia lor. Numai de-ar veni Mihai mai degrabă. S-o înfundat la Ipoteşti, ori o uitat de noi, ori o fi pus căminarul mâna pe el şi nu-l mai lasă.

— Se prea poate să i se fi întâmplat şi una ca aiasta – îşi dădu cu părerea Samuil Morariu. Căminarul, deh! O fi văzut el că Hurmuzăcheştii stau de-o parte, ce-o fi zis: „— Asta nu-i a bună! Ia să mai stai pe acasă, băiete, că destul ai hoinărit de-a lungul şi de-a latul ţării”.

— De spus i-o spune el căminarul Gheorghieş Eminovici, da’ de ţinut nu l-o putea ţine pe Mihai, râse Slavici şi rămase cu ochii sus, pe porticul împodobit cu crengi de brad, cu ghirlande şi flamuri. Sute de tineri lucrau la împodobirea exteriorului mânăstirii.

Liniştita vale a Putnei prezenta un tablou viu, o forfotă de culori minunate, căreia soarele de vară îi dădea strălucire de vis. Răsunau pădurile de cântece şi de lovituri de secure. Munceau laolaltă bătrâni şi elevi de liceu, bănăţeni şi bucovineni, fete şi flăcăi.

Dar iată că pe când munca era mai în toi, apărură jandarmi înarmaţi până-n dinţi şi opriră lucrările. Atunci, Slavici plecă la Rădăuţi, la prefectul Oreste Renei, care încuviinţă până în cele din urmă reînceperea lucrărilor. El puse la dispoziţia lui Slavici şase jandarmi, toţi români, reuşind astfel să împlinească pe de o parte şi ordinul guvernului ca serbarea să fie supravegheată de

jandarmi, şi dorinţa poporului şi chiar dorinţa lui însuşi ca serbarea să decurgă în condiţii bune.

Sosind Slavici, bucuros, de la Rădăuţi, găsi la Putna pe Eminescu.

— No, frate, da’ pe unde-i fo’ zăbovit atâta? Frică mi-o fo’, că te-o legat dumnealui căminariu’ Gheorghieş de piciorul patului.

Eminescu râse cu poftă. Ochii lui mari, negri, luceau ca nişte diamante.

— De tata am scăpat repede. Mai greu mi-a fost cu sacii de făină. Dar până la urmă am găsit nişte gospodine harnice care au frământat şi au copt în cuptoare; am adus nişte cozonaci straşnici.

— Amu hodineşte-te o ţâră şi hai să punem stemele sus pe portal.

— De hodinit nu m-oi hodini, că sunt hodinit, iară stemele nu le pun că le-am pus, răspunse Eminescu reţinându-şi râsul sub masca unei seriozităţi care-l făcu pe Slavici să clipească încurcat şi să-şi îndoaie lobul urechii cu degetul cel mare.

— Mai zi o dată, şogore, că n-am priceput nimic.

— Hai să-ţi arăt.

Porniră în jurul mânăstirii, vuia valea ca o mare stârnită. Bocăneau ciocanele şi pocneau bicele cailor.

— Fain! grăi mulţumit Slavici, privind stema cea mare a României având de o parte şi de cealaltă stema Bucovinei şi a Ardealului.

Şi pe când amândoi frământau în tăcere prelungă visurile de aur ale marelui viitor, auziră o frântură de vers, un glas energic, suind deasupra murmurului de cântece:

Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie,
Ţara mea de glorii, ţara mea de dor,

Se priviră plini de încântare. Slavici făcu un semn şi se apropiară încetişor. Lângă portic, o ceată de liceeni împleteau ghirlande din crenguţe de brad şi flori de câmp. În mijlocul lor, un flăcăiandru înalt, cu păr bogat, negru-castaniu şi faţă smeadă, rostea versuri. Eminescu şi Slavici schimbară un zâmbet. Când flăcăiandrul sfârşi poezia, cei doi se apropiară de dânsul.

— Fain o fo’, tinere. Zi-ne şi nouă din care parte eşti? îl întrebă Slavici.

— Din partea locului. Bucovinean.

— Da’ poezia, poezia de unde o ştii?

— O ştiu de mult. Am citit-o într-o revistă ardelenească.

— Autorele?

— Este Eminescu, răspunse cu mândrie Ciprian.

— Îl cunoşti?

— Numai din cele citite…

— No, apoi atunci faceţi cunoştinţă, junişcanilor, ce mai aşteptaţi?

Ciprian se întoarse uimit şi intimidat în acelaşi timp, către tânărul cu plete mari, negre şi ochi adânci, strălucitori.

— Mă recomand: Mihail Eminescu.

— Porumbescu. Ciprian Porumbescu, îngăimă flăcăiandrul, copleşit de emoţie. Totuşi nu-şi dezlipi ochii de pe chipul brunet, cu trăsături fine, cu ochi visători şi frunte mare, încărcată de gânduri.

— O să ne mai întâlnim pe aici, surâse Eminescu.

Ciprian încuviinţă sfios din cap.

Slavici şi Eminescu se îndepărtară, vorbindu-şi în taină. Ce şi-or fi spus? Nimeni nu poate şti. Dar după feţele lor pline de încântare, flăcăul ghici că numai de bine au putut să grăiască.

Alergă de îndată să spună părintelui:

— Tătuţă, ghiceşte cu cine-am dat astăzi mâna?

— Apoi, eu ştiu, mormăi părintele Iraclie nu prea bucuros de zburdălnicia fiului.

— Tătuţă, ghiceşti?

— Iaca, mi-am fost uitat ghiocul acasă. Spune o dată şi lipseşte-mă.

— Am cunoscut pe Eminescu, poetul. Aiasta am vrut să-ţi spun. N-aşteptă răspunsul, ci o luă repede către ai săi.

Curând după aceea, se duse părintele Iraclie la sediul comitetului instalat într-una din chiliile mânăstirii. Aici găsi pe Ciupercă, egumenul, în vorbă aprinsă cu Slavici. Tot acolo se aflau şi Kogălniceanu, proaspăt sosit de la Iaşi, împreună cu Cerchez, Filaret Scriban, colonelul Boteanu şi mulţi alţii. Se anunţase sosirea prefectului Renei, dar unii din comitet se îndoiau de buna credinţă a demnitarului. Socoteau că acesta ar pune frâu manifestărilor.

— Rogu-vă a nu pismui pe nesimţite şi, pe neştiute pe Renei prefectul, că rumân ca noi este şi bate şi într-însul aceeaşi inimă înfocată ca a noastră a tuturora. Are să vie în mijlocul nostru şi asta să nu ne fie spre amară supărare, ci spre voie bună, că mai în largul nostru o să putem prăznui.

Părintele Iraclie recunoscu glasul celui care vorbea. Era un bărbat de statură nu prea înaltă, cu faţa rotundă, foarte expresivă. Purta barbă şi mustăţi, iar părul, pieptănat pe spate, lăsa să-i cadă pe ceafa-i groasă o chică retezată elegant, la un deget de gulerul scrobit al cămăşii. Tinerii îl ascultară cu oarecare neîncredere. Se priveau întrebători şi şuşoteau în ascuns.

— Înainte de a lua cuvântul, ar fi trebuit să se recomande, sau să ni-l recomande cineva, se înciudă unul dintre tineri.

— Ah, să am iertăciune, se ridică din nou bărbatul cu barbă castanie şi chică de artist. Am să mă recomand în persoană.

Tânărului îi crăpă obrazul de ruşine. Dar cel de la masă îl măsură îngăduitor şi începu cu glas de orator:

— Numele mi-i Ion Sbiera. Sunt profesor, custode la Biblioteca Bucovinei, mădular corespondinte al Societăţii Academice din Bucureşti. M-am ivit în formă de om, cu existenţă particulară într-a 20-a zi de octombrie (1 noiembrie) 1836, dintr-o familie, care a păstrat mai bine de patru sute de ani conştiinţa existenţei sale particulare…

Tinerii zâmbiră cu subînţeles. Zâmbi şi părintele Iraclie.

— Aista-i de-al lui Arune Pumnul, măi flăcăi, le şopti el.

Slavici propuse pe Ion Sbiera să reprezinte Academia Română. Eminescu, ca secretar al comitetului, sprijini propunerea. Graiul lui Sbiera trezea în inima poetului amintirea fierbinte a mult iubitului său profesor Aron Pumnul. Când Eminescu se ridică la cuvânt, întreaga adunare rămase adânc impresionată de farmecul vorbelor lui. Atunci avu părintele Iraclie prilejul să vadă pentru întâia dată pe feciorul căminarului de la Ipoteşti.

*

Serbarea începu, cu un entuziasm de nedescris, în seara zilei de 14/26 august. Lângă poarta mânăstirii, fluturau cele două stindarde mari de mătase. Douăzeci şi una de salve, trase de pe

culmile dealurilor, anunţară intrarea în biserică a preoţilor. Bătrânele clopote ale mânăstirii umplură văzduhul cu glasuri tânguitoare.

A doua zi dimineaţa, trei rânduri de salve chemară poporul la portic. Aici, membrii comitetului în ţinută de rigoare, încinşi cu eşarfe tricolore, întâmpinară oaspeţii, iar Slavici rosti o scurtă cuvântare.

Norodul a purces, cu comitetul în frunte, la mormântul voievodului. Lespedea şi arcadele erau împodobite cu ghirlande şi făclii. O gardă de onoare, alcătuită din patru studenţi, în costume naţionale, reprezentând patru provincii româneşti, străjuia mormântul. Printre ei se afla şi Eminescu, chipeş în costum moldovenesc. Egumenul Ciupercă ţinu liturghia, iar răspunsurile le dădu corul tinerilor stupcani, dirijat de Ciprian.

După liturghie, urmară cuvântările. Discursul festiv îl rosti tânărul Xenopol, venit înadins de la Berlin. Apoi corul studenţilor români intona imnul scris anume de componistul Flechtenmacher pe versuri de Alecsandri.

În timpul cântării, patru studenţi apropiară stindardul lui Ştefan cel Mare.

O urnă mare de argint fu aşezată la căpătâiul mormântului. Două învelişuri aurii fură întinse pe mormânt. Zeci de flamuri se înclinară spre lespede. În timpul acesta, patruzeci de salve cutremurară văile. Clopotele se porniră din nou cu glasul lor sobru. Şi, când mulţimea îngenunche cântând slavă eroului, colonelul din armata română, Boteanu, îmbrăţişă cuprins de emoţie stindardul lui Ştefan, îşi descinse centironul aurit şi, îngenunchind, depuse sabia pe mormânt, sărutând lespedea rece.

Şi când se strânse poporul câtă frunză şi iarbă, colo în ograda mânăstirii s-a încins o horă cum nu s-a mai văzut. Jucau ţărani, jucau studenţi, tineri şi tinere, cu inimile pline de însufleţire. Kir Grigori Vindireu sta în fruntea tarafului şi-i juca arcuşul a bucurie că i-a mai fost dat să trăiască. Şi când sălta hora mai cu foc, iată că se desprinse din uriaşul cerc multicolor al jucătorilor Ciprian Porumbescu. Se apropie de Vindireu, îi smulse vioara din mâini şi continuă hora, cu un avânt fără seamăn.

Sfârşindu-se jocul, Ciprian puse vioara jos şi alergă de-a dreptul către tatăl său, care stătea alături privind printre lacrimi hora cea mare. Îl îmbrăţişa şi-i zise cu mândrie:

— Tată… Am cântat ţării întregi!

26

Era ultima noapte pe care Ciprian o petrecea la Putna. Serbarea se sfârşise cu bine. Tineretul român însă voia să înfăptuiască la Putna ceea ce bunicii lor înfăptuiseră la Blaj, pe Câmpia Libertăţii. Ei voiau să ţină aici şi un congres al studenţilor. Ameninţaţi cu închisoarea şi cu surghiunul, studenţii se văzură însă siliţi să renunţe la proiectatul congres şi să plece pe la casele lor.

Era ultima noapte. Salvele cele viforoase, clopotele bătrâne, horele şi cântecele entuziaste se stinseră. Liniştea se aşternu adâncă şi rece ca o lespede de mormânt.

Ciprian păşea rar, gânditor.

Era de strajă, cu alţi zece feciori, la somnul poporenilor, răsfiraţi pe iarba moale a văii. I se păru că aude paşi. Cine să rătăcească oare, în puterea nopţii, în jurul zidurilor? Se opri locului şi ascultă cu trupul lipit de zid. Crengile fagilor îşi tremurau umbrele pe fruntea lui încruntată. Paşii se apropiau uşor… Deodată Ciprian auzi cuvinte şoptite rar, aşa cum ai rosti un vers, când încerci să ţi-l aduci aminte:

Ştefane, măria ta,
Tu la Putna, nu mai sta…

Umbra nocturnului cântăreţ se apropia. Îi văzu faţa blândă şi ochii lucitori ca diamantul. Ciprian se depărtă uşurel de zid. Vru să se retragă, dar umbra îi auzi paşii:

— Cine-i? Răspunde! Nu te depărta!…

Ciprian se lipi de zid şi încremeni în nemişcare. Umbra se apropia, vânturându-şi pelerina neagră. Acum îi simţea răsuflarea aproape de tot. Îşi ascunse faţa.

— Cine eşti tinere? stărui cu blândeţe Eminescu.

Ciprian îl privi vinovat şi răspunse:

— Sunt straja. Vă rog să mă iertaţi. V-am tulburat din meditare.

Vru să plece. Eminescu îl bătu prieteneşte pe umăr.

— Mă Porumbescule, straşnic ai mai cântat. Mă, tu eşti un artist. Hai oleacă să punem ţara la cale amândoi… E linişte, copile, şi luna, a nopţii regină, revarsă dulci scântei…

Se aşezară pe iarbă. Ciprian nu scoase o vorbă. Sorbea, plin de admiraţie, fiecare cuvânt al poetului.

Vorbiră ceasuri lungi despre voievozi, despre bătălii şi despre vremuri tulburi, care s-au abătut din plâns peste plaiurile străbunilor.

— Lanţul care ne pleacă grumazul e puternic, dar odată el tot va fi sfărâmat în ţăndări. Mă înţelegi, măi Porumbescule? „Viitor de aur, ţara noastră are”... ah, frumos a mai spus-o Bolintineanu...

— Înţeleg, domnule Eminescu, răspunse Ciprian ca un elev în faţa profesorului. Înţeleg.

— N-avem destulă conştiinţă. Suntem dezbinaţi şi nimeni nu-i în stare să ne-adune. Suntem în întuneric şi nimeni nu ne luminează. Noi, generaţia tânără, avem datoria sfântă de a lumina poporul, de a-i forma unitatea spirituală şi culturală.

Eminescu îşi sprijini fruntea între pumnii încleştaţi. Cugetau amândoi în tăcere. Undeva, departe, răsuna un bucium.

— Auzi! ridică poetul fruntea. Sună buciumul ca pe vremea lui Ştefan. Sună, sau vreun ecou adormit de veacuri în umbra codrilor s-a trezit la viaţă...

— Vestesc pârcălabii că oştile-s gata, grăi Ciprian. Îl cheamă pe Ştefan...

— Îl cheamă să răzbune poporul, cugetă Eminescu.

Eminescu se ridică covârşit de revoltă. Îmbrăţişa cu privirea zidurile scăldate de lună. Pe-aproape se auziră paşi.

— Mihai, eşti aici?

— Tudore, ai adus? Dă-te-ncoace la lumină.

Tânărul se apropie cu băgare de seamă. Cercetă cu privirea pe Ciprian. Zâmbi.

— Ai împărţit toate filele, măi Ştefanelli?

— Toate. Mai dă-mi un mănunchi.

— Din acelea nu mai am.

Eminescu descheie un bumb şi căută sub haină.

— Am una proaspătă.

Ştefanelli se repezi curios şi apucă o filă, începu a citi o strofă la întâmplare:

Din turnul mănăstirii cu fruntea-ncărunţită,
De patru secole cântă cu glas armonios...

— Fugi, mă Tudore, se mânie poetul şi îi smulse foaia. Clopotul lui Buga mi-ar cânta mai frumos stihurile. Ia ascultaţi

aici. Eminescu potrivi foaia la lumina lunii şi începu cu o deosebită însufleţire:

În nimbul ce-ncunună mormântul se zăreşte,
Lipniţul, Grumăzeştii şi Balta şi Ciceu,
Dumbrava Roşă, Baia şi cum îngălbeneşte
Făloasa Semilună la Racova din greu!

O, mamelor române! aduceţi-v-aminte

Şi duceţi pruncul nostru la Putna-a-l închina.

Eminescu împături filele şi le băgă în sân.

— Lasă, am să le împart eu. Tu ai grijă… broşura lui Kogălniceanu…

— Ştiu… am rânduit să aibă toţi câte una… Dară spune, de cine este poezia aceea? se ţinea scai Ştefanelli.

— Nu ştiu!

— Când ai scris-o?

— Lasă-mă, i-o reteză scurt Eminescu, dându-i de înţeles să plece.

— Domnule Eminescu, interveni rugător Ciprian, dă-mi voie s-o scriu şi eu. E atât de frumoasă.

Eminescu îl luă drăgăstos de după gât.

— Hai sus în turn. Acolo ne-am instalat eu şi Slavici, „cartierul general”. Am să-ţi scriu eu versurile, cu mâna mea, să le ai suvenir de la Putna. Dar să-mi făgăduieşti că-mi scrii şi tu câteva tacte dintr-o muzică de-a ta.

— Ah! eu sunt… sunt încă atât de mititel în cele ale muzicii.

— Dacă nu te-aş fi auzit cântând, dacă nu mi-ar fi spus junii de la Suceava… Ştiu bine că mergi pe un drum luminos. S-ar putea s-ajungi un mare componist. De altfel ochii ăştia adânci, fruntea gânditoare îmi spun acelaşi lucru…

— Mama vrea să mă fac popă. Tata înclină spre profesorat. Dar eu, eu componist aş vrea să fiu. Aista-i visul vieţii mele.

Eminescu îl privi cu ochi pătrunzători.

— Prietene, e un vis minunat. Îţi urez izbândă. Şi când ne-om mai întâlni pe meleagurile astea sfinţite de strămoşi, aş vrea să te ştiu încărcat de glorie. Ştii ceva? Ce-ar fi să ne dăm întâlnire?

— Întâlnire?

— Da. Tot aici. La Putna. În anul… În anul… Zi-i tu…

— Eu? Poate… ştiu eu… peste zece ani…

— Nu! E prea aproape. Avem multe, multe de aşternut pe file. Propun să ne întâlnim în anul… 1890.

— 1890… Voi avea 37 de ani…

— Şi eu… 40. Vom fi în floarea vârstei. Primeşti?

— Cu multă bucurie, domnule Eminescu.

— Hai să-i spunem şi lui Slavici.

Treptele roase ale turnului s-auzeau sunând sub bătăile sprintene ale paşilor.

— Mai avem oleacă, şopti Eminescu. Slavici o fi de mult sus, în clopotniţă. Măi, Iancule, găteşte-te de oaspeţi.

Ajunseră. Zidurile şi podelele vechi păreau unse cu cretă. Câteva braţe de fân moale vălmăşite într-un colţ; alăturea, câţiva desagi aruncaţi în dezordine, un palton şi o şapcă studenţească.

— Şezi, oaspete, pe „sofaua” de fân, îl invită Eminescu pe Ciprian.

— Iată, aici locuim eu şi cu Slavici. „Apartamentul” e pentru trei, da’ Ioniţă Bumbac s-a supărat şi n-a mai venit. Ce furori ar fi făcut el aici cu vocea lui de stentor! Ne-a ţinut la Viena un discurs de trei ceasuri. Am îndrăznit să-i zic: „Mai rătează, frate, că ne trezim şi iar adormim”. El, de loc. Buhai. Uruia şi mai înspăimântător. Eu, mâniat, am apucat căciula-mi imensă şi, trântind-o de podea, am zis: Na! Vorbeşte-i acu căciulii mele! Ce-a fost în seara aceea… Niciodată n-o să mă ierte Ioniţă Bumbac.

— Da pofteşte, mă rog, de stai…

— Cată la desagii noştri, îngână Slavici. Apoi noi purces-am cu dânşii în spinare, ca părinţii noştri, la ’48 pe Câmpul Libertăţii.

— Ei, Porumbescule, şi-acu’ zi-ne o cântare, nu din strună, ci din gură… că ţi-i glasul cu căldură…

Zorile tiveau cu o linie trandafirie, strânsă în alburiu, crestele uriaşe ale munţilor. În răcoarea cu miros de sulfină s-auzea un glas blând, încet ca o şoptire, suind în întâmpinarea zorilor.

Sus, în turnul lui Ştefan, se înfrăţeau două visuri mari, două tinereţi legate de aceeaşi sfântă năzuinţă.

PARTEA A TREIA

În faţa acţiunilor pline de avânt ale tineretului, duşmanii se înfricoşaseră. După ce munciseră din răsputeri, după ce realizaseră o serbare atât de reuşită, iată-i pe tineri traşi la răspundere pentru acte „antinaţionale”.

În fruntea grupului subvenţionat cu pungi grase atât de persoanele „marcante” ale imperiului, cât şi de „înalta societate” a României, se găsea printre alţii şi Ioniţă Bumbac. El era capul furios al „Midiei răzvrătite şi inconştiente”, cum o numea Eminescu.

Surprinsă oarecum de suflul nou al tineretului român, autoritatea austriacă căuta să cerceteze cu amănunţime ce anume s-a făcut la Putna, câţi participanţi au fost, ce discursuri s-au ţinut şi care au fost „fanaticii instigatori” care au înflăcărat în aşa măsură poporul.

Desigur că răspunzător pentru buna petrecere a serbării, în sensul în care înţelegea acest lucru autoritatea austriacă, era guvernatorul Myrbach. Dar cel care răspundea de fapt era prefectul Renei. Acesta, printr-un act de mare curaj, reuşi să liniştească oficialităţile din Viena, făcând un raport prin care dovedea negru pe alb că serbarea de la Putna n-a fost decât o *„haotică învălmăşeală de toate rangurile, religiile, naţiunile de ambele sexe, autohtoni şi străini, toţi umblând de colo până colo. S-au ţinut cuvântări, dar din cauza zgomotului nu s-a auzit nimic. S-a dat şi un banchet, dar din cauza ploii nu s-a putut benchetui.* În rezumat: *hramul bisericesc s-a desfăşurat normal. Nu s-a întâmplat nimic extraordinar. Participarea românilor din Bucovina, Ardeal, România, Ungaria, aproape zero.”* (gleich null!).

Cu toate acestea, autorităţile hotărâră să întreprindă ceva care să reducă într-adevăr la zero rezultatul serbărilor de la Putna.

În anul 1875 se împlineau 100 de ani de la ocuparea Bucovinei. Cercurile conducătoare ale Austriei găsiră cât se poate de nimerit momentul organizării unor serbări „uriaşe”, la care poporul să fie scos cu tobe şi cu surle, să sărbătorească centenarul propriei sale înrobiri. Se căuta să se arate că Bucovina *„fusese smulsă din întunericul oriental şi anexată la*

lumina apusului”, iar *„poporul moldovenesc, barbar, fusese europenizat şi transformat în cetăţeni conştienţi şi liberi”*[2].

Se prezenta ocazia, pentru a evidenţia o dată mai mult *„rolul eminent civilizator al Austriei în sud-estul Europei”.*

Ca să arunce cu praf în ochii poporului, Dieta austriacă aprobă înfiinţarea unei universităţi bucovinene, spre a împlini astfel o cerere de decenii a băştinaşilor. Universitatea urma să fie inaugurată cu ocazia serbării centenarului. Un deputat român din Dietă, anume Nicolae Dumba, îndrăzni să întrebe care va fi limba de predare la noua universitate. I se răspunse că este de la sine înţeles că limba de predare şi de gestiune va fi cea germană. Nicolae Dumba şi Gheorghe Hurmuzachi protestară contra acestei inepţii. O delegaţie de studenţi români de la Universitatea din Viena, condusă de Pamfil Dan, prezentară omagiul lor celor doi deputaţi. În acest fel, austriecii îşi atraseră o şi mai grea ură din partea populaţiei.

Din cauza stării de spirit a maselor, sărbătoarea centenarului se amână de la începutul lui mai 1875, la data de 4 octombrie 1875. Şi tot din această pricină, împăratul Franz Iosif refuză să mai ia parte la serbări. El invocă faptul că nu poate depăşi bugetul şi că votarea unei sume extraordinare în scopul călătoriei în Bucovina este imposibilă. Şi pentru ca totuşi spiritul monarhic să fie prezent, împăratul ordonă ridicarea unui monument al Austriei pe una din pieţele Cernăuţilor. În acest scop se găsiră cât ai bate din palme 10.000 de florini pe care prefecţii câtorva judeţe se grăbiră să-i jupoaie de pe spinarea oropsiţilor ţărani, şi aşa ajunşi la sapă de lemn.

Guvernatorul se strădui din răsputeri să dea serbării o amploare deosebită. Ziarele scoaseră ediţii speciale, cu numeroase articole de fond preamărind „realizările” regimului.

„Au trecut o sută de ani – se spunea într-un apel – *de când Bucovina se găseşte sub ocrotitoarele aripi ale vulturului cu două capete... Supunerea şi dragostea populaţiei bucovinene trebuie să se manifeste în forme durabile, drept exemplu pentru generaţiile viitoare”.*

Apelurile fură trimise şi studenţilor din Austro-Ungaria, Germania, Elveţia, Belgia, Rusia:

„...Vă invităm în mod colegial la serbarea noastră şi *vă oferim din toată inima noastră de studenţi sinceră ospitalitate. Veniţi în*

---

[2] Tscheruowitzer Zeitung

grupuri vesele, veniţi cu toţii şi încoronaţi frumoasa serbare din orientul îndepărtat al Austriei”.

Ziua centenarului se apropia, dar invitaţii nu răspundeau la apel. Studenţimea română se hotărî săi boicoteze serbarea. Studenţii ruteni şi poloni se alăturară cu înflăcărare hotărârii studenţilor români. Presa austriacă, plină de nervozitate, trecu la atacuri directe contra românilor şi rutenilor, acuzându-i de neloialitate faţă de imperiu. A răspuns presa din România îndemnând poporul să se ţină puternic pe poziţiile lui. *„Nimeni să nu ia parte la serbările jubiliare de la Cernăuţi, iar cine o va face, să fie socotit drept trădător al poporului!”* – scria *„Trompeta Carpăţilor”* din Bucureşti. *„Împiedicaţi Sabatul Infernal – în ziua inaugurării monumentului din Cernăuţi, îmbrăcaţi-vă în haine negre şi manifestaţi împotriva monumentului ridicat în cinstea vicleniei, asupririi şi corupţiei” –* îndemna o broşură apărută în limba română şi franceză, atribuită lui Kogălniceanu.

În dimineaţa de 3 octombrie 1875, autorităţile austriece şi cele câteva sute de „oaspeţi”, aduşi cu mare greutate de pe la Viena, Graz şi Budapesta, începură serbările jubiliare.

Seara, Cernăuţiul, feeric iluminat, răsuna de valsuri şi de marşuri „patriotice”. Uliţa principală era gătită în strai de carnaval.

În faţa palatului administrativ cânta muzica militară, iar la tribuna oficială guvernatorul Alesani, mareşalul Bucovinei, Kochanovschi şi generalul austriac Baumgarten priveau, îngâmfaţi, retragerea cu torţe. La un moment dat, mareşalului i se păru că aude străbătând prin hărmălaia de muzici şi glasuri, un cor. Îşi dezmierdă cu mulţumire favoritele sure şi, cu ochi radioşi, se aplecă şi şopti guvernatorului:

— Excellenz, să mai ziceţi că valahii nu iau parte la serbare. Ascultaţi!

Luat pe neaşteptate, guvernatorul scutură o dată din cap spre a se dezmetici, făcu un semn discret bătrânului şef de muzică, încărcat cu fireturi colorate, să potolească avântul alămurilor şi, ridicând ochii bulbucaţi către un punct fix, situat undeva deasupra şiragurilor de torţe şi perechi care dansau, ascultă îndelung, făcând pâlnie la ureche, când cu stânga, când cu dreapta. Mai făcu o dată semn şefului de muzică. Acesta, cu o

plecăciune largă, se întoarse şi, cu buze ţuguiate ca un crater de vulcan, ordonă grav: „Pianissimo”.

— N-au avut încotro valahii! mormăi gros Alesani. Vor să ne îmbuneze cu imnuri şi cântece. Vicemareşale Ghedeon, bitte, ascultă şi fă traducţiunea.

Ghedeon Constantinovici-Grecul înălţă capul şi rămase câteva clipe nemişcat, în chip de sfânt, cu barba-i neagră şi deasă, tremurată de vântul serii. Corul se auzea acum desluşit. Dar Ghedeon întârzia cu „traducţiunea”.

— Excellenz, reuşi în cele din urmă să rostească Ghedeon, mă îngrozesc de ceea ce-mi aud urechile. Netrăbnică mi-ar fi limba să poată grăi asemenea erezii.

— Trimiteţi armata, poliţia… Trădătorii, instigatorii…

În tribună se născu o forfoteală de nedescris. Şirurile de oameni cu torţe se opriră nedumeriţi în faţa oficialităţilor intrate în panică. Alesani porunci să cânte muzica. Fanfara militară atacă forte primele acorduri din *„Dunărea albastră”* de răsuna văzduhul.

*

Mănunchiul de glasuri suia pe aripile nopţii, revărsându-se peste case, peste grădini, peste uliţe. Ultima strofă a cântecului fu cântată de corişti cu şi mai mult patos. Prin întunericul adânc, mâinile dirijorului se vedeau tăind aerul în tact energic. Se auzi un tropot uşor, câteva şoapte. Corul încetă brusc. Gardul grădinii de lângă maidan gemu surd. Poliţaii dădură ocol maidanului, cercetară uliţele învecinate şi citiră, la umbra unui felinar, un afiş dezlipit de pe un zid. Poliţaiul oraşului ordonă să fie ars îndată şi să nu se spuie o vorbă, altminteri pot să-şi ia adio de la „medalia comemorativă”.

În timp ce flacăra slabă a chibritului aprindea hârtia umezită de răcoarea serii, un alt cor se auzi departe, în stânga.

— Sus băieţi, s-au dus vulpoii! şopti Ciprian.

— S-au dus după ceilalţi, râse uşor un student. Or să aibă de alergat noaptea asta.

Ciprian îi adună în colţul maidanului. Dezgropă, ajutat de Oreste Popescu, şi de Morariu, un pachet zdravăn de broşuri primite în taină de peste graniţă.

— Fiecare ia câte zece! ordonă Ciprian. Ştiţi ce-aveţi de făcut! Ne întâlnim acolo, pe malul Prutului. Schimbăm straiele şi ne întoarcem la internat. O să spunem catihetului de noapte că venim de la serbare.

Cuvintele lui Ciprian stârniră un hohot cu greu reţinut.

Se răsfirară ca bătuţi de vânt.

Către ceasurile trei din noapte, tinerii teologi suiră treptele internatului seminarului, iar catihetul îi „gratulă” pentru că nici la această înălţătoare serbare nu s-au lăsat ademeniţi de diavol şi nu s-au spurcat cu băuturile cele lumeşti, ameţitoare şi dezlegătoare de vorbe şi fapte, care necinstesc onoarea viitorilor teologi.

În ziua a doua a serbării, avu loc inaugurarea Universităţii bucovinene. Iar banchet, discursuri şi retragere cu torţe…

— Ei, Cipriane. De-acu’ suntem studenţi de-a binelea, grăi în zeflemea seminaristul din anul doi, Constantin Morariu.

— Aşa-i, Morariule! replică Ciprian dus pe gânduri. De-aci încolo seminarul nostru are să fie facultate de teologie la universitatea de limbă germană, dăruită de împărat poporului valah cu ocazia a o sută de ani de la punerea lui în jug. Frumos, frate Morariule! Nu-i aşa că-i frumos?

Morariu, un flăcău înalt, cu faţa plină, sprâncene negre şi arcuite, păr cătrăniu şi mătăsos, îşi umflă pieptul, iar vinele gâtului i se întinseră ca nişte coarde de violoncel. Zise, bătăios:

— Propun să boicotăm universitatea.

— Ce fel? întrebă, mahmur, Ciprian.

— Să plecăm cu toţii.

— La ce bun? Ce-am rezolva cu asta? Abia s-ar bucura c-au scăpat de noi. Nu, Morariule, stăm aici.

Ciprian, senin şi cumpănit ca întotdeauna, se aşeză pe pervazul ferestrei de la dormitorul comun şi îşi pierdu privirile departe peste clădirile mărunte ale oraşului…

Cu tot respectul pe care-l avea pentru vestitul profesor de muzică, Isidor Vorobchievici – autorul primului tratat românesc de armonie şi animatorul bucovinean cel mai inimos pe tărâmul muzicii – Ciprian refuză de data asta să se ducă la cor. Prea era copleşit de gânduri. Discuţiile aprinse care avuseseră loc, cu zile înainte, între Porumbescu, Voronca, Sireteanu şi Oreste Popescu cereau o rezolvare grabnică. Dar parcă era un făcut. De îndată ce se afunda în căutarea unei soluţii, gândurile îl târau, obosite, spre casa părintească, spre odaia de lângă foişor, unde răsunau, în serile târzii de vară, clavirul Măriucăi, flautul, părintelui Iraclie şi violina, draga lui violină.

Multe se schimbaseră în casa aceea acum. Nu se împlinise bine anul de la serbările de la Putna şi o grea nenorocire se abătuse asupra familiei Porumbeştilor. Mama Emilia închisese ochii. Mare durere căzuse pe capul bieţilor Porumbeşti. Dar dintre toţi, parcă cel mai adânc a suferit Ciprian. Trecuseră mai bine de trei ani de la acea nenorocire şi tot nu se putea împăca cu gândul că acolo, în căsuţa de la poalele colinelor Stupcane, nu mai răsuna glasul plin de bunătate al mamei, paşii ei nu mai

treceau harnici dintr-o odaie în alta, dereticând şi îngânând cântece, cu gândul departe, la copiii trimişi pe la şcoli. De când s-a stins ea, nici trandafirii nu mai înfloresc cum înfloreau odată şi nici grădina nu mai răsuna de veselie. S-a dus mama Emilia… Cu câteva zile înainte de a închide ochii, o chemase pe Safta, vecina şi prietena ei credincioasă şi o rugase să aibă grijă de cei patru copii ai ei. Şi Safta, văduva lui Alexandru Prisăcaru, luă în mâna ei, energică şi pricepută, frânele casei Porumbescu. Datorită bunei şi credincioasei Safta, atmosfera copilăriei i-a mai rămas lui Ciprian şi după moartea mamei.

Cu greu s-a putut regăsi Ciprian după această durere. Se apropiau examenele pentru bacalaureat. Îşi aminti de poveţele ei, spuse cu glas stins în ultimele ceasuri ale vieţii. Îşi aminti de legământul de luptă de la Putna. Îşi înfrână durerea şi se aruncă cu tot avântul tinereţii în focul examenelor.

Şi a mai trecut un an şi încă unul… S-a înscris la Seminar. Cvintetul, serenadele, serbările de la gimnaziu rămăseseră departe. Elevii săi la vioară, prietenii de cântece, moş Iancu cel tăcut şi baba Nastasia, harnică la gură ca o râşniţă, rămăseseră doar în amintire. Şi totuşi Suceava era de neuitat. Era parte vie din sufletul lui. Când se întorcea în vacanţă, nu avea astâmpăr până nu-i dădea ocol.

Acum grijile erau mai multe, iar lipsurile crescuseră şi ele. Singura mângâiere rămăsese muzica. Cernăuţiul era un important centru muzical, o mică Vienă a muzicii, cum îl porecliseră unii. În setea lui de a-şi desăvârşi măiestria muzicală, Ciprian urmează mai departe lecţiile de vioară şi în plus studiază pianul şi violoncelul. Studiază compoziţia şi armonia, făcând mari progrese. De mare ajutor i-a fost, în instruirea sa, profesorul şi compozitorul Vorobchievici. În câtva timp Ciprian ajunsese cunoscător desăvârşit nu numai al viorii, ci şi al pianului şi violoncelului. În privinţa pianului, se lua la întrecere cu sora sa, Marioara, care ca elevă de pension urma şi ea pianul cu vestita profesoară Hedviga Piontkovski.

În seminar, Ciprian deveni sufletul tuturor manifestărilor artistice. Dirija corul seminariştilor, compunea bucăţi muzicale, religioase şi organiza serbări cum nu se mai văzuseră vreodată la institutul teologic. Seminariştii îl înconjurau cu multă dragoste pe colegul lor, pe artistul lor drag.

Tot în primii ani de seminar, începu Ciprian să scrie şi versuri.

În 1875, la 1 septembrie, familia Porumbescu sărbători nunta de argint a părinţilor, cu care prilej Ciprian scrise o serie de poezioare şi cântece, pe care le cântă împreună cu Marioara, cu Ştefan şi cu frăţiorul cel mai mic, Alexandru.

*

Aşezat pe pervazul ferestrei, Ciprian se gândea. I se perindau prin minte imagini din viaţa sa: lungile privegheri la căpătâiul mamei muribunde, examenul de maturitate, luat cu „befriedigend” – mulţumitor, la limba română, geografie, istorie şi filosofie şi „genügend” – suficient – la celelalte materii, înscrierea la seminar, mediul posac, auster şi limitat la citaniile ceasloavelor şi psaltirilor, la cântatul axioanelor şi psalmilor, pe melodii vechi, primele stihuri şi prima compoziţie terminată şi intitulată Schützen-Galopp, pe care o cântase în sânul familiei cu ocazia „nunţii de argint”.

Zâmbi cu oarecare amărăciune, apoi îşi zise în gând: „Da’ mai ducă-se pe pustii de tristeţi, prea sunt negre şi reci ca zidurile astea de mânăstire. Mi-e dor de lumină, de cântec, de muzică”.

Anii petrecuţi la Suceava i se depanau în adâncul cugetului, în sunetul sprinten al viorilor. Auzea aievea chitara lui Hnidei, violoncelul lui Kiper, corul înaripat al gimnaziştilor…

„Da! va trebui să facem ce-am făcut şi la Suceava. Ba mai mult. Trebuie să ne organizăm şi mai bine. Acum suntem studenţi. E firesc să organizăm şi noi o societate urmând exemplul colegilor noştri de la alte universităţi şi şcoli. O putem face şi trebuie s-o facem”.

Luminat de această idee, Ciprian alergă degrabă să-l caute pe Zaharia Voronca, pe Sireteanu, Oreste Popescu, Calistrat Coca şi Ţurcanu.

Îi găsi, după lungă osteneală, înfundaţi într-un restaurant. Puneau ţara la cale, vorba românului, strânşi în jurul prietenului lor, judele Ştefanelli, poet şi vechi membru al „României June”.

Cum îi zări, Ciprian şi intră în subiect, fără a mai da bună seara.

— Fraţilor, am găsit o soluţie pe care o cred bună.

— Şi noi am găsit, măi Porumbescule, sări înflăcărat Voronca. De florile mărului ne-am adunat oare aici?

Un chelner aşeză tacticos un pahar în faţa noului-venit, iar Ştefanelli, în chip de „pater familias”, zâmbind superior pe sub mustaţa-i arămie, turnă din sticla neagră, frumos etichetată şi cu gâtul îmbrăcat în poleială argintie. Seminaristul dădu paharul pe gât, fără a mai închina. Nici nu apucă să-l puie la loc pe masă şi care mai de care sări să-l informeze, încât bietul Ciprian rămase cu paharul în mână, cătând când la unul când la altul şi cercând să-i priceapă pe toţi.

— Vom funda o societate studenţească! strigă Voronca extaziat.

— Am şi început să lucrăm la statutele societăţii. Şi Ţurcanu ridică, în semn de dovadă, un teanc de foi scrise cu creionul.

Calistrat Coca apucă o foaie din teancul acela şi începu cu glas oratoric:

— *Scopul Arboroasei este să perfecţioneze pe membrii ei pe terenul literar şi naţional, să dezvolte spiritul social şi să sprijinească pe membrii sărmani, lipsiţi de mijloace. În acest scop se vor aranja conferinţe, şezători, petreceri, excursii… Se va susţine un cabinet de lectură şi se va crea o bibliotecă…*

— Ce zici, Cipriane? Fain?

— Fain, fraţilor! E fain, aprobă, încurcat, Ciprian. Va să zică *Arboroasa!* numele vechi al dulcii Bucovine.

— *Trăiască Arboroasa!* strigară ceilalţi în cor.

— Trăiască! strigă Ciprian din toată inima. Bădiţă Tudor, autorul moral al „Arboroasei”, se simţi dator să vorbească şi el, dar numai după ce porunci chelnerului să umple din nou paharele.

— La ocazii festive, membrii societăţii vor purta o panglică tricoloră – roşu, galben şi albastru.

— Ura! izbucniră din nou seminariştii înflăcăraţi.

— Iar în cap vor purta un chipiu roşu, mai adăugă judele.

Toţi aclamară cu brio.

— Vom avea nevoie şi de un imn festiv, interveni, însorit, Ciprian. Şi gata-gata să se ofere să-l scrie.

Ştefanelli, reţinut, ridică paharul.

— Pentru *Arboroasa!*

După ce băură, tot judele luă cuvântul.

— Imnul festiv îl voi scrie eu. Am o idee minunată. Arboroasa… tinereţe, studenţi… unire… Hei, Kellner, noch eine Flasche!…[3] Acu’ să vă gândiţi pe cine puneţi preşedinte.

— Pe băditţa Tudor! zise Voronca.

— Pe Ciprian, izbucniră seminariştii. Trăiască preşedintele…

— Nu, fraţilor, îi opri Ciprian. Trăiască Tudor Ştefanelli, preşedintele *Arboroasei.* Dânsul e mai bătrân. Are şi experienţă de la Viena… Eu… Vă mulţumesc frumos, dar nu pot. Mă voi ocupa numai de latura muzicală… voi organiza serbările asociaţiei noastre.

— Să facem nişte serbări să se ducă vestea, se înflăcără Morariu.

— Trebuie să ne facem viaţa mai frumoasă, mai plină… Ce naiba, doar nu trăim o mie de ani. Nu-i aşa. Băditţă Tudor?… Ura, domnule prezident! Să ridicăm paharul în numele vieţii!

Tovarăşii de masă urară şi ei plini de entuziasm. Ciprian nu-i mai auzi însă. În minte îi şi sunau acordurile triumfale ale unui marş.

---

[3] Hei, chelner, încă o sticlă!…

29

Trecuseră şi zilele „faimosului” centenar al Bucovinei. Amuţiseră muzicile în piaţa cea mare, se ridicaseră steagurile, ghirlandele, tribuna, dispăruseră torţele şi dansatorii, cu confete şi costume tiroleze. Rămăsese numai monumentul şi tablourile uriaşe cu chipul lui Franz Iosif, spânzurând pe faţadele înalte ale instituţiilor, în ploaia rece de toamnă.

Ziarele nu mai conteneau cu laudele şi cu mulţumirile adresate stăpânirii pentru marea atenţie acordată Bucovinei. Universitatea era în centrul tuturor discuţiilor. „Focarul de lumină” al culturii habsburgice era preamărit de toate strunele şi zugrăvit cu toate nuanţele trandafirii posibile. Şi nu era articol de gazetă sau conferinţă care să nu sfârşească cu un atac vehement la adresa celor care îndrăzniseră să ceară limba română ca limbă de predare în universitate.

Batjocurile duşmanilor umplură şi mai mult de mânie sufletele studenţilor. Mânia le era cu atât mai puternică cu cât ei nu aveau nicio posibilitate legală de a riposta.

Toată priceperea şi puterea de muncă şi-o puseseră în organizarea „Arboroasei”. Ciprian deveni curând însufleţitorul acestei acţiuni. Îşi alungă din inimă reţinerea pricinuită de veleităţile lui Tudor Ştefanelli, cel cu imnul festiv al *Arboroasei.*

Fantezia sa creatoare începu să se desfăşoare larg, umplând toate genurile de activitate; muncea fără preget zi şi noapte, cu o înflăcărare care uimea pe toţi.

— Da’ mai şăzi locului, măi Ciprian, la ce bun zorul ista?!

— Sunt multe de făcut, fraţilor. Munca e-o datorie sfântă faţă de societate, faţă de popor. N-avem orchestre ca lumea, n-avem coruri. Ah, până şi cântările cele bisericeşti vechi şi răsuflate mă îngrozesc când le-aud. Oare noi nu putem avea măcar o liturghie mai plăcută auzului? Eu gândesc că da! M-am apucat să lucrez liturghia sfântului Grigore. Axioanele le-am şi gătat.

— Au o melodie înălţătoare! grăi înflăcărat Ţurcanu.

— Numai de ţi-ar da voie popii cei mari să le cânţi.

— Mi-a da. Nu mi-a da, eu vroi să schimb totul. Tot ce e nou e frumos şi folositor şi nu poate să nu biruie, răspunse flăcăul şi se aşternu şi mai harnic pe lucru. Muzica e arta care vorbeşte inimii, măi fârtaţilor; aşa m-au învăţat pe mine Urdă lăutarul, Vindireu, Schlötzer. De ani mă tot frământ şi caut firicele mici de aur în noian de grohotişuri. Cum găsesc un firicel, cum răsare-un

cântec. Şi mi-i drag când mi-l aud înflorind de sub arcuş, dar mai drag mi-i şi sunt fericit, văzând că munca mea dă roadă bună. Măi fraţilor, hai să pornim cu toţii la treabă, să facem un cor cum n-a mai văzut mitropolia, şi-o orchestră să salte oraşul în slăvi.

Studenţii îmbrăţişară entuziasmaţi pe Ciprian. Calităţile sale de organizator, talentul său, veselia lui sănătoasă, dădură aripi tuturor.

— Scrie-ne, frate, cântece de focul inimii. Mai lasă liturghiile şi axioanele.

— Am multe în cap. Aşa de multe, încât nu mă văd în stare să dau gata unul măcar. E ca şi cum într-o odaie ar fi douăzeci de flăcăi şi toţi ar da năvală să iasă pe uşa strâmtă. Aşa şi cu cântecele mele. Trebuie să le dospesc bine. Să le rânduiesc şi pe urmă să le trec pe rând pragul vieţii.

— Apoi, rânduie-le mai răpidi, că ne trebuie, îl zori Morariu.

— E uşor a lua portativul, a da drumul creionului şi a zice oamenilor: na-vă, cântaţi, ăsta-i cântecul. Ehei, când faci un cântec bun e ca şi când ţi-ai desprins o bucată din inima ta arzătoare. Ce-i de la inimă, la inimă merge. Eu cântece de astea vroi să scriu…

Într-o bună dimineaţă, seminariştii avură bucuria să vadă *Hora Naţională* şi *Dorinţa* ieşite proaspăt de sub căldura arcuşului şi aşternute pe portative. Aşteptau acum ziua primei şezători a societăţii.

Rectorul şi Consistoriul nu se arătară de loc încântaţi de proiectul studenţilor şi făcură în fel şi chip să le zădărnicească planul. Numai datorită intervenţiei energice al lui Samuil Morariu, unchiul lui Constantin Morariu, colegul lui Ciprian, şi sprijinului deputaţilor Gheorghe Hurmuzachi şi Nicolai Dumba, guvernul Bucovinei aprobă statutele societăţii. Consistoriul, neavând încotro, le aprobă şi el, dar se simţi obligat a pune serioase restricţii. El permise seminariştilor să facă parte din societatea „Arboroasa”, cu condiţia ca ei să pună de acord libertăţile academice cu îndatoririle lor clericale şi să respecte întru totul regulamentul seminarial.

„Consistoriul aşteaptă cu siguritate – se spunea în adresa Consistoriului – *cum că alumnii mai vârtos după îndegetările ce li se vor da din partea prepuşilor seminariali şi a profesorilor de teologie, vor căuta a pune în acord strâns libertăţile academice*

cu îndatoririle clericale, căci ivindu-se oarecari neajunsuri în dauna ordinei de clasă... sau a îndatoririlor clericale, atunci se va vedea silit şi nu va pregeta de a revoca această învoire”.

Fără multă tărăgănare, studenţii îşi aleseră comitelui de conducere. Preşedinte fu ales Gherasim Buliga; vicepreşedinte – Ioan Topală; secretar – Gh. Popescu; controlor – Zaharia Voronca; casier – Barie Onciul; membri bătrâni-povăţuitori – Tudor Ştefanelli şi Vasile Morariu.

Totul a mers binişor, dar când a fost să se fixeze prima adunare a societăţii s-au ivit greutăţi şi mai mari care loviră în primul rând în străduinţele lui Ciprian. Cererea studenţilor teologi de a da o serbare muzicală fu respinsă de Consistoriu: *„Seminariştii sunt ocupaţi cu exerciţiile lor religioase şi cu frecventarea cursurilor, toată ziua, de la ora 5 până la 9 seara. Audiţiile muzicale ale societăţii „Arboroasa” se ţin între 7 şi 11 seara. În acest timp însă cade cina şi... rugăciunea de seară. Dacă seminariştii ar participa la festivităţile serale, cina trebuie amânată, iar rugăciunea de seară şi de dimineaţă se va omite. Deci participarea seminariştilor la şedinţele serale ale Arboroasei nu concordă cu disciplina de seminar. Audiţiile ei trebuie mutate pentru orele 6-7 seara. Afară de aceasta, nu este compatibil ca seminariştii, purtând haină preoţească, să ia parte la petreceri serale şi să se întoarcă acasă pe la miezul nopţii”.*

— Am spus eu că preasfinţii cei mari au de gând să lege *Arboroasa* noastră de mâini şi de picioare, iar mitropolitul cel mare m-a uimit cu cuminţenia lui. I-e teamă să nu-l deie de vale stăpânii de pe jilţu-i aurit.

— Nu te amărî, Cipriane, căută să-l mângâie Morariu. Acuşi păgubim, acuşi câştigăm. Ei ne surchidesc să le facem pre voie. Iaca nu le-om face.

— Au, nu te întrista, frăţioare, se apropie domol un coleg. Nu ne-ai spus tu că-n inima ta e numai muzică?

— Muzică, rosti violent teologul. Aşa-i. Dar muzica ce-o am eu în inimă n-o au dumnealor la inimă. Nu v-am spus? Aseară m-a chemat rectorul şi m-a „admonestat” în faţa senatului universitar cum că execut, în cadrul unei facultăţi clericale, cântece lumeşti. Careva dintre noi o fi crezut că se pune bine, şoptindu-i de „seratele” noastre tăinuite.

— Piei-i-ar limba! blestemă Ţureanu.

— Care-ai pârât, mă? Ar’dică-te-n picioare şi cere pocăinţă, porunci Morariu.

— Aşi! Mă jur pe mama din groapă că nu-i printre noi, îi asigură Eusebie Constantinovici, poate careva din celălalt dormitor. Nu l-oi prinde eu, că aşa l-oi blagoslovi cu două labe de urs, de m-o ţine minte. Schimbă apoi glasul şi zise mieros: Cipriane, e rece toamna şi tristă ca mormântul. Hai şi ni-i zice una de dor. O horă, ori *Cisla…* ori *Dorinţa* ta. Am repeţit-o la flaut. Îmi unge sufletul, nu alta.

După ce lămpile fură stinse, colegii mai rugară o dată pe Ciprian să le cânte o doină, ori o horă, care să le spulbere tristeţile. Tocmai îşi făcuse şi luna o ferăstruică printre şuvoaiele de neguri hărţuite de vânturi. Ciprian deschise binişor cutia, scoase vioara şi începu *Hora naţională.* Eusebie îl acompania cu flautul. Seminariştii ţâşniseră de sub pături şi hora începu cât ai bate din palme.

— Acu’ ce-ar fi să facem o serenadă colegilor din dormitorul vecin? întrebă Voronca. Mulţi sunt boboci încă. Să le mai îndulcim oleacă somnul şi lor, că noi ne-am învăţat cu obida, dar ei săracii…

— Haidem la serenadă, făcu Eusebie.

— Da’ mai lasă-i, se morocăni Ciprian. Vreţi să ne mai auzim vorbe?

Unde să te înţelegi cu flăcăii porniţi pe şuguială? N-a fost chip să se împotrivească voinţei lor. Au pornit tiptil pe coridorul întunecos şi au deschis uşa la dormitorul bobocilor.

Ciprian cu vioara şi Eusebie cu flautul au intrat amândoi pe tăcute, s-au aşezat lângă primele paturi şi au început a cânta foarte lin, cântecul *Dorinţa.*

Trezindu-se din somn la melodia acelei dulci cântări, lui Costică Morariu i se păru că-i pe altă lume. Scoase şi el flautul pitit sub perna umplută cu paie, se duse lângă Ciprian şi începu să-i zică. Dar murmurul strunelor era aşa de cald, aşa de sfâşietor, încât Costică Morariu, cât era el de fălos şi de puternic, se muie ca o floare pălită de arşiţă. Scăpă flautul din mână şi începu a lăcrima.

După ce sfârşi cântarea, Ciprian îl cuprinse pe după gât şi-i şopti:

— Plângi, măi Costică?

— Tu eşti Orfeu, măi Cipriane! Ai venit în infernul aista să ne mângâi inima.

Ciprian îl mângâie visător pe cap şi zise ca pentru sine:

— Oh, *Dorinţă* a mea, putea-vei oare tot atât de bine mângâi a şi inima fetei ce mi-i dragă?

30

Cernăuţi, 1876, aprilie 28

Invitare la Şezătoarea literară din 28 aprilie

Comitetul Societăţii academice „Arboroasa” are onoarea a vă invita la şedinţa soţială a acestei societăţi, care se va ţine vineri, în 28 aprilie 1876, în Awgarten pe strada domnească, la 7 1/2 ore seara.

Preşedinte

*

Printr-un ochi al cortinei făcută din fâşii mari de mătase albastră, coriştii urmăreau, plini de emoţie, sosirea invitaţilor.

— A venit şi Păcurariu.

— Uite-l şi pe Bradovici.

— Îi cu doamna şi cu fiica? E gingaşă, bat-o norocul.

— Doamna ori fiica?

— Ei, şi tu…

— Iată-l şi pe măiestrul Vorobchievici.

— Da’ pâlcul cela de fete… Drăguţele, câtu-s de sfioase…

— Ia să treacă fiecare la locul lui! Gata! se auzi glasul autoritar al lui Ciprian.

Se retraseră cu toţii pe scena făcută din scânduri aşezate pe două rânduri de bănci şi acoperite cu pături. Păturile lor din dormitor.

Din sală se auzea murmurul continuu al discuţiilor, zgomotul scaunelor.

Se apropia clipa începerii serbării. Ciprian alerga de colo-colo, dând sfaturi şi însufleţindu-şi „artiştii”. Coriştii se adunară pe cinci rânduri, ţinând foile cu portative în mână. Foile tremurau, iar ochii sperioşi şi măriţi căutau curaj şi alinare în ochii maestrului Ciprian. Într-un colţ, Morariu recita cu glas moale un cuplet hazliu din foaia humoristică a societăţii, *Leuşteanul.*

— Simt că n-am să pot! se văicări Costică Morariu, pierzându-se cu firea. Îmi tremură inima ca o frunză de plop. Dă-o altuia…

— Acu’ spui, fălosule! S-a dus pe gârlă fala ta! se răsti Voronca, grav ca întotdeauna, dar fără să poată să-şi ascundă de astă dată tracul.

— Nu pot, zise categoric Morariu şi depuse foaia pe pupitrul dirijorului.

— Bine! Am s-o recit eu atunci.

Ilarie Onciu luă foaia, se retrase în spatele corului şi începu a repeta. Dar iată că rectorul Filipovici apăru lângă scenă.

— Gata! Daţi-i drumul!

Păşi apoi cu aer superior şi îşi luă locul în primul rând de scaune.

— Eh, domnilor, să vedeţi ce ştiu băieţii mei, se lăudă el către profesorii universităţii.

Cortina se deschise. Ciprian se întoarse cu faţa către public. Se înclină, îmbrăţişând sala cu un zâmbet însorit, care stârni şoptiri pline de admiraţie şi simpatie. Când dirijorul se întoarse şi rămase o clipă cu mâinile ridicate, gata să dezlănţuie avântul vocilor, ochii tuturor spectatorilor alergară pe programele litografiate, împodobite cu desene simple, dar lucrate cu mult gust.

— *Sunt Arboros,* de Ciprian Porumbescu, ciripi o duduiţă în urechea unui domn gras, ursuz şi cu buza de jos contractată în semn de plictiseală şi dispreţ.

— Wer ist dieser Ciprian Porumbescu? bombăni, grăsunul. Vorbele i se risipiră sub însufleţita dezlănţuire a corului. Ritmul vioi, frumuseţea melodiei cuceriră de la primele acorduri.

— Ce zici, măiestre Vorobchievici? îl întrebă Gherasim Buliga pe muzician.

— Aista are s-ajungă departe cu muzica lui. Ţineţi minte ce vă spune Isidor Vorobchievici. Ehei, creşte tineretul. Are să aibă şi poporul nostru cu cine se făli.

— Cu câtă măiestrie dirijează! se auzi în şoaptă glasul decanului.

— E sufletul corului! îşi dădu părerea un membru al senatului universitar.

— E sufletul întregii societăţi! întări vicepreşedintele Ioan Topală.

Ropotele de aplauze nu mai conteneau. Din fundul sălii izbucniră uralele, furtună.

— Trăiască Ciprian!

— Ura componistului nost'…

— Ura, Porumbescule!

— Aber warum Porumbescu? se supără rectorul facultăţii de filosofie, un austriac durduliu, între două vârste şi foarte înţepat.

— E o poveste cu schimbarea asta a numelor, căută să-i lămurească Filipovici, decanul facultăţii teologice. În definitiv e român; mai cu drept ar fi să-l cheme Porumbescu decât Golembiovschi, dar la noi Ciupercă devine Ciupercovici, Samuilă – Samuilovici şi Porumbescu – Golembiovschi, numai româneşte să nu sune; asta ar supăra „anume” cinstite urechi.

— Nein! Nu-i român. E austriac. A crescut în cultura noastră. Soarbe din lumina noastră.

Ceea ce a uimit pe invitaţi, stârnind urale entuziaste, a fost corul cu soli în care se descria în mod humoristic un sfat de la ţară. Pesemne sfatul de la Vornicia din Stupca. Ah, de-ar şti el vornicul... Succesul a fost extraordinar. Studenţimea din sală dădu buzna pe scenă, ridică pe umeri, în urale fierbinţi, pe compozitor, purtându-l în mijlocul spectatorilor, care aplaudau frenetic. Ciprian, roşu de emoţie, se uita tăcut în dreapta şi în stânga, plecând adesea numai capul în semn de mulţumire. Un grup de tinere fete îl împodobiră cu buchete de flori de primăvară. Preşedintele asociaţiei tineretului ucrainean îl îmbrăţişa cu lacrimi în ochi.

— Şi-acum nu te lăsăm de pe umerii noştri până ce nu ne cânţi din violină o horă să scapere călcâile, hotărî categoric ucraineanul.

Gherasim Buliga îi întinse vioara. Ciprian o privi lung, o apucă apoi şi improviză o introducere vioaie, o gamă întreagă de tonuri ce făceau să tresalte şi cea mai împietrită inimă. Cât ai bate din palme, scaune, mese fură date la o parte şi se porni jocul. Întâi se avântară tinerii, şi tinerele, români, ruteni, polonezi, chiar şi germani.

— Aber was ist das? se întunecă decanul facultăţii de drept, Schuller-Libloy.

N-apucă să audă răspunsul rectorului universităţii, că se şi trezi prins în horă. Scutură din cap, nervos, ca un armăsar pus pentru prima dată în ham. Ochii lui bulbucaţi de spaimă întâlniră alţi ochi la fel de înspăimântaţi. În faţa lui, pe partea cealaltă a cercului, juca, de voie-de nevoie, decanul de la filosofie, cu monoclul spânzurat mai jos de mijloc şi cu barbişonul încadrat de broboane de năduşeală, strălucitoare în lumina bogată a lămpilor.

Jucau româncele, jucau domnişoarele demnitarilor, foindu-şi rochiile scumpe de seară pe parchetul ceruit. Acest joc valah întru nimic nu se asemăna cu valsurile moi, leneşe, obosite. Şi vioara, ah!… vioara aceea, parcă avea strune de aur, nu alta…

După ce jocul se mai domoli, mai marii universităţii dădură sugestia ca tânărul să fie trimis, fie la Atena, fie la Petrograd, spre a se perfecţiona în muzica… bisericească. Pentru asta oricând erau gata să-i acorde un stipendiu…

— E într-adevăr păcat să se irosească cu cântece lumeşti – afirmă Schuller-Libloy. Componist, poet, dirighent… şi atât de tânăr… uimitor… Mai folositoare sunt şi pentru noi şi pentru voi sfintele liturghii.

— Aveţi mare dreptate – încuviinţă cu plecăciune Filipovici. Mai ales că tânărul a ajuns adevărat maestru în cântări religioase. Să ascultaţi corul mitropolitan organizat de dânsul, cântând compoziţii de dânsul… *Heruvicul, Să tacă trupul, Acum puterile cereşti..*

— Adevărate minuni.

— Ei, tocmai de aceea îndrumaţi-l pe această cale. N-are niciun rost să se ţină de horă, de doină şi mai ales de cântări patriotice. Religia e sfântă! Şi-apoi, nu vedeţi? Cântecele astea naţionale româneşti prea aprind inimile… Noi avem nevoie de tihnă… Trebuie să fim atenţi, să nu dăm frâu… E periculos… mein Herr’n, e periculos…

31

Darea de seamă a primului an al *Arboroasei* se ţinu în sala cea mare a facultăţii de teologie. Era o seară senină de septembrie. În băncile joase, făcute parcă pentru nişte elevi de şcoală primară, nu pentru studenţi, cei patruzeci şi patru de membri ai societăţii ascultau raportul lui Gherasim Buliga.

„… De la decembrie 1875 până la septembrie 1876; s-au ţinut în total şapte conferinţe. Conferenţiarii… Tudor Ştefanelli, Gherasim Buliga, Zaharie Voronca, Tomovici, Morariu…”

Ciprian ştia toate câte s-au petrecut şi în mintea lui îşi aflaseră loc acum întâlnirile lui cu flăcăii din Stupca, din Solca, din Ilişeşti. Se gândea la cântecele ciobanilor, la lăutarii cu diblele lor săltăreţe, izvoare de noi şi noi comori muzicale, chipurile arse de soare ale oamenilor din Munţii Bucovinei, pe care flăcăul îi colindase în vacanţă, mai bine de cinci săptămâni, ascultând şi notând cântece şi poezii.

Începu a fredona în gând un cântecel auzit de la un ţăran din Şipote, apoi o horă auzită la Solea. Începu să bată tactul pe banca încrustată cu fel de fel de nume şi chipuri unse cu cerneală. Apoi, se trezi recitind în gând poezii… poezii ale marelui poet al românilor… *Doinele, Lăcrămioarele…* Dulce poezie românească…

Simţi ghiontul lui Oreste Popescu:

— Măi Cipriane, auzi? Vorbeşte de tine…

Flăcăul se uită speriat în jurul său. Toţi ochii îl priveau cu admiraţie. Acum auzea desluşit glasul lui Buliga:

— *…Primăvara, Coroana Moldovei,* valsul *Răsunete carpatine,* valsul *Un vis de fericire* şi câte şi mai multe compoziţiuni ale componistului nostru, Ciprian Porumbescu.

Drept pentru aceea, având în vedere uriaşa activitate depusă de strălucitul nostru coleg, având în vedere marele prestigiu de care se bucură, nu numai în universitatea noastră, ci în toată capitala provinciei, fiindcă dânsul este, la dreptul vorbind, sufletul *Arboroasei,* îl propunem să fie ales preşedintele societăţii pentru perioada următoare.

Toţi cei patruzeci şi patru de membri izbucniră entuziasmaţi în urale:

— Îl votăm! Îl votăm! Trăiască! Ura!

— Să ne trăieşti, băiete, i se adresă Tudor Ştefanelli de la banca „membrilor bătrâni”. Tu eşti pentru societatea *Arboroasa*

ceea ce a fost iubitul nostru poet Mihail Eminescu pentru *România Jună* din Viena. În această perioadă de renaştere naţională, destinul ne-a sortit două mari speranţe, două mari izvoare de lumină: unul în poezie şi altul în muzică. Unul e Eminescu, celălalt Porumbescu. Să ni-i ţie Dumnezeu! Să crească şi să înflorească!

Un fior cald umplu inima tânără a lui Ciprian.

Societatea îl alese, în unanimitate, preşedinte. Mai fură aleşi: Zaharie Voronca – vicepreşedinte, Constantin Morariu – secretar; Oreste Popescu – casier şi Eugen Sireteanu – bibliotecar.

Noul comitet luă în primire averea societăţii: suma de 700 florini, depusă la Banca Română din Gura Humorului, localul, colecţiile celor 30 de ziare şi reviste româneşti şi nemţeşti, biblioteca şi arhiva.

— Băieţi, se adresă compozitorul arboroşenilor, să ne încordăm forţele, să ducem societatea noastră înainte. Să facem din ea un şi mai puternic izvor de lumină.

Vru să mai zică ceva, dar renunţă copleşit de emoţie. Bucuria acestei neaşteptate izbânzi îi oţeli inima, îl umplu de înflăcărare.

Sub preşedinţia lui Ciprian, activitatea „Arboroasei” se intensifică simţitor. Ea reuşi să adune sub steagul ei pe toţi studenţii români de pe la toate facultăţile.

— Asta e mare lucru, că ne-am adunat cu toţii aici, le zise Ciprian. Iată la ce m-am gândit eu…

Şi s-a apucat feciorul a le spune, de le mergeau la inimă nu alta: „Vrem să facem un cor bun, o orchestră bună, vrem să dăm concerte, serbări frumoase.”

— Să facem! grăiră studenţii entuziaşti.

— Bun! Facem! Dar pentru asta trebuie muncă. Măi, fârtaţilor, până şi asta cere sudoare. La lucru aşadar!

I-a împărţit el cum a ştiut mai bine. Fiecare la ce-l trăgea inima. I-a împărţit pe voci şi a făcut un cor mare, puternic. Pe cei cu instrumente i-a unit într-o orchestră. Pe cei pricepuţi i-a pus să recite poezii…

A început munca. Seară de seară, repetiţii. Trecu o lună şi-l întrebă Morariu într-o seară, după o repetiţie grea:

— Eşti mulţămit? A mers tare bine.

— Nu. Nn sunt mulţămit. Başii se aud slab. Nu ştiu încă toţi cuvintele. Nu-i destul de natural… Cântecul nostru popular trebuie cântat cu multă vioiciune.

A mai trecut o lună de muncă şi iar l-a întrebat Morariu:

— Acum ce zici? Merge!

— Am izbutit să facem un pas mare înainte. Dar atât timp cât corul catedralei catolice e mai bun, n-am dreptul să dorm liniştit.

Au început munca cu şi mai multă râvnă. Faima corului şi a orchestrei studenţilor români se întinse repede. Câteva concerte reuşite ridicară mult prestigiul universităţii.

Profesorii de muzică în frunte cu Vorobchievici rămaseră uimiţi de stăruinţa şi priceperea lui Ciprian.

— Nu exagerez de fel, zise Vorobchievici, dar corul lui Porumbescu e cel mai bun din Bucovina. Dicţiunea minunată, armonia perfectă dintre voci, execuţia corectă şi atât de apropiată de sufletul poporului, toate mă îndreptăţesc să fiu convins că e cel mai bun cor de la noi.

— Şi dacă mai punem în cumpănă şi faptul că melodiile sunt parte ale lui Porumbescu, parte culese şi rânduite de dânsul. Apoi cu atât mai mare e meritul său. Adăugă Samuiel Morariu. Se uită cu drag la tânărul plin de foc, ce alerga de colo-colo

inimos, gata oricând de a face ceva. El organiza şedinţe literare de toată frumuseţea, contribuind la propagarea literaturii româneşti moderne în sânul studenţilor şi al cetăţenilor. Ciprian era un izvor nesecat şi uluitor de originalitate şi de optimism. Dacă Zaharie Voronca era grav, Constantin Morariu filosof, Oreste Popescu sever faţă de sine şi de cei ce-l înconjurau, Ciprian Porumbescu excela printr-o fantastică veselie…

Lucru mare şi cam rar la alţi oameni era la Ciprian dragostea lui fierbinte şi simţirea adâncă… şi cu deosebire aceasta din urmă, simţirea… Când compunea o melodie, turna în tiparul notelor fărâme din fiinţa lui zbuciumată, bucuria şi durerea, amarul împilării, dar mai ales nădejdea, triumful izbândei.

Se întâmpla nu o dată ca un coleg să-l găsească în odaia lui, cântând din vioară şi plângând:

— Ce ţi-i, Cipriane dragă, de ce plângi? Iar el răspundea:

— Ia, mă bat gândurile şi simţirile!…

33

În dormitorul mohorât al seminariştilor din cel deal IV-lea an se comenta cu mult patos succesul răsunător pe care-l avusese ultima şezătoare publică a *Arboroasei.* Şezătoarea se ţinuse în unul din cele mai mari localuri din Cernăuţi, anume în hotelul „Prinţul de coroană”. Tinerii pregătiseră cu multă tragere de inimă această serbare.

Strânşi împrejurul unei gazorniţe, Voronca, Morariu şi Ţurcanu răsfoiau o gazetă nemţească de seară. Eusebie Constantinovici zicea din flaut o doină, dar lin de tot, să nu se audă pe coridor. Sireteanu şi Ilarie Onciul jucau ţintarul la lumina unei lumânări pe care Ilarie o dezlipise din capelă, chiar în timpul rugăciunii de seară.

— Mută, Siretene!

— Mută, Ilarie! Eh, ce mai veşti pe la gazetă, fraţilor? Ce se mai scrie despre război?

— Smirnă şi tămâie! Tac, cum tac peştii în apa Prutului.

— Da’ Ciprian unde o fi zăbovind atâta?

— La sediul societăţii. Nici noaptea n-are astâmpăr. Compune, tipăreşte şi ştimele, se vând în folosul societăţii. Aista-i om cum rar s-a mai văzut.

Şi Sireteanu continuă după lungă cugetare:

— Mi-i teamă, frate Ilarie… Mi-i teamă să nu ni-l bage aiştia într-o zi la beci… Se-năspresc lucrurile cu nemţii aiştia…

— Să nu ne fie teamă. Cu cât mai mari vor fi greutăţile, cu atât mai măreaţă va fi izbânda. Brava mie! Ia te uită… Te-am bătut, fârtate! Gata! Hai şi noi la lampă. Măi, da tăinuiţi în şoapte, tăinuiţi…

— Scriem stihuri pentru revista noastră *Cucuveica,* râse pe sub mustaţă Costică Morariu. Dar nu-s glagole… Ehei, unu-i Ciprian al nost’!

Voronca se bătu uşor cu pumnul în tâmplă. Toţi îşi sprijiniră coatele pe masa subţire de brad şi se cufundară în adâncă gândire, încleştând palmele în jurul bărbiei.

Morariu ridică ochii în tavanul fumuriu şi murmură, pierdut, transportat în lumea muzelor:

Domnul Wrabel, om ursuz…
Domnul Wrabel…

— Daţi-mi o rimă la ursuz…

Fiecare se simţi dator să strige câte un cuvânt: „Auz! Topuz! Cucuruz!… Urs!…”

— Sfântă născătoare… cuvântă exasperat Oreste Popescu.

— Nu-i bun urs, mă!

— Am găsit! izbucni Morariu, cu faţa congestionată, ca şi când ar fi dat de o comoară: – harbuz…

— Geaba lună, geaba lampă! Nu-i talent! judecă bătrâneşte Morariu.

O pocnitură uriaşă zvârli masa în sus. Foile cu rime zburară cât colo, iar seminariştii, azvârliţi de pe scaune, cu mustăţile şi sprâncenele scrumuite de flacăra gălbuie, înecăcioasă, o luară care-ncotro, ascunzându-se cu spaimă pe sub paturi. Numai unul rămase într-un colţ şi râdea pe înfundate:

— Care-ai fost mă, bată-te iadul! Iar umbli cu chimia prin fabrica de popi? Om al lui Satana! se mânie unul trezit din somn.

— Acu’ să te ţii… Auzi… Vine prefectul seminarului. Vine catihetul de noapte. Poate chiar Filipovici decanul…

Uşa fu deschisă năvalnic. În dormitor tăcere, beznă şi fum de pucioasă.

— Fraţilor! Fraţilor! Sculaţi-vă! Aprindeţi lămpile, cântaţi, îmbrăţişaţi-vă!…

Seminariştii săriră buimăciţi de prin paturi. Se adunară în mijlocul dormitorului. Unul aprinse lampa. Toţi căutau cu mirare la Ciprian care le apărea mai strălucitor ca niciodată, mai fericit decât fusese văzut vreodată.

— Veste mare. Uriaşă. Cutremură-te de mândrie, popor românesc. Fraţilor, astăzi în parlamentul de la Bucureşti, Kogălniceanu a proclamat *Independenţa României.*

Un ura furtunos izbucni din toate piepturile. Ochii începură a lăcrăma. Apoi, haine, chipie, pături zburară, lovind tavanul. Dormitorul, coridoarele răsunau de urale înfierbântate. Vestea colindă ca fulgerul în dormitoarele vecine. Studenţii năvăliră pe coridoare. Strigau, cântau, se strângeau în braţe. Vioara dădu tonul. Zeci de glasuri începură a cânta *Patria Română* a lui Ciprian. Se încinse apoi o horă de vuiau zidurile vechiului internat teologic.

Când era jocul mai încins şi călcâiele scăpărau mai iute, iată rectorul Ilie Filipovici.

— Hristoase Dumnezeule, ia te uită ce-mi fac aiştea! Apoi preoţi o să ieşiţi voi, ori diavoli de-ai lu Scaraoţchi?

— Stimate domnule rector, interveni Ciprian, se cade a cânta şi a ne bucura că-i mare bucuria poporului. Ţara românească, România noastră, şi-a declarat neatârnarea.

— Aşa…

Filipovici rămase câteva clipe gânditor. Nu ştia: să se bucure, ori să şadă indiferent.

— Independenţa… Da. Bucuraţi-vă, fiii mei, dar… fără exces. Mai bine păstraţi în voi bucuria… E mai cuminte-aşa…

Plecă. În urma lui se auzeau viori, glasuri vesele… Jos, în cancelarie, un coleg de la facultatea de drept:

— S-a petrecut ceva neplăcut?

— Nu. Teologii mei pregătesc o nouă şezătoare.

— Ah, so…

— Dar, stimate coleg, n-am citit presa în seara asta. Ce mai scriu ziarele? Ce mai noutăţi?

— Gar nichts! mai nimic. Ruşii îi bat pe turci. Asta e rău.

— Se zvoneşte că România…

— Ce-i cu România?

— Şi-ar fi declarat independenţa…

— Was? făcu prelung şi mirat colegul. Asta-i cu neputinţă… cu neputinţă…

Îşi luă jobenul şi bastonul şi ieşi în uliţă. Afară, noapte de mai, parfum de liliac, lună plină. Intră la „Pajura Neagră”.

— O halbă bavareză şi toate ziarele de azi!

Le răsfoi pe nerăsuflate pe cele nemţeşti. Nimic. Trecu la cele româneşti, rutene… Nimic… Un ziar polonez însă confirmă cele auzite.

„Colega” n-a mai dormit de gânduri în noaptea asta, cum n-au dormit nici rectorul, nici guvernatorul şi nici împăratul.

— Trebuie adunate fapte cât mai multe. Laşi capul să intre sub sabie şi atunci repezi tăişul şi nimiceşti. So etwas müssen wir machen. Aşa trebuie să facem, zise decanul.

— Faptele se adună, răspunse Wrabel, ursuzul şi bănuitorul Wrabel. V-aţi interesat unde are loc serbarea de azi?

— La „Mielul de aur”, în sala de la etajul I.

— Perfect! Dar ştiţi că de fapt nu e o singură şezătoare? Sunt două şezători.

Decanul se lăsă greu pe speteaza scaunului, privind încruntat.

— Cum, două şezători?

Wrabel se ridică de pe scaun şi înălţă, superior, fruntea. Îşi plimbă ochii, dezinteresat, peste perdelele albe cu ciucuri, peste tablourile viorii cu vederi din imperiu, apoi continuă cu voce joasă, gravă:

— Un oarecare vizitator – doctor Rosnovanu – dă o şezătoare în cinstea, mă rog, a conaţionalilor săi, recte „patrioţii valahi”. Mai precis, arboreşenii, pe care noi îi tolerăm (aici fulgeră acuzator cu privirea pe rector şi înălţă, oratoric, mâna în sus). Arboreşenii vor da o şezătoare în cinstea acestui domn vizitator, tolerat şi el la rândul lui de buna ospitalitate austriacă.

— Rosnovanu… eh; vreun plimbăreţ acolo… Dă-l dracului…

Directorul schiţă cu mâna un gest de plictiseală, vrând parcă să spună cu asta că discuţia trebuie încheiată.

— Am depus o reclamaţie, chiar astăzi, pe masa prefectului de poliţie. Rosnovanu, am impresia, e un spion. A venit să adune voluntari…

— Voluntari? Ce voluntari?

— Pentru armata română.

— Dar România n-a intrat în război.

— Războiul nu s-a terminat încă, domnule rector.

— Adună voluntari?!

— Toţi valahii ăştia sunt nişte conspiratori. Le-a intrat în cap autonomia, unitatea naţională. Dac-ar fi după mine, i-aş strămuta pe toţi… i-aş strămuta în… Slovacia. Iar pe slovaci – tot conspiratori sunt şi ăia – i-aş aduce aici… Adică nu! Nici aşa nu-i bine… Ştie dracul. Ai-iai-iai! Mare porcărie! Schweinerei…

*

În sala luminată de trei policandre albastre, jocul şi veselia nu mai conteneau. Se învârtiră hore sprintene – *Haţegana* şi *Fecioreasca.*

Corul *Arboroasei,* mai însufleţit ca niciodată, cântă de-a rândul toate cântările patriotice pe care le învăţase în decursul întregii sale activităţi. Acordurile profunde din *„Tabăra Română”* făceau să vibreze ferestrele mari ale sălii.

Se rostiră cuvântări scurte, dar izvorâte din inimă.

Tinerii porniră apoi un vals vesel românesc.

— Ah! Aiştea iar mi-au umblat în sertar! exclamă Ciprian cu prefăcută ciudă. Pe estradă, cu cortinele deschise, instrumentiştii îşi dădeau coate, zâmbind.

— Îmi permiteţi acest dans, domnule cavaler?

— Mărică… De unde mi-ai răsărit, fată! Cum ai venit?

— Mi-a trimis Morariu o invitaţiune… Că tu…

— Iartă-mă, surioară dragă… eu cu treburile mele…

Porniră în vâltoarea caldă a valsului.

— Ah! Simţesc aerul parfumat al văilor noastre… Parcă văd cum ning petalele cireşilor… Văd turmele cum suie colina, legănând tălăngi cu limbi de aramă…

— Eşti visătoare, Marică dragă!…

— E doar valsul unui vis. *Un vis de fericire.*

— Curată conspiraţiune! De unde ştii?

— E o taină mare!…

— Doar noi, ca fraţi iubitori… ne împărtăşim tainele… nu-i aşa?

— Mai îngăduie-mi un pic de răgaz… Mă pasionează melodia…

— Pentru asta mă conduci către fundul sălii? Probabil de la garderobă s-aude mai bine orchestra… Să-i fac barem semn lui Morariu să sufle mai tare în flaut…

Flăcăul nu mai putea de bucurie… Ochii îi alergau ca două rândunele, când pe părul negru, lăsat în bucle, când pe obrajii albi şi plinuţi ai fetei.

— Te-ai făcut frumuşică, surioară… Da’mi-te când te-o păli oleacă soarele, acu’ în vacanţă… Ah! Ştii cum aştept eu să gat cu şcoala? Să mă văd absolvent odată? Cred că pe la finea lui iunie am să fiu acasă. Am să colind prin toate locurile şi am să vizitez toţi prietenii. Şi săteni şi foştii liceeni, şi lăutari… pe toţi…

Ce te uiţi aşa? Crezi c-am uitat… Zi-mi de unde ai ştiinţă de valsul meu?

— Păi… nu pot, zău! Dar… are să-ţi spună… cineva…

Se desprinse uşor din braţele lui Ciprian. Între ei veni trepăduş şi crescu mândră şi zveltă o altă fată.

— Cu-cu! cântă ea, ţuguind drăgălaşă buzele. Ciprian simţi că plafonul sălii se năruie. Nu fu în stare să rostească decât un cuvânt: Berta! O cuprinse de mijlocu-i mlădiu şi se avântă în valul viu al valsului.

De departe, Marioara îi urmărea cu ochii înlăcrimaţi de fericire.

35

Casa pastorului Gorgon strălucea în soarele fierbinte al verii, ca un vechi castel înconjurat de arbori şi flori. Ferestrele larg deschise chemau parcă aerul răcoros al codrului. În umbrele crengilor de măr, căzute pieziş peste ronduri tivite cu ierburi tunse cu meşteşug grădinăresc, betunii îşi ridicau florile ca nişte trâmbiţe stropite cu azur.

Sunetele înlănţuite ale pianului picurau sprintene, umplând casa, grădina, văzduhul, cu melodia lor veselă.

— Marică, auzi? E Berta! O cunosc după gingăşia cântecului.

— Taci, să nu te-audă bunica; a ieşit să pună cireşele la uscat.

— Nu mă mai feresc de nimeni, Marică. Cine nu ştie azi că eu o iubesc pe Berta? Ştiu prietenii, ştie tata, fratele, sora… toţi, toţi… Şi Gorgon ştie. Ursuzul şi severul Gorgon… Cum să nu iubeşti asemenea fiinţă, crescută în lume ca o floare de primăvară – veşnic dulce, veşnic tânără… Auzi-o… Ah! Clape albe de sidef, cât sunt de gelos pe voi… Mâinile ei, asemeni petalelor de crin, zi de zi vă mângâie, stârnind în voi izvorul cântecului. Berta… Berta… Mă socot cum e mai bine să sar pe-aici gardul, aşa cum îl săream şi eu şi ea, demult, pe vremea când eram şcolari. Ori să mergem amândoi acolo, în chip de oaspeţi?

— Aşa socot că e mai bine: ca oaspeţi serioşi… Zăvorăşte-ţi focul în inimă. Nu trebuie ca Gorgon să afle că eşti îndrăgostit cu adevărat.

— Să mergem atunci…

— Stai. Un mănunchi de flori…

— Flori? Grădina lor e plină…

— Povestea spune că însăşi regina florilor, în al cărei rai trăiau roze, garoafe şi narcise, s-a bucurat nespus de mult de-o proaspătă brânduşă, adusă de un păstor…

— Bine. Să fiu eu păstorul, dar de unde iau brânduşa?

— Brădişor şi margarete albe din grădina bunicului…

— Zboară şi adă-mi un mănunchi.

Marioara făcu mănunchiul. Ciprian îl cumpăni cu privirea. Mai potrivi câteva garoafe roşii printre celelalte flori şi, netezindu-şi cu grijă haina, îi zise soră-sii:

— Ian vezi… îmi şade bine?

Marioara îl atinse uşor cu vârful palmei peste obraz.

— Hai, lasă, că eşti june fain…

— Asta o ştiu eu, glumi şăgalnic flăcăul. Dar ziceam de haine… Nu ştii măi, Marică, vorba domnească: haina face pe om…

Când intrară în ograda pastorului, rezonanţa plăcută a pianului le domoli paşii.

Ciprian urcă primul treptele. Nu se îndura să bată în uşă. Era prea frumoasă această atmosferă de parfum şi melodie pentru a o risipi cu o banală ciocănitură de deget. Se trase sub fereastră, aplecându-se să nu fie zărit. Marioara, mai nerăbdătoare, se dădu câţiva paşi îndărăt, se zgâi pe fereastră şi strigă:

— Berta!

Trei feţe durdulii, rotunde, pălite de soare, apărură la fereastră, apoi alte două mai mititele. Pianul cânta parcă şi mai cu patimă.

— O, Marica…! Bitte, kommen Sie herein! Poftiţi înăuntru – îi invită Johanna.

Când dădu cu ochii de Ciprian, Melania hohoti de bucurie. Se mai auziră câteva chicoteli, apoi glasurile amuţiră. Amuţi şi pianul. Uşa se deschise larg. Melania, cu o reverenţă graţioasă, îi pofti pe musafiri în odaie. Dădură mâna. Îşi urară bun sosit. Fetele se arătau tare bucuroase de vizita acestui „Lustige Kavalier”, cum îi ziceau ele. Iar Ciprian, în ciuda emoţiei care-l stăpânea, se străduia să fie glumeţ.

— Am bucuria să vă zic „bun venit”! – se auzi deodată un glas.

În prag se ivise pastorul.

— Bine v-am găsit sănătoşi, răspunse jovial Ciprian, întinzându-i mâna.

— Eh, mein Kind, mi-a spus părintele, tatăl dumitale, că ai isprăvit cu rezultate strălucite studiile. Acum eşti om întreg. S-arată şi după purtare şi după înfăţişare.

— Aşa s-ar zice, îndrăzni Ciprian, dar mai am încă mult de învăţat. Vreau să urmez literele şi filosofia. Totodată sunt hotărât să-mi desăvârşesc studiile muzicale.

— La Cernăuţi?

— La Cernăuţi sau la Viena. Mitropolitul Blajevici mi-a făgăduit un stipendiu.

— Vezi, fiul meu, ce minunată-i Austria noastră! Cum se îngrijeşte ea de cultura tuturor cetăţenilor ei..

Ciprian era gata-gata să răspundă. Se stăpâni, muşcându-şi vârful limbii. După o scurtă tăcere, în care atât pastorul, cât şi flăcăul priviră către grupul fetelor care şuşoteau vesele în jurul pianului, Gorgon îl întrebă din nou pe Ciprian ce gândeşte despre cariera pe care şi-a ales-o.

— …Într-un timp, părinţii m-au îndemnat să mă fac doctor. M-am gândit mult. Ani întregi. Eram licean pe atunci. M-am convins însă că nu sunt făcut nu fiu doctor. Mi-am zis că inginer mi s-ar potrivi mai degrabă. Tata s-a mâniat şi a hotărât: „Atunci te faci popă ca mine!” Şi m-a dat la seminar. De altfel mă conving tot mai mult că nici de inginer nu-s bun, nici de preot. Am zis alor mei: „Lăsaţi-mă să cânt! Mă cheamă muzica!”… Tătuţa, cum îi el şugubăţ din fire, a săltat din umeri. „Na, scoală-te preoteasă din mormânt şi vezi-ţi odrasla. L-ai dat să slujească lui Hristos şi el slujeşte muzei Euterpe”.

— Am auzit că ai avut o minunată activitate muzicală. Tot Cernăuţiul vorbeşte de dumneata, de cântecele dumitale. Orice s-ar spune, muzica e o artă dumnezeiască. Berta mea ţi-a învăţat cu diligenţă bucăţile ce i-ai trimes.

Coborî ochii blânzi către fete, pe urmă continuă cu mândrie:

— Şi eu ţi le-am studiat. Când îi avea plăcerea, o să le cântăm împreună.

— Acum, acum. Cântaţi-le, vă rugăm… se repezi stolul celor şapte fete.

— Eu sunt gata – rosti pastorul şi se aşeză la pian, preludiind un arpegiu.

— Marică, fugi după vioară.

— Mein Gott, nu cumva o trimeţi la Stupca? făcu pastorul.

— Peste gard, la bunicul… Credeţi că mă primea în casa lui, dacă nu-i veneam cu dibla? I-am cântat o poloneză aseară. Tare i-a mai plăcut. Acu’ m-a rugat să şed la dânsul până duminică. Sunt nişte pădurari, prieteni de-ai moşneagului. Vor să se adune la bunicul, să le-o cânt să audă şi ei. Se laudă moşneagul cu nepotul. Deh! Poţi să-i zici ceva?

— Fereşte-te, mein Kind, de lucruri de astea. A cânta pentru oameni inculţi, înseamnă a-ţi toci talentul. Ei au lumea lor. Noi, lumea noastră. Aşa a lăsat Dumnezeu. Dumneata eşti un intelectual. Şi nu orice fel de intelectual. Eşti un intelectual austriac. Imperiul nostru e vestit pentru cultura sa. Cum Franţa a strălucit ieri, pe vremea lui Ludovic Soare, Austria străluceşte

azi, pe vremea împăratului-soare, Franz-Iosif al nostru. Să ni-l ţie pronia… ja, ja… Eşti tânăr încă. Ai nevoie de sfaturi de la cei mai căliţi în viaţă… ja, ja…

Gorgon n-ar fi contenit cu sfaturile dacă Marica. Urmată de suita gălăgioasă a fetelor, n-ar fi adus pe braţele-i rumene vioara cremoneză, pe care o prezentă, cu o reverenţă nobilă, fratelui său.

Valsul *Un vis de fericire,* scris acolo, între zidurile fumurii ale seminarului, răsuna acum vesel, primăvăratic, în odaia la geamul căreia băteau odinioară doar gândurile cu degetele lor nevăzute.

Cânta. Berta îl privea cu ochi plini de dragoste, de uimire. Ah! Vioara aceasta care însufleţeşte, care farmecă auzul şi inima. Până şi Gorgon, cu toată fala lui de pianist, uimit de măiestria flăcăului, opri acompaniamentul şi se întoarse către Ciprian, care trecea cu neînchipuită uşurinţă de la un cântec la altul, într-o înlănţuire minunată. Cânta viaţa, tinereţea, speranţa…

Sfârşi. Ca la un semn, toate cele şapte tinere alergară să-l îmbrăţişeze.

— Wunderbar! Minunat!

— Ciprian, du bist ein Paganini!

— Maestro, îi întinse Gorgon mâna entuziasmat, într-adevăr eşti un Paganini. Un Paganini al nostru… Mein Kind… Casa mea ţi-e deschisă oricând. Vino să cântăm împreună. Ceasuri întregi, zile întregi… Ana! Ana!… strigă pastorul din pragul uşii date de perete. Unde eşti?

— Am ascultat totul… N-am îndrăznit să intru… Viu de la bucătărie şi…

Totuşi presbitera intră şi dădu bineţe oaspeţilor. Servi apoi tuturor o delicioasă prăjitură cu cremă şi o îngheţată de fragi. Berta invită apoi pe oaspeţi în grădină.

Pastorul şi presbitera se retraseră, lăsând tineretul în voia lui. Peste puţin Johanna şi Maria dispăruseră discret, la un joc de-a v-aţi ascunselea, parodie a jocurilor de de mult.

Se duse şi Lola. Apoi Ana o invită pe Marica să-i arate o dantelă, la care lucra. Rămaseră doar trei: Ciprian, Berta şi Melania.

— Miţi, ce mai faci tu?

— Nu mă cheamă Miţi!

— Eu îţi zic Miţi.

— N-ai decât.

— Miţi!

— Te rog totuşi să nu-mi mai zici aşa…

— Du-te cheam-o pe Marica.

— Mi se pare că vreţi să scăpaţi de mine?

Lui Ciprian i se păru că se învârte pământul sub el. Se roşi ca un bujor şi limba îi amorţi în gură. Berta, surprinzător de calmă, zâmbi, netezind ca un fir de iarbă faţa rumenă a Melaniei.

— Copil răutăcios… murmură ea. Se adresă apoi, galeşă, lui Ciprian. Diseară sunteţi poftiţi la noi la cină. Nu… nu primesc proteste…

36

Frumoase zile a petrecut Ciprian la Ilişeşti! Dimineaţa, uneori colinda cu Berta văi şi dealuri, alteori, îşi petreceau timpul sub umbra fagilor, spunându-şi vorbe de iubire.

— …Se împlinesc, în sfârşit, frumoasele visuri de aur ale iubirii…

— Cu tine aş vrea să fiu toată viaţa, dragul meu Ciprian..

— Aşa de dulce, aşa de drag sună glasul tău! Cuvintele poartă rodul cântecului în ele. Berta mea dragă, tu eşti puterea ce-mi ajută să-mi duc până la capăt munca începută…

Suiau costişele colinelor şi se jucau în lanurile nesfârşite de flori. Poposeau pe malul apelor, făurindu-şi visuri, ori zăboveau în îmbrăţişări prelungi. Berta zvârlea câte un fir de romaniţă în apa adormită la piciorul de stâncă şi, în ochiul ce creştea tremurător şi rotund, se vedeau, ca într-un medalion de aur, două chipuri.

Serile le petreceau în veselie şi cântec. Se aduna satul ca la nuntă în faţa grădinii unde răsunau strunele viorii lui Ciprian. Gorgon privea la cei doi tineri şi înţelegea totul.

— Mie îmi place tânărul, îi spunea el presbiterei. Îi prevăd un viitor mare. E tocmai ce ne trebuie…

— Şi mie mi-e drag, aşa… ca oaspete. Ştie să facă glume şi mai ales să te încânte cu vioara lui. Dar nu trebuie să ne gândim prea departe. E sărac!

— Talentul e totuşi un tezaur.

— O fi un tezaur, dar moneda lui nu prea circulă…

*****

Ce repede trec zilele, când eşti fericit!

— Berta, aş vrea să colindăm toate locurile dragi, pădurea, lunca, malurile izvoarelor… Vreau să-mi iau bun rămas de la toate…

— Pleci, Ciprian?

— Mă întorc la Cernăuţi. Am de orânduit multe în ce priveşte societatea noastră… Tu n-ai auzit…

— Ce s-aud?

— Ştii… cum să-ţi spun… românii noştri s-au ridicat la luptă împotriva turcilor… Noi…

Ciprian n-a mai avut timp să mai continue. Pe neaşteptate, jovial, vesel, apăruse Gorgon care-l luă în odaia sa de lucru şi îi zise:

— Also, mein Kind, te duci să te înscrii la Filosofie şi Litere. Asta-i foarte bine. Vreau, înainte de a pleca, să-mi asculţi un sfat: sfârşeşte cât mai degrabă cu *Arboroasa* aceea. Ţine-te cât mai departe de curentul acesta, mai bine-zis de zăpăceala care a cuprins lumea negermană din imperiu. Ascultă-mă pe mine. Îţi vorbesc ca un părinte. Mergi cu viitorul, că viitorul e al nostru. Ţine minte ce-ţi spun…

Ciprian clocotea. Privi la Gorgon ca prin sită şi, într-un târziu, rosti cu un glas, pe care pastorul nu i-l mai auzise până atunci:

— Mă voi gândi adânc la cele ce mi-aţi spus – şi plecă din odaie.

Îşi luă rămas bun de la toţi şi sui în birja care avea să-l ducă până la Suceava. Berta se cuibări, copilăroasă, lângă dânsul.

— Te petrec o bucată de drum.

Flăcăul nu zise nimic. Birja porni din faţa casei pastorului.

— Ciprian, cată să vii degrabă, strigă Marioara fluturând batista-i albă ca o aripă de hulub.

— De ce eşti trist, Cipriane? îndrăzni Berta să-l întrebe după ce birja ieşi din sat.

— „Partir c’est un peu mourir”, zice francezul… Apoi mai sunt şi altele ce-mi stau grămadă-n minte…

— …Mai sunt şi altele… reluă Berta dusă pe gânduri. Îl strânse de braţ şi-i zise cu hotărâre: Cipriane, întâi de toate să nu uiţi că-mi eşti drag. Atât de drag!…

Ea îşi rezemă, fericită, căpşorul de umărul lui, plecat înadins să-i fie reazem.

— S-apropie suişul… Ţi-aduci aminte? Mă duceam spre Suceava… M-ai luat în căruţă, alături de tine. Îmi vorbeai de rochia de bal, de examene… Eu mă duceam la Putna. Sunt şapte ani de-atunci. Mă-ntorc cu anii înapoi şi-n inima mea tot chipul tău îl regăsesc. Mai copilăros, dar tot atât de drag…

— Cu bine, dragul meu, cu bine! Cobor şi mă reîntorc.

— Pe curând!

— Pe curând!

Depărtarea creştea între ei. Berta întorcea din când în când privirea, să-l vadă topindu-se în largul zării.

37

Nu prinseră bine a rugini frunzele arborilor, şi studenţimea, mai de timpuriu ca niciodată, inundă străzile bătrânului oraş. Dacă în alţi ani, cu alte toamne mai mohorâte, românii soseau printre cei din urmă, trişti şi abătuţi, acum veniră cei dintâi, zâmbitori, cu sufletul mai plin de nădejdi ca niciodată. Şi cum să nu se fi bucurat tânăra studenţime, când fraţii lor, de dincolo de graniţă, zbucniseră în cumplitul asalt de la Plevna. Gloria străbună reînvia sub ochii lor. Asta le întărea şi mai mult hotărârea în lupta lor dreaptă împotriva asupritorilor habsburgici. În focul entuziasmului, sosi şi Ciprian.

La câteva zile, veni pe numele preşedintelui comunicarea din partea Ministerului de Instrucţie din Bucureşti că s-a expediat *Arboroasei* un fond de 250 lei, în scop de ajutorare.

Ciprian aduse la cunoştinţa tuturor membrilor vestea îmbucurătoare a ajutorului trimis de fraţii „de dincolo” şi adunarea luă hotărârea de a trimite o scrisoare de mulţumire. Scrisoarea a fost publicată şi de revista *Familia* din Budapesta. Autorităţile austriece nu dădură, deocamdată, nicio atenţie nici primirii banilor, nici mulţumirilor adresate de către *„fraţii detrunchiaţi de la scumpa lor maică”.*

Plecarea pe ascuns a unor tineri bucovineni ca voluntari sub steagul tricolor îi oţeli şi mai mult pe români.

— Porumbescule, mă munceşte gândul s-apuc pe urmele lui frate-miu, îi spuse într-o bună dimineaţă Eugen Sireteanu, preşedintelui *Arboroasei.*

— A plecat bădia Partenie? Vezi, şi nu ne-a spus o vorbă.

— E tainic, Cipriane. Totul e tainic. Ah! O fi acu’ pe redute, la Plevna. Şi eu, eu ce fac? Fac pe bibliotecarul… Tânjesc. A plecat Alecu Câmpineanu, a plecat Emilian Hnidei, George Livescu, Ilie Gherghel, Chibici-Râvneanu. A plecat şi Constantin Popescu, fratele arboreşeanului nostru, George Popescu. Au plecat atâţia… Şi noi?… Noi stăm…

— Stăm? De ce să stăm?… Aicea nu-s duşmani, nu-i bătălie? E drept, nu-i ca cea de la Plevna, de la Griviţa, dar şi aici e luptă. Luptă pe viaţă şi pe moarte. Ori despoţia, ori noi…

— După cum citesc din gazetele româneşti câte au mai scăpat neconfiscate de poliţie, interveni Morariu, văd că la întâi de octombrie anul acesta se serbează împlinirea a o sută de ani de

la moartea năprasnică a lui Grigore Ghica. Cică se face procesiune mare la Iaşi.

— Ce-ar fi să trimitem şi noi o delegaţiune? grăi Zaharia Voronca.

— E cu neputinţă, îşi dădu cu părerea Sireteanu. Graniţa e închisă.

— Ne strecurăm peste dânsa, aşa cum s-au strecurat cei care s-au dus să lupte la Plevna.

„Oreste are dreptate, cugetă Ciprian. Totuşi e foarte primejdios. Consulul german de la Iaşi pândeşte orice mişcare”…

— Barem un mesaj să trimitem…

— Zaharie s-a gândit bine. Vom trimite un mesaj. Trebuie să discutăm la adunarea societăţii, hotărî Ciprian.

La 30 septembrie avu loc adunarea generală a societăţii. Membrii comitetului raportară pe rând despre cele mai de seamă evenimente petrecute în decursul vacanţelor de vară. Preşedintele comunică primirea fondului de 250 lei din partea Ministerului Instrucţiunii de la Bucureşti.

Aplauze furtunoase îl întrerupseră pe Ciprian.

Urmară diferite propuneri făcute de membrii societăţii. Gherasim Buliga propuse ca Vasile Alecsandri, Timotei Cipariu, Dr. Bendela şi Volcinschi să fie aleşi membri de onoare ai *Arboroasei,* şi să li se trimită diplome în mod oficios. Secretarul Constantin Morariu fu însărcinat cu aducerea la îndeplinire a acestui punct.

Eugen Sireteanu propuse apoi cumpărarea tabloului *Asaltul redutei Griviţa şi moartea căpitanului Valter Mărăcineanu.*

Zaharia Voronca aduse în discuţie serbarea de la Iaşi. Societatea aprobă cu însufleţire trimiterea unui omagiu de condoleanţe cu prilejul împlinirii a o sută de ani de la mişeleasca asasinare a lui Grigore Ghica Vodă de către turci, deoarece voievodul ceruse sprijinul Rusiei împotriva cotropitorilor otomani şi austrieci.

Adunarea însărcina pe vicepreşedintele Zaharia Voronca cu redactarea şi expedierea acestui document.

Ajutat de Ciprian şi de Costică Morariu, Voronca formulă textul, iar a doua zi se duse la poştă şi expedie telegrama.

— Ei, ce-i cu stipendiul tău, Cipriane? îl întrebă Morariu, după ce se aşezară cu toţii roată în jurul mesei, pe terasa restaurantului „Mielul de aur”.

— Apoi mă cam amână preasfinţitul Blajevici, de azi pe mâine. Îmi pare mie că şi ăsta e un fel de Hacman. Am să mă-ntorn acasă. Până la adunarea viitoare a *Arboroasei* mai ajut lui tata la şcoală. A îmbătrânit şi el, săracul. Atâtea griji şi amaruri! Ce credeţi voi că-i uşor lucru să trăieşti în ziua de azi? Trei copii pe la şcoli, soţia moartă. Casa se părăgineşte… Să nădăjduieşti în mai bine şi să dai din rău în mai rău…

Ciprian ar fi continuat cu tristul şir al necazurilor dacă n-ar fi venit chelnerul, fluturând un şervet alb peste masă şi cerând comanda.

— Bier! – decise, indiferent, Voronca.

— Nein, bitte Wein! porunci Sireteanu. Fac cinste, fraţilor, în seara asta, eu sunt cu vinul. Tu, Cipriane, să ne fii cu veselia. Ba… nu… Am nimerit-o rău. Nu eşti în voie bună. Morariule, te numesc despotul veseliei.

— În cazul ăsta pregătiţi-vă ştergarele pentru lacrimi.

— Mai degrabă hâtri fiţi care puteţi, să fiţi veseli şi să beţi! îşi reveni Ciprian din tristeţe.

— Brava! Noroc!

— Mai toarnă un rând! comandă Sireteanu. În cinstea lui Partenie, frate-miu dorobanţul. Victorie!

— Victorie!

Amuţiră toţi, cu gândul departe.

— Mai dă-o-n colo! Voie bună-i asta? Toţi plouaţi şi îngânduraţi… protestă din nou Sireteanu. Vreo câţiva începură să cânte:

Că-i domn cu guler şi cu frac,
Cu castor şi papuci de lac…

— Tacă-vă gura, diaconaşilor, că v-aude preasfântul Blajevici şi nu vă mai miruie popi cât o fi Ceahlăul.

— Hei, cântăm şi noi… Facem haz de necaz. Patru ani am dus-o împreună… Ne-au legat bucurii şi necazuri… Aceleaşi nevoi le-am trăit şi aceleaşi visuri le-am făurit… Patru ani… Ce strânşi am fost unii de alţii!… Am realizat multe… Ehei! Dar astea sunt

doar o scânteie din soarele idealului nostru… Acu’ ne împrăştiem care încotro… Totul se destramă…

— Greşeşti, frăţioare. Frontul nostru unit nu trebuie să se destrame. Dimpotrivă, fiecare din noi să fie cocorul în urma căruia s-adună şiruri de tineri cocori. Poporul ne aşteaptă cu sete. Să fim uniţi între noi şi uniţi cu poporul. Pe steagul nostru să fie scria unire.

— Dar *Arboroasa…* cui o laşi, Cipriane?

— N-o las! N-am s-o las toată viaţa mea. Ei i-am dăruit cei mai frumoşi ani. Ea mi-a dăruit aripile oţelite cu care voi să zbor spre izbândă. Cocorul… despică viforul şi norii…

— Mai pune în pahare, Siretene, că se ţine tristeţea lipcă de noi…

— Straşnic vin!

— Amin! îngână, cam pe nas, Ciprian.

Deodată răsări în faţa lor Ştefanelli, membrul cel bătrân, amicul tuturor arboreşenilor.

— Vă fericesc, junilor. Zi, aţi venit la „împărtăşanie”?

— Hai, a venit amicul nostru.

— Mai mult al nostru şi mai puţin al muzelor – glumi cu substrat Zaharie Voronca. Râseră toţi. Râse şi Ştefanelli, prefăcându-se nesimţitor la săgeata aruncată.

— Fiindcă veni vorba de muze, să vă arăt ultimele noutăţi literare; bardul de la Mirceşti e în frunte; Eminescu suie, suie falnic, ca un luceafăr nou ivit pe cerul poeziei.

— Eminescu… mi-l amintesc din seara aceea de la Putna… Câte opere nemuritoare a dat el de atunci… pe când eu, nimic mai de preţ n-am isprăvit. Am atâtea în minte… Nu-mi găsesc răgazul pentru compoziţiuni mai mari. Vreau să înfăptuiesc ceva măreţ şi nu-mi găsesc vadul…

— Cipriane, au apărut versuri minunate despre războiul pentru Independenţă. Cearcă să le pui pe muzică.

— Am început o horă *Peneş Curcanul* şi un marş, *Curcanii…* Daţi-mi versuri, fraţilor, daţi-mi tot ce apare. Mă duc acum la Stupca şi când m-oi întoarce dăm o audiţiune de marşuri triumfale.

— Le vom trimite şi peste graniţă! întări Morariu.

— Să le cânte dorobanţii şi roşiorii, completă Ştefanelli.

— Vivat!

Şapte pahare roşii se adunară sus, deasupra mesei, se ciocniră uşor, apoi se despărţiră.

Înainte de a pleca, Ciprian împărţi dispoziţii membrilor comitetului.

— Tu, Voronca, conduci treburile până la venirea mea. Caută de vezi, printre tinerii care vin, care sunt mai vrednici să-i cooptăm în societate. Tu, Morariule, fii şi mai departe însufleţitorul tuturor. Să se citească gazetele ce vin din România. Mai ales caută de explică fiecăruia evenimentele de război. Să se înveţe poeziile care apar în legătură cu ostaşii noştri. Cărţile lui Alecsandri să se ştie din scoarţă-n scoarţă. Oreste, tu să grijeşti de fondurile societăţii. Membrii care au datorii la societate să le înapoieze. Când m-oi întoarce, vreau să ne aranjăm un local mai mare şi să schimbăm vechitura aceea de mobilă, dar mai ales să ne îmbogăţim biblioteca cu cărţi multe şi bune. Siretene, tu să te interesezi dacă nu cumva putem face apel la Iaşi şi la Bucureşti să ne trimită cărţi. Mai ales cărţi de literatură şi istorie… Dacă eu întârzii, voi începeţi repetiţiunile muzicale. Daţi şezători scurte, înflăcărătoare.

— Iubite Cipriane, să ne-aduci cântece noi, se rugă Morariu. Noi ne-om strădui pe toate să le facem, numai caută de nu zăbovi mult. *Arboroasa* are nevoie de prezenţa ta aici, în mijlocul ei.

— Trăiască *Arboroasa* noastră!

— Şi ilustrul ei prezident, Ciprian Porumbescu. Vivat!

— Vivat!

A doua zi, în zori, Morariu îl petrecu pe Ciprian la gară.

Flăcăul sui vesel în tren, trânti bagajul pe banca de scândură şi scoase capul pe fereastra lungă şi strâmtă.

— Noa, la bună vedere şi să ne vii sănătoşel înapoi!

— Mulţămesc, măi Costică, pentru vorba aiasta bună. Da’ ce te uiţi aşa la mine?

— Mă, năzdrăvanule, ţi-a venit veselia la loc! Şi ameninţându-l cu un deget: Am văzut eu de-aseară că tristeţea ta mirosea a ochi albaştri. Da’ ce mi-am zis: „Nu-i cazul să-l tachinez. Mai rabd. Vorba ceea: rabdă un ceas, că-i trăi un an…”

— Hm! râse Ciprian în barbă. Morariu-i tot morar. Trage apa pe unde-i trebuie. Mi-eşti prieten intim şi ţi-o spun: draga mea Berta m-aşteaptă. Lângă ea îmi găsesc liniştea de care am atâta nevoie, după anii aiştia grei de studiu.

Locomotiva şuieră. Vagoanele zdrăngăniră, înalte, bălţate, cu ferestre dese şi strâmte ca nişte chilii tăiate într-un pântec de tablă, lat şi fumuriu.

— La bună vedere, Morariule, ai grijă de toate…

— La bună vedere… năzdrăvănaşule…

39

Era o seară ploioasă de noiembrie, cam pe la ceasurile şapte. Seminariştii, în straiele lor sobre, se adunaseră într-o odaie a internatului. Repetau un cântec primit de curând de la Stupca. Costică Morariu, acum în anul al 4-lea, dirija în locul „măiestrului” absolvent, care încă mai zăbovea acasă, în aşteptarea stipendiului promis de mitropolit pentru continuarea studiilor.

— Nu-i bine, prieteni, da capo! Eusebie, fii mai cu băgare de seamă! Înc-o dată. Viorile mai susţinut. Un, doi, gata… aşa… mai viu… mai viu… Ah! Opriţi, opriţi!… Voronca. Vezi ce-i larma asta pe coridoare… Ce, or dat tătarii?

Voronca se ridică grav de la pupitrul său. Dar uşa se deschise înainte ca el să atingă clanţa. Se deschise larg. Intră un domn înalt, ras, cu un petic de mustaţă sură sub nas, cu uitătură aspră. În urma lui, rectorul Filipovici, galben ca turta de ceară şi cu mâinile încrucişate ca pentru rugă. Apoi… patru poliţai, înalţi, mustăcioşi, cu chipiuri cafenii, oblice. Bocăniră scurt cizmele, ţinând mâinile smirnă pe tocul pistolului.

— Nicio mişcare! strigă aspru, aproape ţipat, domnul cel înalt cu mustaţa sură. Pe urmă, ordonă poliţailor: Percheziţionaţi-i pe toţi, căutaţi în haine. În pupitre, în lăzi, pe la paturi, în perini, în saltele, peste tot…

Vestea se răspândi ca fulgerul şi seminariştii alergară buluc în odaia cu pricina.

— Domnilor, dar ce este? Cum vă permiteţi? încercă Voronca să protesteze.

Domnul cel înalt i-o reteză scurt:

— Sunt judecătorul Straucher. Vă somez să păstraţi tăcere.

O furtună de glasuri îi acoperi vorbele.

— Domnule rector, ce-i asta? De ce permiteţi să fim trataţi astfel?

Rectorul ridică neputincios din umeri şi se făcu mic în coada judelui, care începu a urla de-a binelea şi a ameninţa:

— Închideţi uşa! Evacuaţi coridorul! Nu vă puneţi cu poliţia!…

— Nu vă permitem!… Cu ce drept?… Protestăm… Domnule rector, aşa apăraţi onoarea instituţiei?

Studenţii se îmbulziră în sală, făcând cerc strâns în jurul judecătorului. Rectorul schimba feţe-feţe şi tremura ca o

zdreanţă bătută de vânt. Straucher scoase o listă şi strigă câinos:

— Constantin Morar'…

— Morariu… eu sunt, se prezentă dârz, seminaristul.

— Arestaţi-l, ordonă judecătorul.

Doi gardieni îi apucară strâns braţele, le smuciră către spate şi cătuşele zornăiră strident, făcând inimile să tresară.

— Nu vi-l dăm, detună sala. Valul de studenţi năvăli, înconjurând pe cel arestat. Nu vi-l dăm!

— Folosim armele. La o parte! Domnule rector, ordonă-le să se retragă.

— Fiii mei, liniştiţi-vă… se bâlbâi Filipovici.

— Ruşine!… sunară zecile de voci. Ruşine!

— Oreste Popescu!

— Nu este aici, răspunseră studenţii cu îndârjire.

Judecătorul, roşu de mânie, se adresă din nou rectorului.

— Domnule Filipovici, arătaţi-l pe inculpat.

— Jawohl, vi-l arăt… Orest, Orest, el este…

— Puneţi-i cătuşele.

— Eugen Sireteanu – cătuşele…

— Zaharie Voronca… Confiscaţi-le totul: haine, cărţi, hârtii, tot, tot…

Sala fierbea de glasuri şi zgomote asurzitoare.

— Domnule rector, veniţi cu noi la mitropolit. Deszăvorâţi porţile.

— Ordon să evacuaţi sala… Domnule rector, ce faci? Unde-i autoritatea dumitale?!…

— Fiii mei, potoliţi-vă!… E voia stăpânirii…

— Joos abuzul! strigă o voce.

— Jooos!… răsună, prelung, clădirea. Ecoul de revoltă ajunse până departe, în oraş.

Filipovici „somă” din nou pe seminarişti să evacueze încăperea.

— Domnule rector, veniţi cu noi la mitropolit sau daţi ordin să se deschidă porţile, să mergem noi singuri la dânsul.

— Voiuţchi, Voiuţchi! strigă Filipovici. Un seminarist îşi făcu loc până lângă rector. Era prefectul seminarului.

— Ia cheile, du-te la mitropolit şi spune-i ce-i aici. Răscoală în toată puterea cuvântului.

— Domnule… nu eşti în stare să-i potoleşti?…

— Dumneata ar trebui să faci asta că ai autoritate… Voi înainta raport, voi aduce o sută de poliţai… Am să-i ridic pe toţi, pe toţi…

Un vuiet făcu să se cutremure ferestrele, zidurile.

În sfârşit, Voiuţchi luă cheile şi porni la mitropolie. O parte din studenţi îl urmară. Alţii petrecură pe fraţii lor, arestaţi, până la uliţă.

— Lăsaţi-mă să-i petrec eu singur! protestă rectorul.

— Dumneata i-ai trădat, dumneata ai adus poliţia… îl ocărâră studenţii şi-l respinseră.

Percheziţia ţinu mai bine de un ceas. Seminariştii arestaţi fură suiţi în două birji şi duşi la închisoarea tribunalului penal.

După câteva zile, poliţia, din ordinul guvernatorului Alesani, făcu o descindere în localul *Arboroasei* de unde luă procesele-verbale, dosarele cu adrese.

Guvernatorul singur cercetă documentele, în special adresa prin care se trimitea suma de 250 lei. Totdeodată, consultă din nou textul telegramei de condoleanţe, pe care consulul de la Iaşi o copiase din jurnale şi o trimisese cu un raport ministrului de Interne de la Viena.

Alesani dispuse confiscarea tuturor fondurilor societăţii şi emise ordinul de desfiinţare a *Arboroasei.* Totdeodată, guvernatorul interveni la Ministerul de Interne ungar, rugând să se facă investigaţii la societăţile seminariştilor români din Blaj şi Gherla, întrucât între hârtii s-au găsit materiale compromiţătoare, trimise de aceste societăţi.

S-a ordonat supravegherea preotului Iraclie Porumbescu, tatăl preşedintelui acestei societăţi. Prefectul de Suceava, Keschmann, fu avizat să adune informaţii, în mare taină, şi să raporteze în 8 zile *„care sunt atitudinea şi îndeosebi relaţiile cu poporul ale preotului din Stupca”.*

S-a făcut o anchetă la poştă şi funcţionarul expeditor al telegramei către primăria Iaşi a fost aspru pedepsit.

Alesani mustră mitropolia pentru disciplina „şubredă” din seminarul ortodox şi pentru conducerea „cu desăvârşire neglijentă”.

Sub presiunea studenţilor, rectorul Filipovici adresă autorităţilor un raport, protestând, chipurile, pentru arestarea celor patru arboreşeni.

În rândurile studenţimii române se stârnise un puternic sentiment de revoltă.

40

Pe sofaua moale, de catifea vişinie, Berta sta dusă pe gânduri, cufundată în visurile ei de fericire. „Te voi iubi veşnic, dragul meu, te voi iubi veşnic!” îi murmurau buzele, de parcă Ciprian s-ar fi aflat chiar lângă ea.

Deodată, în linişte camerei, răsunară paşi butucănoşi, ce băteau grosolan în duşumeaua coridorului. Se ridică, îşi rândui buclele în jurul umerilor şi ascultă intrigată, întrebându-se cine putea fi cel care strica liniştea casei pastorului Gorgon. Paşii bocăneau cu o insistenţă supărătoare. O uşă se deschise. Se auzi glasul pastorului, apoi explicaţia plină de emfază a musafirului nepoftit. Berta lipi urechea de uşă. Inima începu să-i bată puternic. Cu mâna tremurândă apăsă pe clanţa ce i se păru rece, mai rece ca sloiul. Crăpă uşa. Din semiîntunericul coridorului izvorau vorbe aducătoare de spaimă. O zăpuşeală ameţitoare îi năpădi faţa, tâmplele, creierul… I se tăie respiraţia. Dădu drumul mâinii de pe clanţă. Uşa scârţâi strident de câteva ori şi amuţi. Berta îşi sprijini trupul de perete. Prin minte i se învălmăşeau mii de gânduri.

— Procedaţi cum vă dictează ordinul. Ăsta e sfatul meu – se auzi vocea energică a pastorului.

Berta făcu un pas, dar se retrase, ca şi cum ar fi zărit ameninţarea unei săbii. Se repezi spre fereastră – auzi pe drum glasuri neînţelese. Văzu un poliţai… Mii de suliţe îi străpunseră inima. Smulse paltonul din cuier, îl îmbrăcă în fugă, trecu coridorul în vârful picioarelor, sări peste treptele de cărămidă. În poartă dădu ochi cu Melania.

— Unde pleci? Ce s-a întâmplat?

— Ai să afli, ai să afli! şopti Berta cu disperare şi se pierdu pe uliţa Bisericii, în jos, până ce se mistui în întunericul serii.

*

Drumul gloduros, semănat cu hârtoape, suia către coama dealului. De o parte şi de alta, freamătul codrului izbea în urechile fetei, ca un ameninţător vuiet de furtună.

Ajunse în vârful dealului. Ochii măriţi căutară satul cuibărit la poalele colinelor. O luminiţă, două, trei… Acolo e, acolo… Paşii grăbeau.

Intră în sat. Nu mai auzi nici lătrăturile câinilor, nici scârţâitul carelor întârziate. Năvăli în livada cu tufe de trandafiri şi rânduri de flori. Totul era veşted, rece, întunecat.

— Ciprian! Ciprian! Deschideţi! Bătea cu atâta putere în uşă, de parc-ar fi vrut s-o scoată din ţâţâni.

Marioara apăru în uşă, despletită…

— Berta, tu?…

Fata se avântă în tindă. Prin uşile deschise răzbăteau acordurile unui pian.

— Unde-i Ciprian? Părintele… Ah! O mare nenorocire ne ameninţă pe toţi…

Berta căzu pe un scaun, acoperindu-şi deznădăjduită obrajii înlăcrimaţi.

Într-o clipită, părintele, Safta, Ştefan şi Marioara aflară totul.

— Trebuie să-l găsim degrabă! Trebuie să se ascundă!

Cu sufletul împovărat de năpastă, porniră cu toţii prin sat, în căutarea lui Ciprian. Ştefan alergă peste toloacă, pe la Andrieş, pe la Nică.

Safta, biata Safta, cu lacrimi în ochi, ţinea uliţa mare, întrebând pe la toate porţile. Bătrânul Iraclie alergă la vornicul Moroşan, rugându-l să-i ia apărarea.

— Ce pot face eu, părinte, un biet vornic de ţară? Boierul dac-ar putea să ţi-l scape… Hai amândoi şi l-om ruga…

Alergară la conac. Dincolo de ferestrele luminate – muzică, veselie. Un fior străbătu inima părintelui. „O fi aici şi flăcăul meu!” Se înşelaseră însă. După ce auzi necazul, boierul cel bătrân zise:

— Duceţi-vă! Nici nu vreau să aud! Nu m-amestecaţi pe mine în politica voastră calicească. Cine se pune cu stăpânirea, aşa să păţească…

Numai boierul cel tânăr, om de inimă, îl îmbărbăta pe părintele Iraclie şi-l pofti să meargă cu dânsul la vornicie, când o veni comisarul, să şadă de vorbă cu dânsul.

Între acestea, aflând ştire cum că Ciprian s-ar fi dus la colonia lăutarilor, Marioara şi Berta bătură cărarea într-acolo.

*

Focul înalt, jucăuş, roşu ca o floare uriaşă de mac, azvârlea perdele subţiri de lumină, răspândind miros de răşină şi pelin ars.

Un cântec bătrânesc plângea pe coardele viorilor bătrâne, în ritmurile rare şi adânci ale cobzei.

— Vrăjitori, stăpâni ai comorilor, exclamă Ciprian, aţi strâns în cupa inimii tot amarul şi toată frământarea veacurilor. Şi când o lăsaţi să curgă pe strune, se înfioară fiinţa şi codrul şi apele repezi adorm.

Şi melopeea se depăna înainte, îngânată de corul întregului sălaş. Focul se mistuia, pocnind arareori, zvârlind câte o scânteie care scria pe crugul nopţii semne neştiute.

Dar iată că un câine ţâşni de sub cort. Hămăi scurt şi se pierdu în beznă.

— S-aud glasuri! zise un lăutar şi se ridică în picioare.

— Aşa-i! Mă cheamă surioara, îngăimă surprins Ciprian şi se ridică în picioare.

— Aibi răbdare, domnişorule, c-o aduc eu încoace.

Ciprian îşi strânse, neliniştit, haina. O azvârli pe umeri. Din întuneric se auzeau paşi apropiindu-se. Nu-şi crezu ochilor. În faţa lui răsări Berta, cu chip obosit, cu şuviţe de păr legănate de vânt. Pe urma ei veni Marioara.

— Ce-i cu voi, fetelor? Ce s-a întâmplat?

Berta îşi regăsi puterile…

— Ascunde-te, dragul meu. Fugi în codri, în munţi… Poliţia e pe urmele tale…

— Poliţia? se cutremură Ciprian. Ce are poliţia cu-mine?

— Fugi, nu mai zăbovi, îl rugă Berta cu ochii plini de lacrimi.

— Să fug?… Dar dacă eu fug, năpasta va cădea pe alţii.

Toţi cei de faţă ascultau cu încordare, făcând roată în jurul flăcăului şi al celor două fete.

— Te implor, salvează-te!… Te vor pune în fiare… Vom interveni noi pentru tine, vom face orice jertfă… Nu sta în calea lor!… Ciprian…

În frământarea cumplită a tuturor, nu se mai desluşi ropotul surd al paşilor care se apropiau grăbiţi. Glasuri stridente străpunseră văzduhul. Jandarmii, cu baioneta la puşcă, îşi croiră cărare până în inima cercului.

— Ciprian Golembiovschi, zis Porumbescu!

— Eu sunt…

— În numele împăratului Franscisc Iosif I şi în, numele legilor imperiale eşti arestat.

— Motivul?

— Nu interesează. Legaţi-l!

— Da’ nu faceţi păcat cu un om nevinovat! sări un scripcar.

— Ho, ţigane din drum! îl înghionti un jandarm.

— Lăsaţi omul, ori samăn cărbunii iştia pe voi! strigă un bătrân, împingând o lopată către vatra de jeratic.

— Daţi în ei! porunci comisarul.

Jandarmii începură a lovi cu patul puştii. Tot sălaşul se ridică cu pari, cu leuci, cu ghioage.

— Foc! ordonă comisarul îngrozit.

Şase guri de puşcă se destupară, trosnind cu flăcări lungi către cer. Scripcarii încremeniră. Jandarmii îl apucară pe Ciprian şi-l târâră cu ei. În disperarea lor, Berta şi Marioara alergară strigând şi plângând sub ochii reci ai stelelor.

Scripcarii se strânseră cu toţii pe lângă vatră, mohorâţi, tremurând de spaimă şi uimire.

41

Când se trezi, îşi simţi trupul sloi de gheaţă. Îl durea grozav gâtul şi mâna dreaptă îi amorţise de-a binelea. Atârna ca o greutate agăţată de umăr. Aruncă prin celulă ochii împăienjeniţi. Pereţii erau zugrăviţi de sângele ploşniţelor ucise în anii grei de temniţă. Doi ocnaşi, trântiţi pe piatra mucedă, acoperită doar cu o rogojină zdrenţuită, dormeau sforăind îngrozitor. Unul sta întors către flăcău. Avea gura căscată, ochii întredeschişi. Pe faţa rotundă şi crispată stăruia şi în somn aceeaşi expresie respingătoare. Sprânceana stângă, crestată de o cicatrice adâncă, tremura când şi când ca o coadă neagră de şopârlă. Atunci din fundul pieptului, icneau gemete dureroase urmate de horcăituri.

Celălalt ocnaş, pirpiriu, bărbos şi chior, era mai liniştit în somn. Bănuitor şi grosolan, se lăuda că a ucis un ţăran numai pentru că nu i-a dat bună ziua. Când Ciprian fu încarcerat, pirpiriul fu primul care se bucură. Sări de pe rogojină şi începu a juca, bătându-şi ţurloaiele, pline de rapăn, pe care râureau rămăşiţele unsuroase ale unor pantaloni de lână.

— Ira, ghini c-ai vinit, bujoraşule! Tii, da-i înalt şi gingaş! Ia să-ţi văd labele. Ahâm, cinste mare pentru putina de colo… Haha, te strâmbi a scârbă? Nu-i nemică. Ai să te înveţi bujoraşule! Da' musafirii placu-ţi? Iată bortele… Pe-aicea vin, pe colo se duc. Hi, hi, hi, hi, ce-o să te mai ghidili, ghidili, ghidili…

Şi numai ce începu a-l gâdila pe bietul flăcău, înţepându-l cu degetele-i mici şi boante.

Ciprian scutura îngrozit din cap, de parcă ar fi vrut să alunge înspăimântătoare amintiri. Ehei… Optsprezece kilometri pe jos, între baionete… I se părea că aude glasul rugător al Bertei: „Ascunde-te, dragul meu… în codri, în munţi…” I se părea că vede ochii înlăcrimaţi ai Marioarei. Apoi, iar pocnete, uruit de roţi, strigătul comisarului, şuierul trenului… Zăngănit de chei… „Ira, ghini c-ai vinit bujoraşule… Nu-i nemică… Ai să te-nveţi…” Tresări, cuprins de friguri. Cercă să se ridice. Picioarele, ţepene… Mâna dreaptă îşi mai revenise. O mişcă încercând s-o ridice. Simţi că se sufocă. Nu vru să tuşească, de teamă să nu-i scoale pe ocnaşi. N-avu însă încotro. Tuşi o dată, de două ori, de zece ori. Nodul se lăsă oleacă în jos, apoi se ridică la loc. Flăcăul îşi strânse haina pe dânsul şi se ridică în picioare. Mirosea a

mucegai şi a şoareci. Începu a face mişcări, spre a-şi dezmorţi picioarele, trupul, mâinile.

Uşa grea de fier scrâşni, scrijelind auzul. În uşă apăru temnicerul.

— Herr Ciprian Golembiovschi – bitte!

Ciprian dădu cu degetele greblă prin păr şi, ameţit, necrezându-şi ochilor şi urechilor, se apropie de jandarm. Acesta îi făcu loc, arătându-i, politicos, încotro să apuce. Uşa de fier scrâşni la loc.

Păşi rar şi hotărât. Deodată se opri. Rămase stană de piatră. În prima celulă din dreapta se afla Morariu, în a doua Voronca şi Sireteanu.

— Costică! şopti flăcăul stins.

— Cipriane, ţine-te bine! adăugă cu glas dârz Morariu..

— Bitte, bitte! îl ghionti jandarmul. Răcni apoi către Morariu: – Ruhe!…

De o parte şi de alta a coridorului, după zăbrelele negre, se prinseră zeci de mâini. Răsunară glasuri de protest, murmure nedesluşite. Ciprian auzi pe Sireteanu. Zăbovi o clipă în loc. Jandarmul îl făcu atent. Flăcăul îl fulgeră cu privirea. Trecură coridorul cel mare, o luară la stânga pe un coridor mai mic, cu uşi fără gratii însă. Jandarmi, poliţai şi câteva persoane civile. Se opriră într-o odaie cu mese şi scaune. Jandarmul şopti ceva unui poliţai care scria într-o condică. Acesta săltă ochii către flăcău. Vârî condeiul în călimară, se ridică moşmonind prin nişte hârtii răvăşite şi dispăru pe o uşă în stânga. Reveni apoi şi zise: „Domnul judecător de instrucţie vă aşteaptă”.

Ciprian păşi aprig pragul, în odaia dichisită şi luminoasă a judelui Isidor, cavaler de Zotta. I se îmbătară ochii de atâta lumină. N-apucă să se dezmeticească bine, că braţele puternice ale părintelui Iraclie îl îmbrăţişară, strângându-l cu căldură la piept:

— Ce faci, Cipriane? Cum te afli?

— Bine, tată, răspunse el cu linişte silită, şed în chilia mea şi cânt cântecul latinesc „Gaudeamus igitur”…

Săgetă năprasnic cu privirea pe judele cufundat în scris, la masa lui. Isidor Zotta săltă calm ochii de pe hârtii şi-i făcu atenţi să nu vorbească decât despre lucruri casnice şi de ale familiei. Drept pentru asta l-a şi adus pe flăcău, aici, în faţa lui.

— Apoi astea nu-s chestiuni de familie, domnule judecător? Nu dumneavoastră m-aţi băgat cu de-a sila în familia criminalilor ordinari?

— Domnule judecător, interveni părintele Iraclie, faceţi cumva să nu şadă băiatul închis cu criminalii…

— Aveţi oleacă de inimă, îl imploră Marioara. Fratele meu e nevinovat.

— Nu-mi cerşi milă, Marică! N-am nevoie de mila lor.

Judele zâmbi cu subînţeles.

— Vinovăţii mari apasă şi asupra lui şi asupra celorlalţi.

— Care anume vinovăţii, domnule judecător? întrebă curajos Ciprian. E oare oprit să ştim şi noi pentru ce stăm încarceraţi?

— Pentru „înaltă trădare”, domnule student. Pentru telegrama trimisă primăriei din Iaşi. Pentru serbarea dată în cinstea armatei române când aţi ridicat toasturi pentru dorobanţi şi roşiori şi aţi cântat cântece, făcute chiar de dumneata, îmi pare, domnule student. Pentru că aţi fluierat în clasă pe profesorul de drept roman.

— L-am fluierat pentru că şi-a permis să insulte poporul român. Dumneavoastră sunteţi român. Aţi permite să vă insulte cineva pe această temă?

— Domnule Golembiovschi…

— Porumbescu…

— Domnule Porumbescu, încă n-am ajuns la… proces… Şi mai sunteţi acuzaţi că aţi ţinut corespondenţă cu ministerul de la Bucureşti obţinând subvenţii pentru *Arboroasa.* Astea sunt acuzaţiile. Acum staţi şi spuneţi-vă ce aveţi de spus. Timpul e scurt…

— Fii tare, băiatul meu, îl sfătui părintele, fii tare… Noi am intervenit peste tot locul să vă scăpăm. Alecu, cavaler de Popovici, suflet mare de luptător, singurul care mai poartă în vinele sale sângele paşoptiştilor, e gata să-şi deie chezăşie toată averea sa pentru voi. Azi, după prânz, eu şi dânsul mergem la mitropolitul Blajevici. Fii tare, băietul meu. Încurajează-i pe toţi!

— Spuneţi tuturor că suntem nevinovaţi. Nevinovaţi…

— Ţine sumanul ista. E gros şi ţine cald.

— Pentru temniţa asta toate sumanele din lume sunt prea subţiri, Marică dragă.

— Uite şi merinde.

— Ce face Berta?

— Îţi trimite urări. N-a lăsat-o pastorul să vie…

— Cum s-o lase? Doar şi el e împotriva noastră, şopti el cu ură. Trimite-mi vioara, Marică, vioara…

— Nu se poate, izbucni, aspru, judecătorul. Privi plictisit la ceasul din perete şi zise: Vizita s-a terminat. Domnii mei, poftiţi! …

*

S-au scurs zile lungi, nopţi chinuitoare. Singura mângâiere erau bătăile în piatra îngheţată a zidului şi răspunsul de dincolo al lui Morariu. O, barem să se fi putut întâlni! Ar fi stabilit un cod al acestor bătăi şi ziua ar fi trecut mai uşor. Ar fi pătruns vorbe însufleţitoare de la un zid la altul… Dar n-au putut face acest lucru. Vorbitul printre gratii nici nu era cu putinţă. Poliţaii erau neîndurători la astfel de fapte. Închisoarea avea şi carcere…

Se întâmplă însă că într-o zi sosi mult aşteptata vioară. Judecătorul se înduplecă în sfârşit…

Uită Ciprian şi de tuse şi de durerea de gât şi de amarul ce-i părăginise toată grădina de visuri. Se gândi la fraţii lui de suferinţă, care se zbat în celulele de alături, la atâţi alţii care pentru vina de a se fi ridicat împotriva despotismului erau azvârliţi în lanţuri. Acordă vioara încet, ca nimeni să nu-i audă vibrarea strunelor. Cei doi ocnaşi cătau la el cu adâncă uimire. Ciprian se dădu lângă zăbrelele uşii şi începu o doină de jale şi revoltă. Întâiele acorduri străbătură ca o suveică de foc prin inimile tuturor. Se grămădiră tânăr şi bătrân, prinzându-se cu mâinile de zăbrelele uşilor şi lipind capul de fierul rece. Arboreşenii îngânau doina încet, cu buzele spuzite.

Ciprian, cu un acord clocotitor, smulse arcuşul de pe strune, dar corul întemniţaţilor luă versul de la început. Erau zeci de voci ce se ridicau de sub ziduri şi gratii. Tocmai se pregătea şi cântăreţul să reia doina, când zări pe sub părul bălan al arcuşului, pe ocnaşul cu sprânceana crestată, zbucnind în bocet şi plâns amar.

— De ce te tânguieşti aşa? Ce ai?

— O, domnule, am avut o fiică, o singură fiică pe care o iubeam ca pe sufletul meu… Cânta adesea şi ea doina aiasta ce-o cânţi dumneata…

Ciprian îşi vârî vioara în cutie şi căzu pe gânduri.

*

Bucuriile cântului nu puteau însă curma nici gerul, nici mizeria temniţei. Boala se cuibări adânc în pieptul sensibilului poet al sunetelor. Tuşea tot mai rău. Dar zi de zi devenea din ce în ce mai îndârjit. În pieptul lui clocotea mânia. La infirmeria penitenciarului îl întâlni pe Costică Morariu, bolnav şi el. Vederea îi slăbise mult.

— Ciprian, frăţioare, ce facem?

— Nu deznădăjdui. Curând avem să scăpăm. O să fim slobozi. Mi-a spus doctorul cel tânăr. Tot tineretul s-a ridicat să ne apere. Tot poporul Bucovinei: români, ruteni, polonezi şi chiar germani. Fraţii din România, din Ardeal, din Viena, din Graz, Innsbruck sunt cu noi, luptă pentru liberarea noastră. Nu suntem singuri… O, tiranilor, tiranilor, până când va fi lumea tot a voastră?…

— Ştii, frate Costică. Ziua când am cântat noi doina aceea?…

— Înălţător a fost. Pe toţi ne-a oţelit. Dar cântecul acela ce-l cânţi adesea când se înnoptează?

— E un cântec nou, făcut chiar în temniţă. I-am zis: *Suspinul prizonierului.* Mai am să-i potrivesc câteva versuri. L-am scris pe scoarţa unei cărţi de limbă franţuzească. Bietul tata. S-a gândit şi la cărţi… Ce amărăciune o fi în inima lui…

Întemniţarea celor cinci tineri şi desfiinţarea *Arboroasei* stârni indignarea generală. Presa progresistă română şi străină înfieră cu tărie procedeul extrem de sever şi nedrept al autorităţilor austriece. Austria nu se afla la primul act de brutalitate comis faţă de români. Dar în loc de a determina stingerea luptei de rezistenţă, ea se trezi în faţa unui front unit, nu numai al românilor, ci şi al tuturor popoarelor asuprite.

Înspăimântat de atitudinea dârză a populaţiei, guvernatorul Alesani ceru la 17 ianuarie 1878 clasarea procesului. Guvernul austriac respinse însă cererea. El voia să facă din acest proces un mare tărăboi. Procuratura îşi dădea toată silinţa să facă din acest proces o cauză celebră…

Curtea se constitui şi procesul începu la 1 februarie 1878. O fierbere din cale-afară cuprinse întreaga Bucovină. Era primul „proces politic” al acestei provincii…

*

Încă din zori, sala tribunalului fu înţesată de lume. Veniseră studenţi, intelectuali, târgoveţi, ţărani şi preoţi. Cei cinci acuzaţi: Ciprian Porumbescu, Zabarie Voronca, Constantin Morariu, Oreste Popescu şi Eugen Sireteanu fură aduşi în boxă. Un clocot apăsător cuprinse sala. Curtea îşi făcu apariţia şi procesul începu.

Partea apărării fu susţinută de trei din cei mai vestiţi avocaţi ai Bucovinei: dr. Iosif Rott, dr. Iacob Atlas şi dr. Alois Tabara. Aceştia îşi luară singuri sarcina de a apăra pe cei cinci tineri, fără a pretinde niciun fel de plată. Era foarte grăitor faptul că principalul apărător era dr. Rott, un vestit avocat german.

Părintele Iraclie, Marioara şi Ştefan urmăreau cu sufletul la gură cuvântul procurorului.

— Ciprian Golembiovschi, zis Porumbescu, preşedintele *„Arboroasei”.*

— Eu sunt.

— Mai precis vrei să zici: ai fost.

Ciprian îşi încleştă dinţii. Mânia începu să-i fiarbă în vine.

— Care este scopul acestei societăţi?

— …Să perfecţioneze pe membrii ei pe tărâm literar şi naţional, să dezvolte spiritul social şi să sprijine pe membrii sărmani.

Procurorul Meholler interveni brutal:

— Fraza e prea lungă. Acuzatul putea formula scurt: transformarea societăţii într-un focar politic de răzvrătire contra imperiului.

Preşedintele urmă calm: *„Arboroasa”* poseda un fond?

Ciprian: Da. O mie de florini.

Preşedintele: La ce aţi mai adresat cerere pentru ajutor la Bucureşti?

Ciprian: Eram în drept, deoarece suma votată de parlamentul român era menită pentru societăţile din Austria. Or, *Arboroasa* este o astfel de societate.

Avocatul Rott: *Arboroasa* urmăreşte scopuri umanitare, sprijinind pe membrii ei sărmani; o creştere a averii sale nu poate fi decât binevenită.

Avocatul Atlas: Ţiu să adaug la cele spuse de colegul meu că societatea îndeplineşte şi o misiune literară cumpărând cărţi şi reviste. În sfârşit, suma de 1.000 florini nu este prea mare.

Procurorul: Telegrama adresată primăriei din Iaşi a fost sau nu un act politic? Să spună acuzatul.

Ciprian (fără ezitare): Dacă telegrama a fost îndreptată contra Austriei, atunci a fost un act politic.

Procurorul: Asta-i! Poftim!… E clar…

Ciprian (Continuând energic): Însă discuţia care avusese loc cu prilejul trimiterii telegramei n-a fost îndreptată contra Austriei. În consecinţă n-a fost un act politic.

Din nou procurorul se văzu pus în încurcătură. Găsi o portiţă de scăpare şi, curajos, atacă din nou.

Procurorul: În telegramă vă referiţi la domnitorul român Grigore Ghica…

Ciprian (tăindu-i vorba): Noi nu vedem în Ghica-Vodă pe domnul român, ci pe omul care şi-a câştigat multe merite pentru popor şi de aceea am alcătuit şi am trimes telegrama. (Puternice aplauze în sală. Părintele Iraclie surâde mândru).

Procurorul: Ştii de ce a fost decapitat Ghica?

Morariu: Nu ştiu. Nu scrie în nicio carte de istorie apărută în Austria, iar aducerea lor de peste graniţă e oprită.

Acuzarea se împotmoli până la osie. Sala izbucni în strigăte de bucurie. Procurorul puse o întrebare cu totul străină de subiect. Avocaţii se opuseră cu vehemenţă, iar publicul vociferă revoltat.

A doua zi avu loc audierea martorilor şi citirea pieselor compromiţătoare.

A fost citită o scrisoare a societăţii „Inocenţiu Micu Klein” din Blaj, în care aceasta îşi exprima durerea pentru faptul că Bucovina fusese smulsă din trupul Moldovei lui Ştefan cel Mare.

Avocatul Rott susţinu că această adresă e inofensivă.

Adânc i-a răscolit pe acuzatori adresa societăţii „Alexi Şincaiana” din Gherla, care condamnă „diabolescul germanism”, care intenţionează să zdrobească pe românii din Ardeal şi Bucovina şi cheamă pe tineri să lupte cu săbii înroşite în foc împotriva negrului pan-germanism, care împrăştie întunericul în ţara nenorocită a Bucovinei.

Apărarea protestă împotriva citirii de materiale nescrise de acuzaţi.

A treia zi, duminică 3 februarie 1878, urmară pledoariile.

Procurorul Mehoffer reînnoi acuzările sale. Urmă la cuvânt avocatul Rott. Acesta apără cu multă căldură pe tinerii români, nesfiindu-se să declare în faţa curţii că la 1848 el însuşi luptase pe baricadele Vienei, în rândurile revoluţionarilor.

— Eu nu admit cele spuse de domnul procuror, că acuzaţii ar fi vinovaţi pentru telegrama şi adresa expediată în România…… Acuzaţii sunt ţinuţi de 11 săptămâni la temniţă…

Târziu, către miezul nopţii, juraţii se adunară pentru deliberare.

În sala plină până la refuz, în faţa tribunalului, pe străzi, mulţimile aşteptau cu înfrigurare verdictul. Cu toate invitaţiile poliţiei – pusă din timp în gardă – de a se părăsi piaţa şi străzile din preajma tribunalului, poporul rămase neclintit.

Consfătuirea juraţilor a durat mai bine de o oră. Când au reapărut, sala fremăta surd. Toţi rămaseră apoi în nemişcare. Cei cinci arboreşeni întoarseră încrezători privirile către preşedintele juraţilor, Alexandru Vasilco.

Acesta rosti verdictul:

— Juraţii resping în unanimitate acuzaţia, declarând pe toţi acuzaţii *nevinovaţi.*

Aplauze furtunoase ridicară sala în picioare. Din sală entuziasmul se revărsă pe coridoare, pe treptele tribunalului, pe străzi. Bucuria era de nedescris. Izbânda arboreşenilor era izbânda poporului. Studenţi de toate naţionalităţile îi luară pe umeri şi-i purtară afară, spre libertate. Printre pălăriile şi şepcile azvârlite în chiote, Ciprian privi cu ochi scânteietori spre tatăl său.

Părintele, cu ochii înrouraţi, sprijinindu-şi dreapta de umerii Maricăi iar stânga de umerii lui Ştefan, se lăsa purtat de iureşul însufleţit al mulţimii care cobora, valuri-valuri, treptele tribunalului.

— Iii săracu’ domnişoru’ matali, părinte! Şade pi prispă şi cântă tătî nopticica, hojma ca un griere.

— Atâta mângâiere i-a mai rămas. Cântecul…

Părintele Iraclie oftă adânc, apoi zise:

— Iaca sunt patru luni de când a scăpat de mucegaiul temniţei, da sănătatea nimeni nu i-o mai poate drege. Tuşeşte şi tuşeşte şi varsă sânge. Doamne, Dumnezeule! Peste toate aistea a mai pierdut şi un an de învăţământ. Stipendiul nu i l-a mai dat, că şi Blajevici mitropolitul, aidoma lui Hacman, în struna stăpânirii cântă.

— Amar de noi, părinţele, dacă şi preasfinţitul cel mare s-o unit cu duşmanii.

— Noroc a avut băietu’ că a terminat seminariul, altminteri pedeapsa Consistoriului se abătea şi asupra lui cum s-o abătut nemiloasă asupra tovarăşilor de temniţă.

— Au oare, părinte, nu i-au achitat domnii judecători?

— I-au achitat ei, judecătorii, da’ popii cei mari, deh – mai catolici decât papa – ce s-au socotit: Ia să le arătăm stăpânilor de la Viena că noi, mă rog, suntem loaiali, cu trup şi suflet pentru stăpânire. Şi i-au dat afară din şcoală pe bieţii studenţi.

— Rumâni ai dracului mai sunt şi preasfinţiţii cei mari cu mitră şi toiag. Iii, da’ ce cântec răsună… A început domnişorul a cânta cu şcolerii satului. Te-i mira să mai fie astăzi cineva ca dânsul. Stă de vorbă cu oricine şi hojma se află între norod. La clăci cântă el singur cu mâinile lui de ţi-i mai mare dragul. Când se aprinde, nu-i meşter lăutar să-i steie-mpotrivă. Şi nici de ţigani nu se fereşte dacă-i ştie zicători. Tare îl îndrăgeşte norodul, dă, ca nişte bieţi oameni neştiutori… Ai un fecior de aur, părinte. Bun o hi Dumnezeu şi-a scăpa de boala aceea…

Părintele clătină din cap a deznădejde. Corul copiilor răsună din nou dinspre ograda şcolii săteşti. Purcese într-acolo. Ograda era plină de lume, iar la mijloc – şcolarii rânduiţi frumos ca pentru serbare, îţi era mai mare dragul să-i vezi şi să-i asculţi. Ciprian, firav, cu faţa palidă şi slăbită, dar cu ochii plini însufleţire, conducea corul.

— Eh, dragilor, bine-aţi cântat, le zise şcolarilor, să ne întâlnim mâine dimineaţa tot aici. Acum duceţi-vă cuviincioşi şi ajutoraţi pe părinţii voştri la câmp. Nu uitaţi să le cântaţi şi lor cântecele.

— A să le cântăm, nene Cipriane, răspunseră copiii în cor.

— Aşa, şi să le spuneţi de şezătoarea ce-am s-o dăm noi duminica.

— Are să vie tot satul să ne vadă, îşi dădu cu părerea un prichindel în iţăraşi de lână şi cu pălărioară de paie pe cap.

După ce toţi copiii se răsfirară veseli, bătând cu tălpile goale colbul fierbinte al uliţei, Ciprian îşi ridică haina de pe covorul de iarbă care împodobea marginile ogrăzii ca o cunună verde, o aşeză pe mână şi porni singur cu gândurile lui, rătăcind prin crânguri. Când s-auzea vreo mierlă ori vreun fluier de cioban, stătea locului şi asculta. Scotea carneţelul plin de stihuri şi de portative şi scria, scria. Într-un târziu se aşeză pe un capăt de buştean, la rădăcina unui fag şi, zâmbind, privea foile carnetului care-i trezeau atâtea amintiri. Deodată inima îi tresări mai puternic. Dăduse peste un cântec compus pentru Berta. Începu a-l fredona. După câteva note, se opri. Se ridică şi plecă mai departe, gândind la dragostea lui.

„Berta mă cheamă într-una la Ilişeşti, cugetă flăcăul, de zece ori pe ceas aş zbura dealul. Dar ce-a zice familia, pastorul, surorile? Un puşcăriaş în casa lor? Asupritori, netrebnici, pe lista neagră m-aţi trecut peste tot… Chiar şi germanistul pastor cine ştie ce surprize îmi pune la cale? Berta, Berta… de-ar fi după inima ta… ce bine ar fi”.

*

Era către sfârşitul anului şcolar. Elevii clasei a 3-a a şcolii poporane din Ilişeşti se zbenguiau gălăgioşi prin bănci. Aruncau cu hârtii şi cu bucăţi de cretă.. Soarele de vară aurea ferestrele.

Şi „domnul” nu mai venea. Mihuţă, un băiat subţirel şi bălan, privi a nu ştiu câta oară pe borta cheii.

— Vine, măi?

— Nu vine!

— Vichentie, Virginio şi tu Copăcel, hai de-a fripta!

— Grijă că dă!

Şi pleoşt, pleoşt şi iar hohot şi hărmălaie. Deodată, Mihuţă o tuleşte tam-nisam de la uşă.

— Vine, vine, vine!

Toţi o zbughiră ca potârnichile aşezându-se în bănci, frumos, cu mâinile încrucişate la piept şi cu ochii la uşă.

Domnul Ignatie Corvin intră în clasă însoţit de un alt domn, foarte înalt, vesel şi frumos, cu frunte semeaţă, cu păr negru, buclat. Şcolarii se ridicară în picioare, tot cu ochii la domnul cel tânăr şi înalt. Acesta zâmbi cu bunătate, iar domnul Corvin făcu semn copiilor să şadă jos. Se făcu o linişte de se auzea răsufletul. Domnul cel înalt şi frumos, niciuna nici două, prinse a face şcoală cu copiii. Dar ce şcoală. Nouă şi nemaiauzită. Inimosul învăţător porni a cânta el însuşi cu glasul lui, când vesel, când duios, câteva cântece româneşti. Toate gurile rămăseseră căscate şi un pui de suspin plăpând purcese de undeva, din fundul lăiţelor. Chiar domnul Corvin se aşezase în bancă, lângă şcolari şi asculta cu luare-aminte.

După ce le cântă câteva cântece, învăţătorul cel tânăr întrebă:

— D-apoi voi, măi prichindeilor, voi ce cântece aţi învăţat?

Se ridică o fetiţă slăbuţă, dar foarte isteaţă.

— Am învăţat: *Sunt şcolăraş de carte.*

— Zi aşa – scris de părintele matale, Iraclie Porumbescu, o povăţui cu bunătate învăţătorul cel bătrân.

Un băieţel din banca a doua se ridică şi el şi zise inimos:

— Şi *Cântecul lui Iancu* îl ştim, şi *Măi tătare.*

— Brava vouă, măi băieţi. Eh, acu’ vreţi voi să vă învăţ şi eu un cântec?

— Vrem, vrem! răspunseră bucuroşi şcolarii.

— Aşa, vă învăţ un cântec despre steagul nostru, măi voinicilor. Ştiţi voi care e steagul nostru?

— Steagul nostru românesc e tricolorul, se grăbi Mihuţă să răspundă.

— Aşa-i, tricolorul: roşu, galben şi albastru. Brava, măi inimoşilor! Ia să vă învăţ eu acu’ un cântec frumos.

Ciprian scrise câteva stihuri pe tablă, apoi cântă. Copiii învăţară degrabă melodia şi, peste puţin, toată clasa răsună de glasurile voioase ale şcolarilor.

A doua zi toată clasa ştia pe de-a-ntregul cântecul domnişorului Ciprian şi îl cânta aşa de frumos, de se strângeau ţăranii cei pletoşi lângă gardul şcolii şi li se umezeau ochii de bucurie.

*

Într-o dimineaţă, ieşiră cu toţii în câmp. Dintr-un smârc se înălţă o barză.

— Domnişorule Ciprian, îl întrebă o şcolăriţă, barza e o pasăre călătoare. Ea ne vesteşte primăvara.

— Adevărat… Dar ştiţi voi cântecul cela: *Când era cioroaica barză?*

Copiii râseră. Dădură din capete că nu-l ştiu.

Când era cioroaica barză
Mai venea la noi la varză,
De când s-o coţofenit
Nici la zamă n-o venit.

Când mi-o vezi prin iaz, prin mâzgă,
Prin câmpii cu măzărichi,
Nas de curcă, ochi de gâscă,
Sufleţelul de ridichi.

Cât haz mai făceau cuvintele: „Nas de curcă, ochi de gâscă, sufleţelul de ridichi”. Când era vorba să stârnească veselie în clasă, Ciprian rostea, cu vocea lui de artist aceste două versuri şi clasa izbucnea în hohote.

Trecură aşa ca la vreo două săptămâni şi-ntr-o amiază, chiar când şcolarii terminară lecţiile, cântând toate cântecele învăţate de la domnişorul Ciprian., intră în clasă „domnul” şi zise:

— Da’ mai lasă-i că te-ai trudit o mulţime cu dânşii.. Fii sigur… Vei reuşi de minune în munca de profesor. Eu sunt dascăl bătrân. Nu-ţi spun vorbe-n vânt.

Ciprian cătă cu duioşie către şcolari.

— Nu-mi pare rău de trudă, că cel puţin vă las o amintire care nu-ţi uita-o toată viaţa! Şi, doamne, frumos îi cântecul care nu-l poţi uita! Ehei, acu’ vreo cincisprezece ani în şcoala aiasta, în clasa aiasta am învăţat şi eu carte. Şi iată-mă acu’, la rândul meu, eu vă învăţ pe voi. Fie ca voi la rândul vostru pe alţii să învăţaţi şi să-i luminaţi, că numai prin lumină vom ajunge să învingem întunericul.

După ce-şi luă rămas bun, şcolarii se adunară în coloană în faţa şcolii. Mihuţă dădu tonul. Plecară cântând. În uliţă se resfirară trişti, urmărind cu ochii pe domnişorul Ciprian, ale cărui lecţii n-aveau să le uite niciodată.

*

— Poftiţi, mă rog, la cină! strigă Safta de pe prispă, ştergându-şi grijulie mâinile-n pestelca-i neagră.

— Săi, Ştefane, că ţi-a pus borşu-n strachină, grăi hâtru părintele. Trecând lângă fereastra deschisă din dreapta foişorului, apăru înalt, zdravăn şi patriarhal, ca în rama unui vechi tablou zugrăvit de cine ştie care meşter împodobitor de mânăstiri: Cipriane, hai, copile. Mai lasă ale cântecului, hai la ale pântecului.

Flăcăul se ridică de la pian şi zâmbi.

— Cum merge, componistule?

— Fain, tătuţă. Mi-am adus aminte de sara aceea petrecută la stâna lui moş Iroaie. Câtă frumuseţe! Natura în strai de floare, râsetul clopoţelului, glasul profund al tălăngii, undele izvorului hârjonindu-se printre pietre şi lângă aceste frumuseţi şi bucurii – viaţa grea a omului… durerile, frământările lui. Ah, de-aş putea să le torn pe toate în cântecul meu aşa cum le simt. Pe fiecare notă aş vrea să fluture un steguleţ de foc. Înălţătoare e arta muzicii… Coc de mult în mintea mea o melodie, de mult. I-am cântat şi lui Schlötzer o frântură. Sunt ani de când o tot şlefuiesc, o tot încheg… e, nu-i coaptă ea bine se vede treaba. De-ai şti, tătuţă, cum arde căldura inimii. Are să zbucnească o dată şi o dată ca un vulcan.

N-apucă părintele să-nfulece a doua plăcintă, că s-auzi poarta.

— Ia vezi că-i factorele cu scrisorile.

— Ce ne mai aduci, moş Luca?

— Scrisorele, scrisorele. Bună sara! M-aşed oleacă… greu drumul… bătrâneţele istea… şi mai grele.

Ciprian deschise cu nerăbdare plicurile.

— „Junimea română” mă felicită pentru proces. Mă cheamă la Viena să fiu membru al ei. Epaminonda Bucevschi – ştii, pictorul – matale îmi pare că ţi l-am recomandat atuncea la unchiul Sause.

— Bucevschi – se poate, nu mai ţin minte.

— Mă sfătuieşte să nu mai zăbovesc p-aici. „Fosta-i tu achitat, dar veşnic vor căta prilejul să te închidă din nou. N-ai să ai pace

de poliţia de-acolo. E mai sănătos lucru să-ţi pierzi urma. Lupul nu uită niciodată mielul pe care l-a scăpat”.

— Are dreptate pictorul, cugetă Ştefan. Nu mai încolo, ce vânt l-a adus azi dimineaţă pe jandarm la noi? Parcă i-a fost lui de băut apă?

— Da’ Gorgon ce-ţi scrie, tătuţă? schimbă vorba Ciprian.

— Hai, zău, spune-ne ce scrie popa nemţesc – se răzgâi Marioara. Se întoarse şi făcu cu ochiul lui Ciprian. Flăcăul ardea de nerăbdare.

— Ne pofteşte pe la ei… Măi, măi, ce i-o fi venit evanghelistului?

— Ah, toamnă, cum m-alungi tu ca pe-o rândunea din cuibul copilăriei mele!

Astfel zise flăcăul, cu inima în cumpănă şi porni să bată din nou drumul străinătăţii pe cheltuiala părintelui Iraclie. Se duse la Cernăuţi şi se înscrise la Facultatea de Filosofie, secţia de Istorie, la cursul al doilea, întrucât absolvenţii facultăţii de teologie erau socotiţi ca absolvenţi ai cursului întâi al ştiinţelor filosofice.

Odaie de locuit găsi la giuvaiergiul Sause, un unchi al său după mamă. Se mută la dânsul şi se apucă serios de învăţătură. Multe îşi pusese în gând să înfăptuiască Ciprian, dar boala nu-i dădea pace de loc şi pe deasupra o îndoială chinuitoare începu să-l mistuie zi de zi. Cu toată dragostea pe care i-o arăta Berta, cu toate clipele fericite pe care i le dăruise acea copilă încântătoare, Ciprian simţi că soarele ce-i scaldă azi inima va apune curând şi nori grei vor veni să-i vremuiască viaţa. Pastorul şi presbitera se purtaseră bine, nimic de zis. Dar dincolo de zâmbete şi vorbe mieroase Ciprian întrezărea adevărata înfăţişare a lucrurilor. Apoi sfaturile bătătoare la ochi ale lui Gorgon, aluziile la slăbiciunea fizică a flăcăului, toate se cuibăriseră ca nişte ciulini otrăviţi în inima lui şi nu-i mai dădeau răgaz.

Până şi părintele Iraclie, după vizita aceea la Ilişeşti, îi spusese pe drum:

— Cipriane, tătuţă, fata-i bună, frumoasă şi învăţată, nimic de zis. Dar ca să te vinzi habsburgilor pentru dânsa, nu merge. Şi Gorgon asta o vrea.

— Asta n-am s-o fac, tată, niciodată. Sunt şi voi fi ostaş credincios al poporului meu. Credinţa mea nu se cumpără nici cu ranguri nemţeşti, nici cu aur. Berta nu-i româncă, dar ei îi e dragă doina şi hora noastră, iară pe tirani îi urăşte. N-oi uita vreodată cum a venit ea noaptea pe drumul pustiu, alergând, să mă vestească să m-ascund din calea comisarului…

— Îi eşti drag, fiul meu. Asta o ştie şi Gorgon. O ştie de mult. Dar fata nu ţi-ar da-o decât dacă ai fi „demn de familia lor”…

*

Cumpăna iubirii se înclina când într-o parte, când în alta… Diabolică cumpănă. Îl urmărea la cursuri, pe străzi, în odaie… Când cânta din vioară, ori sta pe gânduri, când rătăcea pe malul Prutului, ori când stătea, la fereastră şi privea roirea albă a fulgilor de omăt.

Când se trezea în zori, beat de fericire ca şi când s-ar fi întors în clipa aceea din Ilişeşti, pornea cântând spre universitate. Trecea prin piaţa cea mare în fundul căreia domina palatul Tribunalului cu turnul său înalt, cu pajura de aur înfiptă în vârf. N-auzea nici birjele negustorilor, nici convoaiele de oameni ce zoreau după treburi. Când ochii se opreau pe faţada întunecoasă a Tribunalului inima i se strângea şi melodia îi îngheţa pe buze.

Şi iată-l ajuns în sala de cursuri; unii îi strâng mâna prietenos, alţii îl salută înclinând uşor capul şi se pierd de grabă printre grupurile de studenţi, fugind ca dracul de tămâie, alţii îl privesc lung şi întrebător, de parc-ar voi să spună: ce caută puşcăriaşul ăsta printre noi? Ochii profesorului scapără ca nişte cremene lovite cap în cap; vorba-i devine mai tare şi mai nervoasă. Sufletul simţitor al lui Ciprian tremură ca un ac de busolă în jurul căruia s-ascut tăişuri de săbii.

„Sunt suspect… sunt pe lista neagră”, îşi zise flăcăul cu rană în inimă. „Jandarmii mă supraveghează, colegii şi profesorii se feresc de mine. Până şi unchiul Sause se teme să nu-i facă poliţia vreo neplăcere că mă ţine în gazdă. M-au judecat şi nu m-au găsit vinovat. Dar de condamnat, tot m-au condamnat, că sănătatea mi-au luat-o şi liniştea nu mi-o mai aflu printre ei. O să trebuiască să mă surghiunesc singur.

De mi-ar fi dat stipendiul ce bine era! Dar cine o să dea bani pentru studii unui condamnat…”

— Ei şi zi, măi Costică, s-a-ndurat Blajevici să te numească preot! Ai avut noroc. De mine nu ştiu ce s-o alege. Stau şi mă tot cuget: rău e în toate felurile.

— Sfatul meu este să pleci de pe-aici câtăva vreme, să-ţi piardă urma. De-o pildă la Viena.

— Zici bine. Da' cu ce bani? Tata săracu' nu mai are de unde. Ce bine-ar fi la Viena! Tocmai vorbeam cu Eusebie Mandicevschi şi cu profesorul Vorobchievici. Aş învăţa multe acolo în ce priveşte muzica. Da' cine să mă ţie pe mine la Viena? Pentru un suspect nu se dau stipendii... Sunt foarte neliniştit. Boala aiasta nu mă slăbeşte de loc. Doctorii mă sug de bani. Am trimis trei cântece la o editură. Aştept pe dânsele 15 florini. Tot sunt buni la ceva. De mi i-ar trimite... Numai artist să nu fii în ziua de azi.

Ciprian se bucură sincer de izbânda bunului său prieten. Morariu îşi luă rămas bun, îşi încurajă încă o dată prietenul cum ştiu mai bine şi porni să-şi ia în primire slujba de preot în satul Toporăuţilor. Vechii arboreşeni începură a se rări de prin Cernăuţi. Plecau să ducă germenul de lumină şi revoltă acolo în pătura celor obidiţi. Noii arboreşeni nu s-au lăsat nici ei. Pilda înaintaşilor, care au ştiut să învingă cătuşele şi temniţa, le-a insuflat nu spaimă, ci tărie de a duce mai departe lupta lor. Ei au înfiinţat societatea studenţilor *Junimea* care se deosebea de *Arboroasa* doar cu numele. Ciprian le-a fost un bun îndrumător colegilor săi mai tineri. El i-a ajutat să organizeze comitetul de conducere, el le-a alcătuit programele culturale. Curând corul şi orchestra „Junimii” începură să răsune cu aceeaşi însufleţire ca pe vremea arboreşenilor. Tinerii puseră mână de la mână. Îşi refăcură biblioteca. Aduseră cărţi de dincolo, din Moldova. Ecoul legendarelor fapte de la Plevna şi Smârdan era încă treaz în inima lor. Poezii ca *Peneş Curcanul, Sergentul, Cântecul redutei, Curcanii* ajunseră populare printre studenţi. Hora lui Ciprian *Peneş Curcanul* era nelipsită din programele artistice. Fostul preşedinte al *Arboroasei* se furişa cu vioara prin dormitoarele seminariştilor şi-i învăţa cântece: *Cisla, Că-i domn cu guler şi cu frac, Bate fierul până-i cald,* care curând ajunseră populare printre studenţi.

Noaptea târziu se întorcea mulţumit în odăiţa lui. Dragostea tinerilor îi încălzea inima şi îi dădea curaj să biruie boala şi sărăcia. Lua calendarul cu foi galbene atârnat într-un cui

deasupra măsuţei de lucru şi număra zilele... Răsfoia carnetul cu notiţe zilnice pe care-l începuse la 18 ianuarie 1879.

Îşi plimba ochii pe fiecare filă. Aici se însenina, aici se întuneca.

Şi foile acestui *Tagebuch der wichtigsten Ereignisse, Erlebnisse und sonstigen Allotria* se depănau încet, tot mai încet. Fruntea se pleca tot mai înnourată.

16. VI. 1879. – *Mi-am vândut ieri pantalonii cei vechi şi astăzi dejunez la Tesarz o cafea bună care-mi prieşte de minune. Ba am luat şi al doilea dejun: un gulaş şi un pahar cu bere...*

17. VI. 1879. – *După-amiază am fost în mare indispoziţie fiindcă la amiază mâncasem foarte puţin şi mă chinuia foamea...*

29. VI. 1879. – *Am devenit deodată un boier atât de mare că nici eu nu mă mai cunosc. Acum nu trebuie să mă mai plâng că n-am cu ce dejuna dimineaţa... Am căpătat o meditaţie la familia Flondor...*

6. VII. 1879 – *Astă-noapte am avut un vis... mergeam frumos gătit într-un rând cu Berta şi cu Marioara. Aşa de aievea îmi apărea înaintea ochilor, încât mi se împrospătează toate amintirile frumoase... Se va părea ciudat că pomenesc acum aşa de puţin de Berta. De la 6. VI. N-am amintit nimic de ea şi cred că... din frumoase visuri de aur se va alege odată numai praful. Şi totuşi la împrospătarea acestor amintiri fericite, sufletu-mi e pătruns, ca şi cum mii de îngeri ar fi sălăşluit în inima mea, făcând o muzică divină...*

„Muzică divină, murmură Ciprian”. Închise Tagebuch-ul şi-l aşeză într-un colţ tăinuit, în fundul cufărului de răchită. Deschise larg fereastra şi trase adânc în piept aerul cu miresme îmbătătoare. Îşi zvârli haina pe umăr şi porni fluierând vesel către pădurea de la poalele vârfului Ţâţâna. Trecu de mahalaua cu oameni săraci, cu cocioabe gârbovite, cu şindrile putrede. Bătu cărăruia şerpuită până în pădure. Ce minunată-i pădurea! Când intri în ea, parc-ai intra într-un templu uriaş cu mii de coloane şi boite de frunze şi flori.

„Pădure, pădure, oftă flăcăul, farmecul tău îmi aminteşte de farmecul ce mi l-au dăruit alte păduri, pădurile Stupcăi şi ale Ilişeştilor. Acolo fiecare arbor mă cunoaşte. Fiecare creangă îmi

ştie povestea şi toate-mi urzesc din armonia lor doina inimii mele".

Se întoarse acasă fluierând vesel, de parcă n-ar fi cunoscut atâtea tristeţi şi nevoi. Dădu bună seara unchiului Sause, care-i zâmbi binevoitor printre ochelari. Intră în odaie. Aşeză haina pe scaun şi trase caietul cu portative.

În clipa asta două mâini îi acoperiră ochii. Tresări speriat. Era cineva în odaie şi el nu băgase de seamă.

— Cine-i?

Necunoscuta persoană nu răspunse, ci apăsă şi mai tare mâinile deasupra ochilor.

— Ah, astea-s mânuţe de fată. Fineţea lor mi-o spune… Lasă-mă să te văd, hai, lasă-mă!

Fata chicoti uşor.

— Marică, tu eşti! Surioară scumpă, iubită…

— Oh, ho, frăţiorule, mă copleşesc complimentele.

— Adă-le-ncoace… unde-s? Pachetele, geamantanele, desagele… Ura… postul meu s-a sfârşit…

— Da' cum? ziceai că de-acum eşti „boier"! Păi. Aşa mi te lauzi conaşule, cu posturi de Vinere Mare?

— Capăt abia la sfârşit de lună banii. Hâm, puişor fript… lelea Safta l-a gătit, nu-i aşa?… Putea să pună o găină. Cu o gâscă aş fi dus-o mai bine.

— Da' ştiu c-ai slăbit. Eşti aşa de tras la faţă!…

— Deh, nu ştii tu: foamea se ţine de student ca scaiul de coada lupului. Şi-acu', spune-mi tu veşti să mă veseleşti, „eu c-un vin gâtul să-mi ud, să mănânc şi să te-aud".

— Apoi veşti prea multe n-am de spus. Tătuţa o să încheie curând şcoala. Ştefan o ţine morţiş că vrea să se însoare.

— Cu Laura?

— Cu ea. Tare se mai iubesc, maică doamne!… Berta îţi trimite multă sănătate.

— Bună şi aiasta când ai ce mânca. Nică al Petrei, Pătruţ, Silviţa, Ghiuţă, ce mai fac?

— Sunt la câmp cu secerişul. Muncă multă.

— Cum aş trage şi eu la seceră şi la coasă. Mi-i aşa de dor de miros de paie răscoapte, de miros de fân cosit!

— Da de Berta nu ţi-i dor?

Ciprian plecă ochii gânditor. Şovăi câteva clipe, apoi îşi deschise larg inima:

— ...Nu pot tăgădui că necurmat m-am gândit la Berta şi dacă m-a mişcat cândva vreo scânteie de dragoste, ea a fost închinată Bertei... Oricum însă sentimentul acesta nu mai e aşa puternic ca la începutul anului... Şi de ce? Dacă lipseşti planta de lumină, piere. Dacă nu umpli lampa cu ulei proaspăt, se stinge. Dacă draga mea nu vrea să mă aibă, trebuie să renunţ la toate speranţele, oricât de mult aş iubi-o. Atunci singura mângâiere îmi rămâne numai gândul la ca. Ea ce mai spune, ce mai gândeşte?

— Pun mâna pe inimă şi mă jur: Berta te iubeşte adânc... Dacă ar fi după cum simte sufletul ei, apoi ar fi ferice şi de tine şi de ea. Asta-i că-i Gorgon la mijloc, presbitera, şleahta lor. Rudele. Eşti român şi asta le stă cui în inimă. Dacă te-ai vinde lor... ar fi alta situaţia.

— Niciodată!

— Mai tuşeşti? Te mai doare în piept?

— Mă doare, Marică. Dară cu toate astea şi semestrul prim şi al doilea le-am sfârşit cu bine. Afară de boala mea de şase săptămâni şi de scuipatul de sânge, am terminat totul binişor. Lux n-am făcut, din contră am trăit în sărăcie, dar am fost mulţumit şi vesel. Am studiat destul, am dat examene din istoria română, romană şi austriacă. Afară de câteva cântece studenţeşti, puţin m-am ocupat de muzică.

— N-ai avut linişte, dragul meu. Lasă că acum ai să vii acasă şi ai să poţi scrie cât ai vrea.

— O comoară întreagă de cântece îmi bat la poarta sufletului. Ah, de-aş avea zile să le aştern pe toate pe hârtie. S-aud flăcăii şi fetele cântându-le. Mi-ar fi drag să fiu învăţător în satul meu... Când gândesc la scumpul meu cămin din Stupca şi la scumpul Ilişeşti, aşa mi-i de uşor şi bine!

— Îmi spune inima că vei fi componist mare, că vei trăi mulţi ani în onoruri şi bucurii.

— Inima mai şi minte, scumpa mea surioară. Dac-ar fi să fac o glumă, aş adăuga că mie îmi spun plămânii că n-o mai duc multă vreme. O, ce-am făcut... Iartă-mă, Marică, şterge-ţi lacrima, eşti doar învăţată cu firea mea glumeaţă. Am spus-o într-o doară... iartă-mă! Uite, ce zici de albumul aista?

Marica luă în mâini albumul cu coperte îmbrăcate în mătase roşie.

— Măi, măi! Are să fie foarte emoţionată, când l-o vedea – îngăimă Marioara cu oarecare gelozie în glas.

— Lasă c-am să-ţi scriu şi ţie unul.

Marioara dădu din cap a neîncredere. Privi înc-o dată monograma în litere mari aurite, apoi deschise albumul. Pe pagina întâi zări scrisă în culorile roşu, albastru, auriu şi negru, dedicaţia:

Dem
Wohigemborenen Fräulein
Bertha Gorgon
zu
freudlichen Erinnerung
an
Cyprian

— Ce scris minunat! De unde-ai învăţat?

— Dragostea m-a-nvăţat. Cine a călăuzit oare dalta anticului Phidias când săpa în aur nemuritoare chipuri? Cine-a călăuzit penelul lui Leonardo da Vinci când eterniza surâsul Giocondei? Dragostea. Ea străluceşte şi în *Steluţa* lui Alecsandri şi în *Floarea albastră* a lui Eminescu.

— Cât răgaz, câtă răbdare ţi-o fi cerut această miniatură!… Doar în secolii vechilor Cazanii de mai întâlneşti aşa ceva…

— Pe cea de-a treia pagină am pus fotografia ei. Aici, jos, monograma B. G.

Marioara zâmbi ştrengăreşte.

— Şi cum se citeşte? Bertha Gorgon, ori Bertha Golembiovschi?

— Cum o lăsa-o inima, răspunse cu glas tremurat Ciprian şi schimbă degrabă vorba: în pagina a cincea am să scriu…

— Stai oleacă. Îngăduie-mi să citesc şi stihurile de sub monogramă…

Marioara citi în şoaptă, în timp ce flăcăul se trase la o parte, sfios.

— Tu când vii acasă?

— Peste cinci zile am să zic din nou: rămâi cu bine, odăiţă. Trebuie să ne despărţim. Adio! Adio! Mergem împreună, Marică. Coborâm la Iţcani da’ nu mai mergem pe la Lola… ne oprim la

Ilişeşti… Mi-i dragă, măi Marică… Aşa-i dragostea aiasta, bat-o norocul s-o bată. Îi dulce, da-i şi amară câteodată.

Spuneau bătrânii cu plete de plăieş pe umeri că de când sunt n-au mai trăit o vară aşa de mândră, ca cea a lui 1879. Roadă cum nu a mai stat. Parcă sorţii pregăteau anume natura cu toate splendorile ei, spre a încununa dragostea şi speranţele Bertei.

Şi iată că într-o dimineaţă, un cântec cunoscut îi sună la fereastră. Sări ca un copil, răsturnă o vază cu flori pe masă, aruncă perdeaua în lături şi cântă şi strigă şi bătu din palme. Din „Rosempavillon” se-auzea vioara, vrăjita lui vioară. Alergă afară, coborî treptele ninse de trandafiri albi şi se pierdu pe potecile aurii ca nişte pâraie de soare. Cutreierară amândoi dealuri şi văi. Răsunară crângurile de cântecul lor. Ochiul apelor privea zâmbitor sărutările dulci.

Acum, văzând pastorul că cercând a o desparte pe Berta de Ciprian n-a făcut decât să puie paie peste pălălaie, s-a apropiat deci cu blândeţe şi le-a zis: „Nu mai cutreieraţi toate plaiurile, dragii mei, mai şedeţi şi pe-acasă, că nimeni nu vă cată cu ochi răi”. Dar el în inima lui fierbea cum fierbe cazanul de smoală în fundul iadului. A renunţat el oare la visul de a-şi avea fiicele căpătuite cu gineri din înalta societate?

Cine ştie dacă pe Ciprian nu-l vor lua într-o bună zi din nou între baionete şi i s-o pierde urma pe vecie. Stăpânirea nici nu iartă, nici nu uită.

Se frământa Gorgon în adâncul sufletului, chibzuindu-se în toate chipurile cum să rupă dragostea celor doi tineri. Presbitera Ana, mai îngăduitoare şi mai molcuţă, îi zicea adesea:

— Lasă-l să ne mai distreze fetele. E şugubăţ şi plăcut în societate. Apoi… când o fi, ne-om descotorosi noi de el.

Tinerii însă, în viitoarea pasiunii lor, nu luau seama la intrigile ce se urzeau. Viaţa era a lor…

— Sunt mândră de dragostea ta, Ciprian. Acum înţeleg de ce când cânţi doina, nu-mi pot opri lacrimile… în ea cântă dorul… jalea de veacuri a românului, ţara lui minunată…

— Ţara mea… Patria mea… cât e de asuprită, iubita mea Berta. Dar zidurile şi lanţurile nu vor ţine cât lumea. Se vor nărui în pulbere.

Fata cătă puţin speriată în ochii lui. El, falnic cât un brad, se lăsă în patosul cadenţelor dure:

Zdrobiţi orânduiala cea crudă şi nedreaptă
Ce lumea o împarte în mizeri şi bogaţi…

— Nu cunosc versurile… Cine le-a scris?

— Eminescu. Acel cu *Floare albastră, Singurătate, Veneră şi Madonă…* Ţi-am povestit anul trecut cum l-am cunoscut la Putna.

— Aşa-i! Mi-aduc aminte… Aţi ţinut sfat sus în clopotniţa mânăstirii. Ce nostim trebuie să fi fost!

— …Ştiam de pe atunci că-i poet. Dar nu bănuiam că va ţâşni din inima lui vulcan de trăsnete şi lavă şi va creşte culmea cea mai înaltă a poeziei româneşti. Cât mă strădui să calce şi vioara mea pe urmele lirei sale.

Ea se plecă alintată la pieptul lui. Lumini şi umbre se jucau pe faţa-i rumenă ca mărul.

Tobe, trâmbiţe, dible şi cobze umplu văzduhul de veselie. Chiuie flăcăii, hohotesc fetele. Bătrânii cu plete cânepii stau şi râd în barbă. Scrânciobul suie şi coboară. Maramele flutură. Sute de ii, de pălării şi panglici colorate forfotesc într-un uriaş furnicar de lume. Negustorii cu tarabele pline de turtă dulce şi nimicuri strigă în gura mare. Putini cu lichid roşior sunt purtate de câte-un turc cu fes. Linguri de lemn, morişti, pocnitori, bilete de papagal. Şi-o căldură, şi-o zăpuşeală de gândeşti că-ţi iau straiele foc. Doar la baraca lui Ghidali Leibovici e răcoare; curat, stropit pe jos şi bere rece. Stau negustori, ţărani mai cu dare de mână şi popii. Beau pe-ntrecute.

— Prozit!

— Pastore, să-ţi dea Dumnezeu bine, şi la anul să trânteşti şi dumneata un hram la Ilişeşti mai straşnic ca aista de-aici de la Iozseffalva… Da să te grijeşti de bere bună şi rece că altfel nu mă ai de muşteriu.

— Aşa oi face, zâmbi Gorgon. Dar ochii îi tot fugeau după cele fete. Mai bine zis, numai după una singură. După Berta. Tuşi uşurel şi zise: bea flăcăul dumitale şi-i cu chef cum nu l-am mai văzut.

Părintele Iraclie numai bine nu se simţi în sufletul său; totuşi o dădu pe glumă:

— Dacă nu mi-o semăna mie, cui să-i semene?

Popii, de toate vârstele şi de toate confesiunile, râseră cu poftă de vorba şugubeaţă a stupcanului. Părintele Iraclie însă prinse şi mai mare ciudă pe purtarea fiului său. Aşa făcuse Ciprian şi la celelalte hramuri. Curios îi părea bătrânului că nu-l mai văzuse pe fiul său alunecând cu uşurătate spre asemenea plăceri. După hramul de la Stupca îl dojeni aspru. Ochiul ager al bătrânului văzu că drumul pe care a apucat nu e priincios sănătăţii lui. Neexplicabilă era pentru părintele Iraclie această explozie spontană de veselie.

„O veni, n-o veni stipendiul, trebuie să-l trimit la Viena, trebuie să-l rup din mediul aista, îşi zise bătrânul, lasă că ce i-oi spune eu pe drum la întoarcere, a lui a fi”.

Unde să mi te potriveşti cu flăcăul? Cum s-a sucit, cum s-a învârtit, că la plecare, ia-l de unde nu-i.

— Alei, pastore, fiica matale mi l-a hrăpit de-a binelea.

— Văd, părinte Golembiovschi, văd şi… îmi şi place îmi şi neplace. Vezi, dumneata ortodox, eu evanghelic.

— Eh, i-o trânti părintele, dragostea nu-i de nicio religie, sfinţite pastor.

Îşi strânseră mâna cu răceală şi se despărţiră.

— Are să se termine ea şi povestea asta! mormăi cu supărare pastorul. Se sui tăcut în birjă şi porni în grabă mare.

*

Ciprian se plimbă câtva timp prin ogradă. Era trist şi abătut. Părintele îl zări prin geamul ceardacului şi zise către Marioara:

— Marică, ia lasă oleacă lucru şi vin să mi-l vezi… Bună-i dojana părintească…

— Lasă-l, tătuţă, să se bucure de viaţă… E tânăr…

— Da prea se-ntrece cu gluma, fata tatii. Tot petreceri şi petreceri!… Apoi bine-i fac astea la morbul lui? Până şi drumurile aistea… Când îl cauţi, fugi la Ilişeşti. Dimineaţa la Ilişeşti, după prânz la Ilişeşti… kilometri bătuţi pe muche; şi pe jos, prin colb, prin soarele fierbinte ca jeratecul. Aiasta bine-i face?

— Dacă o iubeşte, tătuţă… ce să facă băietul! O iubeşte şi pace.

— O iubeşte… da’ toate-s de florile mărului…

— Ce vrei să spui, tătuţă?

— Lasă, lasă… Ia, mai de grabă să-i ducă cineva o dulceaţă în odaie, Safto!

— Tot ţi-i drag de dânsul, tătuţă, oricât l-ai dojeni.

— Auzi colo! Cum să nu-mi fie drag! Numai Dumnezeu ştie cât mă zbat să-l pot vedea om. Şi câte griji pe mine. Nu vezi că vin jandarmii şi-ntreabă unde-i şi cum, şi ce face. Dacă vin într-o bună zi ca atunci şi mi-l duc în lanţuri?… Nu, nu. Mă doare inima, da’ zic să-l văd cât mai iute urnit la Viena, ori în altă parte, în Ardeal undeva. În Bucovina cât a fi, e în primejdie mare. El nu-şi dă seama, e tânăr. Mai tânăr însă decât îl arată anii. La Viena, de bine de rău, are să se perfecţioneze în ale muzicii. Au să-l ia între dânşii cei de la *România Jună…* Aceia sunt oameni dintr-o bucată, ardeleni aprigi. Aceia au să-l călească şi mai mult.

*

O bătaie domoală în uşă îl făcu să-şi ridice fruntea răzimată în pumni.

— Dulceaţă şi apă rece.

— Mulţumesc, lele Saftă.

— Părintili m-a trimis… da’ să nu mă spui.

— Nu te spun.

După ce Safta se furişă afară, păşind numai în vârful picioarelor, Ciprian zâmbi cu înduioşare şi îşi zise: „Tot nu-i om rău tătuţa-al meu. Nebuniile mele l-or fi scos din sărite”.

Luă dulceaţa şi sorbi din paharul aburit, rece ca gheaţa.

Răsfoi mai departe filele Tagebuch-ului spre a cutreiera o clipă prin zilele de aur care se duseseră…

7. IX. 1879…

Seara aceasta a fost pentru mine foarte scumpă; am petrecut foarte mult cu Berta. Am stat în salon toţi la un loc, copilele mă rugau să cânt ceva, anume Doina. Am cântat-o, apoi am cântat Du bist wie eine Blume. Dumnezeule, ce mi s-a-ntâmplat? Mâna îmi tremura şi degetele mi le-apăsam pe strune aşa fel, încât tonurile gingaşe şi misterioase vibrau în larga sală până ajungeau la urechile iubitei şi-i vorbeau durerea mea, iubirea mea…

16. IX. 1879…

Astăzi a fost o zi de aur pentru mine. Am petrecu de minune. Berta a fost foarte drăguţă. Aproape de orele şase am pornit acasă cu inima frântă… Berta mi-a cântat un marş, ale cărui dulci armonii m-au însoţit până la Stupca.

— Deci, fata mea iubită, găteşte-te de cale… nu mai vărsa şiroaie de lacrimi cu faţa îngropată în perne. Hai, nu te mai frământa… lungul voiaj până în Anglia are să te facă să uiţi.

— Nu… nu mă trimite… tată, te implor!

— Pasiunile sunt trecătoare.

— Iubirea mea e mult mai mult decât o pasiune.

— Nesocoteşti credinţa noastră, legea şi mândria noastră. Ţi-a sucit rău gâtul amicul ţărănoilor şi al răzvrătiţilor. O, prea generoasă-i Austria noastră să scape din lanţuri asemenea nemernici.

— Nu-ţi dau voie să vorbeşti astfel… Tată, trimite-mă. Ucide-mă de vrei, smulge-mi inima din piept, dar numele lui să nu-l pătezi. Nu poate fi un suflet mai nobil ca al său, mai îndrăgit de tot ce-i frumos şi drept.

— Bolnav de ftizie… curând îi va sluji prohodul chiar popa Iraclie. Nu mi-a ascultat sfatul. Are să se căiască amarnic.

— Eşti pastor şi ţii predici. Pe oameni îi povăţuieşti. Dar tu nu ai inimă în piept…

— De-ajuns. Bagajul, Anglia-i departe!

Fetele forfoteau speriate prin odăi. S-aplecau către sertarele vreunui dulap nu atât pentru a culege rochii sau albituri, cât pentru a-şi şterge lacrimile. Berta plângea în odaia ei, doborâtă de furtuna care o izbea; pe neaşteptate. Pastorul, acru, cu faţa congestionată, se plimba nervos de colo-colo. Din când în când îşi arunca ochii pe scrisoarea şi pe plicul cu mărci dantelate, reprezentând chipul reginei Victoria.

— Ce înţelegătoare rude! Ţi-au oferit până şi costul drumului.

Berta se smulse dintre dantelele ude ale pernei şi căzu în genunchi.

— Tată, dacă nu te mişcă nici lacrimile, nici nenorocirea mea, ai cel puţin milă şi mai îngăduie-mi să mai stau o vreme în casa ta, să-mi revin în fire. Să câştig tăria trebuitoare pentru a învinge desperarea mea… ai milă…

În clipa aceasta de supremă încordare, uşa antreului se deschise. Se auzi glasul zvăpăiatei Lola:

— Vai, ce tăcere de mormânt!… Mina! Ana! Berta!… Nu-i nimeni pe aici…?

— Ridică-te, ridică-te, porunci în şoaptă pastorul şi o trase de mână. Ascunde-te, să nu te vadă în halul în care eşti.

Berta se trase într-un colţ al odăii. Pastorul întâmpină, cum putu mai politicos, pe nepoftita musafiră.

— Ce tăcere neobişnuită, continuă Lola copilăroasă. Nici muzică, nici jocuri prin grădină. Ah… şi bietul Ciprian stă singur şi aşteaptă aşezat pe treptele pavilionului.

Lui Gorgon îi trecu un cuţit prin inimă.

— Fii bună, domnişoară, şi ţine-i de urât. Eu vestesc fetele să coboare în grădină.

— Alerg, cinstite pastor. Aveţi grijă şi spuneţi Bertei să se gătească cu rochia cea mai frumoasă…

Lola, zburdalnica fiică a primarului Lichtemberger din Iţcani, se străduia, cu veselia ei, să-i distreze pe toţi.

— Hai, fii cuminte, încercă pastorul s-o linişească pe Berta. Voi mai amâna trimiterea ta la Bradfort, cu toate că mătuşa şi sora cea bolnavă te aşteaptă grabnic. Plecarea lui e bine-venită. Hai, du-te, ia-ţi adio şi bagă de seamă: adio se spune numai când le desparţi pe totdeauna…

În grădină răsunau din nou acordurile sprintene ale valsului vienez.

— Dunărea albastră… Oare Dunărea e într-adevăr albastră?

— Ştiu eu, Berta? Bucevschi, pictorul, îmi spunea că doar îndrăgostiţii o văd albastră.

— Aşadară, peste trei zile vei fi la Viena. Ai să te-aşezi pe mal şi-ai să priveşti Dunărea, frumoasa Dunăre!

— Am să mă gândesc la tine, Berta… Azi e marţi, duminică seara la ceasurile opt precis, am să fiu pe malul Dunării şi am să mă gândesc la tine.

— La ceasurile opt precis voi şedea în pavilion şi mă voi gândi la tine.

— În fiecare duminică la opt…

— Ah, aşa de rar. Mie, chiar o minută, o clipă, îmi pare o vecie când tu eşti departe.

— Berta, valsul e pe sfârşite. Îţi spun la revedere, scumpa mea iubită.

— La revedere, dragul meu.

— Păstrează visurile ce le-am făurit în vara aceasta de aur. Cea mai frumoasă vară a vieţii mele. Rămâi cu bine!

*

Roatele căruţei tăiau urme adânci în drumul udat de ploaie.

Când ajunseră în Iţcani, la gară, soarele îşi făcu loc printre perdelele de nori poleind în aur şi argint natura udă.

Marica şi Ştefan coborâră bagajele. Ciprian îşi scoase biletele şi tustrei suiră geamantanele în vagonul de Viena.

— Ohlala, vienezule, te-ai şi suit, se auzi un glas subţire şi vesel. Lola, fata cu păr blond ca luna serilor de vară, sui sprintenă scările vagonului, îşi făcu loc printre domnii gravi cu jobene înalte şi intră în compartiment ţupăind şi râzând. Gura ei umplu vagonul de voie bună.

— Ştefane, sus, să stau eu lângă vienez. Marica brună şi eu blondă, ia zi, Cip, pe cine-alegi? Dreapta sau stânga?

— Mijlocul.

— Tot şatena-i cu noroc, bat-o s-o bată. Ii, auzi, sună locomotiva, na că mi s-a-ncurcat limba. Jos, Stupcanilor… Servus, vienezule. Hai, hai, ieşi la fereastră să te pupe soarele.

Lola foşni ca o scânteie vie printre jubenarii în haine negre. Nici nu mai coborî scările, sări de-a dreptul pe fâşia de ciment.

— Să n-o uiţi pe Berta, Cip'… Ii, am uitat, am uitat! Mi-a spus să-ţi comunic… Ce-o fi spus, Jesus Maria… ah, ah, a spus să-ţi spun „drum bun”.

— Oh, meliţă, mai lasă-ne să vorbim şi noi, se răsti Marica. Lola se opri. Holbă ochii şi ţuguie buzele ca un minuscul crater de vulcan.

— Was ist das, meliţ!?

— Na, a plecat! zise cu necaz Marica. Aplecat pe fereastra vagonului, Ciprian cercă zadarnic să-şi potolească râsul provocat de figura nedumerită a Lolei. Abia când fluturarea domoală a celor trei mâini se topi în aburul depărtării, simţi o tristeţe sfâşietoare. Cuprinse cu ochii întinsul plaiurilor: „Adio scumpa mea Stupca, adio iubiţii mei, adio scumpele mele câmpii din patrie. Rămâneţi cu bine. La revedere! La revedere!”

PARTEA A PATRA

49

Nu se mai sătura Ciprian privind minunăţiile de vis ale Vienei. Orchestrele cântau în saloanele somptuoase cu porţi albastre şi bolţi liliachii; cântau în Grinzing, în Neuwaldegg, pe cheiul Dunării. Viena, Viena…

Aici trăiseră Mozart, Beethoven, Schubert, Strauss… În feeria palatelor se auzeau melodiile lor nemuritoare. Contesele şi conţii, sorbind nectarul din cupe, se desfătau în muzica celor ce mureau de foame şi mizerie.

În centru – bogăţie şi strălucire. Prin mahalale – întuneric de gheaţă, mizerie…

*

O săptămână întreagă hoinări Ciprian prin Viena, cu Mandicevschi şi cu Bucevschi după dânsul.

„Mandi”, muzician de talent – vechi prieten încă de la Cernăuţi – îi arătă instituţiile de cultură, monumentele, ruinele bisericilor gotice răsfirate prin Kahlemburg, Neuwaldegg, Leopoldsburg; Bucevschi – pictorul – prieten tot de la Cernăuţi, stabilit şi el ca şi „Mandi” la Viena, îşi plimbă prietenul prin locurile cele mai pitoreşti pe care ochiul său de artist le descoperise cu ani în urmă. Pe Ciprian îl pasionau mai ales pădurile şi cheiul Dunării. Pădurea îi amintea de pribegiile verii trecute, de cântece de bucium şi glasuri de tălăngi.

De îndată ce începu a frecventa cursurile celui de-al III-lea an la Filosofie, se lepădă flăcăul vrând-nevrând de boala hoinăritului… Se aşternu pe-nvăţătură: filosofie şi muzică. Filosofia la Universitate, muzica… deocamdată la Mandicevschi acasă. Nu-şi pierduse încă nădejdea în stipendiul promis de mitropolit.

Viaţa de student vienez i se păru la început lipsită de orice farmec. Nu cunoştea mai pe nimeni, se simţea străin şi nebăgat în seamă. Dacă n-ar fi fost cei doi prieteni cernăuţeni: Mandicevschi şi Bucevschi, mai c-ar fi lăsat şi filosofie şi tot şi s-ar fi pornit cine ştie pe unde să cânte în vreo orchestră de lăutari, ori să copieze note pe la vreun teatru muzical. Acasă nu s-ar fi întors, pentru nimic în lume. Supărarea părintelui, gura lumii şi mai ales veşnica umbră a jandarmului care nu-i da pace nici în vis…

— Măi, Mandi, urât mi-i la facultatea aiasta. N-am şi eu măcar un rumân de-ai noştri, să mai schimb o vorbă pe limba de-acasă.

— Ei, n-ai… Aibi răbdare, bre omule. Tu nu ştii obiceiul rumânului. Trebuie să ciupească el vreo două-trei săptămâni. Deh, Ardealu-i departe, Iaşii, Bucureştii sunt hăt… Nu te întrista. Ai să ai colegi buni: băieţi de ispravă.

Curând se convinse flăcăul că „Mandi” avusese dreptate. Într-o după-amiază, pe când lucrau amândoi la şlefuirea unei noi melodii, iată că se făcu uşa mare şi începură a intra, de gândeai că nu se mai isprăvesc. Urări, îmbrăţişări, strângeri de mână, dible şi armonici.

— No, amice Mandi, placu-ţi? Mintănaş ne-om fo strâns iar, ceata de as-vară.

— Aşa-i, aşa-i, da… până mai una alta să vă recomand pe noul nostru amic, pe care îl cunoaşteţi din auzite.

Tânărul luă o poziţie falnică, bărbătească şi întinse mâna.

— Eu, mă rog frumos, mi-s Bârseanu, Andrei Bârseanu.

— Ciprian Porumbescu, răspunse apăsat stupcanul, mândru oarecum de numele lui.

Cum le-auziră urechile cele două vorbe, se stârni un murmur de admiraţie. Toţi ochii se ridicară uimiţi spre Ciprian. Apoi, rând pe rând, noii-veniţi îi strânseră mâna cu căldură. Ciprian rămase foarte emoţionat mai ales când îi auzi rostind titlurile atâtor cântece… La Viena se ştiau cântecele lui tot aşa de bine ca în Bucovina.

Acum continuară prezentările:

— Pompiliu Pipoş…

— Aista-i, cum vezi, şi muzicant, se simţi dator să completeze Mandicevschi, cântă de cele bănăţeneşti.

— Victor Mihălaş…

— Medicinist – noi îi zicem „Doctorul”. Şi aista-i muzicant.

Ciprian zâmbi foarte mulţumit. Vru să zică ceva, dar un altul îi întinse mâna:

— Vasile Halip…

— Ton Moldovan…

— Vasile Sângeorgean…

— Eh, ţi-ajung pentr-un orchestru? întrebă Mandi.

Ciprian se uită la dânsul, puţin descumpănit.

— Sunt toţi instrumentişti?

— Corişti, instrumentişti, actori, de toate, mai sunt şi alţii. Ai să-i cunoşti.

— Nu te mira că ne-am întâlnit cu toţii aici, explică Bârseanu. La noi în ţara Bârsei e o vorbă: când se duce-n careva sat, or careva târg, popa trage la popă, învăţătorul la învăţător, lăutarul la lăutar. Aşa şi noi. La cin' să ne unim, la cin' să ne-adunăm? La Mandi-al nost'! Măiestrul nost'!

— Im, da scoateţi o ţâr' uiegile ălia dă prin straiţă – zise Pipoş pre limba lui de pe Timiş… L-avem în mijlocul nost' pe dumnealui, componistul… şi privi cu încântare către Ciprian.

— Răpede că s-a aprins firea bănăţeanului! râse vesel Halip.

— Şi nu râde ca un bribeţ, i-o reteză în glumă Pipoş. No, ţipă-te de cată şi tu prin straiţă!

Toţi începură a scotoci. Doar Sângeorgean sta cu mâinile încrucişate, filosofând.

— Şi tu, mă Vasile, zăcupe o ţâr' de cozonac! Doamne sfinte, ţucu-ţi milă, ia ui-rachie. Îţi frige limba…

— Cum încântează numele vătămătoarelor licori urechea romanului. Aşa se conrup anime şi se nasc viţii. Juni amici, mai puţină licoare şi mai multă virtute!

Dar junii îi primiră sfatul săltând câteva sticle destupate în sus. Moldovan strigă:

— Aruneee… e de pruneee…

— Bem o gură de bun găsit şi-apoi, la treabă.

— No, fain, faceţi sticla roată. Întâi oaspetele nost', domnul Porumbescu.

— Oaspe, oaspe, da rogu-vă nu mă domniţi, că voievod n-am ajuns încă şi cu baronia şăd prost de când cu temniţa şi procesul. Ziceţi-mi pe nume şi să fim prieteni. Eu vă zic să trăim cu toţii, uniţi în cuget şi-n simţiri!

— Aşa-i! Fain! Noroc! Bravo!… strigară studenţii.

— În cuget şi-n simţiri! grăi gânditor Bârseanu.

— Salve! mormăi izolat Sângeorgean.

De la Ciprian sticla trecu la Mandi, apoi la Pipoş.

— Ura, şăgârţilor… uf da-i tare foc. Asta dă damf şi stimulează cerebelu.

După ce trase şi Bârseanu o duşcă, tot bănăţeanul se repezi la vorbă:

— Puneţi-i stupuşul la uiagă să nu vă izufle, că Vasile îi de ăl cu „virtutea”.

Sângeorgean desfăcu mâinile de la piept şi trecu greutatea corpului de pe un picior pe altul. Tuşi, ca şi cum ar fi vrut să dea de ştire că mai e şi el pe-aici. Tinerii schimbară clipiri din ochi. Arunistul îi mai fulgeră o dată cu privirea, apoi îndrăzni:

— Am credenţia că într-o soţietate e necesitat a te modula înclinaciunilor ei!

— Ei, hai modulează-te şi tu, se milostivi în cele din urmă Victor Mihălaş.

— Voi bea numai un sorbiţiu, cu multă meditare.

— Iui, săriţi c-o suje ca buretele!

„Latinul” îşi dezlipi, cu multă părere de rău buzele groase de pe şipul mirosind a prună tare.

— No, amu la treabă, Porumbescule. Te-nscrii la noi în societate? La *România Jună?*

— Cu multă bucurie… Vreau să vă organizez o orchestră bună, un cor bun.

— Şi să ne potriveşti nişte cântece… ştii, să ne ungă la inimă.

— Am să mă străduiesc. Cu ajutorul vostru se pot face multe. Aş vrea să ştiu pe ce instrumente se poate conta. Staţi să vă notez. Va să zică, Pipoş: vioară, Halip: flaut…

— …Tot vioară.

— Violă…

— Eu cânt la pian…

— Minunat. Minunat. Fraţilor, mi-a venit inima la loc. Până mai acu’ vreo două ceasuri mă simţeam stingher. Negre gânduri îmi apăsau sufletul şi iată-mă deodată într-un mediu care mă însufleţeşte.

— Bine-ar fi să şi rânduim o probă faină.

— Amicul Pipoş are dreptate, se aprinse Bârseanu. Să începem repetiţiunile.

— Duceţi-mă la o sală! Eu sunt gata… Hm, da’ staţi, vioară, vioară, flaut, pian… violă… N-avem contrabas.

— No, că instrument am avea, da’ nime nu ştie cânta la el.

— Am să cânt eu, răspunse Ciprian.

Porniră entuziasmaţi lăsându-şi la Mandicevschi şi traiste şi sticle şi tot. Pe uliţă îşi făceau tot felul de planuri. Cum auzeau o muzică, cum se opreau.

— Aici cântă o orchestră formată din…

— Ştiu, îi luă Ciprian vorba din gură: vioară, vioara a doua, violă, bas şi pian.

Ajunşi în faţa altui restaurant, Pipoş fu acela care îi opri.

— Aici cântă Licuţă Cârnu, bănăţean de-al meu, ţucă-l taica. Îi o bandă de 6 inşi şi-i zic din dible, dă să joci până cazi pe foalie…

Ciprian se delecta din nou cu felul de vorbă al lui Pipoş. Ciuli apoi urechea către uşa localului şi zise: flaut, clarinet, trompetă cu surdină, vioară, vioara a doua, contrabas.

— Da' ştiu că le-ai colindat, frate Porumbescule. Şi ziceai că ţi s-a urât!…

— Eu? Habar n-am avut nici de „Mâţa de argint", nici de „Stejarul verde", nici de celelalte. Nici măcar prin faţa lor n-am trecut. Da' duceţi-mă voi oriunde; legaţi-mă la ochi şi eu vă spui compunerea oricărui orchestru.

— Dumneata eşti măiestru nu glumă! îl măguli Halip. Dar cu compunerile cum stai? Ai mai scris ceva? Să ne scrii şi nouă un imn al societăţii, că n-avem încă un imn al nostru!

— Faină idee, măi ortacilor, şi-n cugetul lui, flăcăul din Bârsa începu a frământa cuvintele unui stih. Ideea i-o dăduse chiar Ciprian, fără a se gândi, atunci când le făcu urarea: „… vă zic să trăim cu toţii uniţi în cuget şi-n simţiri".

Ajunseră în Sonnenfelsgasse, unde era localul *României June.* Aici întâlniră o mulţime de alţi studenţi. Unii povesteau întâmplări din vacanţă, alţii citeau… Cei mai mulţi tânjeau, duşi pe gânduri.

„Avem de lucru", îşi zise flăcăul în sinea lui. Mandi parcă îi citi gândurile. Merseră în sala de serbări. Nimic. Vreo câţiva dormitau pe nişte scaune. Alţii, aşezaţi pe mese, îşi bălăbăneau picioarele şi fumau nepăsători.

Ciprian adună pe lângă dânsul pe prietenii cu care venise, le şopti ceva şi sui cu ei pe estradă. La un semn, mănunchiul de glasuri făcu să se cutremure sălile şi coridoarele. Somnoroşii ţâşniră zăpăciţi în picioare, făcând ochii mari. Moleşeala se topi sub fiorul înnoitor al cântecului. Tristeţea se risipi. Grupuri-grupuri, tinerii se strânseră în jurul flăcăului înalt, chipeş, cu aer de poet. „Straşnic flăcău! Cine-o fi oare? E atât de deosebit!" Îi impresiona pe toţi agerimea cu care dirija şi suflul tineresc ce emana din fiinţa sa. Cântecul îl începură doar câţiva, dar de sfârşit îl sfârşiră cu toţii în aplauze şi strigăte vesele: Vrem *Cisla!* Vrem *Pe malurile Prutului!*

Ciprian se întoarse spre ei zâmbitor. În inimă îi ardeau vâlvătăi de foc.

Cântară cu toţii – aci mai bine, aci şchiopătând – dar chipurile lor erau luminoase, vesele. Şi cel mai mult se bucura Ciprian.

Cercară şi „Cisla” – cântec destul de preţios, dar devenit popular printre studenţii români de la Viena – şi Andrei Bârseanu îi întrebă:

— No, v-a plăcut, ortacilor?

— Plăcut, să mai zicem una… glăsuiră flăcăii.

— Avem să cântăm de-acu şi în cor şi în orchestru. Iaca, vă prezentez pe ortacul nostru nou: Ciprian Porumbescu. Apoi de dânsu-i făcută *Că-i domn cu guler şi cu frac* şi *Hora naţională…* pe care voi le ştiţi cânta de mult.

— Ura! Trăiască!

Când auziră tinerii, făcură roată în jurul lui, strângându-i mâna şi felicitându-l cu căldură. Care din ei nu urmărise cu înfrigurare şi uimire procesul anunţat cu surle şi trâmbiţe de stăpânire? Toţi cei din *România Jună* protestaseră pe faţă împotriva silniciilor stăpânirii. Pentru studenţii români de pretutindeni, arboroşenii deveniseră o pildă vie în lupta pentru idealurile lor.

Influenţa lui Ciprian asupra societăţii studenţeşti a fost binefăcătoare. Dar tot atât de binefăcătoare a fost şi influenţa *României June* asupra tânărului compozitor. Din societate făceau parte tineri patrioţi, care luptau pentru a da poporului oameni folositori în toate domeniile de cultură şi ştiinţă. Căci unul din scopurile principale ale *României June* era aşezarea culturii româneşti pe baze largi, populare. Erau combătute cu vehemenţă tendinţele vechii şcoli ardelene şi, în felul acesta, *România Jună* din Viena a întărit şi mai mult dragostea compozitorului faţă de producţiile populare. Lupta pentru valorificarea folclorului, pentru crearea unei muzici inspirate din comoara cântecului popular devine tot mai conştientă în viaţa compozitorului.

Tot cu ajutorul juniştilor vienezi reuşi Ciprian să se înscrie ca ascultător extraordinar la Conservator, pentru armonie, compoziţie, vioară şi violoncel.

Activitatea rodnică, multilaterală, pe care o desfăşura, precum şi bucuria succeselor îl făcură să uite multe necazuri. Foamea însă îl chinuia adesea.

Bruma de bani cu care venise se topise de mult. Curând nu mai avu cu ce plăti nici masa, nici chiria pe odaie. Prietenii îl mai ajutară şi ei din puţinul pe care-l aveau, că toţi erau năpăstuiţi să ducă aceeaşi viaţă de lipsuri. Şi de multe ori era mai uşor să birui uneltirile vrăjmaşului, decât să birui foamea. De aceea era mare sărbătoare pentru Ciprian, când primea de acasă bani ori pachete cu merinde. Atunci devenea dintr-o dată copilul vesel şi hâtru de odinioară. De îndată aşternea părintelui scrisori de mulţumire pentru grija lui faţă de fiul dus prin străinătăţi.

Viena, 14 nov. 1879

Prea iubitul meu părinte,

Cu stomahul plin, mi-au reveniţi şi humorul, şi curajul de altădată. Epistola mea de ieri era tot atât de lamentoasă, dar numai adevărul. Astăzi, înainte de ce căpătasem pachetul, am luat de la doamna mea de casă o cafea şi oi să capăt în toată ziua una...

Nu vă puteţi închipui ce binefacere e aceea dacă poţi bea dimineaţa o cafea cu franzelă. De-abia acum cunosc diferenţa între o dimineaţă cu dejun şi una fără dejun. Astăzi pare că-s cu totul alt om, voios şi plin de dragoste faţă de ocupăciunile mele îndătinate – pe când în celelalte zile umblam trist şi supărat, că nimica nu-l descurajează pe om ca foamea...

50

Să fi trecut vreo trei săptămâni de la primirea acestui pachet, când iată că într-o după-amiază tristă de iarnă, în timp ce vioara-i murmura nostalgic amintirea locurilor natale, se strecurară pe uşa odăii, tiptil, pe nesimţite, două umbre. Când, întâmplător, Ciprian întoarse capul, i se păru că visează. În faţa lui se aflau Ştefan şi Marioara! Arcuşul încremeni pe strune. Fraţii se îmbrăţişară.

— Bată-vă norocul! Tii, cum îmi bate inima! Chiar îmi ziceam: „Na, de tuşit, tuşesc, de foame, rabd… acu' încep să am şi vedenii”. Măi, Ştefane, şi zi tot ţi-ai lăsat barbă?

— Şi ce, nu-mi stă bine? Ia te uită colea…

— Măi, bucurie ca asta n-am visat. Aidoma parc-aş fi la Stupca. Aştept din clipă în clipă să răsară în uşă figura impunătoare a tătuţei… Nu cumva a venit şi dânsul?

— Ce-ar mai fi venit, săracul… zise Marioara. Da' ne-a făcut rugămintea să te luminotopiem.

— Facem o fotografie cu toţii, îşi dădu cu părerea Ştefan.

— Ştiu eu un meşter bun în Grinzing, să prindem o zi bună şi să scoatem un chip. Ci spuneţi-mi, spuneţi-mi veşti de pe-acasă. Ce face tata? Ce face Laura? Nică, Petruţ, Vasile a lui Onuţă, lăutarii?

— Binişor cu toţii. Îţi trimit sănătate. Kir Grigori a plecat la Ieşi, azi e o săptămână.

Lui Ciprian îi jucau ochii în lacrimi.

— Da' pe la Ilişeşti aţi mai dat?

— Am mai fost, răspunse Marioara. A mai fost şi… Ilişeştiul pe la noi. Scumpa ta îţi trimite multă sănătate.

— Mai bine mi-ar fi trimis câteva rânduri.

— Ba taci, că ţi-a scris o cogeamite epistolă. La noi acasă a făcut-o.

— Chiar în odaia ta, adause Ştefan desmierdându-şi ţanţoş barba. Frumoasă fată!

— Vai, cu câtă dragoste mă gândesc la ea. Tu, Marică, eşti acu' cea mai aproape de inima ei. Caută s-o mângâi. N-o lăsa străină, ci întotdeauna cu vorbe bune de soră caută de-i spulberă mâhnirea. Ah! Cât te fericesc pe tine Ştefan… Ţi-i dragă Laura şi curând vă veţi căsători. Nimeni nu vă stă împotrivă. Pe când eu… eu…

— Ciprian, mă fericeşti? Oh, nu ştii, sărmane… nu ştii.

Ştefan se ridică şi îşi feri ochii.

— Dar ce s-a-ntâmplat? Marică! Ce-i cu Ştefan?

Fata îl privi tristă. Şovăi. Apoi zise cu durere:

— S-a-mbolnăvit şi Ştefan…

— Cum?

— Da. Plămânii.

Ciprian se cutremură:

— Cum, şi el? Oh, doamne, doamne… bietul nostru tată.

— Se teme să nu capăt şi eu. Mergem la Gleichenberg la un sanatoriu. Asta mai trebuia sărăciei noastre… încă un bolnav… încă o grijă.

— Marică, Marică, proastă veste…

Ştefan încercă să alunge tristeţea:

— Nu-mi place! Nu-mi place! Destul cu compătimirile. Sunt bolnav, dar nu m-oi lăsa înfrânt de boală. Mi-i dragă viaţa, căsuţa noastră din Stupca şi Laura mi-i dragă…

Se aşeză lângă Ciprian şi începu a-i povesti despre Berta. Apoi, văzând chipul înnegurat al lui Ciprian, Ştefan îi spuse pe un ton răspicat:

— Trebuie să fii mai hotărât faţă de Gorgon. Personal, sau în scris, trebuie să ceri mâna fetii. Atunci are să fie obligat să-ţi spună, ori e laie, ori bălaie.

— Groaza de a primi un răspuns defavorabil mă face s-amân mereu acest lucru. Însăşi Berta mi-a spus că n-ar fi potrivit acum. La vară ori la toamna ce vine… Aş termina întâi studenţia şi-apoi… însurătoarea. Dar… ştiu eu! Poate că-i mai bine… Vorba ta…

— În sfârşit, treaba voastră, făcu Ştefan. Vreau să-mi arăţi Viena… Te poftesc, iubite frate, la un „spaţir”.

— Ba eu te poftesc la odihnă, că ţi-a fost destul „spaţiru” de la Stupca pân’ aici. Apoi de mâine, o să tot colindăm…

*

A doua zi cei trei fraţi au colindat cheiurile Dunării, promenada la Prater, Grinzingul, au admirat monumentele şi statuile marilor meşteri ai muzicii.

Cu ochi plini de uimire, Ştefan şi Marica măsurau splendoarea de vis a castelelor, elita oraşului, elegantă, privind pe deasupra

din trăsurile cu cai albi, doamnele cu pelerine de jder şi bucle aurii, zâmbind de sub tocele elegante.

Ciprian le povesti tulburat cum colindă deseori flămând pe Corso-ul vienez.

Părăsiră centrul. Către periferie asistară la adevărate petreceri populare. Un lăutar bătrân le cântă la ureche serenada lui Schubert, cu atâta simţire, încât ochii lui Ciprian se înrourară…

— De câte ori aud melodia asta, îmi aduc aminte de Schlötzer. Cum fuge timpul, cum zboară. Parcă ieri eram în mahalaua Mirăuţilor. Baba Nastasia, moş Iancu, Hnidei, Kiper… bucurii împletite cu necazuri… Alei, viaţă!

*

Activitatea artistică muzicală a *României June* se pusese zdravăn pe roate. Ciprian reorganiză corul şi îi împrospătă repertoriul cu o serie de cântece populare şi studenţeşti. Formă şi o orchestră având ca instrumentişti pe Pompiliu Pipoş, Vasile Halip, Moldovan, Mihălaş şi alţi câţiva. Pentru muzica de cameră Ciprian alcătui un quartet în care cântau: Voina, Dan, Calinciuc şi Andrei Bârseanu.

Primele şezători se bucurară de un succes deplin. Dar „măiestrul” nu era încă mulţămit nici de cor, nici de instrumentişti. Mai era încă nevoie de multă muncă, în afară de asta se simţea lipsa unor cântece noi, inspirate din viaţa studenţească. Era nevoie şi de o cărticică de cântece, care să fie la îndemâna tuturor.

— Măi, Mandi, i se adresă stupcanul prietenului său, tu eşti un desăvârşit armonist, alcătuieşte un volumaş de cântece, că tare mult i se simte lipsa. N-avem de fel cântece tipărite.

— Sunt ostenit, frate Cipriane, sunt ostenit. Până acum câteva luni am fost cătană; anii de armată mi-au scos toată vlaga. Îmi trebuie răgaz să-mi revin puţin în fire.

Într-adevăr, Mandicevschi era în neputinţă de a lucra ceva. Abia îşi terminase „slujba la-mpăratu” şi acum era – cum s-ar zice – în refacere. Se gândea la ceea ce făcuse până la armată şi mai ales la ceea ce avea de făcut de-acum încolo. Avea noroc de bunătatea unui unchi al său, Eusebie Popovici, om cu stare şi cu dragoste faţă de talentul muzical al flăcăului. Altfel s-ar fi

îngropat într-o funcţie administrativă şi cine ştie ce s-ar fi ales de talentul său. Mandicevschi îşi pusese în gând să-şi consacre definitiv întreaga sa activitate artei muzicale.

— Măi, Mandi, tu ai dreptate-ntotdeauna. Eşti un savant. Şi tu, şi al tău prieten Heuberger-componistul de operete. Folositoare învăţăminte trag eu de pe urma voastră. Vă sunt îndatorat. Am să schimb asta şi asta… Îţi urmez sfatul şi-ţi sunt recunoscător.

— Ei, atunci urmează-mi şi sfatul ce ţi-l dau acum.

— Care?

— Tu ai cântece multe: compuse şi prelucrate. De ce n-ai scoate tu un volumaş de cântece?

— Eu?… Păi, eu ştiu?…

— Alege cântecele, revizuieşte-le frumos, apoi du-te cu ele la Comitetul Societăţii şi faci propunere pentru publicarea lor.

— Mi-i greu să intervin pentru mine.

— Bine. Am să fac eu propunerea.

După scurtă vreme Ciprian prezentă un bogat mănunchi de melodii. Societatea aprobă cu bucurie propunerea, dar ceru ca în fruntea *Colecţiunii de cântece sociale pentru studenţii români* să se afle imnul *României June.*

— Îl scriu, zise cu hotărâre Ciprian, dar poezia…?

— *România Jună* a şi instituit un premiu de doi galbeni pentru cel mai reuşit text, îl lămuri Mandicevschi.

Într-adevăr, sfătuindu-se cu Ciprian, Comitetul alcătui un juriu care avea menirea să judece valoarea versurilor şi publică concursul în presă. Premiul era mare – doi galbeni. Se aşteptau cu toţii să sosească texte multe de pe tot cuprinsul plaiurilor locuite de români. Dar data închiderii concursului se apropia cu paşi repezi şi niciun text nu sosea la Viena. Ciprian începu a se îngrijora:

— Ce facem, frăţie?

— Tune dracu-n faita lor de poeţi! se mânie Pipoş. Poate li-i de ajuns piţula. Aiştia, vedzi bine, umblă cu mişculanţa.

— Măi, da’ printre noi nu-i nime care scrie stihuri? întrebă componistul.

— Sunt, sări unul să lămurească, dară scriu numai suveniruri pe la drăguţe. Nu se pricep la imnuri.

— Ba eu m-aş prinde să-ncerc pana, zise Mihălaş.

— Şi eu am să încerc, prinse curaj Halip.

— Acta, non verba, îi apostrofă arunistul Sângeorgean. Amoarea mea pentru patrie, simţământul şi anima mă îndeamnă de a stoarce şi eu o compunăciune din capulus meus. Virtute et exemplo.

— Verba volant… apucă-te de scris… îl sfătui unul.

— Timeo Arunes et dona ferentes! zise altul mai şugubăţ.

— Cari şi amati amici, silenţiu! N-aveţi niciun argument serios de a râde.

— Au, au ce limbământ… morire et non ascoltare.

— Sit tibi terra levis.

Hărmălaia se întinse ca un foc de paie. Numai că batjocurile colegilor îl cam pârjoliră pe bietul arunist care nu-şi găsi salvarea decât dând bir cu fugiţii.

Ciprian apelă din nou la studenţi să cerce a scrie.

Trecură vreo două zile la mijloc şi numai ce vine Andrei Bârseanu într-o seară, sfios, la Ciprian şi-i despătureşte o hârtie gălbuie cu câteva slove mărunte, tremurate, scrise cu emoţia celui care pentru prima oară în viaţă simte în inimă fiorul sfânt al poeziei.

— Citeşte, frate Cipriane şi nu mă sudui… ştii, am frământat nişte vorbe-ale tale, rostite atunci, când ne-am cunoscut… Am căutat să ţiu seama şi de ritmul pe care mi l-ai indicat.

Ciprian, care între timp îşi plimba ochii pe slove, se lumină la faţă.

Versurile îi plăceau, erau scrise cu multă căldură.

Urmară câteva clipe lungi de tăcere în care Ciprian reciti în gând stihurile.

— Ştii, Bârsene, că mie-mi place? Mă şi apuc de lucru. Trebuie să-ţi găsesc o melodie înălţătoare, un adevărat imn. Trebuie să găsesc…

Poetului i se ridică o piatră de pe inimă. Nu-i venea a crede.

— No, nu-ţi bate joc de mine! Cată şi spune-mi numai adevărul. Mi-e foarte greu să cred că are să meargă aşa.

— Gândeşti cumva că-ţi fac complimente? Socotesc că strofa e bună şi m-apuc s-o pun pe melodie.

Ciprian îl sfătui cum să continue poezia. A doua zi îl întâlni pe Bârseanu la Universitate şi-i zise:

— Nu te supăra; cred că la versul al treilea ar trebui să mai îndreptăm câte ceva, nu-i destul de limpede.

— Cum zici tu, aşa-i bine, răspunse Bârseanu. După câteva zile se încheie concursul. Spre uimirea tuturor, juriul înclina pentru un singur text, fără plie şi fără motto. Juniştii se arătară foarte nemulţumiţi.

— Nu-i ce ne trebuie. E o poezie abstractă, în special strofele 2, 3 şi 4. În afară de asta nu se spune o iotă despre *România Jună.*

— Mie îmi place, răspunse Ciprian, am şi aflat melodia potrivită pentru el. Vreţi s-o ascultaţi? Îndată!

Deschise uşa şi îşi chemă coriştii adunaţi înadins pe coridor. Scoase vioara din cutia ei, dădu tonul şi sala se umplu de armonia perfectă a celor patru voci. Toţi rămaseră de-a dreptul uluiţi. Aplaudară cu entuziasm muzica, dar îşi menţinură părerea asupra textului. Atunci unul din juriu, anume Ion Paul, care era şi un literat foarte distins zise:

— Eu din capul locului am respins poezia, dar fiindcă muzica este aşa de minunată, aşa de însufleţitoare, propun să proclamăm compoziţia drept „imn provizoriu”, până vom primi alt text mai reuşit.

Bârseanu, necăjit, renunţă la premiu.

„Măiestru”, ajutat de Mandicevschi, mai revizui pe ici pe colo armonia vocilor, copie ştimele pentru tot corul şi orchestra şi pregăti imnul pentru a fi cântat la o şedinţă festivă. La textul făcut de Bârseanu el mai adăugă o strofă în care preamărea *România Jună.*

Serbarea festivă avu loc în sala unui restaurant. Erau de faţă toţi studenţii români din Viena, precum şi un numeros public. Cum aceste serbări naţionale erau suspectate de autorităţi, poliţia delegă pe un comisar să asiste şi să raporteze asupra felului cum s-a desfăşurat programul şi dacă nu cumva studenţii au manifestat contra stăpânirii.

Înainte de deschiderea cortinei, Ion Paul chemă pe Ciprian:

— Vezi că poliţia şi-a trimis copoii. Comisarul Toma e în rândul întâi. Atenţie mare la ce cântaţi şi la ce recitaţi.

— O, nici aici nu scap de poliţie… se tulbură dirijorul. Băieţi, la imn cântăm numai trei strofe.

— Renunţăm la strofa: Iar scumpa *Românie Jună?*

— Renunţăm, Mihălaş bădie, ca să renunţe şi ei a ne chema pe la poliţie. E tare rău acolo!… Am fost şi ştiu…

— Preşedintele ne anunţă că putem începe, şopti un student.

Ciprian privi discret printr-un ochi al cortinei. Se întoarse cu faţa către cor.

— Ochii şi urechile la mine!

Făcu semn să se deschidă cortina. Freamătul amuţi în sală. Apoi deodată se stârniră aplauze şi urale furtunoase. Erau pentru Ciprian. Acesta se întoarse şi mulţumi publicului printr-o înclinare plină de respect. Ochii culeseră din zbor zâmbetul câtorva studenţi, semnul discret de încurajare al preşedintelui, dar şi sclipirile reci, pline de venin ale comisarului. Regăsi privirile calde ale zecilor de colegi care aşteptau în nemişcare să înceapă imnul. Ciprian săltă mâinile la înălţimea umerilor şi când le lăsă apăsat în jos, vocile se dezlănţuiră puternic.

Sala tresălta de însufleţire, ochii scăpărau de bucurie şi înălţare. Câţiva funcţionăraşi valahi, aciuaţi şi ei pe lângă tinerii studenţi, săltară frunţile de mândrie. Doar comisarul stătea încruntat şi din când în când nota într-un carnet.

O furtună de aplauze şi urale zgudui sala din temelii. Minute întregi treceau şi publicul nu mai contenea: „Bis! Trăiască! Ura, Porumbescu!” Ciprian chemă pe Bârseanu în faţă. Autorul textului, fiind intimidat, fu convins cu mare greutate de colegii săi dar, o dată zădărât de cei din sală, fu rugat să citească textul. Bârseanu începu a tremura de emoţie.

— Curaj! Poţi să începi, îi şopti Ciprian. Bârseanu lăsă hârtia în jos. Când îşi simţi mâinile pe lângă trup prinse putere şi începu a recita. Strofa întâi o recită bine. Prinse avânt. Fu aplaudat cu însufleţire. Se ceru corului să cânte din nou şi preşedintele făcu dirijorului semn să cânte a doua strofă. Deodată porniră cântec înflăcărat două coruri: cel de pe scenă şi cel din sală. Tot publicul din sală se ridică în picioare şi începu să cânte înflăcărat. Rămaseră ghemuiţi pe scaun doar comisarul şi câţiva profesori. Ciprian se întoarse către sală şi dirijă mai departe, cu aceeaşi nestăvilită însufleţire.

În pauză, comisarul chemă pe membrii comitetului de o parte şi le zise:

— Imnul acesta nu-i bun.

— Aţi fost doar de faţă, îi răspunse Paul, aţi văzut poporul… Vox populi, vox dei.

— Vox… zum Teufel… Chemaţi-l pe componist!

— Bine, pentru asta cel mult trebuie să staţi de vorbă cu noi, ori în cel mai rău caz cu autorul, nu cu Porumbescu. El a scris doar melodia.

— Ja, ja, die Melodie. La melodia asta ar fi trebuit ceva înălţător… Împărat, împărăţie, Austria. Unde-i aici Austria? Unde-i majestatea sa imperială? Ordon: *ori* să se modifice muzica ca să se facă romanţă, *ori* să se modifice textul să se facă patriotic.

— Domnule comisar, îl înfruntă Ciprian, n-aveţi dreptate în privinţa asta.

— N-am drept'…? auziţi domnilor! Eu! Eu, comisarul Toma n-are dreptate! Ia uite colea. Ce specifică la grad? Was?

— Nu ştiu ce grad aveţi, dar ştiu că noi am scris un imn pentru o societate studenţească şi nu un imn pentru Imperiul Austriei. Suntem… prea modeşti pentru asemenea pretenţii.

— Orice imn născut pe întinsul patriei trebuie să cânte slava Austriei, cea mai democrată, cea mai nobilă, cea mai frăţească, cea mai… Nici horele astea nu-mi plac. Un lendler ori un vals tirolez erau foarte binevenite în seara asta de iarnă. N-aveţi nimic vienez, nimic austriac. Nu sunteţi loiali nici voi, nici cehii, nici polonezii, nici rutenii, nici… nici… dracu' să vă ia pe toţi…

Comisarul plecă bombănind şi înjurând. Politeţea-i „nobilă" era pusă-n cui ori de câte ori avea de-a face cu „neloialii". Dar serbarea continuă într-o atmosferă şi mai înălţătoare. Orchestra condusă de Ciprian şi mai ales cremoneza cu minunatele ei părţi de solo umplură inimile tuturora de înflăcărare. La sfârşit, ca un omagiu adus compozitorului, în ciuda ciracilor stăpânirii, toată sala cântă într-un glas noul imn. Ciprian fu purtat în triumf până afară în stradă, unde Mandicevschi, cu lacrimi în ochi, îl sărută pe amândoi obrajii:

— Apoi, măi Porumbescule, cu imnul ăsta ai pus a doua piatră nemuririi; întorcându-se către prietenii „Junişti", zise: De ce credeţi că imnul acesta a cucerit de la prima audiţie pe toţi câţi erau în sală? Are în el vigoarea, seva populară. Este cald, bine inspirat şi are o remarcabilă bogăţie melodică. Asta m-a făcut să spun că Porumbescu a mai urcat cu acest imn o treaptă importantă în creaţia sa. Cred că cea dintâi mare lucrare este *Adusu-mi-am aminte,* compoziţie scrisă în anii de seminar şi pe care o socotesc ca una din culmile muzicii noastre bisericeşti.

Mandicevschi avu dreptate. Imnul se răspândi într-un timp uimitor de scurt pe tot cuprinsul ţinuturilor româneşti.

Cu toate scăderile pe care le aveau unele compoziţii publicate în *Colecţia de cântece sociale pentru studenţii români,* volumul se bucură de un mare succes. El se răspândi repede pe la şcolile româneşti din Ardeal şi cântecele pe care le cuprindea asigurară compozitorului o binemeritată faimă.

Curând începură a sosi scrisori din toate colţurile ţării. Ciprian era solicitat să trimită noi partituri pentru corul seminariştilor din Blaj ori corul liceenilor din Năsăud. Este adevărat că succesul volumaşului de cântece îi aduse multe bucurii, dar faptul că lăsase să apară în el şi unele lucrări pe calapod german îl chinui multă vreme. Se hotărî să rupă o dată pentru totdeauna cu asemenea cântece. Pentru a-şi împrospăta inspiraţia scrise la Stupca. Marioara îi trimise caietul cu cântece culese de la ţărani şi de la lăutari, în fiecare după-amiază studia la vioară aceste cântece. Bucevschi, boem în felul lui, venea ades să-l asculte pe Ciprian. Era destul s-audă o doină, ca să înceapă a se tângui: „Vai, ce dor mi-i de acasă! Nu mai pot. Las totul baltă şi mă duc. Cu ce drag aş picta eu Valea Prutului, crângurile de la poalele Obcinelor, fetele noastre cu ii înflorate şi cu bujori în păr!”.

— Hei, ce m-aş mai întoarce şi eu la Stupca mea dragă!

Banii soseau de-acasă rar şi puţini. Nu îndrăznea să ceară decât atunci când îi ajungea cuţitul la os. Ştia greutatea bătrânului, ştia pe Ştefan bolnav… Încercă să găsească vreo meditaţie, dar nu izbuti. În Viena erau mii şi mii de muzicieni. Unii cu nume mari şi tot nu-şi găseau o pâine, da’mite un străin venit de la marginile ţării! Nu-i rămase decât o singură soluţie: să încerce a interveni din nou pentru stipendiu ori să plece în căutarea unei slujbe, fie în Ardeal, fie dincolo de Carpaţi.

Veni primăvara. Frumoase sunt primăverile la Viena, dar de-o mie de ori sunt ele mai frumoase la Stupca şi la Ilişeşti. I se părea o veşnicie de când se despărţise de plaiurile natale.

Scrise părintelui Iraclie să mai stăruie pe lângă mitropolit pentru obţinerea unui cât de mic ajutor. Scrise prietenului Costică Morariu să-i puie o vorbă bună pe lângă Samuiel Morariu. Unchiul său, care mai deţinea încă funcţia de Consilier Consistorial. Dar veştile întârziau să sosească. Doar Marioara, buna şi mereu grijulia lui surioară, îi trimise un pachet mărişor

cu de-ale gurii. Două nopţi pline munci el la epistola de mulţumire, epistolă în limba germană scrisă în versuri de factură epică antică.

Se vede că „Oda” stârni mult haz acolo, la Stupca. Nu trecură nici trei săptămâni şi un plic voluminos aduse trei răspunsuri dintr-o dată: de la Marica, Berta, Lola. Ce bucurie! Îi apăreau aievea trei fete ca trei flori de primăvară. Iat-o pe Marica, bună, grijulie. „Ciprian, îţi mai pregătesc ceva bun. Safta de asemeni are să-ţi trimită uscatele de cele cu smântână… Ai grijă de sănătate. Umblă bine îmbrăcat. Vremea e-nşelătoare…”

„Depărtarea şi oamenii vor să ne despartă – scria Berta. Oricât se străduiesc, se înşală amarnic. Niciodată n-ai fost mai aproape de inima mea… E primăvară, văile şi-au îmbrăcat ii înflorate, izvorul doineşte pe sub florile albe ale porumbarilor. Colind cărările pe care ne-am plimbat astă-vară şi după fiecare arbore-n floare aştept să apari voios şi să-mi strigi: Cu-cu!…”

„Drăguţule Cip,

Servus. De-o mie de ori, servus. Pentru „Odă” ai un „Kuss” de la Lola (Berta, nu fi geloasă!)… Vino, S.O.S. Murim de plictiseală. Adu valsuri şi o sticlă de apă de Dunăre. (Vezi, să fie cât mai albastră!) Nu întârzia”.

„Să trăieşti, să tot citeşti, asemenea scrisori”, gândi Ciprian. Alergă, bine dispus, să-şi anunţe şi prietenii de marea bucurie ce dăduse peste dânsul. Trei scrisori din patria lui. Ce fericire poate fi mai mare pentru un „singuratic” ca dânsul?!

Pe Bucevschi îl găsi cu paleta în mână, în faţa pânzei.

— Bădie Bucevschi, hai la Prater, că s-a albăstrit Dunărea. Bem două jumătăţi de bere. Eu plătesc… Iii, ce-mi văzură ochii! Flăcăul îşi acoperi faţa cu amândouă mâinile. Pictorul pufni în râs. Făptura cu părul negru, despletit, ridică ochii către oaspe şi zâmbi nevinovată.

— Cine-mi eşti, stupcanule! Cine-mi eşti! zise hazos pictorul, ameninţându-l ştrengăreşte cu degetul. Se întoarse apoi către model:

— Dragă Tereza, pentru astăzi am terminat.

Fata îşi înveli trupul în voalul vioriu, destul de transparent şi dispăru după un paravan.

— Pe legea mea, seamănă cu Ilinca…

— Care Ilinca?

— Lăutăreasa de la Stupca. Da’ de ce-o pictezi goală?

— Îmbrăcată nu mi-o cumpără nimeni… Trebuie să-mi vând talentul pentru o pâine… Ah, cât m-am săturat!… Aş vrea să purced la o artă adevărată aşa cum au făcut-o la vremea lor Iscovescu, Andreescu, Rosenthal, Grigorescu, o artă care să încânte pe cei mulţi. Am să mă întorc în Bucovina.

— Tu ştii cât e de rău ş-acolo?!

— Am să cutreier mânăstirile, am să scot chipurile voievozilor celor viteji şi-am să le împart poporului; să aibă ţăranul acolo, în bordei, sub cunună de laur şi stejar, chipul lui Ştefan cel Mare. Ce icoană poate fi mai sfântă decât aceasta? Să crească copiii cu inima plină de jeraticul gloriei nemuritoare. Să fac şi eu ceva pentru ţara străbunilor mei…

— E minunată programa ta de luptă. Unii cu cântecul, alţii cu versul, tu cu culorile cele vii… Toţi să facem un front, un singur front pentru o adevărată cultură naţională. Nebuna de lacrimă s-a şi ivit printre pleoape. Dă-mi voie să te îmbrăţişez, prietene de luptă.

O, deschideţi-vă glasul
Alăute şi cântaţi,
Cântec nou să intonaţi
Căci e nou şi mare ceasul.

Mitropolitul Blajevici muri şi o dată cu el se stinse şi nădejdea lui Ciprian de a mai obţine vreun ajutor material pentru studii. Amărât cum era, hotărî totuşi să-şi dea toate examenele, deşi nu mai spera să se întoarcă la toamnă spre a continua nici Facultatea şi nici studiile muzicale. Timpul ce-i mai rămase de stat la Viena se împuţina din ce în ce. Îi părea că-l strânge într-o menghină. Încotro să apuce? Ce să facă? Să se întoarne om în toată puterea cuvântului, să reazeme uşa casei părinteşti? Niciun titlu, nicio funcţie, nimic. Un mare nimic.

— Dar fii pe pace, omule, căuta să-l încurajeze Bucevschi. Doară nu eşti singur. La urma urmei ne mutăm amândoi într-o odaie la mahala. Eu mai pictez câte un tablou, tu…

— Şi hotărârea ta de a te reîntoarce acasă?

— La vară voi colinda pe la Putna, pe la Suceviţa, Voroneţ… Îmi adun material. Îmi schiţez tot ce mă interesează. La toamnă ne întoarcem împreună. Am scris la Iaşi. Poate primesc vreo comandă. Sunt câţiva oameni de inimă, care au să mă înţeleagă.

Ciprian zâmbi amar. Numai pe dânsul n-are să-l sprijine nimeni nici de la Iaşi, nici de la Bucureşti, de niciunde.

— Iar eşti îngândurat, Cipriane? îl întrebă Mandicevschi.

— Nu din pesimism, ci din lipsuri de tot felul.

— Lasă măi, că după nor vine şi soare.

— Fie-ţi gura aurită.

— Ei, ia dă-te mai colea, că am eu un meşteşug de alungat norii. Ia citeşte ici…

Ciprian se apropie de jurnal şi citi anunţul închis în chenar, jos, pe ultima pagină.

— Samuiel Morariu, mitropolit al Bucovinei? Cu neputinţă. Doar a fost acuzat de atâtea ori de neloaialitate, de complicitate cu arboroşenii, de răscoală şi câte şi mai câte.

— Asta-i încă o izbândă a mulţimii.

— Morariu e-un mare patriot. Duşman neîmpăcat al tiraniei. Totuşi îmi pare cu neputinţă să fie adevărat.

— Am aici şi *Wiener Zeitung.* Iată un articol care critică cu tărie numirea lui Morariu. O consideră drept o „slăbiciune a autorităţilor de stat”!

— Nu ştiu cum să-mi explic. E o surpriză extraordinară.

— Împăratul a vrut să pozeze, chipurile, în apărător al poporului şi l-a numit, sperând să-şi atragă simpatia. Pricepi?

— E-o mare izbândă, măi Mandi! Acu’ mai trag şi eu nădejde de la un sprijin. Morariu m-a avut totdeauna la inimă şi pe mine şi pe toţi de la *Arboroasa.* Să vedem. Acum, la mărire se vede omul dacă-i om!

Speranţele lui Ciprian nu fură înşelate. O scrisoare a lui Costică Morariu îl anunţă să se pregătească pe vară, spre a se înfăţişa noului mitropolit. Bănui flăcăul că nu-l cheamă el, Silvestru Samuiel Morariu, la dânsul aşa, de florile cucului. Era sigur că se va întoarce cu un stipendiu.

După ce trecu examenele cu „eminenţă” mai rândui câteva şezători „de-alea micuţe”, vorba lui Bârseanu, fără profesori şi fără comisar, „conspirative”.

Ciprian simţea necontenit nevoia să activeze pe tărâm cultural, să împartă celor din jurul său lumină şi cântec.

În duminica dinainte de plecare, se furişă singur pe malul Dunării. Când orologiul cel mare al catedralei Sfântul Ştefan sună de opt ori, scoase chipul Bertei din buzunarul cel de lângă inimă şi-l privi îndelungat la lumina primelor raze de lună. O fericire fără margini îi cuprinse inima. Iar undele fluviului ce se dezvolburau, vrăjite de cântecul miilor de viori, i se părură albastre, albastre ca ochii cei dragi ai Bertei.

53

Drumul de la Viena la Cernăuţi îl făcu în tovărăşia lui Bucevschi.

Zăbovi două zile în capitala provinciei, pentru a-şi vizita prietenii de studenţie şi a colinda crângurile şi pădurile de la poalele Ţâţânei. Amintirile se depănau în suflet pe aripi de melodie. Se duse la mitropolie unde mitropolitul Silvestru Morariu îl primi cu multă căldură, lăudându-i colecţia de cântece. Ciprian rămase foarte uimit când văzu volumaşul deschis pe pupitrul pianului. Prelatul îi arătă câteva compoziţii de-ale sale, căci, încă din tinereţe, slujea şi el muzelor; îi făcu rugăminte componistului să i le „orânduiască pentru mai multe glasuri” şi când or fi gata să i le trimită. Flăcăul era el bucuros şi de laudele prelatului şi de cântecele date lui spre „orânduire”, dar, văzând că prelatul nici vorbă nu-i să pomenească de stipendiu, i se făcu inima cât un bob de mac. Atunci nu ştiu cum veni vorba şi-l întrebă mitropolitul:

— Da’ la Viena cum o duci?

Flăcăul cumpăni răspunsul cu înţelepciune în cuget, apoi zise:

— Prea sfinţia ta, greu o duc. De învăţat învăţ şi la Universitate şi la Conservator. Mijloace de trăit am atât cât să-mi ţin sufletul pe oase. Şi teamă mi-i că nici pe aistea n-am să le mai am de-acu’…

Zăbovi oleacă preasfinţitul cu barba în furca pieptului şi gândul departe; se ridică apoi de pe jilţul cu sculpturi aurii, se apropie, îl cuprinse de umeri şi-i zise:

— Fiule, ţi-am dobândit un stipendiu de 300 de florini din fondul religionar. Vei continua studiile la muzică.

Un fior cald străbătu inima flăcăului. Fără a zice o vorbă, se aplecă şi-i sărută mâna. Prelatul îi netezi părul ca unui băieţaş cuminte. Îl povăţui ca în anul şcolar 1880-1881, să se dedice studiului cântării bisericeşti. Îi recomandă pe profesorii: doctor Krenn, organistul curţii imperiale şi Louis Schlösser.

Însufleţit de sfaturile părinteşti ale mitropolitului, precum şi de cei 300 de florini, stipendiu pentru noul an şcolar, Ciprian poposi la Stupca cu ochii însoriţi de bucurie. Era mare lucru ca un tânăr trecut pe „lista neagră” să poată totuşi să obţină un asemenea rar favor. Cât s-o fi luptat inimosul Silvestru Samuiel Morariu pentru cei 300 de florini? Nu era o sumă însemnată. Vorba neamţului: prea mult pentru a muri, dar prea puţin pentru

a trăi. Dar, mai cu stipendiu, mai cu bruma de ajutor de-acasă, întrevedea flăcăul că va face treabă. Şi-apoi „să vedem până la anul” îşi spunea în sine. Poate oi mai primi vreun sprijin şi oi putea să sfârşesc şi studiile muzicale. Oricum, avea acum liniştea sufletească atât de trebuitoare pentru a se bucura de tihna vacanţei. Îşi făcu socoteala să mănânce pe săturate şi să doarmă cât de mult. Doar aşa putea să se întremeze. Baba Safta, nu mai putu de bucurie când îl văzu acasă.

— Domnişorule, spune-mi ce-ţi pofteşte inima să mănânci şi aceea ţi-oi fierbe. Ştiu că rău ai dus-o printre străini, acolo la Viena. Aceia nici borş nu mănâncă, nici ghebe cu usturoi. De chiroşte cu povidlă nici nu mai spui.

— Să-mi fierbi, lele Safto, tot ce ştii că fierbea răposata mama, că la alde mâncăruri numai dumneata îi ai asemănare.

Ştefan pofti la Stupca şi pe logodnica sa, Laura, fiica arhitectului Hartel, o fată-năltuţă, roşcovană şi harnică foc.

Întinseră gospodinele masă mare sub umbra mărului, iar Ştefan trimise vorbă la colonia lăutarilor să vie „o gură şi o scripcă”, să zică în cinstea domnişorului venit de departe.

Ciprian se retrase în cămăruţa lui. Amintirile începură a-i cânta în suflet. Iată raftul cu cărţi, caietele de şcoală, primele melodii scrise pe marginea coperţilor de carte. Din rama fumurie şi bătrână, chipul mamei îl priveşte senin, înduioşat.

Marioara şi Laura trebăluiau la bucătărie, diriguite de baba Safta. Laura făcea ce făcea şi se ducea în foişor. Asculta câteva clipe încordată. Se întorcea. Tăcerea lui Ciprian o supăra. O enerva. Îi era atât de dor să-l audă cântând!

Băgă de seamă când Marioara şi Safta se luară cu treaba şi se strecură tiptil până la uşa odăii lui Ciprian, o deschise şi rămase în prag, ca o zână zugrăvită pe pânza unui tablou. Cu capul uşor aplecat pe vioară, Ciprian începu a cânta.

Se întoarse şi o zări în prag. Cântecul se întrerupse brusc:

— Laura, tu ascultai…?

— O, minunată muzică. Mai cântă! Mai cântă!

— Am să cânt! Am să-ţi cânt un cântec pe care l-am scris cândva pentru o fată. Să-mi spui dacă-ţi place. E un cântec de dragoste. Ascultă-l…

Începu a cânta: Du bist wie eine Blume.

Aşa de minunat a cântat încât, sfârşind melodia, Laura izbucni într-un plâns nestăvilit, alergă şi se închise în odaia ei. Marioara auzi şi veni degrabă.

— Măi, tu nu vezi că asta-i nebună după tine? Şi-i cânţi!

— Marică, dar eu i-am cântat cântecul Bertei mele. Eu nu vreau să stric fericirea nimănui. Eu îmi iubesc gândurile mele, visurile mele.

— Artiştii sunt totdeauna iubiţi, zise Marioara. Clătină din cap şi ieşi.

Cum îl vesti Lola de venirea Bertei, Ciprian porni glonţ la Ilişeşti.

Nu i-a fost însă lungă bucuria, căci Berta trebuia să plece la Cernăuţi, la tatăl ei. Se vede treaba că aranjase Gorgon astfel lucrurile, ca să nu fie tinerii împreună. Fata n-avu încotro.

— Nu te mişca din Stupca, îi zise ea, până nu ţi-oi da eu de ştire…

— Am auzit că, după ce termini studiile, te stabileşti la Viena, îi aruncă presbitera o vorbă tocmai când se gătea flăcăul de plecare.

— Viena-i pentru domnul cu parale multe, răspunse Ciprian.

— Am să caut o slujbuşoară, pe urmă am să mă însor şi eu…

— Să te însori? Un om aşa de nobil? Aşa de talentat? E păcat să-ţi legi viaţa de-un cămin. Ce artă mai poţi face atunci, când copiii vor scânci în leagăn şi nevasta îţi va cere toalete noi, inele şi coliere scumpe? Ba nu! Sfatul meu matern e să te dedici numai şi numai artei. E păcat să-ţi legi viaţa de-o femeie, fie cine-o fi. Fiică-mea să fie… Artistu-i artist. Ciprian nu mai putu să-şi ţină vorba în frâu…

— Eu unul n-aş putea fi niciodată de părerea aceasta, stimată doamnă.

— Principii şi principii, cugetă presbitera. Aşa-s tinerii, ştiu una! Noi, cei mai bătrâni ştim alta. Fiecare cu ale lui.

— Ducă-se pe pustii, făcu Ştefan când auzi din gura lui Ciprian cele spuse de soaţa lui Gorgon, căreia el îi zicea „Gorgona”.

— E isteaţă să prindă iepurele cu carul şi voinică, să rupă pământul. Bate şaua să priceapă iapa. Or fi găsit vreun „ginerică” pentru fie-sa şi-acu vrea să scape de tine, măi băiete.

— Asta-i cam aşa vorbă, grăi Ciprian. Cucul până nu vede mugur nu cântă… Cap de crap, creiere de iepure… Da nu-mi

pasă, că Berta nu seamănă nici cu Gorgon, nici cu „Gorgona” cum îi zici tu.

Întinse un pled în grădină, pe fânul rumenit de soare, puse palmele pernă sub căpătâi şi adormi sub ochiul blând al miilor de stele.

De câteva zile nu-şi mai găsea astâmpăr. Acu’ zâmbitor, acu’ încruntat. Senin ori întunecat până la lacrimi. Stătea locului, apoi deodată se ridica frământat, rupea fărâmiţe bucata de hârtie.

Apoi, dintr-o dată, izbucni victorios:

— Marică! Am găsit melodia! Asta e melodia.. Laaa, la, la, la la, la, laa… Marică… Marică…! De ani şi ani o dospesc în vatra sufletului şi iat-o, în sfârşit… Marică… Mariorică…

O îmbrăţişă şi o sărută fierbinte pe obraz. Deschise uşa, trântind-o de perete. Sări dintr-un pas treptele, străbătu grădina şi se pierdu prin lăstărişuri, de parcă ar fi vrut să cânte melodia cea nouă luncilor, codrilor, lanurilor de aur… Marioara îl privea fericită de fericirea lui.

Poteca ce ducea spre culmea coloniei era toată smălţuită de polenul auriu al romaniţelor toropite de arşiţa verii. În vale, Stupca îşi ridica streşinile de şindrilă veche printre crengile livezilor bogate.

Ciprian porni mai departe. Până seara târziu colindă pădurile.

Intră apoi pe furiş în odaie. Apucă vioara cu o patimă arzătoare. Firul melodiei ţâşni din strună mai profund ca niciodată.

Îşi şterse cu mâneca broboanele arzânde de pe frunte, oftă din adânc şi deschise fereastra. În ogradă se adunaseră fete, flăcăi, lăutari… Bibul se apropie domol de fereastra deschisă şi zise cu glas scăzut.

— Măiestrule, ne iartă-ndrăzneala. Ce cântec vrăjit ai cântat!

Trei dible, trei strune deodată începură a doini încet, la fereastră. Soarele zilei de vară se topea sângeriu într-un pâlc de mesteceni de pe-o spinare de deal. La poalele colinelor, Stupca se învelea cu aburul vineţiu al serii, strângând la sân cântecul cel nou, balada măiestrului.

*

Îndată ce se reîntoarse la Viena, Ciprian fu înştiinţat de la Facultate de primirea stipendiului. Flăcăul luă pe Mandicevschi şi pe Hellberger şi se înfăţişară tustrei la profesorul Dr. Krenn. Organistul, un bătrânel trecut de şaizeci de ani, de statură potrivită, rotund la chip cu păr puţin şi bălan, îi primi cu multă

politeţe. Mandicevschi fu acela care-i explică scopul prezenţei lor în cancelaria Conservatorului. Era vorba de cursurile speciale pe care Ciprian trebuia să le urmeze de acum înainte cu marele maestru.

— Un elev ca dânsul nu poate să-mi aducă decât bucurie. De altfel, văd că mitropolitul Morariu se interesează îndeaproape de dumnealui.

Profesorul răsfoi o mapă cu hârtii. Găsi foaia cu antetul mitropoliei cernăuţene şi o privi cu pătrundere.

— Prelatul vorbeşte neasemuit de frumos despre dumneata. Îţi apreciază foarte mult talentul. Şi domnul Mandicevschi, şi Heuberger, şi alţi componişti de seamă mi-au vorbit şi chiar mi-au cântat compoziţii de-ale dumitale. Sunt bucuros de noul meu elev. Vom purcede temeinic la învăţătură. Înarmat cu o tehnică desăvârşită vei putea da opere nemuritoare. Talent văd că ai din belşug.

— Vorbele dumneavoastră, maestre, mă fac să roşesc. Am făcut atât de puţin pentru a merita o apreciere aşa de înaltă.

— Nu uita, mein Kind, la vârsta dumitale unii mari componişti abia începeau. Dumneata de pe acum ai o faimă, o glorie. Prietenii dumitale mi-au pus în faţă „Balada”. Câtă splendoare, ce inspiraţie adâncă. O, de-ai putea să-ţi dai seama de puterea talentului care stă ascuns în sufletul dumitale, de-ai putea să urmezi cu aceeaşi pasiune calea adevăratei arte… Vom începe lecţiile. O să punem accentul pe teorie, pe armonie şi compoziţie.

Bătrânul profesor se interesă apoi de activitatea, componistică, de activitatea corului şi a formaţiunilor instrumentale pe care Ciprian le conducea în cadrul societăţii *„România Jună”.* Îşi exprimă dorinţa de a asista la una din şezători sau chiar la repetiţii. Tânărul se scuză cu multă condescendenţă spunându-i că n-a îndrăznit să-l invite, formaţiunile nefiind încă bine puse la punct.

— Întotdeauna cu grijă pentru lucru desăvârşit. Aşa-i bine să fie un adevărat artist.

La plecare, când îi strânse mâna, Krenn îi spuse:

— Vină după masă la Sfântul Mihai. O să repetăm puţin cu corul.

Activitatea lui Ciprian deveni din ce în ce mai febrilă. Cursurile de la facultate alternau cu cele de la Conservator. Patru după-

amieze pe săptămână le dedică studiilor de armonie, compoziţie, vioară şi violoncel. Miercurea şi sâmbăta dirija corul şi orchestra juniştilor. Cu cât avânt, cu câtă bucurie începuse acest an. Ba îşi zise că relele s-au spălat din drumul vieţii şi că a răsărit şi steaua lui purtătoare de noroc. Boala îl slăbise, dar cât stătu la Stupca se mai împlini puţin la faţă.

55

Intrase în tradiţia societăţii *România Jună* obiceiul de a da în fiecare an un bal care să rivalizeze cu cele mai de frunte baluri ale Vienei. Fiecare bal era patronat de una din doamnele cele mai marcante din înalta societate. Progresele realizate de formaţiunile artistice juniste, datorită muncii neobosite a lui Ciprian, dădură curaj studenţilor să se avânte în organizarea unui bal grandios. Vremea de început de iarnă favoriza succesul unei astfel de petreceri. Se hotărî ca petrecerea să aibă loc în localul cel mai de vază al Vienei. În privinţa patroanei, părerile erau împărţite. Urmară discuţii lungi, fiecare grupă susţinându-şi cu tărie patroana propusă.

În sfârşit fu aleasă şi patroana: Tereza Eduard Kanitz. Şi n-o aleseră nici sorţii, nici voturile, ci câteva „beizadelele” din comitet, sprijinite de alte câteva din sală. Studenţii nu se arătară nici pentru, nici împotrivă. Se risipiră grupuri-grupuri, umplând uliţa cu glume şi râsete.

Înalta doamnă primi cu oarecare reţineri invitaţia unei societăţi valahe, mai ales că soţul ei era un mare demnitar, partizan înfocat al politicii de deznaţionalizare.

— Aber Muzik… haben Sie feine Muzik? întrebă doamna.

Când i se vorbi de orchestra societăţii, de coruri şi de cuartete, ea zâmbi compătimitor. Se ridică de pe fotoliul florentin şi, fluturând plictisită batista-i trandafirie, zise:

— E prea puţin. Să vină Eduard Strauss.

Juniştii se grăbiră să-i îndeplinească dorinţa. Obţinură concursul muzicilor reunite vieneze de sub conducerea lui Eduard Strauss, fratele lui Johann Strauss şi moştenitorul demn al talentului şi gloriei acestuia. Asta nu însemna însă că instrumentiştii junişti aveau de gând să-şi atârne diblele în cui. Ambiţia de a avea o muzică românească îi însufleţea pe cei mai mulţi dintre studenţi. Se înţelege, „crema” societăţii nu prea era de acord cu această ambiţie a „şoacheţilor” ardeleni. „Cum o să ne întrecem noi cu un Strauss? Ce rost mai au cântecele noastre ţărăneşti? Să supere nobilele urechi ale doamnei Kanitz şi ale celorlalţi invitaţi?”

— Aşa? se ridicară studenţii. Atunci petreceţi voi cu doamna Kanitz şi cu Eduard Strauss. Noi o să petrecem între noi, într-un local de rând şi o să ne cânte muzica noastră românească.

— Va să zică două baluri.

— Două baluri.

Sciziunea părea să fie de neînlăturat. Ardelenii găsiră un local potrivit mai către mahala, alcătuiră programul şi adresară invitaţii coloniei române din Viena şi asociaţiilor studenţeşti cehe, poloneze, croate.

Surveni însă o întâmplare care în cele din urmă duse la reunirea celor două tabere. Venind într-o zi Eduard Strauss la sediul societăţii, pentru a conveni cu studenţii în ce priveşte fixarea sumei pe care trebuia s-o încaseze, auzi pe coridor acordurile plăcute ale unui vals. Se opri şi ascultă cu oarecare interes.

— Drăguţă melodie.

— E un diletant… explică un june nobil, schiţând un gest de profund dispreţ.

— Nu. Nu poate fi vorba de un diletant. Sunteţi bun să mă conduceţi în sala de repetiţie?

— Oh, nu, lăsaţi… Ştiţi, nu toţi studenţii noştri sunt din societatea cea mai bună şi…

Strauss stărui şi, vrând-nevrând, însoţitorii lui îl conduseră în sala unde Ciprian repeta cu orchestra sa de studenţi. Nu mică i-a fost tânărului dirijor mirarea când, la sfârşitul valsului, auzi pe cineva aplaudând cu însufleţire. Când se întoarse, văzu că se apropie de el un domn distins, cu ochi visători şi zâmbet blajin. După ce-l lăudă pe compozitor, Strauss zise:

— Regret că nu am putut asculta de la început, îmi permiteţi să văd partitura?

Ciprian luă ştima de pe pupitru şi i-o dădu. Strauss o citi cu vădit interes, apoi grăi încântat:

— Un foarte bun vals. Original chiar. Plin de vioiciune. Dacă îmi îngăduiţi această onoare, l-aş putea repeta cu orchestra mea. Vom deschide balul cu acest vals.

*

Saloanele feeric luminate se umplură de lume – studenţi de toate vârstele şi de toate graiurile, profesori în frac, studente drăguţe, domnişoare în crinoline trandafirii… În vestibul, garderobierele aşezau blănurile scumpe lângă paltoanele roase ale studenţilor, jobenele şi melonurile lângă şepcile cu

cozorocuri îndoite de ploi ori căciuli de oaie bârsană, fasonate spre a le ascunde modesta origine.

Deodată, un fior neobişnuit străbătu salonul cel mare. Strauss zări prin perdeaua transparentă un grup de persoane suind treptele de marmură îmbrăcate în pluş liliachiu. Desluşi la mijloc silueta impunătoare a doamnei Kanitz, gătită într-o superbă rochie de seară cu trenă. Atunci, Strauss ridică bagheta-i albă… Când o lăsă în jos, viorile, violoncelele, flautele revărsară, generoase, unda melodiilor pe sub arcadele gătite de bal. Ochii tuturor priviră spre balconul unde se afla orchestra. Ciprian, modest, dar nespus de emoţionat, privea dintr-un colţ, ascultându-şi valsul cântat de cea mai bună orchestră a Vienei; se simţea în culmea fericirii. Gându-i aluneca departe… Prin faţa ochilor treceau, treceau mereu, perechi vesele pornite în vals.

— Valsul tău, Cipriane, îi şopti Bârseanu la ureche. Ciprian clătină mulţumit din cap. Măi, valsul tău!… Şi se cântă la Viena, mă! La Viena, de către orchestra lui Strauss… Nu sai în sus de bucurie? Nu sai? Bine…

— Hai să dansăm, îi îmbie Mihălaş. Dacă-i bal, bal să fie.

Rând pe rând colegii se pierdură în vălmăşagul dansatorilor, rotindu-se pe sub policandrele înalte.

Auzea tinere fete murmurându-i melodia, le vedea avântându-se apoi fericite în viitoarea valsului…

— Dansaţi, tinere domn?

Fata făcu o reverenţă şi aşteptă răspunsul cu un surâs cald izvorât între buzele-i de mărgean.

— Cu plăcere, stimată domnişoară, răspunde Ciprian. Fata râse făcând gropiţe în obraz. Cu stânga, săltă graţioasă mătasea uşoară a crinolinei, iar dreapta o arcui în sus, aşteptând mâna partenerului.

— La ce vă gândiţi, tinere domn?

— La multe… şi mai cu seamă la valsul care se sfârşeşte acum…

Fata râse ştrengăreşte, apoi zise:

— Aş vrea să vă prezint prietenelor mele.

Făcură cunoştinţă. Ciprian se văzu înconjurat de patru fete, care mai de care mai drăguţe şi mai vesele. Le invită la masa lui şi fetele primiră cu bucurie. Se strecurară prin lume, ferindu-se discret de fluturările evantaielor. Un grup elegant le tăie calea.

Se opriră. Ciprian, înalt cum era, zări pe deasupra coafurilor parfumate pe Eduard Strauss şi doamna Kanitz.

— E superb valsul acesta. Are în el o gingăşie, o vigoare cu totul nouă. Ei bine, e la înălţimea dumitale, domnule Strauss, care, putem spune pe drept cuvânt, sunteţi un demn moştenitor al Regelui Valsului. Familia Strauss nu se dezminte…

— Asta înseamnă că în curând voi fi detronat.

— Declini aprecierile mele? O…

— Ele sunt măgulitoare, dar voiam să spun că valsul, valsul acesta… nu-mi aparţine. E scris de un tânăr din societatea al cărei bal îl patronaţi.

— De-un tânăr? se miră înalta doamnă. Ah, so! Şi cine-i?

Aici Ciprian se făcu mititel, îndemnând pe fete să-l urmeze. Îşi tăie cărare prin mulţime şi ajunse în salonul alăturat. Bârseanu, Pipoş, Mihălaş şi Bucevschi săltară uimiţi capetele.

— Noi singuri, ele singure. Două singurătăţi fac o prietenie. Să-nchinăm un pahar pentru întâlnirea noastră.

— No, frate componistule, să trăieşti şi să ne scrii încă vreo mie de muzici ca asta.

Fetele auzind de compozitor, de muzică, se uitară nedumerite vina la alta.

— Băieţi, fetele vor să danseze! strigă Ciprian. Cele patru perechi se ridicară vesele de la masă. Tocmai se îndreptau spre locul de dans, când Bârseanu îl zări pe Mandicevschi înotând prin lume şi făcând semne.

— Doamna Kanitz vroieşte să cunoască pe componistul valsului Camelii.

— Sst… Spune-i că nu m-ai găsit… Te rog… Am să mă simţesc prost…

— Ciprian, Ciprian…

Era prea târziu. Tinerii se împrăştiaseră printre sutele de dansatori. Cine să le mai dea de urmă. La mesele mari curgea şampania în spumă argintie, iar boiernaşii vorbeau demnitarilor despre bogăţiile Moldovei şi ale Valahiei, despre balurile Bucureştiului şi ale Iaşului. Orchestra lui Strauss osteni şi fu invitată să-şi reîmprospăteze avântul pe la mesele pline de bunătăţi. Orchestra studenţilor sui în balcon. În faţa pupitrului la care dirijase Strauss, dirija acum Ciprian. Vioiciunea horei româneşti ridică saloanele în picioare. Pe luciul parchetului începură să bată tălpile valahilor aprinşi de cântecul viorilor. Se

porniră chiuituri şi strigăte… „Beizadelele” băgară capul între umeri, intrigaţi de neaşteptata îndrăzneală a celor tineri. Dar ce le păsa lor, fiilor de mocani şi de mărunţi intelectuali slujbaşi? Jucau înainte.

Nu sfârşi bine hora, că începu valsul. De cum simţiră primele acorduri, fiii de boieri porniră să danseze cu duduiţe, ale căror urechi suferiseră groaznic din pricina chiuiturilor neciopliţilor valahi.

— Zii una de-a codrului! Studenţii se strânseseră grămadă în mijlocul salonului. Strigau şi aplaudau.

Ciprian se întoarse cu faţa spre dânşii, strânse fierbinte trupul viorii sub bărbie şi lăsă încet arcuşul pe struna cea groasă. Acordul izbucni întunecat şi profund. Sui o treaptă, apoi încă una şi încă una. Părea că o ciocârlie iese zbătându-se dintr-o văgăună şi ţâşneşte către soare. Strauss asculta nemişcat, încremenit, dansul extraordinar al arcuşului. Vibrau bolţile cu picturi sobre, candelabrele de cristal… Şi melodia alerga scânteietoare, triumfală, ca Dunărea însorită, care, zărind largul mării, se îndreaptă într-acolo biruitoare…

— Aber wunderbar schön war diese Muzik… – se auzi glasul lui Strauss. Fără să mai aştepte, acesta sui în balcon şi, în faţa tuturor, îmbrăţişă pe Ciprian. Jos, prin lumea care aplauda cu însufleţire, fata cu gropiţe în obraz râdea şi plângea totodată de bucurie.

Se scursese de atunci vreme multă – cu baluri şi petreceri multe. Dar nimeni nu putea uita balul *României June.*

— Măi, tu, deşi încă student, ai ajuns să te ştie toată ţara, îi zise într-o zi Bârseanu lui Ciprian. Iacătă că şi braşovenii mei îţi trimit urări şi îţi cer cântece. Ba ei stăruie pe lângă mine să te conving ca, după ce gaţi cu şcoala, să vii acolo profesor. Au nevoie de oameni ca tine. Braşovul e centrul şcolar al Ardealului. Numai oameni aleşi unul şi unul… Acolo ai putea să te ridici. Cu talentul tău vei urca uşor treptele gloriei! Ce zici?

— Eu ştiu? Bun oi fi eu de profesor? Am să mai cuget la asta. Eu care jurat-am să fiu cocorul de frunte în urma căruia se înşiruie cârduri de alţi cocori… Da. Să ai şi slujbă şi totodată să faci şi muzică, să fii şi în mijlocul celor tineri… Am să mai cuget. Bârsene!…

Era prea ocupat în clipa aceea pentru a da vreun răspuns limpede. Gazeta „Piperuşa” trebuia să apară cu snoave noi, cu întâmplări hazlii de la balul cel mare.

— Tot tu o scrii, măi Mefisto?

— Tot. Am ceva piperat pentru „beizadele”. Am scris o satiră pe latineşte.

— Fain, fain, ştiu că le-o zici.

— Am semnat-o „Handriu Lungânlimbă”.

— Şi se omoară ăi de la „Urzica” să ne-o ia înainte, dar „Piperuşa” noastră e mai cu haz şi mai cu ţepi.

*

— …Înc-odată, băieţi, înc-odată. Tenorii oleacă mai încet. Gata!

Douăsprezece glasuri tunară, zguduind ferestrele odăii:

Legea ta de cuc bălan,
Ţi-am plătit să cânţi un an,
Când a fost pe la Sânziene
Tu ţi-ai pus clabonţu-n pene.

— Bată-l cucu de cântec că frumos mai e – şi începu a fredona melodia de la capăt. Ciprian, învăluit într-o seriozitate care te făcea să râzi cu hohote, întoarse un scaun şi se aşeză pe el de-andăratelea întinzându-şi coatele de-a lungul spetezelor.

— Aşadară ne-am hotărât! Îi zicem „Vechea ceată”.
— Îmi place! aprobă Bârseanu.
— Şi mie!
— Mă şăgârţilor, fiţi pe paşie, că mie nu-mi plaşie, le reteză Pipoş elanul. Să-i aflăm un nume mai jingaş, mai fişioresc. Na. Că-mi stă pră limbă unul şi nu-l pot dzice… De loc îl dzic. Aha! Să-i spunem: *La fişiorii veseli.*
— No, tune-ţi capul, ăsta-i nume de birt, nu de societate.
— Cum? Facem chiar societate cu statute?
— Fără statute şi fără fonduri, explică Ciprian.
— Dar cu un imn al ei, interveni Bârseanu. Zi-l Mefisto.
— Mefisto-i preşedintele?
— Da.
— Ura!…
— Staţi să vă cânt imnul:

Cine-ntârzie adese
La încărcate mese
La chef şi vin
Golind pocalul plin?
Şi-nfruntă vijelie
Şi-a serilor urgie
Mereu voioşi
Cu foc şi curajoşi!
E vechea noastră ceată.

— Localul cetei noastre?
— Vreun birt unde să petrecem şi să cântăm după pofta inimii.
— În fiecare sâmbătă! Uraaa!
— Nu-i bine, nu-i bine, se lupta să-i potolească Mihălaş. Cu ce să petrecem, când toţi suntem „tufă” de bani.
Cine era să-l asculte? Veselia şi cântecul îi cuprinse pe toţi.

Cine-ntârzie adese
La încărcate mese
La chef şi vin
Golind pocalul plin.

— Bate cineva la uşă. Sst!

— O fi gazda.

— Zăvorâţi-vă limba până o-mpac, le şopti Ciprian. După ce toţi se potoliră, aşezându-se cumsecade pe scaune şi pe pat, prezidentul cetei crăpă uşa şi păşi afară cu un aer foarte nevinovat.

— Ein Brief!

Ciprian luă scrisoarea cu un fior de bucurie. Gazda mai zăbovi puţin în faţa uşii închise. Auzi explozia de glasuri şi se retrase mormăind şi dând nemulţumită din cap.

În odaie, veselia se înteţi şi mai mult.

— Ţi-a scris mândra, măi Mefisto musai să cântăm.

— Mergem la birt, la „Pipa Mică”.

— Bre, da lăsaţi omu’ să citească. Ei, comedie ca aiasta.

— Silenţium!

Ciprian se rezemă cu spatele de marginea mesei, deschise vesel plicul, dar de îndată ce îşi aruncă ochii, zâmbetul îi încremeni pe buze. Un fior de îngrijorare îi străbătu inima. Îndoi scrisoarea; un nod amar i se urcase în gât; abia mai putu îngăima:

— Prieteni, iertaţi-mă. O veste tristă…

Bucuria se stinse în sufletele tuturor. Ieşiră. Unii mai repede alţii şovăind. Uşa se închise, lăsând în urmă un gol de mormânt. Ciprian despături din nou scrisoarea cu mâini tremurânde.

Iubite Ciprian,

Aşadară, totuşi! Dumnezeul meu, de ce trebuie să suferim sila de a-ţi face inimă rea dumitale, pe care te stimăm şi te iubim? Dar altfel nu se poate. E în contra principiilor noastre. Nu ne putem da copila… deoarece ştim că atunci ea ar trebui să nu mai creadă în ceea ce noi avem mai sfânt.

Şi de ar fi să apuci dumneata pe altă cale, atunci l-ai supăra pe părintele dumitale şi pe episcopul care te protejează atât de mult. De aceea decide-te repede, aruncă-te în braţele celei de-a doua iubite a dumitale, caută-ţi mângâierea în muzică. Orice altă carieră. Nu-i pentru, dumneata.

Am prevăzut cele întâmplate şi m-am străduit să te lămuresc, dar dumneata nu m-ai înţeles. De aceea nu fi supărat pe noi. Poţi să mă crezi, ne vine foarte greu şi bucuroşi te-am fi primit ca fiu, dar asta n-o permite situaţia bărbatului meu.

Am cumpănit noi problema toată ziulica şi am judecat totul, dar nu merge. Nimic în contra persoanei dumitale. Ne desparte numai abisul pe care-l cunoşti şi dumneata şi nu vedem nicio punte peste care l-am putea trece.

Împlineşte-ţi datoria. Gândeşte-te la noi fără ură şi fii asigurat de prietenia noastră.

Drept amintire, Berta îţi trimite aici portretul ei cu cele mai sincere dorinţi pentru binele dumitale. Dumnezeu cu dumneata.

A dumitale prietenă maternă,
A. Gorgon
Ilişeşti, 26. XI.1880

*

Amară suferinţă. Îndurerat peste măsură, Ciprian stătu bolnav zile întregi. Visele-i dragi apuseseră pentru totdeauna. Zadarnic cercară prietenii să-l mângâie cu vorbe bune. Nimeni şi nimic nu putea să-i aline durerea. Doar vioara, glasul ei profund, îi mai aducea puţină mângâiere.

57

Inima Bertei nu era nici ea mai puţin rănită. Scrisori pline de lacrimi apucară în mare taină drumul Vienei. Faptul că Berta îl iubea ca şi înainte, îl făcu pe Ciprian să mai spere totuşi. Acum, se părea că totul depinde de el: să-şi sfârşească cu bine studiile şi să-şi dureze un rost în viaţă. Voia să fie departe, cât mai departe de Gorgonii cei răi…

Profesor la Braşov. Dascăl… Începu să se obişnuiască cu acest gând. Va scrie cântece. Va da concerte, va învăţa pe alţii…

— Cu câtă dragoste aştept clipita în care mă voi dedica cu trup şi suflet muzicii. Mi-i dor de lucruri mari. Am să încep de la A. Nu mi-i frică de greutăţi… Am să lupt din răsputeri… De-ar fi Berta lângă mine, cât s-ar mai bucura şi ea, scumpa, de visurile mele, de tot ce gândesc, de tot ce înfăptuiesc. Dragostea ei mărturisită, chiar şi după refuzul maică-sii de-a mi-o da, îmi dă curajul să nădăjduiesc, să lupt.

Ciprian lupta. Lupta eroic. Înfrângea lipsurile, alunga orice mâhnire, învăţa cu înverşunare, iar serile compunea la vioară. Şi totuşi era nemulţumit de sine. Cu toate că muncea şi zi şi noapte, i se părea că învaţă prea puţin, că ştie încă prea puţin. Se depănau filele de calendar una după alta, se depănau filele Tagebuch-ului îngropând sub ele comori de gânduri pentru posteritatea luminoasă.

Mai cu necazuri, mai cu foame, sosi şi primăvara lui 1881. „Vechea ceată” îşi mută reşedinţa afară la soare, pe băncile proaspăt lustruite ale Schönbrunn-ului. Se apropia timpul despărţirii şi lucrul acesta le umplea sufletul de tristeţe. Oh, viaţă, viaţă… Curând aveau să se împrăştie toţi prin toată ţara. Va rămâne numai amintirea clipelor minunate trăite în oraşul valsului, în oraşul unde inimile lor s-au legat prietene pentru totdeauna.

— Fraţilor, aş bea o bere, grăi visător Ciprian. O bere de mai.

— Mai aşteaptă. Abia suntem în april.

— Totuşi aş bea o bere.

— De unde? Ceata n-are nicio para.

Ciprian închise carneţelul şi îl aşează cu grijă în buzunarul de sus al hainei. Îşi sprijini coatele de speteaza băncii. Lăsă capul greu pe spate şi privirea i se pierdu printre mugurii mari, roşietici, ai castanilor. Într-un târziu scoase carneţelul şi mai notă câteva tacte. Le murmură apoi ca pentru el. Schimbă ultimul tact. Degeaba. Nu era mulţumit. Şterse din nou tactul cu pricina. Mai frământă o vreme vârful creionului schiţând note imaginare deasupra hârtiei:

— Nu merge! Nu merge. Nu poţi scrie muzică veselă, când inima ţi-i cuprinsă de melancolie. Halip! Du-te tu până la pictor şi vezi, poate ne împrumută ceva creiţari.

— Da’ crezi că el are? Îl ştii doară că şi el puşcă francul.

— Era vorba să capete ceva de la episcopul din Roman.

— A, pe albumul acela cu chipurile lui Ştefan cel Mare? Măi, să ştii că s-ar putea să bem un rând.

Fără să mai întindă mult vorba, Halip alergă la Bucevschi şi îl găsi pictând un tablou al lui Ştefan cei Mare, după un evanghelier vechi, aflat la Mânăstirea Humorului.

— Lucrezi, lucrezi, măiestrule!

— Ce zici? îl întrebă Bucevschi, privindu-şi cu admiraţie voievodul cu coroană de aur şi mantie strălucitoare.

— Măi, da-i frumos. Stârneşte fiori de mândrie când îl vezi.

— Da aiasta-ţi place? Şi Bucevschi îi arătă o altă pânză prinsă pe un şevalet mai mic, înfăţişând pe Ştefan în picioare, cu stânga sprijinit pe o stivă de cărţi, iar în dreapta ţinând un papirus.

— Precum văd, te-ai pornit la lucruri mari, zâmbi Halip, cu gândul la pricina pentru care venise la el. Se aşeză pe un scăunel şi începu a ofta. Bucevschi nici vorbă să ţie seama de ofurile oaspelui: muia penelul în culoare şi măzgăluia cu însufleţire pânza. Când şi când se trăgea un pas din faţa şevaletului şi privea cu atenţie… Halip nu-l văzuse niciodată lucrând cu atâta pasiune.

— Mi-a scris Melhisedec că, dacă reuşesc tablourile după cum le-am făcut în album, apoi le trimite Academiei din Bucureşti.

— Care Melhisedec? întrebă cu interes Halip.

— Episcopul Romanului. Om cu dragoste faţă de trecutul nostru glorios. Mare cărturar.

— Dacă-i aşa, aista-i frumos din partea preasfinţitului; da în privinţa… stomahului… te-a miluit cu ceva?

— M-a miluit. M-a miluit cu făgăduinţe. Hei, dacă s-ar putea mânca ceva pe făgăduială ce bine-ar fi!

— Zi eşti… tufă?

— Tufă!

Halip îşi sprijini coatele pe genunchi şi îşi propti tâmplele în pumni. Pictorul se apropie iar de pânză. Se auziră paşi rari, apăsaţi. Uşa se deschise până la perete. În prag apăru Ciprian, cu vioara la subsuoară.

— De ce zăboveşti atâta? îl luă el pe Halip la rost. Aşteaptă „Ceata” friptă de sete.

Vinovatul se ridică domol de pe scăunel.

— Nici Bucevschi n-are…

— Cum? Nici tu n-ai? Amară viaţă! La ce zău ne-om mai fi născut pe lumea aiasta. Unii în castele, alţii în bordeie. Unii beau şi mănâncă, alţii rabdă de foame. Nu-i dreptate în lume!

Se aşeză pe un scăunel şi, câteva clipe, rămase dus pe gânduri. O melancolie adâncă pusese stăpânire pe fiinţa sa. Apoi se ridică, intră în odaia alăturată şi începu a cânta o doină atât de tristă, încât lui Halip şi lui Bucevschi le dădură lacrimile. Întredeschiseră uşa şi-l zăriră pe Ciprian cu ochii înlăcrimaţi. Dar după doină răsună îndată o tropoţică repede şi plină de viaţă, încât cei doi începură a juca prin odaie, uitând de necazuri.

— Acu hai că ne-aşteaptă „Ceata”. „Haiducii” ne-aşteaptă cu nerăbdare. Noroc, Bucevschi!

Cum îi zări de departe, „Ceata” se urni de pe bănci şi porni să-i întâmpine cântând:

A cântecului culme
Cine-o atinse-n lume
Şi-al cui cuvânt
E sfânt pân’ la mormânt?
Cine pentru onoare…

— Găsit-aţi, măi, piţule?
— Ioc!
— Niciun sfănţuc? întrebă Pipoş. Hai şi-om bea apă.
— Apă? „Ceata” să bea apă? făcu Ciprian indignat. Boierii să bea vin şi haiducii apă? Nu. Ceată, după mine… marş!
— No, unde merem. Frate?
— La restaurant, frate Bârsene. Pe Marokkanergasse ştiu eu un birt, mila lui Dumnezeu.
Cum intrară, s-aşezară la masă, iar Ciprian comandă curajos supă, friptură şi bere pentru toată lumea.
— Măi, Mefisto, tu ai făcut rost de parale, îl iscodi Mihălaş.
— Pe legea mea, zău, făcu Ciprian. N-am un sfanţ. Pân-acu vreo lună a mers cum a mers; de unde a fost, de unde n-a fost, tot am mai avut una alta de-ale gurii, da de-acu-nainte alămâie cu roşcove şi răbdări prăjite. Eh, noroc şi când ne-o fi mai rău, aşa să-ne fie!
Mâncară, ciocniră, băură… După ce se veseliră, Ciprian chemă birtaşul. Acesta, un omuleţ cât un muşuroi, trecu tacticos printre mese şi se opri în faţa lui Ciprian.
— Domnule birtaş! Am mâncat foarte bine şi am băut de ajuns, însă… suntem studenţi… adică n-avem parale. Fii bun şi creditează-ne… îţi las pardesiul meu, că ştiu că nu-l vei îmbrăca.
Birtaşul se uită uimit, când la pardesiul enorm şi decolorat, când la lunganul de student ce sta proptit cu călcâiele pe podele şi cu fruntea până-n tavan. Deodată izbucni într-un râs cu hohote. Pofti apoi pe studenţi să şadă la masă.
— Jean! O sticlă de „Gumpoldskirochner”, comandă birtaşul chelnerului şi se aşeză la masă cu studenţii. Cinstiră o sticlă şi încă una. După vreo câteva ceasuri de veselie, „Ceata” mulţumi cu respect birtaşului, făgăduindu-i… să-l mai viziteze şi altă dată.

Orchestra studenţilor repeta de zor un cântec bănăţean foarte vioi.

Repetară după aceea *Marşul din pivniţa sfântului Ştefan* şi *Zâna Dunării,* amândouă compuse de Ciprian şi tipărite de *România Jună.* Capelmaistrul se declară mulţumit de felul cum a mers repetiţia. Invită „Ceata” să meargă cu toţii până la o editură de „Komiksbuch”-uri, unde studenţii germani îşi tipăreau cântecele cele mai frumoase şi mai pline de foc. Aici avură bucuria de a vedea gata tipărit marşul *Vechea ceată* tradus în nemţeşte: *Zur Erinnerung an die Alte Garde* – von Mefisto. O dată cu câteva exemplare, Ciprian primi de la editor şi câţiva florini. Apoi să te ţii bucurie!

— Mergem la Marokkanner…

— Nu. Doar avem bani. La ăla mergem când n-om mai avea… Mergem în altă parte.

— S-au deschis grădinile. În prater e o minune. Colo lângă Dunăre… muzică… Strauss…

Mihălaş se împotrivi:

— Eu propun o excursie la Laxemburg.

— Bravo, Mihălaş! Bună idee! Nu degeaba ţi-am dedicat eu *Marşul din pivniţa Sfântului Ştefan!* Mergem la Laxemburg, cu trenul urban.

— Apo’ şic drac nu-i zişeţi mai bine traivan, ca la noi la Cimişoara?

Studenţii nu mai zăboviră la întrebările lui Pipoş. Grăbiră spre staţie şi urcară în vagon încântaţi. Nu făcură însă nici jumătate de drum şi se porni o ploaie cu găleata. Aşa că nici vorbă de excursie! Ce era de făcut? Coborâră la prima staţie şi aşteptară trenul de Viena. Cum acesta întârzia, se hotărâră să caute un locşor de adăpost mai acătării. Dar de unde, că toate localurile erau ticsite de lume. Se suciră ei, se-nvârtiră, până ce se hotărâră pentru un restaurant-grădină plin şi el de oameni. Cum intrară în grădină, zăriră un picolo care se agita printre mese.

— Hei, micule, mai aveţi vreo masă liberă pe undeva?

Băiatul ridică ochii către Ciprian şi cine ştie ce şi-o fi spus în mintea lui, că numai ce zise:

— Da, domnule doctor, mai sunt mese în sala cealaltă.

— Bine, du-ne acolo.

Ceasurile trecură pe nesimţite. Deodată veni birtaşul şi anunţă că ultimul tren spre Viena pleacă peste zece minute. Cu toţii se grăbiră să plece spre gară…

— Hai, măi Cipriane, la noi, îi spunea Bârseanu. Oamenii te-aşteaptă cu dragoste. Ai să ocupi catedra de muzică la Eforia şcoalelor române. Ai să fii dirigent la corul de la Sfântul Nicolae din Şcheii-Braşovului. La Şchei unde a dăscălit şi Anton Pann… Vii, frate Ciprian?

— Eu ştiu? Mi-ar fi drag lângă voi. Ardelenii îmi plac, că-s luptători aprigi. Apoi, la Braşov, sunt şi compatrioţi de-ai mei din Bucovina: Basievici, Nastasi, Chelariu… Zău, aş veni. Mi-aş face şi eu un rost. Stipendiul e mic, tata nu mă mai poate ajuta. Durerea mi-i că aş pleca fără să-mi sfârşesc studiile muzicale.

— Nu mai poţi răbda viaţa asta de student sărman. Nu te lăsăm noi s-o mai rabzi. Măi, frate Cipriane, vrei să te distrugi? Trai îi ăsta? Amirosând fumul de fripturi şi vânzându-ţi haina de pe tine. Pentru o coajă de pâine? Asta trebuie plăpândei tale sănătăţi? Tu trebuie să trăieşti ani mulţi, să munceşti cu folos pentru poporul nostru.

— Am să mai scriu încă o dată mitropolitului. Oricât e de mic stipendiul aista, dacă mi l-ar da încă un an, aş sta, în ciuda tuturor lipsurilor, să continui studiile muzicale. Krenn e un profesor extraordinar. Am învăţat atât de multe de la dânsul. Şi de la Schlosser am învăţat… Am progresat în ce priveşte muzica corală; m-am perfecţionat ca dirijor de ansambluri coralo-orchestrale şi am câştigat mult cât priveşte teoria muzicii. Dac-aş mai rămâne baremi un an. Un an m-ar apropia şi mai bine de perfecţiunea tehnicii… Apoi aş veni cu drag la voi, la Braşov. M-aş apuca serios de scris, de organizat concerte… Ar fi ferice de mine. Am atâtea melodii în gând, atâtea planuri…

Făcu intervenţii la Mitropolie. Dar, cu toate eforturile sale, Silvestru Samuiel Morariu nu mai putu să-i asigure stipendiul. Frământările se înteţiseră în Bucovina şi stăpânirea întări teroarea, urmărind îndeaproape a lovi îndeosebi în cei scrişi în cartea neagră. Mulţi tineri fură arestaţi şi băgaţi la temniţă. Ştiindu-i acolo, guvernatorul se putea odihni mai liniştit. „Te fericim, Porumbescule, îi scriau prietenii arboroşeni, te fericim că eşti departe de primejdiile care pe noi ne pasc la tot pasul. Nu-ţi lua serviciu în Cernăuţi ori la Suceava. Zbirii guvernatorului n-au să te lase-n pace…”

— O vremuri! Să fiu silit a mă ţine departe de plaiurile pe care am crescut şi pe care le iubesc ca pe sufletul meu!

Îşi luă absolutoriul în filosofie de la Universitate. Obţinu certificate frumoase de la Conservator, de la profesorii Krenn şi Schlosser şi se pregăti de plecare.

„Ceata”, vechea lor „Ceată” avea să se destrame pentru totdeauna. Toţi îşi luară examenele: Pipoş, Bârseanu, Moldovan, Mihălaş, Voina, Dan, Halip, Sângeorgean. Toţi aveau să plece în curând în toate părţile. Le venea tare greu să se despartă. Cât mai suduiseră ei viaţa amară de student şi-acum la despărţire, iată că le plângea inima. Vremea însă gonea năvalnic înainte. Ce-i pasă vremii de micile dureri omeneşti?

Rămas singur, Ciprian căzu pe gânduri. Nesiguranţa zilei de mâine îl frământa amarnic. Dorul de Berta începuse a-l chinui şi mai rău. Visa la zilele frumoase de altă dată, la luncile Stupcăi, la odăiţa în care suna veselă vioara…

O, cât de mult mă doare când mă gândesc la viitorul meu – scria el surorii sale – *… ceea ce e un fapt împlinit eu ar trebui să zic Bucovinei, dorinţelor mele fierbinţi, dulcei mele iubite, rămas bun pentru totdeauna. De altă parte petrec orele cele mai chinuitoare în lunga nesiguranţă, ori de mai pot spera s-o numesc pe Berta a mea, dacă rămân în Bucovina după atâta încordare obositoare şi după ce am trecut examenul de stat. Numai ea mă leagă de meleagurile acele, numai ea mă ţine departe de Braşov, numai ea singură îmi poate da puterea şi curajul de a răbda mai departe şi a duce munca începută până la sfârşit.*

Şcolile îşi închiseră porţile. O parte din junişti se suiră în trenuri şi spuseră adio Vienei. Plecară mulţi dintre prietenii lui Ciprian. Pleca şi Bucevschi la Cernăuţi, cu pânzele gata. Îl chemară la Iaşi şi la Roman cu chipurile Voievodului Ştefan reproduse după documente vechi, recent descoperite. Se scria prin gazete că însuşi învăţatul Haşdeu se interesa îndeaproape de opera distinsului pictor bucovinean. Ciprian se bucură sincer de perspectivele frumoase ce se deschideau bunului său prieten. Îl felicită printr-o epistolă şi îi scrise totodată despre amarurile lui. I se plânse că de trei zile scuipă iar sânge şi că doctorul îi recomandă să plece undeva la ţară, dar că sărăcia îl face să se plimbe deocamdată prin parcul Schönbrunn şi să bea apă de Seltz.

*

— Măi omule, ci nu mă necăji, că minten te sudui. Braşovenii îmi scriu mereu, cică fără tine să nici nu mă mai întorc în Braşov. Ia moaie pana şi iscăleşte-te colea…

— Ce să iscălesc?

— Cererea de înscriere la concurs pentru catedra de muzică, la Eforia Şcoalelor.

— Eforia Şcoalelor…?

— Ah, de-ai şti ce ageri sunt elevii noştri de-acolo! Câte lucruri minunate ai face cu dânşii! Le-ai organiza şi-o trupă de diletanţi. N-ai spus tu că trebuie să te-apuci de-o operetă? *Candidatul Linte* e doar un început, dar un început promiţător. Mandicevschi, Heuberger ţi-au apreciat-o mult. Câte lucruri frumoase ai putea făuri la poalele Tâmpei! Da, Tâmpa… n-ai văzut-o niciodată. Pădurea ei minunată, aerul cu miros tare de răşină.

— Măi Bârsene, măi române, îmi vorbeşti de toate numai ca să iscălesc.

— Ţi le spun, fiindcă-mi eşti drag, măi Cipriane şi… vreau să duc şi eu un dar mare Ardealului nostru: talentul tău minunat. Şi nu uita: Braşovul e chiar în inima ţării. Seara stai pe Tâmpa şi auzi doina ciobanilor munteni. Vioara ta are să le răspundă. Are să le spună că mult nu va mai fi graniţă între fraţi.

Ciprian îl privi mişcat. Nu mai zăbovi, muie pana în călimară şi semnă. Se îmbrăţişară.

— No, fain. Amu bagajul şi mâine ne suim în trenul de Pesta. Poimâine seara suntem la poalele Tâmpei. Concursul ai să-l iei la sigur…

— Bârsene, ştii ceva? Hai să amânăm cu o zi. Coriştii de la Sfântul Mihail m-au invitat la un bal.

— Ura! Atunci mâine sunăm adunarea „Cetei”.

Petrecură bine. E drept că tristeţea apropiatei despărţiri le înfrâna oarecum veselia de altădată. Către sfârşit cu toţii îl rugară pe Ciprian să le scrie câte un rând drept amintire, chiar pe biletul de intrare la bal. Pe fiecare bilet Ciprian scrise în fugă câte o mică melodie pe care o cânta pe loc tuturor. Era grea despărţirea…

Aşa scrise Ciprian vreo cincizeci de scurte melodii pentru vienezii care-l înconjuraseră cu dragoste. Odinioară făcuse acelaşi lucru la Cernăuţi… Cincizeci de melodii se răspândiră aşadar în diferite colţuri ale Vienei… Un mănunchi de scântei smuls din văpaia inimii, şi dăruit pe vecie oamenilor dragi!

În drum spre casă, Ciprian zise prietenilor:

— Mi-i dor de Stupca!

— Bine. Dar n-ai spus că mergi cu mine la Braşov? Ne aşteaptă cu toţii acolo. Trebuie să vezi întâi ce faci cu concursul…

— Viu la toamnă. O vreme de odihnă la Stupca mea mi-i tare trebuitoare.

După-amiază, Ciprian îşi luă rămas bun de la gazdă. Bârseanu, Pipoş, Mandicevschi, Mihălaş îl petrecură la gară. Halip era gata şi el de drum. Pleca cu Ciprian către Cernăuţi.

După ce amândoi îşi scoaseră biletele, ieşiră pe peronul gării. Aşteptau cu inima îndoită să tragă trenul în gară.

— No, măi şăgârţilor, s-o dus „Ceata” noastră. Cine-o să mai bea pe gratis la Marokkanner? Cine o să mai cânte la şezători şi la petreceri? Să-mi scrii, măi Mefisto, cum ajungi! Şi nu uita… Braşovul nu-i baş departe. Dă o raită şi pră la noi prin Bănat, să vezi pe paurii noştri ce coruri au şi ce muzică. Auzi, şăgârtule?

— Aud. Sunt tare dornic să vă cunosc plaiurile.

— A, ca Banatu’ nost’… Banatu-i frumos, mă… Să mi ce duc eu cu izămbanul de-a lungul şi de-a latul… Să vezi Sânnicolaul, să vezi Cebza, Bârda, Oraviţa, Făgetul, Chisătăul… îm, ţucă-le soarele! Faine comune! Şi să bei vin de Recaş, ori de Silaghi… O, cât e de fain la noi acasă!

— D-apoi la noi! murmură Bârseanu.

— D-apoi la noi! adăugă la rându-i Ciprian. Deodată se ridică stăpânit de o puternică emoţie.

— Voi o vedeţi?

— Ce să vedem?

— Fata cu gropiţele…

Cât ai bate din palme ajunse în capătul celălalt al peronului. Prietenii îl văzură strângând jovial mâna unei fete. Vorbiră ceva. Amândurora le râdeau feţele de bucurie. Ciprian îşi întoarse privirea către grupul de prieteni. Apoi din nou către fată. Flăcăul o prinse uşor de braţ şi o aduse la ai lui.

— V-am spus eu că tot am s-o găsesc? Prietenii nu răspunseră. Zăriră cu coada ochiului şiragul de vagoane negre apropiindu-se în pufăitul domol al maşinii cu aburi.

— Pleci, tinere domn?!

— Plec în Bucovina.

— Eu… în Tirol, răspunse fata cu părere de rău. După câteva clipe adăugă cu un zâmbet – peste o lună mă întorc la Viena.

Ochii ei negrii străluceau de bucurie. Râdeau gropiţele în obrajii rumeni de soare. Ciprian îşi opri un oftat dureros. Parcă voi să zică:

— Eu n-o să mai vin la Viena niciodată! Niciodată…

Trenul trase la peron. Lumea năvăli pe scările vagoanelor.

— Ah, mi-i ruşine să te întreb, dar n-am încotro… Am uitat, cum te cheamă?

— Luiza… Luiza Baum.

— Luiza Baum. Eu…

— Ştiu, râse fata ca un copil şi scoase din poşetă o partitură. Faţa i se lumină ca o zi de mai. Citi: – Camelia – walzer von Ciprian Porumbescu… Îţi mai aduci aminte de balul acela?… Ah, dacă vrei să-mi scrii. Stau pe Eichenstrasse, la numărul 12.

— Am să-ţi scriu. De bunăseamă că am să-ţi scriu.

Un controlor gras, cu mustăţi în furculiţă şi cu şapcă roşie, pofti lumea în vagoane.

— Auf Wiedersehen, Luiza.

— Auf Wiedersehen, Ciprian.

Trenul plecă. Ciprian şi Halip fluturară mâinile aplecându-se la ferestre. Bârseanu şi Pipoş petrecură câţiva paşi vagonul.

— Să-mi scrii, Cipriane… Trimite-ne melodii noi…

— Nu uita: înainte de 1 septembrie să fii la noi la Braşov.

— La bună vedere.

— Cale bună, şăgârtule… paure… m-auzi?

Ciprian auzea totul, dar ochii îi erau aţintiţi la surâsul Luizei.

Când aburul albăstriu al depărtării învălui gara şi oamenii, o jale adâncă îi cuprinse sufletul. Îşi plimbă privirile înnourate

peste turnurile fumurii ale oraşului: „La revedere Viena… La revedere Grinzing, Prater, Schönbrunn… Zile frumoase, zile amare, n-am să vă uit, n-am să vă uit”.

PARTEA A CINCEA

Bătrâna pădure a Tâmpei dormea încă acoperită de rouă. O răcoare plăcută învăluia târgul. Care mari, ardeleneşti, sunau din roţi a plin, apucând spre piaţa cea mare a cetăţii. Târgoveţii roiau harnici pe străzi. Dughenile şi birturile mai de mâna a treia îşi ridicau obloanele, gătindu-se de primit muşterii. Ici-colo, emblemele mari, argintii, ale breslelor atrăgeau privirea. Mirosea a cetină udă şi a pâine caldă. Sirenele fabricilor chemau oamenii la lucru. Gânditori şi palizi, cu şepci unsuroase pe cap, lucrătorii porneau de prin uliţele mărginaşe, ducând glodul gălbui şi cleios până-n pragul atelierelor. Ciprian îi vedea în fiecare dimineaţă venind dinspre Şchei şi apucând către clădirile cele fumurii de către gară. Cunoştea sirenele fabricilor după sunet. Aceea care chema cu glas de buhai era moara cea mare a lui Martin Fom. Mai era una care suna mult mai târziu.

— De una mă bucur, domnule Petrescu; când oi fi la strâmtoare, pot să-mi vând ceasul liniştit. Aici orele-s măsurate şi le ştii după… muzică.

Profesorul Petra Petrescu zâmbi mai mult din politeţe. Cunoştea suferinţele acestui bucovinean talentat şi harnic. Ceea ce-i plăcuse din prima dată la dânsul era firea veselă, deschisă şi patriotismul lui înflăcărat.

— Aici la Braşov românii sunt tari. Au gazete, au asociaţii, coruri… zise Petra Petrescu, netezindu-şi barba-i castanie. Şi nouă ni-s tare dragi poeziile şi cântecele poporului. Bârseanu chiar lucrează la o colecţiune de poezii populare, împreună cu Urban Iarnik, un profesor ceh, om mare şi cu multă dragoste faţă de noi românii.

— Aş vrea să-l cunosc şi eu pe Iarnik. Şi prin părţile noastre, ale Bucovinei, sunt oameni cu dragoste faţă de arta poporului. Simion Florea Marian al nostru adună cu mult sârg poezii şi mai ales legende… Chiar şi tatăl meu e harnic culegător de producţiuni populare. Am vorbit o dată cu dânsul despre Iarnik! …

— Cred că are să vie în celălalt an. O să facem o excursie prin ţară. Noi să adunăm cântece, dumneata melodii. Până atunci ai să cunoşti din plin societatea românilor braşoveni. Ai să întâlneşti şi oameni buni, şi oameni răi, şi oameni cinstiţi, şi lichele. Unii au să te primească cu flori, alţii cu spini. Florile să te bucure, spinii să te îndârjească.

Ciprian ascultă cu multă dragoste sfatul noului prieten. Era un om plinuţ, de statură potrivită; purta o barbă scurtă, cărturărească, iar deasupra frunţii senine se arătau semnele unei chelii timpurii. Petra Petrescu era un om înzestrat cu o cultură frumoasă, îndrăgise literatura. Traducea din Schiller şi scria nuvele. Era un vestit conferenţiar şi publicist de seamă. Deşi cu zece ani mai în vârstă decât Bârseanu, totuşi, între ei se legă o strânsă prietenie.

Societatea braşoveană primi cu multă simpatie pe noul-venit. Ciprian nu poposise aici ca un simplu necunoscut. Compozitorul se afla în mijlocul unor oameni care cunoşteau bine lupta lui înflăcărată pentru crearea unei muzici apropiate de sufletul poporului. Compoziţii ca: *Imnul unirii, Trei culori, Balada, Cisla, Dorul, Iarna* şi multe altele ajunseseră foarte populare în oraşul de la poalele Tâmpei. La Braşov, ca şi la Viena de altfel, Ciprian s-a dus cu un frumos renume de compozitor şi virtuos violonist. El porni la lucru cu seriozitate. Perspectivele erau vaste, iar mediul cât se poate de potrivit. Trebuia pricepere şi perseverenţă, trebuia acel suflu tineresc, pe care numai un mare patriot le putea avea. Până la începerea cursurilor şcolare, organiză un ansamblu coral care, în foarte scurt timp, dădu câteva serbări. Societatea braşoveană se entuziasma repede. Primele succese reînviară în mintea flăcăului un vis făurit încă de la Viena, în cercul lui Mandicevschi şi al lui Heuberger. Era timpul să purceadă la lucruri mai mari.

Braşovul îi oferea un minunat prilej de afirmare, îşi amintea cu mândrie de succesele lui de la Suceava, de la Cernăuţi, de la Viena… îi sunau în gând melodii scrise în odăiţa aceea rece a babei Nastasia, din geamul căreia se vedea atât de pitorească, atât de plină de poezie, valea Sucevei… Acordurile Baladei îi purtau închipuirea spre poalele codrilor doinitori…

Ea strălucea ca o cunună deasupra tuturor cântecelor, deasupra tuturor biruinţelor. O putere de uriaş îl ducea acum înainte. Setea de a crea lucruri măreţe îi ardea sufletul. Armonii şi acorduri profunde se frământau în el, clocoteau ca o plămadă de foc, ca o lavă care nu şi-a găsit încă drumul spre crater.

„Trebuie să reuşesc! Trebuie…” – îşi şoptea de fiecare dată, noaptea târziu, când se culca, mereu nemulţumit de tot ce făcuse peste zi. A doua zi pornea din nou la muncă, cu şi mai multă pasiune. Altfel, era vesel şi prietenos cu toţi. Nu oricine îi

putea ghici frământările lăuntrice, zbuciumul său adânc. Bârsan îi înţelegea frământarea, dar era de părere că nu-i nimerit să-i răscolească jarul sufletului. Dimpotrivă, socotea că ar face mult mai bine dacă l-ar sfătui să se odihnească mai mult. Venise foarte slăbit şi, deşi era plin de vioiciune şi veselie, totuşi era de ajuns să te uiţi mai adânc în ochii lui, pentru a citi în ei durerea unor răni netămăduite. Bârseanu şi alături de dânsul Lengher, Nastasi, Ilasievici, învăţătorul Butnaru se străduiră să asigure compozitorului ambianţa atât de necesară unui creator. Căutară să-l scutească de lipsurile pe care îndelung le îndurase la Cernăuţi şi la Viena.

Ciprian începu să organizeze concerte. Andrei Bârseanu devenise un bun baritonist; Carolina, soţia lui Lengher, soprană; Cornelia Roman, Livia Popp, Butnaru cel cu glas profund de bas, Frida Liesl şi mulţi alţii alcătuiau o adevărată companie de teatru.

— Şi ce vrei să faci cu noi, măiestrule? îl întrebau adesea cântăreţii, dornici de a afla taina străduinţelor lui Ciprian.

— Nu vedeţi? Învăţăm să cântăm… dăm concerte. Mai târziu o să pregătim sceneta muzicală *Candidatul Linte*… pe urmă… de, om vedea noi.

Soliştii bănuiau ei că mai târziu vor înfăptui lucruri frumoase, aşa că nu-l mai sâcâiră cu întrebările.

Învăţau cu multă tragere de inimă toate ştimele pe care Ciprian avea grijă să le împartă fiecăruia. Nici Bârseanu, cât îi era el de prieten intim, n-ar fi putut spune cu certitudine ce planuri se coceau în mintea stupcanului. Ştia doar că încă de la Viena, Ciprian studia dintr-o carte cu piese de teatru, scrise de cel mai mare dramaturg român al vremii, Vasile Alecsandri, vechi prieten al părintelui Iraclie. Nimeni nu putea şti ce pregăteşte el în taină.

63

Gimnaziul mare românesc din Braşov îşi deschise porţile. Tânărul profesor Ciprian Porumbescu sui cu oarecare emoţie la catedră. Îşi aminti de şcolarii lui din Stupca şi din Ilişeşti, de lecţiile frumoase pe care le predase, de cântecele românilor, pe care odraslele, plugarilor le ascultaseră cu atâta dragoste. Acum avea înainte elevi în toată puterea cuvântului: liceeni care simt de îndată dacă profesorul e priceput ori nu, dacă trebuie să-l asculte şi să-l respecte, ori să facă din lecţiile lui un prilej de voie bună, desenându-i pe caiete chipul, ori chicotind şi zvârlind cu hârtii, atunci când cată spre tablă sau cercetează caietul cuiva. Cum îl văzură păşind falnic în faţa lor, cu fruntea senină şi ochi luminoşi, elevii braşoveni îşi dădură seama că au în faţa lor un om cu totul deosebit. Încă de la prima lecţie, liceenii fură cuceriţi de acel suflu nou, tineresc, care făcea din ora lor de muzică cea mai plăcută şi mai interesantă oră. Cu cât foc le vorbea el despre doina cea dragă românului, despre haiducii cântăreţi din frunză şi fluier, despre lăutarii cei vestiţi! Le vorbea de Kir Grigori şi de taraful lui, vestit în toată Moldova. Apoi, ca să le deschidă şi mai mult inima, le cânta cu voce caldă, pătrunzătoare, vreo două cântece pe care obişnuiau flăcăii din Stupca să le cânte la horă. Unde erau răcnetele înspăimântătoare de altădată şi vergile de corn care pişcau amarnic la palme, cercând astfel să îndrepte diezii şi bemolii greşiţi! Acum ora de muzică era într-adevăr oră de cântec, nu de plâns. Ce păcat că a trecut aşa de repede! Cu câtă încordare aşteptau altădată elevii sfârşitul acestei ore! Acum, însă, când auzeau clopoţelul cu glas subţirel de argint, pentru prima oară se înciudau pe dânsul. Elevii nu se mai îndurau să se despartă de Ciprian.

Când intră, după prima oră de muzică, în sala profesorală, Nastasi se apropie de Ciprian şi zise:

— Bre, da’ cu ce i-ai vrăjit că nu se mai despărţesc de tine?

— Eu, frate Nastasi, nu umblu cu vrăji. Copiilor le place muzica. M-am străduit să fac cu ei muzică adevărată.

Un alt profesor înalt, rotofei, se apropie sever:

— Muzică, muzică, mă rog frumos, numai să te grijeşti de purtarea loazelor. Nu le îngădui să-ţi sară-n cap. Dă-i în nevoie, nu te pune-n vorbă cu ei. Profesorul, de la catedră, trăbă să grăiască.

— După mine, profesorul trebuie să grăiască mai mult de la inimă şi mai puţin de la „catedră”.

— Nu m-ai înţeles! Nu m-ai înţeles! se zburli dascălul. Ascultă de cel bătrân: pe şcolar cu nuiaua să-l instruieşti şi să-l cicăleşti cu vorbe aspre. Altfel nu scoţi om din el.

— Am fost chemat aici ca profesor şi nu ca un tist de husari, cu gârbaciu-n mână.

Dascălul înghiţi acru şi plecă.

— Acu’ dragul meu, îl lămuri Nastasi, acu’ şi chiar acu’ se fac aici două tabere. Unii care au să te urască, alţii care au să te iubească. Nu-ţi pese de fanfaronii burghezi… Pe la noi, la Bucovina, se spune că din gura corbilor n-auzi decât „cra”… Tu, fii vultur. Zboară sus, către soare. Nu-ţi pese de corbi.

*

Ideile învechite ale bătrânilor dascăli nu se puteau împăca de loc cu purtarea lui Ciprian faţă de elevi. Curând, găsiră că nici metoda lui de predare a lecţiilor nu este bună şi nici chiar materia. Ce atâtea cântece ţărăneşti? Elevul să înveţe gamele cu diezi şi bemoli, să ştie să solfegieze şi să cânte marşuri nemţeşti. Atât. Dar Ciprian îşi vedea de munca sa. În câteva săptămâni, gimnaziul avea un cor mare pe patru voci şi se pregătea de zor o mică orchestră. Mulţi afirmaseră că nimeni, niciodată, nu va reuşi să scoată un cor bun şi o orchestră bună din „loazele” de la gimnaziul românesc. Dar iată că într-o bună zi, tânărul profesor de muzică invită corpul profesoral la o serbare. S-au cântat câteva coruri, s-au recitat poezii, iar orchestra a prezentat două mici melodii. Profesorii, în frunte cu directorul, rămaseră puternic impresionaţi şi se părea că acest lucru are să ducă la prăbuşirea urzelilor. Dar succesul lui Ciprian învenina şi mai mult pe unii dascăli. Două lucruri nu puteau ei să ierte bucovineanului: întâi, că se dovedea mai priceput ca ei, şi al doilea, că era iubit de toată şcoala. Şi nu numai de toată şcoala, că doar Ciprian nu activa numai la gimnaziu. El conducea şi corul Sfântului Nicolae de la Şchei, dădea concerte şi tot el era acela care oriunde se ducea înveselea pe toţi cu muzica lui. La Bârsan, la Nastasi, la Lengher, el făcea din vizitele lui adevărate şezători muzicale. Cânta la vioară, la pian şi la violoncel, antrenându-i şi pe ceilalţi. Aşa se răspândi vestea prin

tot Braşovul că în oraş a sosit un artist minune care scrie cântece şi a cărui vioară încântă lumea.

Curând, oamenii din elita oraşului îl invitară să vină în cercul lor. „Privighetoarea nu cântă la corbi, zise Ciprian, aşa nici cremoneza mea la bancheri şi baroni”.

— Da’ du-te bre, îl sfătui Nastasi, vorba ceea: cine mişcă tot mai pişcă, cine şade, coada-i cade. Nu-mi placi, nu-mi placi, bre, fugi de lumea bună. Fugi ca motanul bătut la smântână. Unde nu mă cheamă pi mini! Mămucă doamne, aş mânca şi aş be’, pân’ n-aş mai vide. Da’ digiaba. Nu-i talent… Dracu’ să mă ia. M-a făcut mămuca fără daruri mari.

Frumuseţea cântecelor populare ardeleneşti entuziasma nespus de mult pe tânărul profesor. El se apucă să alcătuiască o colecţie de astfel de melodii. Elevii săi deveniră albine harnice care-l ajutau în adunarea materialului, a cântecelor de prin ţinuturile Braşovului, Sibiului, Năsăudului. Pipoş, care ajunsese profesor la Timişoara, începu a-i trimite şi el cântece bănăţene. Îl sfătui din nou: „să vii, mă paure, că la noi îs coruri faine şi orchestre de pauri şi fanfare, cum nu-s în toată lumea”.

Dar vacanţa mare era încă departe. Până atunci mai erau de înfăptuit multe. De l-ar ajuta sănătatea! Acum trebuia să muncească mai mult ca niciodată, zi şi noapte, fără preget. La gimnaziu, la corul Şcheii, la societatea culturală română, peste tot unde se cerea concursul său, Ciprian era prezent şi izbânda nu întârzia niciodată. Seara mai ieşea uneori cu Bârseanu, cu Petrescu şi Nastasi la o bere. De la o vreme însă nu mai avea timp nici de plimbare, nici de cafenea. Cum venea de la slujbă se-nchidea în odaie, de unde nu mai ieşea până a doua zi dimineaţă, când suna gros sirena fabricii. „Măi, ce-o fi lucrând ăsta?” se-ntrebau amicii. „Prea mult efort… sănătatea…”

A nins. Prima ninsoare a iernii. Cetinile brazilor s-au îmbrăcat în hlamide albe. Tâmpa a încărunţit, dar e minunată! Când o priveşti de jos, de la fereastra odăii, ţi se pare că ţine pe umăr cerul. Fumurile se înalţă necontenit în negura serii, zvârcolindu-se ca nişte şerpi albi, ieşiţi de prin văgăunile hornurilor.

Pe o uliţă joasă, pe Angergasse… sub doi brazi bătrâni, ce-şi leagănă promoroaca pe cetini, se află o căsuţă modestă. La una din ferestrele ei, luna îşi vede chipul ca-ntr-o oglindă. Raza-i se furişează uşor prin geamul subţire pe care gerul a ţesut stele de gheaţă. Se aşază, sus, pe hârtia cu note proaspăt scrise şi priveşte, apoi aleargă jucăuşă printre steguleţele negre ale notelor, se suie pe-un semn mai înalt, de octavă, şi de-acolo îşi aruncă ochii pe fotografia de pe pian.

Crai nou, crai nou, crai nou,
La noi, la noi, bine-ai venit…

S-aud şoapte. Portiţa grădinii scârţâie îngheţată după fiecare ins care intră. O cuşmă se agaţă de spinul unui salcâm. O fată scoate un ţipăt uşor. Portiţa îşi numără mereu oaspeţii zgribuliţi, care au ochit fereastra şi care se furişează în dreapta şi-n stânga ei. Cetinile cele joase se clatină grele de omături. Afară, lângă fereastră, fete şi flăcăi îşi ascut urechile şi culeg vorbă cu vorbă, sunet cu sunet. Glasul nu se opreşte. Pianul sună viguros, iar cei de sub cetini ascultă. Melodiile se înalţă clocotitoare, pline de avânt tineresc.

De când port arma iubită
Pentru ţara mea slăvită,
M-am făcut chiar pui de zmeu.

Cred şi eu,
Cred şi eu!

În aste haine-atât de simple, viaţa-i dulce şi plăcută
Şi sub ele inimioara simte lin tăcutu-i dor;

Prin codri, pe munte
Ostaşii de frunte.

Pleacă de la noi.
Pleacă de la noi!
Marş grabnic cu toţii
Să prindem şi hoţii
Şi mândrele lor, şi mândrele lor.
Român falnic ca stejarul.
Râd de duşman şi de moarte
Să-mi trăiască armăsarul
Şi prin glonţi să mă tot poarte.

Te-ai dus iubite, cum mândrul soare
Se duce vesel din nor în nor,
Te-ai dus iubite, făr'de păsare.
Străin ca dânsul de al meu dor.

Adânc mulţumit, compozitorul se ridică de la pian. Deodată îi răsună în urechi un cor plin de viaţă. I se păru că visează. Desluşi, pe fundalul alb-argintiu al grădinii, chipurile prietenilor săi. Ei cântau, cântau zâmbitori, fluturând mâinile în semn de bucurie. Ciprian deschise larg ferestrele. Aerul rece al iernii îi îmbujora obrajii.

Se apleca pe pervaz şi zise, şugubăţ, cu voce groasă.

— Va să zică, dragii mei, am şi început repetiţiunile. Brava vouă. Corul a luat-o binişor din loc… Şi decorul îmi place: brazi, pădure, munţi, craiul nou sus pe cer. O singură schimbare ar trebui: în loc de strai de iarnă, să fie strai de vară… Da' până una alta. Poftiţi mă rog în odaie, să împărţirii rolurile…

Diletanţii intrară cu bucuria unor colindători din noaptea ajunului, pe care o gazdă de inimă îi pofteşte lângă cuptorul cald. Carolina, Cornelia, Livia, Frida îşi întinseră degrabă mâinile înroşite de ger deasupra sobiţei de tuci, care mai radia încă puţină căldură. Bârseanu şi Butnaru trântiră căciulile pe pat şi îşi frecară mâinile voiniceşte.

— Va să zică de ăsta ne erai, zise Lengher. Ei, brava!

— Bunii mei amici, pare-mi bine că m-aţi prins. Pare-mi şi nu prea. Nu sunt de tot gata. Da' acu, deh. Dacă a venit muntele la Mahomed… să vă spun despre ce e vorba.

— Ştiu! răspunse Lengher, superior, ridicându-şi coatele de pe masă şi rezemându-se de speteaza unui scaun. Ciprian ne-a lucrat o piesă cu cântece. Nu vă spuneam eu? Asta era cauza…

— O piesă? se mirară cu toţii.

— Da, prieteni. Visul meu cel mai drag… Am lucrat o operetă. Mi-am ales un drăgălaş vodevil de-al lui Alecsandri şi am compus muzica. Opereta se cheamă Crai Nou.

— Crai Nou, crai nou, crai nou, la noi, la noi, bine-ai venit, cântară oaspeţii cu entuziasm.

— Nu vă pripiţi, dragii mei, încercă să-i domolească Ciprian. Sunt la cea dintâi lucrare de acest fel. Nu am încă experienţa trebuitoare.

— Modestia exagerată strică, grăi sentenţios Zosim Butnaru.

— Moş Corbu, de-acu' aşa am să-ţi spui, făcu Ciprian. Din clipita când am început să lucrez muzica acestui rol, m-am gândit la dumneata.

Se aşeză la pian şi începu plin de vervă:

Frunză verde stejărel,
Cât îi omul tinerel
Bine-i, măre, zău de el!

— Ce zici „moşule"? Ai să poţi?

— Am să pot, răspunse, bucuros, învăţătorul.

— Da' eu ce cânt, sări Carolina, mie ce mi-ai scris? La mine te-ai gândit?

— Da' la mine? interveni şi Cornelia.

— Aho, cu tata, fetelor, ridică Lengher mâinile împăciuitor. Ia să citesc eu rolurile. Aşa care va să zică… No, drace, că s-o-nchis cartea… Iaca:

…Soldan… Herşcu… Clevetiri… Coana Chiriţa… Craiul Nou… asta-i. Va să zică, persoanele: Moş Corbu – cimpoier bătrân.

— Eu sunt ăla!

— Bine, Zosime tată. Să caţi să bei nişte ouă de coţofană. Acelea cică-ţi îngroaşă glasul.

Toţi se veseliră. Lengher urmă, cu aer de prezident:

— Bujor, căpitan de jandarmi – ăsta-i alt rol.

— Să-l joci dumneata, prezidentule, hotărî Bârseanu.

— Nu, că ăsta-i… de jandarmi şi eu am făcut la puşcoace, la tunuri, fărma-le-ar nevoia să le farme… Şi-apoi cum să fac pe tenorul când n-am ce-mi trebuieşte?

— Pe Bujor îl face domnul Voina, curmă Ciprian discuţia.

Voina, un bărbat tânăr, cu mustăcioară mică, neagră, dădu din umeri neîncrezător:

— Ştiu eu ce să zic? N-am mai fo' cântat în viaţa me… Mă tem că m-oi ruşina.

— Ai voce frumoasă!… Lasă. C-ai să vezi ce Bujor scoatem noi din dumneata.

— Chiar Bujor poate nu, dar Ochiul boului se poate – glumi Bârseanu.

Ciprian ţinu să-i arate lui Bârseanu că s-a gândit şi la dânsul.

— Măi frate, tu joci pe Ispravnicul… Ce zici?

— Bună ispravă.

— Eu ce cânt, eu ce cânt, sări nerăbdătoare Carolina.

— Tu zici aşa:

Ba eu nu, ba eu nu, nu vreau
Că mi-i drag Bujorul meu!

Carolina, ambiţioasă, dădu pe dată drumul vocii sale plăcute. Dar, fie că nu luase bine tonul, fie de prea mare emoţie, dădu într-un falset zgârietor la ureche.

— Ai luat-o prin cucuruz, jupâneaso! o apostrofă bărbatu-so, care îşi astupă cel dintâi urechile cu mâna.

— Ce să mai lungim vorba! zise Ciprian. Pentru Leonaş m-am gândit la Strâmbu, pentru rolul Anicăi propun pe domnişoara Carolina…

— Da' noi, noi? întrebă şi Livia Popp.

— Voi? Nu vă speriaţi că rămâneţi fără rol. Ba mai ne trebuie încă destui: fete, flăcăi de munte, ostaşi.

— Astea-s roluri care nici nu contează, adăugă pe un ton puţin ironic Carolina. Livia roşi uşor. Deocamdată, mă rog frumos, mâine să faci repetiţiune cu mine.

— Vedeţi-vă de treabă, zise Lengher. Am glumit cu voi, nu cumva credeţi c-o să puteţi voi să jucaţi o operetă? Mă îndoiesc. Nici nu vă daţi seama ce naivi sunteţi. N-au făcut nemţii, n-au făcut ungurii, n-a făcut nimeni aşa ceva, aici în Braşov. O să facem noi?! Toată stima pentru piesă, muzica e încântătoare, din câte mi-am putut da seama. Ciprian al nostru s-a-ntrecut pe sine. Dar cine să deie viaţă operei sale? Alde nevastă-mea?…

— O jucăm, răspunseră toţi în cor, ai să vezi c-o jucăm!

— Să mergem, băieţi! Haideţi că tot vorbind şi tot cântând a apus Craiul nou de-a binelea.

— Pentru noi, prezidentule, n-a apus. Pentru noi a răsărit.

Crai nou, crai nou, crai nou…

— Hm, operetă… Românii şi operetă! Porumbescu? Ăsta-i componist? Păi, zău, aşa… Mă mir cum îndrăzneşte să ponegrească acest gen sfânt al lui Strauss, al lui Franz von Suppé, Offenbach, Zierer, Lecocq. Se iviseră unii teoreticieni, ca de pildă Eugeniu Atanasoi – student la litere şi publicist, o zvârlugă de om – care afirmau într-una că opereta românească ar fi o imposibilitate.

În timp ce Bujor, Leonaş, Moş Corbu, Dochiţa şi Anica studiau melodie cu melodie, scenă cu scenă, în timp ce Ion Popp, cu cămaşa udă şi cu fruntea năduşită, dirija intrările şi ieşirile, armoniza cântecul cu jocul de scenă, iar Ciprian se omora nopţi în şir cu punerea la punct a orchestrei, vrăjmaşii unelteau. Cu cât suflet au strâns braşovenii sumele necesare decorurilor, cu cât drag au adunat frumoasele costume româneşti pentru tinerii artişti care învăţaseră să cânte atât de bine sub bagheta lui Porumbescu.

Teatru român la Braşov… Zi de zi încrederea în izbândă devenea tot mai puternică. Până şi scepticii, ca alde Lengher, se convinseră că piesa se va juca şi că are să placă. După două luni de muncă, se apropia sorocul. Gimnaziul român oferi sala cea mare pentru reprezentarea piesei. Regizorul Popp îşi rândui decorurile şi trecu la repetiţiile cu costume. Uşile erau de pe-acum asaltate de o mulţime de elevi şi studenţi, dornici să vadă cu o zi mai devreme „teatrul românesc”. Tot oraşul aştepta cu încredere ziua cea mare…

Se hotărî data reprezentaţiei şi se făcură afişele. Ciprian luă câteva afişe, le puse în plic şi le trimise la Stupca, Ilişeşti, Cernăuţi, Viena. Pe cei din Viena, adică pe junişti, îi anunţase dinainte că lucrează la un „op mai mare”. Scrisoarea lui sosi nu mult după ce le telegrafiase cu prilejul serbărilor *României June* în cinstea „junimii” din Iaşi, când i-a salutat pe cei adunaţi şi le-a zis: *„… Mai curând sau mai târziu, lumina trebuie să iasă învingătoare”.*

Plicurile trimise nu rămaseră fără răspuns. Urări entuziaste veniră din toate părţile. Mandicevschi ceru să-i trimită „răpidi” ştimele. Bucevschi îi trimise o mică pictură înfăţişând un minunat peisaj bucovinean luminat de lună nouă. Nu uită să-l vestească despre călătoriile sale făcute în Moldova şi Bucureşti,

unde s-a înfăţişat „la dorinţa Academiei” arătând „copiile după portretele de domnitor, lucrate în Bucovina şi la Iaşi”.

Dar cea mai neaşteptată bucurie i-o făcu tot iubita lui soră, Marioara, care veni ea însăşi să-l felicite. Când o văzu, Ciprian sări în sus de fericire. O luă cu dânsul la repetiţii, ba de vreo două ori o puse să cânte şi ea în cor. Seara, când plecau cu Bârseanu, cu Lengher, cu Carolina şi Zosim, Ciprian o trăgea mai de o parte şi-i spunea: Măi, Marică, mai spune-mi câte ceva de pe la noi… Şi începea Marioara a povesti despre toate câte se petrecuseră de la plecarea lui. Începea cu nunta lui Nică-al lui Petrea şi sfârşea cu popasurile lui Simeon Florea Marian, harnic strângător de stihuri şi basme de prin toate satele.

— Măi, Marică, îi zise într-un târziu Ciprian, despre toate-mi spui şi mă bucur foarte. Dar de una ce mă doare mai tare, nimic nu pomeneşti.

— Nu-ţi pomenesc, frăţioare, dragul meu, că-aceea-i departe tare… Cine ştie pe ce plaiuri i-o fi călcând tălpişoarele; veşti mai vin din când în când… Atâta ştiu că i-i dor…

— Dor, dor… sărmanul nostru dor…

66

TEATRU ROMÂN LA BRAŞOV!

O societate de diletanţi va reprezenta în 27 şi 28 februarie stil vechi în sala cea mare a Gimnaziului român de-aici opereta „Crai Nou” de V. *Alecsandri, muzica de C. Porumbescu.*

Preţurile: Fauteil 1 fi – loc numerizat – parterre 70 crt. Venitul este destinat pentru scopuri filantropice naţionale.

Arangeorii.

Sala luminată şi împodobită cu ghirlande de brad şi panglici de mătase tricoloră freamătă de nerăbdare. Şirurile de scaune sunt ocupate de lume de tot felul. Ici-colo straiele nemţeşti se ivesc negre şi supărătoare printre mulţimea de costume naţionale albe, cusute cu flori roşii şi aurii ca raza soarelui. Elevi, eleve, studenţi, profesori, chiar şi unele cucoane din lumea bună se gătiseră în mândre costume ţărăneşti. Nu mai este niciun scaun liber şi totuşi valuri-valuri de oameni înaintează necontenit înăuntru, ocupând fiecare palmă de loc. Câţiva tineri împart mici programe albăstrii. În faţa scenei, orchestra îşi acordează viorile. Un flaut cântă în surdină. În fund, sub cuşca suflerului, grijuliu şi adânc emoţionat, dirighentul se plimbă din loc în loc, cercetând ştimele şi sfătuind pe muzicanţi. Lumina tresare. Tresar şi spectatorii. Domnii cei serioşi din faţă au împăturit programele. De pe coridoare continuă să vină grupuri-grupuri de tineri. Îi cunoşti după faţă şi după haină: gimnazişti înfipţi şi vorbăreţi, calfe cu straie modeste, cârpite, funcţionari… Ciprian privi înfrigurat prin gaura cortinei. Sala era ticsită – o mare de capete. Număra rândurile: unu, doi, trei… La rândul trei, în mijloc, o vede pe Marica… Sufletul i se umple de bucurie. Se întoarce către scenă:

— Sst! Gata! Gata! Dochiţa, treci la locul tău. Corul, mai aproape, mai aproape! Să fiţi atenţi la intrări, şi… curaj, dragii mei! Suflet, viaţă… asta-i muzica…

Dispăru sprinten pe scara îngustă de scândură. Când trecu pe lângă cuşca suflerului, auzi întâi şoaptele lui Pandeli Dina, apoi sunetul gongului. Inima îi tresări înfiorată. Se furişă aplecat până lângă pupitru, îşi controlă hainele, îşi netezi părul şi răsări înalt, distins, zâmbitor, în faţa orchestrei sale. Izbucniră aplauze. Îşi

reţinu cu greu tremurul emoţiei. La un semn discret, văzu arcuşurile ridicându-se. Bagheta chemă la viaţă un firicel de melodie îndepărtată, dulce, ca un sunet de bucium răsărit de undeva, dintr-un codru răcoros... Apoi intrară şi celelalte instrumente. Sala asculta într-o nemişcare încordată. Melodiile alergau sprintene, cucerind pe ascultători.

Furaţi de neasemuita frumuseţe a melodiei populare, spectatorii aproape că nici nu observară deschiderea lină a cortinei. Se treziră deodată în faţa unei minunate privelişti muntoase, luminată de razele Craiului Nou.

Oare e un vis? Muzică românească, grai românesc, plaiuri şi oameni... Atâtea frumuseţi înmănunchiate laolaltă!... În rândul întâi o tânără lăcrima de bucurie.

Câtă mândrie şi fericire pentru braşoveni! Lumea privea, înmărmurită de plăcere... Marioarei îi creştea inima. Acum a intrat în scenă Bujor. Dochiţa îl întâmpină:

Ah! Ce dulce fericire
Dup-o lungă despărţire,
Simt acum în pieptul meu!

Îşi îmbrăţişează iubitul, cântând. E muzica iubirii ei, dar e şi muzica tuturor celor tineri.

Năvăleşte în scenă ispravnicul în straie scumpe boiereşti şi cu fes roşu pe cap:

„Bujor!... Jandarmi!... Săriţi!... Nu mă lăsaţi!... La arme! La arme, săriţi, ajutor!”

Publicul izbucneşte în râs.

O mână mi-apasă căciula pe nas
Şi groaznic deodată îmi zice un glas:
Ispravnice, moarte te paşte la soare,
Fugi iute acasă şi stai la răcoare!...

...Ostaşii pornesc, vânturând puşti cu spăngi lucitoare. Poporul umple din nou scena. Broderiile de fir ale costumelor sclipesc feeric la luminile albăstrii ale rampei. Salbe de galbeni joacă la gâtul fetelor. Flăcăii, cu cioareci şi cămăşi lungi, brodate cu mătase tricoloră, sunt şi ei plini de vioiciune. Actul se

sfârşeşte cu corul puternic al unui grup mare, înfăţişând poporul.

Sala se luminează. Lumea, ca trezită dintr-un basm, se ridică în picioare, aplaudând şi strigând cu însufleţire:

— Porumbescu! Porumbescu! Porumbescu!

Ciprian, palid de emoţie, coborî de la pupitru şi se făcu mititel printre instrumentişti.

— Prea ţărănească, mon cher, pufni un june, cu cap de ridiche.

— Pardon, pardon! Eu zic că-i prea vieneză, sări un cărturar mai „cunoscător” în materie. Par examplu: marşul „Pe plaiuri de munte” e vienez, o sută de procente.

— Rezon amice! se întoarse un negustor cu ochii bulbucaţi – şi nu numai atât. Este şi operă italiană. De-o pildă în aria Dochiţei, la început acolo: *Crai nou, vin cu bine, cu bine te du…* e Verde toată ziua. Ce, nu ştiu eu? Eu mă pricep. Am să-i dau lui Eugeniu să scrie o critică aspră. Ce-nseamnă asta?

Atanasoi îşi potrivi ochelarii cu lentile groase, luă poziţia de drepţi, apoi se încovoie în formă de seceră întoarsă cu vârfu-n jos. E mai uşor a linge talpa, decât a spune adevărul.

Muzica începu din nou, sprintenă, plină de optimism, apoi melodia se pierdu uşor şi cortina se deschise din nou. Din fund, intră în scenă ispravnicul. Dădu cu ochii de Dochiţa. Îşi netezi mustăţile. Se umflă în pene şi s-apropie de ea cu ochi dulci. Povesti păţania lui cu nepoata-i Anica, furată de Leonaş, povesti de cei patruzeci de mii de lei… lipsă din lada vămeşiei, chiar din ziua în care a plecat furul cu fata. Apoi, ca să uite de groaznica frică pe care o păţi întâlnind cele două matahale, începu a-i face curte ţărăncuţei.

Fa Dochiţ’ măi, puică dalbă
Vin’ la mine să-ţi dau salbă.

Pe scenă, Moş Corbu e adus între puşti. Glasul de bas al lui Zosim face să se cutremure sala.

Voinice, să trăieşti
Aşa precum doreşti..

Vinu-nsufleţeşte,

Pelinu-ndulceşte,
Pe bietul român
Cât e de bătrân…
Gâl, gâl, gâl, gâl, gâl.
Gâlguliţă, gâl, gâl, gâl.

Căzând în cursa duşmanilor, Moş Corbu se ameţeşte. Destăinuie ispravnicului şi jandarmilor că Leonaş e ascuns pe aproape şi că s-a înţeles cu dânsul ca, de îndată ce jandarmii se duc, să-l înştiinţeze printr-un cântec de cimpoi.

Jandarmii îl îndeamnă să cânte. Ei trec la pândă şi, când Leonaş apare, se reped să-l aresteze. Muzica, măiestrit lucrată, ascute încordarea. Privitorii sunt cu sufletul la gură. Nimeni nu ştie ce se va întâmpla, cine va învinge?

Încăierarea e curmată de sosirea unui călăreţ pe cal alb, frumos, cu frâie bătute în bumbi aurii. El aduce o veste grabnică pentru ispravnic. Moş Corbu, care între timp îşi vine în fire, îşi dă seama de greşeala făptuită. Printr-un şiretlic pune mâna pe scrisoarea trimisă de comisul isprăvniciei. Slovele sunt doveditoare a multor hoţii.

Ispravnice dragă
Nu-i lucru de şagă!…

Speriat, ispravnicul logodeşte pe cei doi în faţa poporului, apoi fuge, în timp ce fetele şi flăcăii iau pe logodnici în mijlocul lor. Moş Corbu cântă, întinerit, în rând cu ei, fluturând scrisoarea mărturie a fărădelegilor. Curând ispravnicul va fi alungat din isprăvnicie, iar Leonaş şi Anica se vor căsători.

Ca o încununare a întregii acţiuni, corul cântă triumfător. Craiul nou surâde pe cerul albastru. Cortina, înaltă şi vişinie, se închide uşor, acoperind un tablou încântător.

Un entuziasm fără margini face să vuiască sala de aplauze şi urări. Sute de glasuri cheamă pe compozitor. Ciprian e luat de la pupitru şi purtat pe braţe până sus, pe scară. Tineretul aleargă cu flori, îl înconjură cu cununi, îl îmbrăţişează. Unde eşti tu, mamă Emilie, să-ţi vezi feciorul cu lacrimi de bucurie pe faţă? Unde sunteţi voi, fârtaţi de temniţă şi voi care făureaţi visuri, rătăcind cu feciorul din Stupca, flămânzi pe străzile Vienei? Unde eşti bătrâne părinte Iraclie, să-ţi vezi visul cel drag? Un

crai nou al muzicii a răsărit. *Şi cât de fermecător va fi acest nou crai, când va îmbrăca el mantia de viteaz şi va sui cu lăuta lui scările înalte ale gloriei!*[4]

[4] Citat dintr-un articol apărut în „Familia”, 1882

67

27 februarie 1882

Scumpul meu tată,

Sunt orele 10 şi jumătate. Chiar acum am venit cu Ciprian de la reprezentaţie. Ciprian s-a culcat, fiind foarte obosit şi agitat. Iară eu mă aşez la masa mea de scris, ca să-ţi descriu seara atât de sublimă.

Îmi lipsesc cuvintele ca să-ţi scriu, iubite tată, tot ce se petrece în mine. Bucurie, entuziasm şi lacrimi care curg, curg mereu, fiindcă s-au amestecat toate în inima mea: duioşia şi bucuria!

Opereta a reuşit cu succesul cel mai mare. A mers totul minunat. Lumea era atât de entuziasmată, de nu-şi afla loc, bătea din picioare, striga, aplauda. Când apăru Ciprian şi se aşeză la pupitrul de dirighent, fu întâmpinat cu mare aplauz.

După uvertura cea atât de frumoasă şi bogată în melodii, se ridică cortina: tabloul care se oferi atunci ochilor mei va rămâne întipărit pe veci în memorie: de o parte fetele, de cealaltă parte flăcăii. Ei se aflau cu toţii într-o pădure; sus luceşte luna, „Crai Nou”, iar tineretul a ieşit ca să se „închine” la Crai Nou.

Toţi în costume naţionale, care sclipeau şi scânteiau de-ţi luau vederile! Ce costume minunate – mă credeam într-o lume a basmelor! Nu-ţi poţi face idee, iubite tată, cât era de frumos. Vreo 20 de fetiţe frumuşele, toate în costume fermecătoare... cele mai multe de catifea albastră, neagră sau roşie, cu broderii bogate în fire de aur şi de argint; şi ce cămăşi frumoase, ce salbe de galbeni; iar în păr şi-au prins şi bani de aur!

Flăcăii aveau cioareci de abà, cămăşi frumoase, lungi de caşmir, albe, cu broderii bogate de mătasă în tricolor. Talia prinsă de un brâu înflorit cu fire de aur şi în felurite culori, iar de la brâu în jos atârnau cordele late, tricolore. Era o frumuseţe feerică. Apoi flăcăii mai aveau fiecare câte o bundiţă pe umăr, tot de abà, împodobită cu bogate cusături negre şi tricolore.

După actul întâi se strigă straşnic: „Porumbescu”, iar după al doilea era din cale-afară, tropote, strigăte: „Porumbescu, Porumbescu”! – fără capăt. Cortina se ridică. Ciprian sta la mijloc, toţi în jurul lui, el, palid de emoţie, în hainele sale negre, contrasta atât de straniu cu atâtea costume. Deodată m-me

Lengher, primadonă, îi predă o frumoasă liră de metal, împodobită cu lauri, având sus o fundă mare tricoloră, jos o panglică lată, albă moiree, cu ciucuri aurii, iar pe ea, inscripţia, în litere aurii „Lui Ciprian Porumbescu, spre aducere aminte de prima reprezentaţiune a operetei „Crai Nou”. Apoi alt domn îi oferi o cunună mare, frumoasă, de lauri – era regizorul... Om foarte original, român foarte zelos şi mare admirator al lui Ciprian.

Flăcăii strigară: „Ura!”, „Trăiască l”

Veniră apoi fetele la el, unele îi sărutară chiar mâna. Apoi cortina căzu şi noi ne coborârăm…

Pe coridoare, lumea îl felicita din toate părţile. Fiindcă-l durea mâna, îi dusei eu lira cu cutia şi cununa! Da, scumpe tată, a fost foarte frumos, numai D-ta, D-ta tare ne lipseai.

N-am expediat scrisoarea, fiindcă voiam să-ţi comunic, scumpe tată, şi succesul operei de duminică seara. Succesul a fost, dacă se mai poate zice aşa, încă mai strălucit decât seara întâia.

Aplauzele au fost colosale, publicul entuziasmat la culme. Diletanţii i-au făcut lui Ciprian o serenadă, cu capela ungurească de aice, la orele 3 noaptea!

Marica ţuguie buzele şi zise cu un ton plângător:

— Vai, ziua tătuţei şi eu… eu nu l-am felicitat! Unde mi-i capul. Nu mi-i înainte decât opereta.

— Fii pe pace, surioară! o linişti Ciprian. L-am felicitat eu pentru amândoi… acu' ascultă mai departe ce i-am scris:

Nu ştiu, poate că în abundenţa fericirii mele, de pe înălţimea mulţumirii şi a bucuriei mele nespuse, în care mă aflu eu în prezent, răsfăţat fiind, aşa zicând, de soarte şi de oameni, poate în momentele acestea splendide şi lucii, nu pot eu să consider cu acea deplinătate şi seriozitate grijile altor…

— Măi, Mărică, tu asculţi?

Marica închise caietul de muzică. Ridică ochii luminoşi şi zise cu duioşie:

— Te-ascult, te-ascult. Zi-i mai departe.

Ciprian citi mai departe… *Eu devin copilăros, norocul adesea îl face pe om de-şi pierde mintea. Îmi aduc aminte că într-o seară de vară, mergeam eu cu D-ta în căruţa lui Alexandru Batuşan la Borla şi pe drum spre Comăneşti se ivise vorba despre mine, despre viitorul meu şi, între altele, spuneaţi ca să sfârşesc o dată teologia şi pe urmă o să se vază ce va mai fi. Iar eu, în juna-mi extază, mă cugetam numai la muzică şi vă spuneam că dorinţa mea cea mai fierbinte este de a putea compune o dată o operetă şi să mă văd oarecând în mijlocul orchestrei înaintea scenei dirijând. Ce mi-ai răspuns dumneata, nu ştiu; ştiu însă că la Ţurcan am mâncat colţunaşi, de care făcuseră prea puţini şi nu ajunseră pentru toţi, şi am băut must.*

Şi astăzi – astăzi am ajuns să-mi văz dorinţa împlinită; mi-am văzut visul cu ochii, am avut aplauzele frenetice pentru opul meu, am auzit chemând sute de voci, pline de entuziasm şi căldură, numele meu; m-am văzul ridicat, lăudat, măgulit, laureat. Ce să mai zic, ce să mai aştept de la viaţa mea, de la viitorul meu? Puteam să am şi să mă aştept la o răsplată a studiilor şi ostenelilor mele până acum? Numele meu este întemeiat, viitorul meu îmi luce cu culorile cele mai vii înaintea ochilor, mi-am câştigat simpatiile acelor oameni cu care am să trăiesc împreună. Şi poale să fie un câştig mai preţuit, mai îmbucurător decât acesta?…

*

Se făcu linişte. Ciprian, în mijlocul prietenilor, citi pe nerăsuflate din Gazeta Transilvaniei:

*

TEATRU ROMÂN LA BRAŞOV

Crai Nou! Crai Nou! Crai Nou!
La noi, la noi bine-ai venit!

Suntem siguri că mulţi vor fi aşteptat cu nerăbdare să vadă ce critică vom face reprezentaţiunii de sâmbătă şi duminică a operetei „Crai Nou” (lună nouă) scrisă de V. Alecsandri, pentru care a compus muzica D-l Ciprian Porumbescu, profesor de muzică la gimnaziul român de aici. Am asistat la amândouă reprezentaţiunile, dară trebuie să mărturisim că puţine momente am putut dedica criticii, căci voiam să gustăm deplin bucuria ce simţeam la aspectul frumoaselor româncuţe, care cântau şi jucau cu atâta graţie, de-ţi râdea inima în piept…

— Ara emoţii şi nu pot citi mai departe. Bârsene, citeşte tu!

Bârseanu luă gazeta, se sprijini de colţul mesei, puse picioarele foarfecă şi începu cu glas de orator:

Dacă ne-a trebuit o dovadă pentru aceea că, cu toate neajunsurile timpului, societatea noastră română din Braşov a progresat mult, apoi această dovadă ne-au dat-o pe deplin cele două reprezentaţiuni din săptămâna trecută…

Toţi aplaudară. Bârseanu făcu semn de linişte şi urmă şi mai viguros:

Cel ce cutează câştigă – zice proverbul nemţesc şi D-l Porumbescu a exprimat adevărul lui prin efectul cel mai bun ce l-a produs compoziţiunea sa asupra publicului român de aici şi chiar asupra străinilor.

Am zis: a cutezat, pentru că prima încercare a unui componist este întotdeauna cutezanţă. D-l Porumbescu posedă fără îndoială un talent mult promiţător şi o fecunditate mare în compoziţiune.

Muzica ce-a compus-o pentru „Crai Nou” e foarte plăcută şi ne dovedeşte că a studiat cu multă diligenţă operele compozitorilor moderni: Offenbach, Genée, Strauss, Suppé, Lecocq ş.a.

Ciprian se ridică mânios, îşi muşcă buzele, smulse gazeta şi cili cu ochii lui.

— *Offenbach, Genée, Strauss, Suppé* – tune dracu-n capul scribului aista!

— Ciprian are dreptate să se mânie, grăi Petrescu. Ăştia de la gazetă sunt şi surzi şi orbi. Surzi au rămas la horele cele mândre, la cântecele bătrâneşti ale lui Moş Corbu, orbi au fost la entuziasmul mulţimii. Nimeni n-a prins în muzica lui mai bine cântecul poporului nostru. Măi, fraţilor, doară poporul nu aplaudă şi nu saltă în triumf pe oricine, afară doar de cel care aduce inimii lui acea bucurie caldă, acea mângâiere, acel avânt pe care el îl aşteaptă cu mult dor. Sub flori de stil şi mănunchi de laude, domnii şi-au strecurat săgeata lor veninoasă.

Bârseanu închise gazeta şi-o aruncă plictisit pe masă. Grăi apoi sentenţios:

— Frate, ascultă-mă pe mine, caută de te odihneşte, pe urmă, la treabă din nou… Vorba ceea: „Câinii latră, caravana trece”.

— Am în minte o nouă operetă. Gândesc la cântece noi… Am însă o greutate. N-am versuri, daţi-mi texte, scrieţi-mi un libret… Bârsene, d-le Petrescu de ce nu cercaţi?

Cei rugaţi plecară ochii vinovaţi.

— Deh, măi Cipriane, grăi Bârseanu, ne-om mai gândi şi noi. O să te-ajutăm cumva şi cu peana noastră.

Atunci răsări în faţa compozitorului un tânăr pe nume Teohari Alexa.

— Mi-aş îngădui să cerc şi eu un libret de operetă, domnule Porumbescu. Mi-a plăcut aşa de mult muzica dumneavoastră compusă pentru Crai Nou, încât… simt un avânt nestăvilit în planul meu…

— Când poţi să-mi expui subiectul?

— Chiar şi mâine seară!

— Atunci, pe mâine la mine acasă! Voi dovedi domnilor critici că nu Offenbach şi Genée mi-au fost maeştri, ci tradiţiile de la cormana plugului, păstorii buciumaşi şi haiducii cântăreţi din frunză, cu vers de foc scris pe patul flintei. Da, domnilor critici…

— No, frate, căută să-l liniştească Bârseanu, nu te necăji pentru aceea. Gazetele pot scrie multe şi mărunte, dar cel mai bun şi mai drept critic este şi rămâne tot poporul.

*

GAZETA TRANSILVANIEI
nr. 31……14/26.III.1882

Prea stimate d-le Redactor,

Vă rog, să binevoiţi să daţi loc următoarelor rânduri în coloanele preţuitului D-voastră ziar, primind totodată expresia distinsei şi profundei mele stime şi consideraţiuni.

În nr. 27 din 5 martie a. c. al preţuitului d-voastră ziar se află o recenziune asupra operetei mele „Crai Nou”, în care între altele se zice că muzica acestei operete dovedeşte că aş fi studiat cu multă diligenţă operele compozitorilor moderni: Offenbach, Genée ş. a.

Spre rectificarea aserţiunii acesteia îmi permit a declara la locul acesta că eu din toată literatura muzicii moderne chiar componiştii aceştia îi cunosc mai puţin şi nici când nu mi i-am făcut ca obiect de studiu, neocupându-mă mai de loc de dânşii.

Şi dacă este vorba de vreun componist, care l-am studiat şi-l studiez şi acum încă cu multă diligenţă, atunci îmi permit a spune că componistul acesta e însuşi poporul nostru.

Cu privire la celelalte obiecţiuni din menţionata recenziune, eu nu mă exprim mai departe, ci las să vorbească opul meu şi toţi aceia care au asistat, la reprezentaţiune şi ştiu să-l taxeze după adevărata lui valoare.

Braşov, în 8 martie 1882
C. Porumbescu
Profesor de muzică

*

Ciprian porni şi mai îndârjit la muncă. Pregăti cu ansamblul său *Candidatul Linte* – o scenetă muzicală, o mică operetă pe care o avea gata încă de la Cernăuţi. I-o apreciase mult la Viena Mandicevschi şi Heuberger.

Piesa se bucură de un mare succes. Gazeta *Familia* din Budapesta se grăbi să elogieze pe compozitor.

„Am văzut tânăra muză a domnului Porumbescu, cu zurgălăi ca o zburdalnică fetiţă jucându-se „cinel-cinel” cu cei ce o ascultau şi am fost foarte încântaţi de dezmierdările ei; cât va fi încă de fermecătoare această copilă, când se va îmbrăca în profir şi îşi va pune coroana de regină pe cap!”

Braşovenii cerură cu insistenţă noi reprezentaţii cu *Crai Nou.* Ciprian, în semn de dragoste pentru public, scrise *Hora Braşovului.* Duminică în 14/26 martie, seara, sala cea mare a gimnaziului răsună din nou de aplauzele entuziaste ale poporului. De data aceasta piesa avea în plus un fel de intermezzo muzical: între actul I şi II, Dochiţa cântă *Doina Jianului,* iar orchestra dirijată de Ciprian cântă *Hora Braşovului.* Se legăna parcă argintul brazilor de pe Tâmpa, râdeau ghioceii din marginea stejărişului şi te chemau la joc. Dar sala era prea mică pentru atât popor şi hora o jucau numai călcâiele frământate pe sub scaune, o jucau numai lacrimile ochilor, înduioşaţi de prea multă bucurie.

Succesul operetei îi insuflă lui Ciprian o încredere neţărmurită în forţele sale. Cu experienţa sa de ani şi ani, în toate ramurile de activitate culturală, el reuşi să transforme din temelii viaţa muzicală a Braşovului. Îl frământau gânduri mari. Erau atâtea de făcut! Prea multe pentru un singur om şi acela cu sănătatea nu prea bună!

— Ce-ar fi dacă am putea să adunăm pe toţi componiştii din toată ţara, zise el într-o zi către Bârseanu şi Petrescu. O asociaţiune a compozitorilor ar fi de mare folos. Ne-am sfătui cu toţii cum să punem o bază naturală a muzicii noastre, care bază este în pericol de a fi alterată prin diferite înrâuriri dinafară.

— E o idee mare, îşi dădu cu părerea Bârseanu. Câte lucruri nu s-ar putea lumina la o astfel de întrunire, ce nu s-a făcut niciodată la noi!

— Eu am să fac întrunirea asta. Trebuie să judecăm bine cu toţii, pe urmă s-o supunem Comitetului Reuniunii.

— Lengher are să ne susţie, îi asigură Petrescu. Voina, Butnariu, Chelariu, Nastasi, Neagoie, toţi, toţi. Ideea aceasta are să-i entuziasmeze.

— Şi eu am încredere că vom reuşi. Ar fi ca anul ăsta, până cel târziu în primăvară, să ne punem la rând corurile, orchestra şi teatrul nostru de diletanţi, pe care nu trebuie să-l lăsăm la numai două piese: *Crai Nou* şi *Candidatul Linte,* Vreau să organizez şi un cor de elevi, şi o fanfară mare a gimnaziului. Întrunirea componiştilor trebuie să aibă în faţă măcar câteva exemple cât de cât. Eu m-am gândit până şi la nişte coruri de ţărani. Ar fi minunat lucru să dezvoltăm viaţa muzicală a românilor. Trebuie să dezgropăm comorile cântecului popular, să le ştergem de colbul uitării şi să le redăm poporului, vii, proaspete. Trebuie să publicăm colecţiuni de cântece, cât mai multe cântece culese din popor.

— Ideea e bună. Tot tu ai aplicat-o prima dată – răspunse Bârseanu.

— Adu-ţi aminte de a ta *Colecţiune de cântece sociale studenţeşti* tipărită la Viena acu’ doi ani. Nu uita apoi *Coloanele române,* tipărită tot de tine la 1880. *Scumpă, dragă copiliţă, Leliţă de la Munteni, Corăbiasca, Fie pâinea cât de rea, Hora,* şi câte altele. Ştii, bade Petrescule, ce le mai cântam, ce cor straşnic instruise măiestru nost’ la *România Jună.*

— Da, da. Ar fi de minune să alcătuieşti o colecţiune de cântece din Ţara Bârsei. Numai la Dârste eu cred că aduni douăzeci de bucăţi bune. D-apoi când te-oi duce încolo spre Făgăraş, pe la Perşani, Comana, Veneţia, Grid.

— Ce bogaţi în fapte stau anii înainte! cugetă Ciprian.

Însă boala lui veche, stătea cât stătea şi iar punea stăpânire pe dânsul. Atunci cădea la pat, istovit de friguri, bântuit de fierbinţeli, care-i ardeau trupul şi-i storceau toată vlaga. Vestea se răspândea în tot oraşul. Braşovenii veneau grupuri să-l vadă şi să-l mângâie. Marioara sta zi şi noapte la căpătâiul lui. Doctorii Neagoie şi Băiulescu veneau din ceas în ceas prin odaia bolnavului. Fete, flăcăi, elevi şi oameni maturi le-aţineau calea:

— Cum îi mai este?

— Se face bine.

— Doamne, dă!

— Mi-i iertat a-l vedea?

— Iertat, da să nu-l osteniţi cu vorba.

Atenţia cu care îl înconjurau oamenii făcea să crească tăria şi nădejdea.

În epistola sa din 3 iunie 1882, Ciprian scrise tatălui său:*... Îmi era o mângâiere nespusă pe timpul morbului meu (12 zile) a vedea în toată ziua nenumăratele manifestaţiuni de simpatie ce-mi arătară braşovenii. Din toate părţile veneau bărbaţi la mine şi doamnele şi domnişoarele la Marioara. Alţii iară îl întrebau pe doctor cum mă aflu şi-mi trimiteau de toate. Şi când am ieşit prima oară la Cetate, am aflat o satisfacţie deosebită în urările şi felicitările ce le primeam de la aceia cu care mă întâlneam, iară copiii de la şcoală zâmbeau de bucurie, văzându-mă iarăşi printre ei.*

*

Vara se scurse repede. Pe de o parte sănătatea-i şubredă, pe de alta bucuria muncii îl făcură să uite cursul vremii. Teohari Alexa termină libretul operetei. Ciprian se apucă în taină de lucru. Marica plecase la Stupca. Şi cât de mult o rugaseră braşovencele să mai rămână! Toţi i-au regretat plecarea, dar ca profesorul Chelaru, prietenul lui Ciprian, nimeni. O dragoste fierbinte se născuse în inima profesorului... Dar Marica, fie că nu-l înţelegea, fie că nu voia să-l înţeleagă, socotise că e mai

bine să se reîntoarcă acasă. Plecase să spună cu viu grai tuturor despre înfăptuirile fratelui drag. Acum stăteau de vorbă numai prin scrisori. Ea îi scria despre pădurile cele umbroase ale Stupcăi, el îi pomenea de dorul său nestins pentru Berta. Portretul ei atârna în peretele odăiţei lui, ca o veche icoană. O, şi câte fete nu-i dădeau ocol aici în Braşov! Era oare vreun alt tânăr în oraş mai îndrăgit ca Ciprian? În visurile câtor tinere nu-şi făcuse loc chipul său falnic, luminos, cu ochi adânci! Dar în zadar, inima lui era dăruită. În clipele de răgaz, gândurile lui zburau departe, peste ţări şi mări; acolo era surghiunită Berta. Surghiunită, pentru dragostea ei curată, pentru dragostea lui fără margini.

Braşovencele aflară şi ele de marea iubire a compozitorului. Dar oare cu ce-o fi Berta mai presus ca dânsele? Poartă cununi de aur? E vreo zână din poveşti? Cum de-a putut ea răpi atât de hotărât şi definitiv inima lui Ciprian? se întrebau fetele oarecum înciudate.

Braşov, 14/IX.1882

Dragă Marioară,

Mă aflu de ieri într-o dispoziţiune aşa de veselă şi totodată solemnă, cum însumi nu mi-o pot explica. Împreună cu scrisoarea către tine i-am trimis şi Bertei o scrisoare... Am visat-o pe scumpa copilă, de aceea m-am hotărât să-i scriu. Aşa de plină-mi era inima şi i-am scris cu atâta căldură şi dragoste, între altele: „Noi ne-am jurat iubire eternă, şi fiindcă soarta ne desparte aşa de fără milă, iubirea noastră a rămas cu atât mai intimă, a devenit o dorinţă înfocată, tăcută, discretă şi cu atât mai dulce. Ne iubim cu atâta intimitate şi sfinţenie şi sângerăm de dureri aşa de adânci şi nespus, încât nu-i de mirare că, în disperarea mea, cutez totuşi a-ţi scrie. Suntem doar una şi nicio putere lumească nu ne poate despărţi; şi dacă eu niciodată nu te voi putea numi soţia mea, tu totuşi rămâi unica mea scumpă şi prea iubită Berta şi nicio femeie alta nu-mi poate smulge sfânta mea iubire pentru tine.

I-am scris lui Michel, aşa de amical şi stăruitor să ajute cauzei noastre şi el nu mi-a răspuns de loc. Nu cer ca tu să-ţi schimbi credinţa, de asta nu-i de loc nevoie pentru căsătoria noastră. Mă

încred… în iubirea noastră şi trag nădejde că totul se va schimba încă şi trebuie să se schimbe în bine”.

În sfârşit, am rugat-o să-mi scrie. Ori de mi-a scris, mă îndoiesc. O, de-ar avea ceva mai mult curaj! Câteodată îmi vine a crede că de aceea se apără de mine pentru că nu mă iubeşte şi află felurile piedici numai ca să nu curme oarecum brusc relaţiunile dintre noi. Cred că dacă-l iubeşti pe cineva îţi place să auzi de el cu cât mai mult cu atât mai cu drag. Pentru mine cel puţin e mângâiere, tărie şi chiar necesitate numai să mă gândesc la ea.

Pe la începutul lui septembrie, sosi la *Reuniunea română de gimnastică şi cântări* din Braşov o invitaţie neobişnuită în felul ei. Corul de plugari din comuna bănăţeană Chizătău îşi serba, de Sfânta Maria mică, un sfert de veac de la înfiinţare. Era cel mai vechi cor ţărănesc din Banat. Pentru sărbătorirea lui se făcuseră mari pregătiri. Se invitaseră toate societăţile corale româneşti şi neromâneşti, toate corurile ţărăneşti din comunele bănăţene şi ardelene.

Nespus de mare fu bucuria lui Ciprian când adunarea Comitetului, convocată la 3 septembrie, se decise ca *Reuniunea* să fie reprezentată la serbarea de la Chizătău de Ion Lengher, prezidentul *Reuniunii,* şi de Ciprian Porumbescu, conducătorul corului.

Fericită coincidenţă. Tocmai în acest timp, Ciprian purta discuţii îndelungi cu Bârseanu, cu Lengher şi Petrescu privind planurile pe care şi le făcuseră cu privire la dezvoltarea muzicii corale. În urma acestor discuţii, scrise chiar câteva foiletoane foarte apreciate pentru *Gazeta Transilvaniei.*

Peste tot caut să observ că corurile noastre s-au cam depărtat de muzica naţională populară. Compoziţiile cele mai frivole, texturile cele mai rău traduse sunt cântate cu o silinţă vrednică de lucruri mai bune. Şi dacă această observare se poate face corurilor româneşti în genere, cu cât mai vârtos sunt silit să o fac faţă de nişte coruri alcătuite de nişte oameni din popor.

Frumoase şi elegante sunt jocurile noastre naţionale şi numai nepăsarea şi nepriceperea unei mari părţi a publicului nostru, aşa-numit „cultivat”, este în stare a le mai opri de... a-şi lua locul cuvenit. Şi aici, ca în toate ale vieţii sociale, nu trebuie să pierdem din vedere poporul din care ne-am ridicat...

Aşadar, bagajele, şi la tren. Nu uită să pună în cufăr şi un teanc de note. Ba luă chiar şi ştimele operetei. Cine ştie? Bănăţenii lui Pipoş or fi chiar „fruncea” aşa cum îi lăuda bunul său prieten, atunci la Viena. „No, şăgârtule, mi-o venit vremea să-ţi văd şi Bănatul tău”.

*

Lugojenii, în frunte cu Coriolan Brediceanu, prezidentul societăţii *Reuniunea de cântări* din Lugoj, făcură o primire entuziastă delegaţilor braşoveni. Ciprian avu prilejul să constate încă de la început cât de cunoscute erau numele şi opera sa în Banat. Corul lugojean avea în repertoriul său o mulţime de cântece apărute fie în *Colecţiunea de cântece sociale...* fie în *Coloanele române.* Nici nu făcură bine cunoştinţă şi Brediceanu îi şi ceru componistului opereta *Crai Nou.*

— Dă-ne-o că vrem s-o jucăm. Încă şi cei de la Oraviţa m-au rugat dac-o obţin să le-o dau şi lor. Şi cei de la Reşiţa vor s-o joace.

Două zile a zăbovit Ciprian pe malul Timişului. Ce mai serate, ce mai mese!... Toţi îl invitau şi toţi îl doreau în mijlocul lor.

Lugoj, 19/9.1882

Prea scumpă Marică,

Trebuie să-ţi scriu cam multişor despre Lugoj. Am descins într-un hotel mare. Azi e tocmai zi de târg. Oraşu-i plin de lume de la ţară. Dar aşa frumuseţe aproape că n-am mai văzut – aşa frumuseţă de oameni mai rar. Femeile au umbletul atât de mândru, de dârz şi de ţanţoş de parcă fiecare ar fi prinţesă. Dacă le vezi dindărăt, crezi că oarecare e o codană de 18-20 de ani; aşa de frumoase-s la boiu şi aşa de strunite şi ţanţoş se ţin; unde mai pui apoi portul ista minunat: toate, dar toate, au poalele albe ca zăpada, tivite, cu colţurile brodate, dinainte o catrinţă ţesută mai ales în roşu, iar îndărăt acele lungi oprege cum le avea Petroviciţa la Crai Nou. Un pieptar înflorit cu o spuză de flori şi testemel cu multă cochetărie. Îţi spun, minune!

Viaţa intelectualilor e aice foarte febrilă... Am contractat o mulţime de cunoştinţe, iar lumea mă ştie aice mai bine decât la noi acasă. Au aice o societate de chitare, cum nu-i alta. Se execută în fiecare an piese grandioase...

Orchestra oraşului cântă la perfecţie valsul meu „Camelii”. După-amiază ne ducem la vie unde se întruneşte o mare societate. Lumea a înnebunit după mine; lucru care nu mi-i plăcut. Mâine dimineaţă pornim la Chizătău.

Cu bine...

*

A doua zi în zori, delegaţia Braşovului, împreună cu Coriolan Brediceanu şi corul condus de Iosif Czegka plecară spre Chizătău. Lengher care era bănăţean, simţindu-se între ai lui, nu mai putea de fălos, mai ales că Ciprian părea uimit de tot ceea ce vedea în jurul său. Brediceanu le vorbea de câte s-au făcut şi mai cu seamă de câte vor să facă de-acum înainte. Ciprian ascultă şi îşi notă cuvintele în carnet. Lengher îi făcea cu ochiul lui Brediceanu:

— Coriolane, eu singur n-am făcut mare lucru. Dar într-un an, Ciprian al nost’ a pus lucrurile pe roate.

— În privinţa teatrului muzical ne-aţi bătut, asta-i lege, recunoscu Brediceanu.

— Stai că eu cu Ciprian avem în plan să facem şi la noi coruri şi muzici ţărăneşti, se lăudă Lengher, ne luăm la întrecere, paure?

— M-aş bucura. Da’ la dumneavoastră în Bucovina, cum e, domnule Porumbescu? Trăbă c-aveţi coruri şi muzici faine!

— Ba, făcu Ciprian cu amărăciune. Pe mine, ca pe unul carele până acum prin ţările româneşti puţin am fost, totul m-a interesat: locurile, datinile, oamenii înşişi, porturile lor, poezia, muzica lor. Precum mi s-arată încă de la-nceput, aici în Banat toate-s altminteri de cum le-am văzut prin alte părţi. Îmi aduc aminte, la Viena, un coleg de-al meu, Pipoş, îmi tot spunea de viaţa de-aici şi eu mai că nu credeam. Acu’ mă conving tot mai bine că „Banatu-i fruncea”. Mult poate românul dacă voieşte.

Trenul opri la Belinţ. Lengher trase pe Ciprian de mânecă:

— Prietene, aici îi ţara crumpenelor. Să mânci un papricaş de viţel cu cartofi de Belinţ şi să bei un vin de Recaş. Aha…

Un fluier scurt. Trenul micşoră iuţeala şi opri la o gară mică dar plină de popor. Nici nu puseră bine piciorul pe pământ şi sute de glasuri au început să cânte:

Pe-al nostru steag e scris unire,
Unire-n cuget şi-n simţiri…

Toate ferestrele trenului se umplură de capete. Ochii lui Ciprian zâmbiră, cu o strălucire neobişnuită. Inima începu să-i bată puternic. Va să zică muzica lui răsuna şi pe-aceste plaiuri.

„N-am trăit zadarnic pe lume!” îşi zise flăcăul în sine. Din mijlocul mulţimii se apropie un bătrânel în straie albe şi cuşmă îndoită la ţugui.

— Bine-aţi venit, mă rog frumos.

— Bine v-am găsit!

Corul răsuna acoperind zgomotul trenului, care plecă pe nesimţite. Suiră în „coşii” gătite cu steaguri de mătase şi covoare ţesute în culori vii.

— Mână, măi Văsâlie. Numa’ mereuţ să nu să urşie prau’.

Cel de pe capra căruţei dădu din cap, în semn că aşa are să facă. Şfichiui o dată din biciul cu fundiţe tricolore. Caii porniră sunând zurgălăii. Satul zâmbi din ochii ferestrelor ascunse pe sub pruni şi nuci cu frunze încă verzi.

De cum intrară în sat, se porniră muzici, chiote. Sute şi sute de căciuli şi marămi cusute cu fire aurii fluturară în urări. Clopotele umplură văzduhul cu sunetele lor, iar treascurile bubuiră cutremurând satul. Straiele flăcăilor şi fetelor străluceau în soarele dimineţii, dând uliţelor o înfăţişare de basm. Băieţaşii în cioareci şi bundiţe, cu căciuli împodobite cu pene, se apropiară de căruţele oaspeţilor, fluturând panglici şi steguleţe.

Serbarea începu într-o însufleţire fără seamăn. Întâi a fost ales un juriu: Dr. Iosif Gall – preşedinte, P. Rotariu, Ciprian Porumbescu, Brediceanu – membri.

Corurile s-au prezentat atât de bine, încât era cu neputinţă, te durea inima, să laşi pe vreunul nepremiat.

— Toate ar trebui premiate, îşi dădu cu părerea Ciprian, care rămăsese tare entuziasmat.

— Porumbescu are dreptate, spuse prezidentul juriului, cuvântul lui Porumbescu e decisiv: să le premiem pe toate.

Hotărârea fu adusă la cunoştinţa poporului: urale nesfârşite acoperiră ultimele cuvinte ale lui Iosif Gall.

Seara se împărţiră premiile. În cinstea oaspeţilor, coriştii din Chizătău jucară piesa *Nuntă ţărănească.* Succesul a fost extraordinar. Ciprian, roşu şi vioi ca niciodată, zburda ca o suveică de colo-colo. Sta de vorbă cu fiecare conducător de cor, cu fiecare solist, cu fiecare învăţător sau preşedinte al vreunei reuniuni. Carneţelul său se umplu de notiţe folositoare. Nu se putea stăpâni de fericire şi admirare pentru tot ce vedea. După teatru, urmă dansul, dans general: intelectuali şi ţărani de-a

valma în dansuri naţionale: *Lugojana, Ardeleana, Pe picior, De doi...* Lucrul acesta nu-l mai văzuse Porumbescu niciodată.

A doua zi a chemat pe toţi conducătorii de coruri şi i-a cercetat îndelung asupra tuturor problemelor.

— De unde luaţi cântecele?

— Apo’ avem prin sace cântece câtă-i lumia. Bredişeanu ne-ajută în privinţa asta tare mult.

— Da’ repetiţii când faceţi?

— Pe sară ne strângem şi repetăm. Ziua, ba la plug, ba la coasă, ba la cucuruzi, ştiţi dumneavoastră cum îi la sat.

— Ştiu fraţilor, ştiu. Doară şi eu la sat m-am născut şi la sat am crescut şi tot acolo mă trage dorul. Vorba cântecului:

Trandafirul rău tânjeşte,
Dacă-l sapi de unde creşte.
Tot aşa tânjesc şi eu
După sătişorul meu.

Atât le-a trebuit oamenilor. De-acu-ncolo dă-i cu versuri, dă-i cu poezii şi balade bătrâneşti. Vreo doi scoaseră clarinetul şi se apucară a ţine hangul.

— Iuhu, chiui Stoicănescu, ăl cu corul de la Sihla, şi pe dată îşi şi bufni căciula de podele, de pocni lung şi-nfundat. Clarinetul îi zicea domol, iar Stoicănescu numai ce începu, da’ ştii, cu foc de la inimă:

Pe sub lob şi pe sub vie
Măre Strugur Văsălie
Cu soru-sa Salomie!

Cântau bănăţenii una, cânta şi Ciprian una.

— Ţucă-l doamne, că mândru-i mai zicie, grăia câte un „paure”. Altul de colo: „Scrie-ni-l şi nouă! Scrie-ni-l şi nouă!” Dar Ciprian le scotea din cufăraş scrise gata şi le împărţea pe la cebzani, pe la costeieni, pe la sihleni.

După asta, nu ştiu ce şopti Secoşan, învăţătorul din Costei pe la urechile paurilor, că imediat s-au prins a cânta din cântecele lui Porumbescu. Cei din Cebza cântară foarte frumos *O zi frumoasă a sosit!* şi *Tabăra română,* budinţenii, cu învăţătorul

lor Aga, cântară *Hora Prahovei,* lugojenii îl uimiră pe componist cu *Altarul Mânăstirii Putna.*

Tocmai începură să se producă şi cei de la Herendea cu *Leliţă de la Munteni,* când iaca intrară Lengher, Brediceanu, Iosif Gall, Velovan, Nicolae Popovici şi mulţi alţii.

— Măi, Cipriane, grăi Lengher râzând, tu ai purces la un alt concurs?

Ciprian, mândru, ridică braţele şi cuprinse de după gât pe „paurii” cântăreţi:

— Domnule Lengher, corurile acestea sunt atât de minunate, încât societatea noastră de cântece din Braşov e faţă de ele o nimica toată. Şi acestea-s societăţi curat ţărăneşti şi numai de ţărani, instruite şi dirijate. Mă uitam cu emoţie la flăcăii cu ţinută marţială care, cu notele în mână, urcau scena şi se aşezau în semicerc, pe când dirighentul, postat în mijlocul lor, dădea cu mâna măsura, cu acea mână pe care noi o ştim că poate să poarte doar plugul şi toporul.

— Auziţi, măi „paurilor” cum vă laudă dumnealui? grăi Brediceanu. Ei, acu’ să nu vă ocoşâţi?!…

— Dă-ncoace opereta, i se adresă Brediceanu componistului. Hai, scoate-o, te pricep după ochi c-o ai… că ochii artistului nu mint, cum nici inima-i nu minte.

N-avu încotro. Scoase opereta şi o dădu. Apoi să vezi falā. Care mai de care voia s-o ia pentru ai lui.

— Staţi o ţârucă, domniile voastre, îi potoli Stoicănescu. Cum ştiu, opereta e cerută şi de lugojeni şi de cimişoreni şi de orăviţeni, ba chiar şi cei de la Biserica Albă o vor. Noi ăştia de la Sihla o cerem să…

— Dumneata râzi, Porumbescule, râzi, îl dezmierdă părinteşte Gall. Ai dreptul să te bucuri, să fii fericit. La noi oamenii luptă şi cântă şi cei ce cântă te cunosc şi te iubesc, măi feciorule, că tu ce scrii, din inimă pui, şi oamenilor asta li-i drag.

*

Braşov, data din păcate n-o mai
ştiu nici eu

Prea scumpă soră,

După o neîntreruptă călătorie de 30 de ore am ajuns în sfârşit cu bine acasă, ieri la 10 ½ dimineaţa. Îţi cam poţi închipui cum îmi vâjâie capul de atâta dârdâială. M-am dus numai pân' la gimnaziu de m-am prezentat directorului şi profesorilor care mă întrebară din toate părţile să le dau raport precis. Am mâncat apoi şi m-am culcat.

Aseară m-am întors de la Şchei şi stau să-ţi scriu. Dar nu merge, chiar scrisoarea de astăzi trebuie să mi-o limitez la cât de puţin fiindcă până la ora 11 aş vrea s-o isprăvesc…

…În numai câteva zile m-au copleşit atâtea impresii încât mi-ar trebui coale întregi ca să-ţi „raportez” despre tot ce am văzut şi am auzit în Banatul cela. În numărul viitor din gazetă apare un foileton al meu; îţi spui doar atâta, că a fost grandios…

Eu am mult de lucru acasă. M-am apucat de toate, doar oi mai uita necazurile vieţii. Morbul meu nu-mi dă pace. În patru săptămâni aranjez un concert românesc de orchestră la care s-au anunţat deja 120 de persoane. Programul conţine numai compoziţii de ale mele şi anume: 1) Uvertura la „Crai Nou”; 2) „Hora Prahovei”; 3) „Ah, suflete”; 4) „Vals”, 5) „Te-ai dus” – cântec aranjat pentru patru voci; 6) „Mazurca”; 7) „Doina” – pentru piston (Fliegelhorn); 8) Potpurii de cântece naţionale.

Preţul de intrare l-am pus moderat: 60 cruceri ca să poată veni şi cei mai puţin avuţi.

Ciprian

Jubileul de la Chizătău a fost pentru sufletul de artist al lui Porumbescu o mare şcoală. Ideea unei reuniuni a compozitorilor români începu să-l preocupe din ce în ce mai mult. Muzica românească trebuia neîntârziat cercetată şi întărită cu seva puternică a cântecului popular. Bârseanu, Lengher, Petra Petrescu, Chelariu, Nastasi, Aurel Mureşan şi alţi mulţi patrioţi hotărâră să-l sprijine din toate puterile.

Ciprian îşi îmbina gândurile lui mari cu o muncă încordată.

Dar se apropia iarna, iarna destul de aspră a Braşovului. Sănătatea începu a i se şubrezi şi mai mult. Prietenii erau tare îngrijoraţi. Stăruiră pe lângă compozitor să mai lase treburile şi să se odihnească.

— Acu’ nu-i vreme de odihnă, e vreme de înfăptuit.

Şi câte nu înfăptuia Ciprian? Reorganiza corul *Reuniunii* de cântări, reorganiză corul din Şchei, apoi societatea de diletanţi, orchestra, concertele şi, pe deasupra, scria; sufletul său era un proaspăt izvor de melodii. Dar în cele din urmă, boala îl doborî la pat. Doctorii Neagoie şi Baiulescu, prieteni şi admiratori ai compozitorului, sosiră în grabă. Ei cunoşteau din bun început natura morbului.

— Cipriane, la noi iarna e grea. Nu e sănătos să rămâi aici pentru iarnă.

— Unde să mă duc? Spuneţi-mi… La noi la Stupca m-aş duce cu braţele deschise, dar acolo e şi mai frig ca aici.

— Nici gând să te duci la Stupca, răspunse Neagoie. Noi ne-am întrunit la *Reuniune* şi ne-am gândit să te trimitem în Italia!

— În Italia?!

— Clima domoală a Rivierei ţi-ar prinde bine.

— Şi ce fac cu şcoala, cu corurile, concertele, cu atâtea şi atâtea… ce fac?

— Gândeşte-te întâi la sănătatea ta. Tu eşti un om de cinste pentru poporul nostru. Tu trebuie să trăieşti şi să creezi opere tot mai de valoare. Societatea braşoveană a hotărât să-ţi vină în ajutor. Profesorii Pandele Dima şi Nicolae Popp s-au şi învoit să-ţi suplinească catedra. Vasile Voina are să conducă corul în lipsa ta. Nu ai să fii scurtat în veniturile tale; dimpotrivă, societatea braşoveană a format un comitet în frunte cu d-na Manole şi d-na dr. Neagoie care să aranjeze concerte în beneficiul tău. Au să-şi deie concursul domnişoara Sotir. Doctorul Baiulescu, dirighentul

Geyfrig, Carolina Lengher, Cornelia Roman, până şi corurile de copii au cerut să cânte şi ele.

— O, cu ce voi putea răsplăti dragostea voastră?

— Cu ce vom putea noi să-ţi răsplătim munca ta inimoasă, muzica cu care ne-ai mângâiat, neuitata operetă, concertele şi corurile tale?!

— Credeţi c-am să mă fac bine în Italia?

— Clima dulce şi odihna are să-ţi priască de minune. Te vei întoarce cu noi puteri.

— N-aş pleca totuşi… Nu mă rabdă inima să-mi las lucrul.

— Trebuie să pleci… e o chestiune de viaţă şi moarte.

— Aşa… viaţă şi moarte. Ah, câte am în cap! Măcar o parte să le aştern pe hârtie! Zgârcită e soarta cu unii oameni!… Bine. Dacă voi aţi hotărât aşa, aşa să fie. Sunt mâhnit numai că v-aţi făcut atâta de lucru cu mine…

— Nu te mâhni, grăi Neagoie, netezându-i părul şi fruntea spuzită de fierbinţeli. Nu te mâhni… Mai degrabă bucuros fii că lumea te înconjură cu atâta iubire.

Neagoie se duse către fereastră, dădu perdeaua la *o* parte şi adăugi: Priveşte! Mulţime de oameni, fete, flăcăi, elevi, aşteaptă să le îngădui să te vadă, aşteaptă să le spun: „Îi e mai bine. Merge spre bine”. Oare poate fi o mai mare bucurie pentru ei?

Ciprian se ridică în capul oaselor. Ochii i se umplură de o strălucire neobişnuită. Privi îndelung la lumea ce se perinda nerăbdătoare pe lângă fereastră. O fetiţă, cu un bucheţel de crizanteme roşii, lipi năsucul de geam. Florile clătinară pe sticla aburită pâlpâiri de jeratic.

— Nu-i mulţumire mai mare în lume ca dragostea oamenilor. O, braşovenilor dragi… Cum m-aş mai sui sus pe Tâmpa şi v-aş cânta o horă, să joace şi munţii, şi codrii în rând cu voi. Frate Neagoie, adu-mi oleacă vioara. Dragostea lor îmi dă putere şi avânt. Daţi-mi vioara…

— Nu! Am spus: odihnă strictă! Nu vei mai pune mâna nici pe vioară, nici pe creion; nici de citit n-ai voie. Odihnă absolută!

— Dară… când o fi să plec… Nu-i aşa, nu-i aşa că pot s-o duc cu mine în Italia?

— Nu, frate, nu. Te duci să te odihneşti. Nu-ţi dau voie!

— Să plec fără vioară? Printre străini… cu ce-am să mă mai mângâi? Trebuie s-o iau. Nu mă pot dezlipi de ea, crede-mă!

— Crede-mă şi tu pe mine că nu-ţi vreau decât binele. Ciprian, nu insista. Fii liniştit! Nici gândul măcar să nu-l laşi prea adânc să-ţi scormone-n cuget. Nici cute pe frunte să nu ţi s-aştearnă. Doar visuri uşoare, să zboare-n pace şi-n linişte; puteri să-ţi aduni din respiraţia caldă a mării, din roua palmierilor, din florile albe de lămâi…

— Unde v-aţi socotit să mă duc?

— La Mentone sau la Nervi. Amândouă sunt staţiuni foarte bune.

— Atunci unde-i mai ieftin, acolo mă duc.

— La Nervi.

Neagoie căută în bibliotecă un Weltatlass.

— Iată: Italia… Florenţa… Genova… lângă Genova, Nervi, oraş liniştit.

— Şi-aici oare-i leacul ce mă va face sănătos?

„Odăiţă, odăiţă, tu de-un an mă adăposteşti. Dar azi a venit vremea să te părăsesc şi pe tine. Cine ştie de-oi mai ajunge să-ţi trec vreodată pragul, să mă aştern în lungul patului şi să visez cu ochii în albul tavanului”.

I se rupea inima când se gândea că data plecării se apropie. Zilnic se ducea la repetiţii – la concerte… Două concerte mari dirija Ciprian înainte de plecare. Cel din 15/27 octombrie a fost un adevărat triumf… Nu mai văzuse Braşovul atât entuziasm… Dar prietenii, doctorii îl zoreau. El se supăra, îi mustra, însă nu cu gând rău. Îşi dădea seama că toţi nu-i vor decât binele.

— Voi spuneţi că am să mă întorc sănătos în februarie sau martie, zicea el, dar eu mă pregătesc ca pentru o cale lungă, lungă… din care nu mai este întoarcere.

— Cipriane, nu vorbi prăpăstii, bre, îl dojenea Nastasi. Tot Braşovul te aşteaptă cu dragoste…

Îşi adună toate notele, toate compoziţiile, le făcu inventarul şi le încredinţa celui mai bun prieten, lui Bârseanu.

— Măi, frate Bârsene, dac-o fi… înţelegi… să nu mai viu… trimite-le tu la Stupca.

— No’, nu grăi aşa, că minten desfac cureaua şi te bat.

Dar în inima lui numai el ştia cu cât greu îşi ţinea zăvorâte lacrimile.

În 1/13 noiembrie 1882, compozitorul scrise tatălui său:

Cum ştiţi, sănătatea mea în decursul anului acestuia a suferit foarte mult. Eu am slăbit tare… De când am venit la Braşov nu pot zice că am fost bolnav, dar nici sănătos n-am fost. Pe lângă toată căutarea şi îngrijirea mea, totuşi, ba tuşesc, ba am catar, ba fierbinţeală, ba una, ba alta, în scurt: nu sunt sănătos. Slăbiciunea asta a mea în timpul din urmă a crescut foarte mult şi chiar acum, înainte de concert, am fost necesitat să zac în pat şi din pat am mers la probe, din pat am mers la concert. Acum ce e de făcut? De murit nu vreau să mor şi poate nici n-o să mor aşa de curând; cu toate acestea, cu situaţiunea sănătăţii mele e lucru periculos, sau cel puţin păgubitor să intru în iarnă. Eu aceste toate nu le-am observat, dar alţii străini – şi se vede că acum la concert se vor fi precugetat oamenii – văzându-mă că tot sunt de folos naţiunii şi dorind ca să trăiesc şi să lucrez încă, cât de mult – s-au vorbit şi între ei să mă trimeată în Italia.

Despre toată „averea” mea, puteţi Dvs. ca tatăl meu la vreo eventuală catastrofă – să dispuneţi după plăcere.

Mâine plec desigur. După cum m-am mai informat de la medici şi de la alte persoane, care au mai petrecut iarna în Italia, am aflat că nu e de lipsă să mă duc la Mentone care loc e mai mult pentru oameni avuţi, aristocraţi şi care acolo se duc numai din cauză de sport. Nervi e la trei staţiuni mai spre Sud de la Genova, e chiar aşa de bun ca şi Mentone, cu deosebire că în Nervi trăieşti cu 30% mai ieftin decât la Mentone. Afară de aceea şi în privinţa sanitară e Nervi mai recomandabil pentru morbul meu, decât Mentone, căci e mai liniştit. Aşa m-am decis să mă duc întâi la Nervi şi apoi dacă voi putea şi va fi de lipsă mă voi mai duce şi în alt loc”.

Tocmai ieşise din casă, spre a se duce să pună scrisoarea la poştă. Pe uliţa cu arbori opăriţi de brumă, iată şi factorul bătrân, cu taşca lui cârpită:

— Aveţi o scrisoare, domnule Porumbescu, îl opri el grăbit, cu bunătate. Ciprian apucă repede plicul şi citi. Era de la Lola. Cine ştie ce i-o mai fi scriind şi zburdalnica Lola. Se întoarse bucuros în odaia lui. Îşi făcu loc pe masă şi tăie cu un briceguţ marginea plicului.

…Ah, n-ai mai venit pe la Stupca, pe la Ilişeşti, pe la Iţcani! Cât mi-i de dor de veselia ta! Stăm uneori seara, noi fetele şi vorbim de tine. Ai plecat şi tu şi Berta. Ba am auzit că vrei să ne-o răpeşti şi pe Marica, s-o ţii acolo la Braşov.

Berta mi-a scris scrisoarea asta mie… să nu cumva să-i scrii că ţi-am trimis-o s-o citeşti! Tu dacă vrei, păstreaz-o, dacă nu, arde-o să nu cumva vreodată să dea ea cu ochii de dânsa, c-apoi mi-aprinzi mie paie-n cap… şi… ştii că mie îmi place că am păr bogat… Citeşte scrisoarea Bertei şi scrie-mi ce zici. Pa, Cip… mai trimite-ne cântece şi chiar poezii. „Der Schusster und der Kleider” ne-au plăcut foarte mult. Pa, pa, Cip!… Acum citeşte.

Bradford Yorkshire
England

Dragă Lola,

Prin ultimele tale ştiri mi-ai trezit încă o dată toată durerea… dar departe de mine de a-ţi face reproş din pricina aceasta. Văd eu doară totdeauna în faptele tale neschimbata prietenie, pe care nu ţi-o pot răsplăti. Ai făcut pentru mine prea mult. Cât de rău îmi pare că soarta cere să nu pot sta faţă în faţă cu acela căruia toată viaţa mea aş dori să-i fiu cu inima deschisă! O, dragă surioară, mai primeşte o dată sarcina aceasta, scrie-i încă o dată pentru mine. Tu eşti mai liniştită, mai pricepută, tu mai iute vei afla cuvinte care nu pricinuiesc durere. Eu aş vrea să-i scriu singură, dar sunt prea enervată, eu nu pot. În loc de ceva calm aş trebui să provoc furtună.

Scrie-i lui C. că nu stă în voia mea să-l fac fericit, fiindcă nu dispun singură de mine, ci am datorii ce mi le-a impus viaţa şi poate îmi lipseşte şi curajul să mă scutur de ele. Purtarea mea faţă de el n-a fost neadevăr, eu l-am iubit din capul locului, de când l-am văzut şi totuşi chiar atunci am ştiut că nu voi ajunge niciodată la ţinta speranţelor mele. Chiar atunci am vărsat multe, multe lacrimi, şi o iubire ce-o porţi atâta vreme în inimă nu poate fi înşelăciune, ci ea rămâne veşnică. Cum să încetez de a-l iubi? El va rămâne totdeauna reazemul meu, dar să fiu a lui, nu pot. Asta o cere de la mine soarta, o cer părinţii mei, şi dacă mă vor şi mărita, el să ştie că nu dragostea m-a dus la pasul acela, ci mulţămita ce-o datoresc părinţilor mei, ceea ce-mi va da putere să rămân fidelă hotărârii mele. Supuie-se şi el destinului acestuia şi nu fie slab în lucruri în care o copilă e tare. Cugete, cât de mulţi, cât de mulţi oameni, trebuie să poarte această soartă grea, şi să nu se gândească la mine cu amărăciune şi răutate, fapt care mi-ar pricinui cea mai mare durere. Iubirea mea pentru dânsul îmi e aşa de sfântă… ca şi credinţa mea, şi doară el n-ar vrea să-mi piardă ea, prin supărarea lui, timbrul sfinţeniei… iubirea lui… mi-a pricinuit atâta durere, dar m-a făcut să cunosc şi întreaga fericire.

Sunt mândră de iubirea mea şi-a lui. Dacă ţi-ar fi prea greu să-i scrii, arată-i scrisoarea mea, dar nu i-o da, ci arde-o.

Berta

*

Mica pendulă bătea grăbită, numărând minute şi ceasuri…

Adormi târziu, după miezul nopţii, cu scrisoarea ei în mână. Când se trezi soarele strălucea palid în ferestre.

Zări bagajele gata de drum şi o durere adâncă puse stăpânire pe toată fiinţa lui.

Trăsurile erau trase la poartă. Prietenii intrară făcând glume. Ciprian se silea să fie vesel. Sosi şi comitetul asociaţiei: Carolina Lengher, Cornelia Roman, Maria Manole, Livia Popp şi altele. Multe îi aduseră. Haine calde, vinuri vechi, mâncăruri pentru drum.

— Să mergem. Ne-aşteaptă lumea la gară.

— Să mergem, grăi Ciprian cu glasul înecat în regrete. Doctore Neagoie, lasă-mă să-mi iau vioara.

— De ce nu vrei să m-asculţi? Ai să te-apuci de cântat. Lumea o să te stimuleze. Ai să cânţi mereu. Ai să şi compui. Cunosc eu treaba. Ascultă de mine. Ai muncit, te-ai ostenit destul. Vioara rămâne aici.

Netezi copilăreşte cu palmele cutia viorii. Apoi cu hotărâtă renunţare zise:

— Eh, te-ascult doctore. Dar tare o să-mi lipsească. E ca şi cum aş pleca şi mi-aş lăsa sufletul acasă.

Porniră la gară. Ciprian privea în dreapta şi-n stânga. Voia să vadă fiecare casă, fiecare arbore, fiecare trecător. Îşi luă adio de la fiecare.

— Frate, Alexa, fii liniştit. Opereta… am să mă străduiesc s-o termin… Dar… cată de nu spune nimănui. Mă vor certa că mă ostenesc compunând.

În gară, o lume imensă. Intelectuali, elevi, lucrători şi chiar ţărani. Corul din Şchei era în păr, chiar la intrarea pe peron. Toţi îi căutau vorba, toţi îl îmbărbătau şi-i urau întoarcere grabnică şi cu sănătate.

Bârseanu se trase de-o parte.

— Despărţirea-i de tot tristă, grăi el. Ochii îi jucau în lacrimi. Geaba ne silim să facem glume. O presimţire tainică ne sugrumă graiul.

— De-ar ajunge cu bine pân’ acolo! şopti Lengher. Îmi pare foarte slăbit.

Îl suiră în tren. De la fereastră, Ciprian roti ochii peste oraş: Adio, scumpe Braşov. Bun rămas. Ne-om mai vedea oare vreodată?

Auzi cântându-i în minte zeci de viori, zeci de coruri vesele…

— Să ne scrii de îndată ce ajungi! strigă Livia.

— Am să vă scriu, am să vă scriu.

O bătrână se apropie de vagon şi săltă o legăturică.

— Maică, ia merele astea şi Dumnezeu să te facă sănătos.

Bătrâna se pierdu în mulţimea care se perinda valuri-valuri să deie mâna cu Porumbescu. Cine-o fi fost…? Ce-o fi gândit în sufletul ei…?

Sună sirena unei fabrici. Deasupra Tâmpei soarele păru că se cutremură uşor. Trenul porni. Sute de mâini se ridicară în sus. Şcheienii cântau în cor.

— La revedere, Ciprian… se auzi glasul Liviei.

Ciprian flutură mâna deasupra pădurii de mâini şi marame.

— La revedere, Braşov!

Aerul rece îi culese lacrimile de pe obraji. Privirile îi rămaseră pierdute departe…

Îşi aminti de vioara lăsată pe masă, în odăiţa lui. Şi-o închipui vibrând trist, a pustiu…

PARTEA A ŞASEA

— Grand' signore! strigă o fetiţă, alergând cât o ţineau picioarele dinspre aleea de palmieri. Grand' signore! La palla, la palla.[5]

Ciprian văzu mingea mare, strălucitoare, rostogolindu-se printre pietre ca un uriaş măr de aur, gata să se arunce în viitoarea valurilor mării. Din doi paşi ajunse mingea. O prinse chiar în clipa când era să cadă în mare.

— Ecco la palla, surâse Ciprian către fetiţă. Era poate pentru întâia oară când ochii lui se luminau şi vălul de tristeţe îi dispărea de pe faţă. Fetiţa zâmbi şi ea. Luă zburdalnică mingea şi rămase cu ochii la „grand' signore" care se apropie şi îi dezmierdă drăgăstos părul revărsat în bucle negre şi mătăsoase.

— Comme ti chiama? o întrebă Ciprian, silindu-se la o pronunţie cât mai corectă.

— Egidia, răspunse prietenoasă fetiţa şi roti între minutele catifelate, brune, mingea aurie. Adause apoi drăguţă, în limba ei dulce: Egidia mă cheamă, dar mama îmi zice Cecia.

Fetiţa alergă veselă către un grup de doamne care se apropiau pe sub palmierii veşnic argintaţi de aburul mării. Pe ţărm, lumea se plimba cu camelii la haină.

Ciprian privea copleşit de splendoarea şi măreţia naturii.

Abia cu o zi înainte coborâse, străin şi cu sufletul pustiu, din trenul de Genova. Opt zile făcuse de la Braşov până la Nervi. Nu se plictisise. Admirase frumuseţile naturii, notase câteva melodii şi mai cu seamă repetase cu multă silinţă lecţiile de italiană după cărţile lui de liceu. Poposi la hotelul Concordia. Obţinu o odaie bună cu fereastra către mare. Frumuseţea naturii şi aerul cald şi binefăcător îl încântară, dar o melancolie adâncă îi stăpânea sufletul.

Păşea încet, cu gândul dus departe. Pe mare zări o corabie cu pânzele albe, umflate de vânt. Pe aproape simţi adierea uşoară a unor crengi cu frunze dese şi subţiri. I se părea că vede corabia ce-o duce pe Berta dincolo de mare. O clipă avu impresia că plânge. O briză uşoară se juca printre frunzele svelte ale palmierului.

Printre frunze, vântul bate

---

[5] La palla – mingea – în limba italiană.

Tot zicând încetişor,
Că el vine de departe
Şi că-i obosit de dor.

— Grand' signore! se auzi glasul Ceciei, che cosa fai?

— Bene, îi răspunse surâzător Ciprian. Cântecul vântului îi pieri din minte ca o boare.

— Andiamo... Hai să ne plimbăm şi să culegem flori, îl îndemnă fetiţa. Îl şi luă de mână trăgându-l către o pajişte colorată.

Culeseră flori. Când intrară în salonul hotelului, lumea era adunată la masă. Toţi se întoarseră spre ei şi zâmbiră. Ciprian înalt cât un palmier, Cecia mică-mititică... Nu-i ajungea nici măcar la înălţimea şoldului.

— Signorina, dar falnic cavaler ţi-ai găsit! grăi un tânăr. După îmbrăcăminte părea a fi austriac. Ciprian îl privi cu simpatie. Fetiţa se opri.

— Să-i dăm şi lui o floare, grand' signore? întrebă ea în grea cumpănă.

— Eu zic să-i dăm, răspunse el.

— Prego un fiore, signore.

— Ich danke... Signorina... Dar, mă rog, nu poftiţi la masă? Vă invit la masa mea.

— Grand' signore, eu zic să primim, şopti fata ridicând ochii către înaltu-i partener, ştii, ăsta cântă frumos la pian.

— Aşa? Atunci să primim.

Cei doi bărbaţi se recomandară strângându-şi cu căldură mâinile. Cecia se instală în capul mesei şi porunci unui piccolo să servească prânzul.

— Sunteţi din România sau din Austria, Herr Porumbescu?

— Din Bucovina.

— Hei, se bucură Weismandl, c-aşa se recomandase cel ce-i pofti la masă. Va să zică îmi eşti concetăţean. E rău singur. Nu am niciun prieten pe-aici.

Fetiţa asculta atentă. Deodată izbucni:

— M-am supărat! M-am supărat! şi dădu să plece.

— Aber warum, Kekia?

— Nu sunt Kekia, sunt Cecia, şi nu mai sunt prietenă cu tine. Dă florile-napoi. Aşa. Crezi că n-am priceput ce-ai spus nemţeşte

către grand' signore? Ai spus că n-ai niciun „Freund”. Freund înseamnă prieten.

— De unde ştii?

— Nu m-ai învăţat dumneata?

— O, da, dar nu vorbeam de tine, Kekia. Ziceam că n-am şi eu un prieten, un prieten mai mare, aşa ca grand' signore al tău.

— Adevărat? Atunci… na-ţi florile şi… să fii cuminte… să nu mă mai necăjeşti… Piccolo, piccolo… serveşte-mă o dată. Şi tu, Weismandl, să prânzeşti mai repede şi să ne cânţi.

— A vostro ordini, signorina.

— Aşa. Cât mai repede s-audă şi grand' signore cum cânţi.

Cei doi schimbară zâmbete. Weismandl împlini dorinţa micuţei Cecia şi cântă la pianul din sala hotelului câteva canţonete italieneşti şi un vals.

Se despărţiră. Cecia luă florile şi se duse la maică-sa, o italiancă tânără şi foarte veselă, înconjurată tot timpul de o suită întreagă de prietene. Ciprian mulţumi lui Weismandl pentru muzică şi se retrase în odaia lui.

Singurătatea, dorul arzător de patrie îl chinuiau. O doină de jale îi îngâna inima… Ar fi vrut s-o cânte pădurilor de portocali, mării albastre… O, de-ar fi avut vioara lui dragă… După o bucată de vreme se ridică din nou. Tuşi. Se frământă. Scoase o hârtie din buzunarul paltonului şi începu să scrie:

11/23 noiembrie 1882

De ieri ora 3 a.d.m. mă aflu la locul destinat petrecerii mele peste iarnă, mă aflu la Nervi, patru staţiuni – 1 1/2 oră – mai spre sud de Genua, un loc care numai însuşi Dumnezeu, într-un duh bun, l-a putut crea plin de frumuseţe şi de plăceri drăgălaşe, imediat lângă malurile mării, înconjurat de toate părţile de dealuri înalte, sădite cu portocali, lămâi şi măslini, scutit de orice vânt, cu o climă caldă plăcută, în scurt un loc care – nu exagerez – dacă-l numesc „picior de rai”. Am venit aici ca să-mi câştig sănătatea şi sper, după auspiciile care mi s-arată, că am s-o recâştig.

*

Pe scară, când coborî să ducă scrisoarea la poştă, îl întâmpină din nou Weismandl şi Cecia. Se duseră toţi trei până la poştă. Vorbind de una de alta, Ciprian află că Weismandl e vienez. Să fi văzut atunci bucurie, începură a depăna amintiri. Vienezul îi povesti despre baluri, despre dragostea lui cu o studentă, despre viaţa sa de muzicant. Ciprian deveni dintr-o dată vesel şi glumeţ, ca-n zilele petrecute la Cernăuţi ori la Viena, când vechea „Ceată” umbla însetată pe străzi şi cu buzunarele goale. Vorbeau şi glumeau cu atâta. Sinceritate, de parcă de când lumea s-ar fi cunoscut.

— Ah, de ce n-am vioara?… Mi-i aşa de dor de un cântec!

— Ce vorbeşti, cânţi la vioară? întrebă uimit vienezul.

— Cânt binişor, răspunse modest Ciprian. Am face nişte concerte pe-aici de s-ar duce vestea. Ah, blestemaţii de doctori!

Îi povesti lui Weismandl bob cu bob totul. Îi spuse că e bolnav de piept şi că societatea braşoveană l-a trimis pe spezele ei să petreacă iarna la Nervi, să se facă sănătos.

— Ştii ce, să întrebăm pe hotelier. Poate ne face el rost de o vioară.

— Ba mai bine mă apuc să scriu prietenilor să mi-o trimită pe-a mea. Vioara mea! În ea mi-a vibrat viaţa cu tot ce-am avut mai frumos, mai arzător. Vioara şi inima mea sunt surori…

Cecia asculta şi ea şi, mai înţelegea, mai nu-nţelegea. Ce-i drept, mai mult nu înţelegea.

— Grand’ signore, mă supăr dacă mai vorbiţi nemţeşte.

Când Ciprian îi făgădui că o să-i cânte ceva frumos la vioară, fetiţa nu mai putu de bucurie.

— Cântă-mi, cântă-mi, grand’ signore!

— Stai să-mi vină vioara. Mâine le scriu să mi-o trimită.

— Ba să scrii în seara asta, s-o primeşti mâine dimineaţă. Scrie că duc eu scrisoarea la poştă. Scrie-repede… presto, presto…

— Hăhă!… pân’ la Braşov face binişor, câteva zile-mplinite.

A trebuit să-i explice Ceciei mai întâi că Braşovul e un oraş, şi, apoi, că e foarte departe. Fetiţa plecă dezamăgită. Se duse să spună mamei sale că grand’ signore cânta la violină şi că e din Braşov. Dar ce-i mai păsa lui Ciprian de mica italiancă guralivă şi supărăcioasă? El cunoscu societatea iubitoare de excursii şi muzică a Ini Weismandl: doctorul polonez Szerleki, un bătrânel de vreo şaizeci de ani; englezul Hardt, înalt şi uscăţiv, o doamnă

din Norvegia, o altă doamnă din Luxemburg, un italian şi, în sfârşit, alţi doi austrieci mai în vârstă şi mai ursuzi.

— Mergem la Cigagna, pe valea râului Lavagna, ori la Recco, pe ţărmul mării?

— Mergem unde e mai frumos.

— Atunci la Cigagna. O s-avem de furcă cu urcuşul, dar mi-a spus hotelierul că e splendid.

A doua zi în zori au şi pornit cu toţii echipaţi ca pentru un drum lung, cu saci de excursie în spate, cu bastoane şi şepci de soare. Şi-au înşirat amintirile, au făcut glume, au mâncat pe aceeaşi masă, sau pe-acelaşi petic de iarbă, au dormit sub acelaşi acoperiş, sau sub aceeaşi foaie de cort. Cât de larg ţi se deschide inima când te afli pe meleaguri străine şi găseşti un om care te ascultă şi te înţelege!

S-au dus la Cigagna, au suit pe muntele Candelozzo. Apoi au coborât în satul Struppa. Câţi fiori nu s-au răscolit la auzul acestui nume: Struppa… Au coborât pe râul Bisagno şi au ajuns la Genova. Au admirat monumentul lui Columb, celebra catedrală San Lorenzo, marea piaţă Caricamento, plină de animaţie, şi uriaşul far „Lanterna”. Vremea era minunată. Ciprian îşi revenise binişor. Vechea „Ceată” de la Viena reînviase la Nervi, cu alţi oameni, dar cu acelaşi suflu tineresc, cu aceleaşi cântece. Numai vioara lipsea. Vioara, ah! De trei ori scrisese lui Lazăr Nastasi să facă ce-o face şi să i-o trimită. Primise deja răspuns la prima scrisoare precum că doctorii nu se învoiesc, zicând că are să-şi strice sănătatea. Ciprian insistase: „Să mi-o trimiteţi… făgăduiesc că nu voi munci de fel; şi că nici nu voi cânta prea mult”.

În excursii şi plimbări vremea trecea repede şi melancolia nu se mai cuibărea în inima compozitorului. Toţi îi căutau prietenia. Toţi îi admirau fineţea, bunătatea. Unde se afla Ciprian, acolo era bucurie şi muzică. Toţi se mirau şi-l întrebau:

— Cum de-ai putut să-ţi laşi violina?

— Cu greu, dar ce era să fac? Doctorii nu mi-au îngăduit. Totuşi vioara o să sosească. Şi… fiindcă veni vorba… nu cumva cunoşti vreun doctor pe la Genova? În ăsta de la Nervi nu prea am încredere. M-am dus la dânsul, m-a sucit, m-a-nvârtit, m-a ascultat şi după o oră mi-a dat leacul: să mă fricţionez cu apă rece, să inhalez aer de mare, să fac gimnastică şi să mă feresc

de supărări. Hm, ce supărare mai mare poate fi decât că vreau să am vioara şi că prietenii mei nu mi-o trimit.

— Aşa e, încuviinţară ceilalţi.

— Dar altfel, leacul e bun, nu-i aşa? întrebă doctorul polonez Szerleki.

— E bun. M-am apucat de cură şi văd că mă simt tot mai bine. Tusa m-a mai slăbit oleacă. Nu mai am fierbinţeli. Totuşi mi-e frică să nu răbufnească din nou boala. Sunt păţit. De aceea vreau să merg la un doctor specialist.

— Te duc eu la unul, răspunse Weismandl.

Se duseră la Genova. Doctorul de-aici îl consultă şi îi dădu să bea ulei de ficat de peşte. Ciprian urmă amândouă tratamentele.

*

Ciprian îşi petrecea cu ai săi: Weismandl cânta la pian, englezul povestea despre furtuni şi întâmplări fantastice cu balene albastre şi şerpi de mare uriaşi.

— Geaba îmi spui de şerpi de mare şi de balene, dacă nu-mi ştii spune ceva despre oraşul Bradford.

— No, mister Porumbesco, nu ştiu. Sunt de la sud şi n-am călătorit spre nord, căci nordicii sunt zgârciţi şi eu urăsc zgârcenia. De aceea zic să vină înc-un rând de „Lacrima Cristi”.

— Şi eu urăsc zgârcenia, dar iubesc economia, răspunse Ciprian.

— Viaţa-i frumoasă, doar cu vin pe masă, grăi doctorul Szerleki. Comandă, mister Hardt. Ce ştie copilul ăsta de bucovinean?

— Într-adevăr, zise norvegianul, când am venit aici, am venit bolnav. Gândeam că voi odihni în cimitirul acestui orăşel de pe Riviera ligurică, sub un modest palmier. Acum, iată-mă sănătos şi fericit.

— Întocmai mi s-a-ntâmplat şi mie, povesti Weismandl. Ce ţărm binecuvântat. Aerul, soarele, frumuseţea naturii, chiar şi vuietul fără de sfârşit al mării vindecă… În fond, mai e cineva bolnav pe aici? Nimeni. Prin urmare, să cântăm şi să ne veselim. Mâine-poimâine vine primăvara şi vom pleca, unul în recea Norvegie, altul în îndepărtata Anglie…

— Numai eu n-am să am unde pleca, grăi cu adâncă tristeţe bătrânul polonez. Eu sunt exilat, n-am dreptul să-mi revăd patria. Ah, de-aş fi mai tânăr… De-ar fi să merg pe jos şi tot m-aş duce. Patruzeci de ani am purtat ziua halatul de medic, noaptea pistolul revoluţiei. Patruzeci de ani. O, Polonia mea… mi-i dor de plaiurile tale! Mă gândesc că o dată vor fi liberi. Poate atunci n-o să mai fiu, dar steagul sub care am luptat patruzeci de ani, steagul acela are să fie înălţat sus… În fluturarea lui, voi trăi şi eu ziua cea mare. Pentru acea zi, fraţi ai mei, să ciocnim un pahar de vin de Chianti, iar Weismandl să-mi cânte marşul lui Kosciusko.

74

8 decembrie 1882

Scumpe tată,

Nu ştiu de ce astăzi mi-i jale după ai mei; tatăl, Marica, Ştefan şi… pădurea Stupcăi. Azi toată ziua mi-i în cap – pare c-o văd albă şi plină de zăpadă. O, dacă aş fi acasă, ce-aş mai umbla… Doamne, doamne, vedea-voi eu încă scumpa mea Stupca? O, numai o dată s-o văd şi-apoi…

*

Amurgul se aşternea peste zare… Pe ţărmul străjuit de palmieri, sute şi sute de oaspeţi îşi făceau plimbarea de seară. Ciprian stătea gânditor. Privea întinderea nemărginită a mării. Valurile fremătau ca o simfonie pe care marea o cânta din zeci de mii de clape.

— La ce te gândeşti? îl întrebă cu blândeţe doctorul Szerleki.

— La ai mei… la satul meu… Pădurea Stupcăi azi toată-mi sună în auz… O văd aievea, albă, plină de zăpadă… O, dacă aş fi acasă, ce-aş mai umbla… Mi-e dor de freamătul ei, mi-e dor de acasă, mi-e dor de ţară…

Din şuvoiul trecătorilor se desprinse pe nesimţite un om. Se apropie grăbit şi zise:

— Domnule, o scrisoare!

Ciprian tresări. Şi-aruncă ochii pe plicul adus de curierul hotelului şi faţa i se lumină de bucurie.

— În sfârşit, mi-au trimis-o! Iscăli iute recipisa şi rugă pe curier să-i aducă neîntârziat pachetul. Din clipa aceea nu-şi mai găsi astâmpăr. Citea şi recitea scrisoarea venită de la prietenii din Braşov. Ochii îi alergau cercetător pe aleea care ducea către intrarea pensiunii „Concordia”. Aştepta pe curier cu o nerăbdare crescândă. Când îl zări venind agale, alergă înaintea lui, îi smulse pachetul din mână şi îşi croi, grăbit, drum printre rândurile de oameni ce se plimbau domol. Se aşeză pe iarbă. Despachetă într-o clipită vioara, o luă la subsuoară şi, sub privirile mirate ale trecătorilor, coborî repede printre stânci, alergând către ţărmul mării.

Era o seară plăcută. Marea era liniştită, iar cerul atât de curat, încât nici măcar un singur fulguşor de nor nu plutea pe-ntinderea lui. Întreaga fire aţipise parcă. Ciprian scoase vioara din cutie şi rămase câteva clipe pe gânduri… Ce să cânte? Se rezemă de un colţ de stâncă şi îşi zise: „Voi cânta mării cântecul cei mai drag şi mai scump mie, ca marea să-l ducă oceanului şi oceanul să spuie lumii care e cântecul cel mai scump poporului meu”…

Începu să cânte ca niciodată pân-atunci, cu adâncă simţire, „Doina”.

După ce termină, vru să se aşeze. Dar deodată auzi, sus pe ţărm, sute de aplauze şi mulţime de glasuri:

— Bravo! Bravo!

— Domnule, dumneata eşti un maestru!

— Dumneata eşti român? se auzi un alt glas.

— Într-adevăr! răspunse Ciprian surprins.

— De unde..?

— Din Bucovina, răspunse el. Glasul, cât putu desluşi prin aburul serii, era al unui bărbat distins, care ţinea de braţ pe un altul.

— Ah, grăi cu admiraţie acel domn, eu cunosc *Doina,* căci *Doina* se cheamă ceea ce a cântat dumnealui; am auzit-o nu din vioară, ci din fluieraşe, pe câmpiile Bulgariei, unde o cântau ostaşii români. Doina, cântecul cel mai drag şi mai scump al românilor, cuprinde în sine întreaga lor istorie, suferinţele lor de veacuri, durerea şi nădejdile lor.

— Spune-mi, cine e domnul acela care a vorbit aşa de frumos despre români? întrebă Ciprian pe o tânără fată ce se afla în apropiere.

— E generalul rus Tothleben, iar celălalt e ministrul Böticher.

Fata făcu un pas către dânsul şi urmă cu glasul tremurând de emoţie:

— Mulţumesc, domnule, mulţumesc. Aşa de minunat cânţi, încât violina dumitale farmecă din prima clipă.

Pe ţărm lumea continua să aplaude şi să strige:

— Bravo! Bravissimo! Grazia signore! Merci, monsieur!

Ciprian se strecură prin mulţimea entuziasmată şi merse în odaia lui. Vru să iasă totuşi să-şi facă plimbarea prescrisă de medici, când iată că cineva bătu la uşă.

— Poftim! zise Ciprian.

Intrară doi bărbaţi, unul mai tânăr, altul mai bătrân.

— Nu fi bănuitor, domnule, zise cel mai în vârstă, întinzându-i cartea sa de vizită, lucru pe care-l făcu şi celălalt. Eu sunt… îi arătă numele său pe carte – şi dumnealui e amicul meu. Te-am auzit cântând… eşti un mare artist. Unde-ai făcut şcoala? Elevul cărui mare maestru ai fost?

— Am învăţat la Viena cu Franz Krenn, cu Louis-Schlösser – dar marele meu maestru mi-a fost poporul… lăutarii săteşti.

— Aşadar, eşti român?

— Român, întări mândru Ciprian şi îi pofti să se aşeze pe scaune.

— Îţi place pe la noi?

— O desigur… Italia, frumoasă şi dulce ţară!

— Italia e patria multor muzicieni nemuritori…

— Rossini, Donizzetti, Verdi… îi cunosc, îi admir, domnilor!

— Verdi, iubitul nostru Verdi, se ridică extaziat în picioare musafirul cel mai în vârstă. N-ai avea bunătatea să te osteneşti cu noi până la Verdi?

— La Verdi? Ooo…

Ciprian privi plin de uimire când pe unul, când pe celălalt. Emoţia era aşa de mare, încât nu mai putu grăi niciun cuvânt. Cel tânăr surâse bucuros şi urmă cu o oarecare mândrie în glas:

— Verdi se află la vila sa de la Santa Agata, lângă Genova. În convorbirile pe care le-a avut cu noi şi-a arătat de multe ori arzătoarea dorinţă de a asculta cântece naţionale de-ale românilor…

— Prea bucuros, domnilor, zise Ciprian avântat. Ar fi chiar o mare fericire pentru mine să-l văd şi să-l cunosc pe marele Verdi… autorul atâtor opere de neuitat… Hernani, Traviata, Trubadurul, Rigoletto, Aida… Marele şi nemuritorul Verdi… Domnilor, glumiţi cu mine.

— O dragul meu, e purul adevăr. Bine dar. Noi chiar acum ne ducem la dânsul să vedem cum se află, căci este cam bolnav, să-l întrebăm când putem veni cu dumneavoastră. Mâine dimineaţă îţi aducem răspunsul. Noapte bună, domnule!

— Noapte bună!

Cei doi italieni îi strânseră mâna privindu-l încă o dată plini de respect şi admiraţie. Plecară. Ciprian simţi fierbându-i sângele-n vine. Se plimba prin odaie râzând şi bătându-şi palmele de bucurie. Începu a fredona melodii din Hernani, din

Nabucodonosor… Încercă să-şi amintească chipul lui Verdi pe care-l avea pe o partitură, în biblioteca din Braşov. Se gândi iară la cei doi oaspeţi, aducătorii unei atât de neaşteptate bucurii. Cine-or fi? Se bătu copilăreşte cu palma peste frunte. Scotoci prin buzunare, căută pe masă, pe sub masă. Cărţile de vizită erau în buzunarul vestei. Citi cu o grabă extraordinară: Arrigo Boito… Marco Salla…

„Marco Salla, gândi Ciprian, am auzit de dânsul la Viena. Îmi spuneau colegii mei, italieni, despre poetul Marco Salla. Şi Boito, Arrigo Boito… El e marele muzician… autorul operei Mefistofeles. Dumnezeule, cu ce oameni mari fac cunoştinţă!”…

„… Mă voi duce la Verdi? De necrezut”. Smulse vioara din cutia ei şi începu să cânte scânteietorul vals din Traviata.

A doua zi dimineaţă pe când mai zăbovea încă în pat – tuşise mai toată noaptea – intră în odaie Cecia şi-i dădu un buchet de flori.

— Prego, grand’ signore, domnişoara de-aseară de la mare îţi trimite…

— Ce-i asta? se miră Ciprian luând buchetul. Dar Cecia o şi zbughise pe uşă. Compozitorul se ridică încet din pat. Se uită la buchet. Erau flori de portocal şi viorele. Se apropie şi sorbi cu nesaţ parfumul lor minunat. Deodată zări un bilet. Îl scoase cu grijă dintre florile ude de rouă, îl desfăcu şi citi: „Emilly von Poppen” şi dedesubt, scris cu creionul, „Reval-Estonie”.

Când coborî în salon, fu întâmpinat cu bucurie de Arrigo Boito şi Marco Salla. Va să zică, totul era adevărat. Boito zise:

— Dejunează, domnule profesor, şi dacă îţi e cu plăcere putem să şi pornim de îndată. Verdi ne-aşteaptă.

Ciprian nici nu ştiu când sorbi ceaşca de cafea. Alergă în odaie, se îmbrăcă cu hainele cele mai bune şi se întoarse în salon.

— Să mergem, zise vesel Boito. Ieşiră din hotel şi porniră spre ţărm. Aici aştepta o barcă. În două ore ajunseră la Genova. O trăsură cu cai negri îi purtă pe străzile umbrite de castani şi palmieri, până la vila lui Verdi. Doi valeţi stăteau la intrare, iar un al treilea, la uşă. Acesta din urmă îi pofti cu o adâncă plecăciune.

— Poftiţi! Deschise larg uşa. Intrară într-o odaie străjuită de două vechi armuri de bronz. De o parte şi de alta, tufe mari de asparagus, leandri cu flori roze şi albe şi multe alte plante

exotice. Un covor lung, portocaliu, suia un rând de trepte de marmură albă. O altă uşă se deschise. Ciprian şovăi o clipită, înfiorat. Intrară într-un salon mare, luminos, cu mobilă scumpă, cu o atmosferă pe care Ciprian nu o găsi decât în muzica Traviatei.

— Prego, prego, amici! se auzi o voce blândă. Ciprian zări într-un fotoliu un bătrânel blând, cu barba tunsă, cu ochii blajini. Dădu să se ridice, dar puterile-l părăsiră. Se lăsă slăbit înapoi.

— Iartă-mă, domnule! Nu mă pot ridica, sunt încă bolnav, dar bucuros nespus.

Întinse zâmbitor amândouă mâinile către Ciprian şi îl măsură lung, apoi zise cu bucurie vădită:

— Ah, tip de artist! Mă bucur foarte mult. Am auzit aseară de la dumnealor. Îţi mulţumesc c-ai venit…

Un fecior apropie câteva fotolii. Verdi, tot cu ochii la Ciprian.

— De unde sunteţi?

— Din Moldova.

— Da, da, Moldavia… Şi ce profesie aveţi?

— Profesor de muzică.

— Aţi venit desigur în vilegiatură, la noi în Italia?

— O, nu, zise cu tristeţe Ciprian şi plecă stingherit ochii. Sunt… bolnav. Sufăr de piept.

— Ah, da… oftă înnegurat bătrânul maestru.

Apoi se lumină şi întrebă despre români, despre ţara lor, despre muzica lor.

Ciprian îi răspunse la toate cu însufleţire.

— La ce instrument cânţi?

— La violină, la pian şi la violoncel.

— Cântecele romanice, după firea lor, pe vioară se potrivesc. Fii bun, te rog, colo pe pian e şi o violină. Cântă-mi un cântec românesc.

Ciprian, se înţelege era mişcat nu numai pentru că se afla în faţa lui Verdi, dar să şi cânte în faţa lui, parcă nu se simţea în largul său. Verdi, cum se vede, pricepu sfiala tânărului şi se adresă valetului ce aştepta la uşă:

— Cafea…

După ce prinse curaj, Ciprian începu să cânte *Doina,* aşa cum o cântase pe malul mării, aşa cum o cânta la Viena, lui Pipoş şi lui Bârseanu, ori la Stupca… Bătrânul maestru stătea cu privirile

aţintite asupra lui Ciprian, sorbind fiecare sunet, fiecare frază, fiecare modulaţie.

Când sfârşi cântecul, Verdi zise către Boito:

— Mare lucru! Cântecul acesta nu mi-i cunoscut, dar toată melodia lui o simt şi o pricep. Şi după muzică se cunoaşte că ne sunt fraţi.

Se ridică radios şi vru să vină către Ciprian. Bucovineanul păşi spre dânsul. Verdi îl îmbrăţişă şi îi zise mişcat până-n suflet:

— Mai cântă, mai cântă! Ah, minunată muzică! N-am colindat plaiurile româneşti, dar cântecul vostru îmi zugrăveşte aievea în minte locuri şi oameni, bucurii şi suferinţe…

— Adevărat, iubite maestre, în cântecul nostru străbate jalea robirii dar şi focul libertăţii.

— Cât de minunat a ştiut să le îmbine poporul pe amândouă! Rogu-te, mai cântă-mi!

Ciprian cântă o horă. Apoi o învârtită veselă şi o ardeleană. Verdi nu mai contenea cu laudele la adresa cântecului şi a violonistului.

— Eşti un artist, domnule. Mânuieşti arcuşul cu atâta graţie, cu atâta artă, încât puţini virtuoşi ca dumneata am cunoscut.

Ciprian dărui lui Verdi câteva din cântecele sale tipărite.

— Îţi mulţumesc. Va să zică eşti şi compozitor. Ce plăcută surpriză! Amice Boito, amice Salla, dar voi nu mi-aţi pomenit nimic de asta!

— Maestre, mărturisesc că o aflu şi eu pentru întâia oară.

— Voi studia compoziţiile dumitale cu multă plăcere. Te rog să mă mai vizitezi. Sunt dornic să mai aud *Doina.* Muzica românească e o muzică frumoasă, foarte frumoasă şi pentru mine nu e străină; are multă asemănare cu muzica italiană. Iubeşte-o, tinere, cânt-o cu drag! Fii gloria poporului tău! Că nimic nu-i mai sfânt pe lume decât calda mulţumire că ţi-ai slujit poporul…

*

S-au întors la Nervi tustrei: Boito, Salla şi Ciprian. Bucuria bucovineanului nu mai avea margini. În aceste clipe fericite, gândurile îi zburară departe, spre patrie. Un teanc de scrisori îşi luară zborul. Scrise tatălui şi Marioarei, lui Bârseanu, lui Petrescu, lui Vasile Halip, lui Bucevschi şi lui Morariu.

Am avut fericirea să-l văd pe Verdi şi să-i cânt din toată inima Doina…

Numele lui Ciprian se făcu îndată cunoscut nu numai printre cei găzduiţi la pensionul Concordia, ci în întreg orăşelul Nervi. Poate dacă n-ar fi cântat doina cea plină de farmec, nimeni n-ar fi ştiut cât talent ascunde blândul „signor” sosit de pe plaiurile valahe. L-au aplaudat oameni sosiţi din toate colţurile Europei, l-a felicitat generalul rus care luptase la Plevna şi a cunoscut cântecul şi vitejia românului, l-au admirat artişti cu renume.

Ce minunată întâlnire! Weismandl, pianistul vienez, Boito, muzicianul italian şi Porumbescu, violonistul român. Seara, salonul hotelului Concordia era plin de lume. Cine nu ştia acum pe Ciprian – „il muzicista romeno”, care a cântat pe malul mări şi care a fost la Verdi? Câtă viaţă a adus, în hotelul plicticos şi monoton, vioara asta venită prin poştă de la atâta depărtare!… De cum se lăsa amurgul, salonul răsuna de muzică. Sub arcuşul sprinten, acordurile prindeau aripi de foc.

Când cântecul înceta, fiecare ducea batista la ochi. Ce cântec o fi cântat tânărul român? La această întrebare, doar el, violonistul, putea răspunde. Vraja cântecului trezea în fiecare dorul adânc de patrie.

— Ah, pan Porumbescu, ofta doctorul Szerleki. Cântecul dumitale e ca o vorbire adânc pătrunzătoare: vorbeşti de la inimă şi toate merg la inimă.

Estoniana Emilia Poppen îl privea plină de admiraţie.

— N-am auzit un ton de vioară mai frumos şi mai plin ca tonul viorii dumitale. Când cânţi, parcă zâne din poveşti mângâie harfele lor şi cântecul te ridică într-o altă lume.

Într-o seară, Boito îi dărui lui Ciprian un album cu cântece italieneşti.

— Am să te rog, mâine peste zi, să studiezi una sau două bucăţi. Mi-ar face plăcere să le cântăm împreună. Te voi acompania la pian.

— Pentru ce mâine? Pentru ce nu azi?

Boito privi nedumerit. Salonul fremăta de lume.

— Poftiţi la pian, îi zise lui Boito. Ciprian aşeză albumul pe pupitrul pianului şi îl deschise undeva la întâmplare. Studie cântecul câteva minute. Boito surâse cam neîncrezător. Sunetele sprintene începură să picure, umplând salonul de o atmosferă dulce, napolitană. Cu ochii pe note, Ciprian săltă arcuşul şi începu.

Ce minunat! Parcă de când lumea ar fi cântat cântece italieneşti. Ce entuziasm! Boito a fost cel dintâi care l-a îmbrăţişat. Apoi italienii cerură să mai cânte o dată.

— Grand’ signore, signorina Emilia şi signorina Elisa îţi mulţumesc mult, mult de tot, zise Cecia după ce se sfârşi cântecul.

Bătrânul medic polonez Szerleki îl dezmierdă pe cântăreţ cu blândeţe:

— Eu note de muzică nu prea ştiu… Eu am să-ţi cânt ceva despre patria mea. Ferice-aş fi de mi-ai prinde cântecul pe vioară!

Începu a murmura uşor cuvintele. Vioara le îngână uşor… După puţin, melodia curse limpede şi plină. Bătrânul surghiunit plângea de-a binelea.

Roua umezea încă dealurile acoperite de măslini. Ciprian suia pe cărăruia însorită care şerpuia domol către coama dealului Gruzzalo. În dreapta, se vedea orăşelul cu case vechi şi grădini bogate. În stânga, Riviera ligurică cu ţărmu-i sidefiu, pe care se înşiruiau mii de palmieri. Fumul marilor vapoare aşternea o pâclă neagră-cenuşie peste magnificile palate de marmură, peste turlele splendide ale vechilor şi bogatelor biserici.

„O, Nervi, Nervi… cu câtă splendoare, cu câtă măreţie te-nconjură natura”.

Se aşeză jos, pe iarba zbicită de soare, culese o floare dintr-un arbust mic şi ţepos. Sorbi mireasma răcoroasă şi se lăsă pe gânduri. Deodată, un glas blând îl trezi din visare:

— Grand’ signore! se auzi un glas melodios.

Ciprian se întoarse. Şi-aduse aminte de Cecia. Dar nu era ea. Emilia, purtând şevaletul, pânza şi paleta cu penelul şi culorile, suia către creastă. Era tare frumoasă în rochia ei de mătase albă cu picăţele albastre şi mâneci scurte.

— V-am deranjat, grand’ signore? întrebă fata zâmbind.

— Nu, de loc.

— Aş vrea să pictez un peisaj. Nu prea ştiu însă pe care să-l aleg. Vă cer sfatul.

— Un compozitor şi un pictor se pot uşor înţelege. Aş alege un „campagnuolo” coborând din livadă cu un paner de portocale. În dreapta s-ar întrezări ţărmul însorit al mării, în stânga oraşul, pitorescul Nervi, cu străzi umbrite de chiparoşi, cu vile albe suind până sus, pe coama colinelor verzi.

— Ah, minunat… să pornesc în căutarea unui mic „campagnuolo”.

— Dacă v-aş putea fi de folos…

— Vă las să admiraţi marea…

— Ochii dumneavoastră amintesc culoarea mării.

— Vioara dumneavoastră i-a făcut să plângă.

Ciprian zâmbi modest. Îi luă şevaletul şi pânza. Pictoriţa porni sprintenă, suind cărăruia cu pas de căprioară. Era fericită. De când aşteptase ea clipa aceasta! Să-l întâlnească şi să colinde singuri prin livezi şi păduri. Singuri…

I se împlinise neaşteptat de repede acest vis. Un vis care înflorise ascuns şi sfios, ca o floare albă sub soarele primăverii.

S-au cunoscut acolo, lângă stânca mângâiată de valurile mării, în văzul mulţimii care fremăta aclamând pe cântăreţ. Emilia visă toată noaptea aceea numai viori doinind. A doua zi, în zori, culese din grădina hotelului flori de lămâi şi i le trimise prin mica şi drăgălaşa Cecia. Copiliţa se învoi repede. Ştia că „grand’ signore” iubeşte florile. Doară culeseseră de-atâtea ori flori împreună. Se bucură că şi signorina Emilia, cea care vorbeşte mai mult nemţeşte şi foarte puţin italieneşte, îi trimite flori lui „grand’ signore”.

Când Ciprian citi numele de pe cartea de vizită, tresări plăcut impresionat. Dar n-avu răgaz să cugete prea mult nici la flori, nici la numele cel nou tipărit pe albul cărţii de vizită. Gândul că-l va vedea pe Verdi îl ridica pe culmile celor mai luminoase zile ale vieţii.

S-a-ntors de la Genova mai fericit ca niciodată…

Au urmat zile senine pentru Ciprian… Seară de seară Ciprian şi Emilia se întâlneau. Cânta adesea *Nocturna* pe care Emilia o îndrăgise atât de mult şi pe care Ciprian o numise *Souvenir de Nervi.* Într-o dimineaţă el o găsi pe estoniană pictând în grădina hotelului. Picta un băieţaş. Ciprian îi lăudă mult tabloul, iar Emilia îi zâmbi atât de cald, încât compozitorul îşi întoarse încurcat privirile.

— Cum se naşte oare muzica? întrebă într-o seară Emilia.

Ciprian o privi zâmbitor, dar nu răspunse. Bătrânul polonez zise:

— Muzica se naşte uneori din iubire, alteori din revoltă şi ură: izvorăşte din bucurie, dar şi din durere. Muzica e cea mai minunată artă.

— E adevărat, cugetă Emilia. Muzica se naşte din iubire…

*

Dar zilele senine, calde, ţesute parcă în aur, apuseră în scurtă vreme. Un val de frig se abătu asupra coastei italiene. Pădurile de măslini se înveliră cu un strat subţire de zăpadă, iar bieţii palmieri foşniră zgribuliţi sub vânturile aspre ce răzbăteau de dincolo de munţii cu piscuri de gheaţă.

Vizitatorii staţiunii îşi petreceau timpul în salonul cald al hotelului. Ciprian stătea retras în camera sa.

În odaia lor, Emilia şi Elisa se gândeau cu inima strânsă la ziua plecării.

Elisa aşeză pe masă samovarul fierbinte. O aromă plăcută de ceai rusesc umplu odaia. Emilia se dezmetici din tristeţea ce-o copleşise, inspiră adânc aburul aromitor şi zise:

— Elisa, mai pune o ceaşcă. O s-avem un musafir.

Privi nerăbdătoare la ceas. Elisa, surprinsă de vestea pe care i-o dădu prietena ei, se roşi ca o rodie. Alergă la oglindă, îşi controlă grijulie faţa, buclele, bluza cu dantele albe. Câteva ciocănituri în uşă, un „Bitte schön” rostit de glasul alintat al Emiliei şi Ciprian răsări în prag, falnic, luminos, îmbrăcat într-un costum-de culoare închisă.

— Poftiţi, domnule profesor.

— Ah, ce plăcută surpriză!

— Ceai rusesc…

— Nu ştiu de ce, dar cum am trecut pragul, am avut impresia că sunt la mine în Bucovina.

— Şi noi ne simţim ca la noi în Estonia.

Elisa umplu ceştile albe, stropite cu floricele albastre de „nu mă uita”.

— Mă-ntreb cum vom petrece noi revelionul, aici în drăguţul nostru pension „Concordia”?

Fetele se priviră nedumerite.

— Suntem departe de-ai noştri. Totuşi, nu ne vom lăsa copleşiţi de regrete. Vom cânta, vom dansa şi ne vom veseli. Sunteţi de acord, fetelor? Hotelierul va aduce vin bun de Chianti. Ne va face torte de migdale, ne va da struguri şi smochine. Cui nu-i place să roadă roşcove? Vom împodobi salonul cu panglici colorate, cu ghirlande şi balonaşe. Toţi au voie să cânte cântece din ţara lor. Eu am să-i acompaniez. Vor cânta Emilia şi Elisa. Va cânta doctorul polonez şi babuşca doctorului. Pe ea o voi acompania cu contrabasul. Aşa, fetelor! Râdeţi! Îmi place să văd oameni râzând şi-mi place să râd şi eu, măcar că uneori sufletu-mi plânge. Ei, hai, nu vă întristaţi. Am glumit. Râzi, Emilia. Ce bine-ţi stă când râzi. Şi dumneata, domnişoară Elisa. O, ştiu, vi-i dor de-acasă. Şi mie mi-i dor. De-aş avea aripi să zbor. De-ar fi colo peste deal Stupca mea…

— Ce curioasă-i viaţa, cugetă Emilia. Până mai ieri un dor adânc mă chinuia, mă-ndemna să plec cât mai repede. Mă

chema Revalul meu… Riga, Petersburgul. Acum când se apropie plecarea, sunt aşa de tristă că-mi vine să plâng.

— În ajun de plecare? îngână Ciprian săgetat de durere.

— Plecăm! De Anul Nou vom fi la Reval, în casa copilăriei mele. Crivăţul îmi va şuiera furios la fereastră, iar eu mă voi gândi cu drag la cei rămaşi la Nervi, mă voi gândi la aleile de palmieri, la dealurile însorite, la cântecul dulce de vioară…

— Pleci, Emilia… O, şi eu cu fantezia mea te şi vedeam dansând în ninsoarea de confete… Pleacă şi Weismandl, pleacă grupul de italieni, norvegianul şi englezul… chiar şi mica Cecia îl părăseşte pe „grand' signore" al ei. Ce singur voi rămâne!

— Nu! Dumneata n-ai să fii niciodată singur. Vioara dumitale poate chema mulţime de oameni care te vor înconjura cu dragostea lor.

Emilia se apropie de Ciprian şi-i spuse:

— Să nu mă uiţi. Trimite-mi la Florenţa melodiile ce mi le-ai făgăduit.

— Poate voi veni chiar eu să ţi le-aduc.

— Nespus de fericită aş fi.

— Adresa mea o ai. Din când în când, măcar la şase luni o dată, închide un mănunchi de gânduri într-un plic şi trimite-mi-le în patria mea.

În seara aceea, Ciprian cântă celor două fete, pentru ultima oară, *Gavota* şi *Souvenir de Nervi.*

Timpul zbura. Plecase blânda şi buna Emilie, plecase Elisa, plecaseră Boito, Salla, Weismandl şi mulţi, alţii! Rămăseseră numai acei care, fie că n-aveau bani de drum, fie că osândiţi de împrejurări şi de boală trebuiau să stea pe loc – câţiva italieni, câţiva germani, Ciprian şi doctorul polonez. Au făcut toţi o familie a bolnavilor şi a surghiuniţilor şi au petrecut şi ei, în sărăcia lor, cum au putut mai bine sărbătorile. Marea părea că vuieşte a pustiu. Un dor fierbinte de patrie sălăşluia în inimile tuturor. Fiecare se gândea la ai lui. În salonul deşert al hotelului surghiuniţii cântau Marseilleza, marşul lui Kosciusko ori valsul Camelii al lui Ciprian.

Mai erau câteva zile până la Anul Nou şi vremea începuse a se răci subit. Ciprian nu se simţea bine. Şi pe deasupra, dorul, dorul adânc de plaiurile natale nu-i mai dădea pace. Căzu din nou la pat. Suferea îngrozitor. Sufereau toţi pe lângă dânsul, că toţi îl iubeau şi-l preţuiau.

*

Sărbători triste pe ţărmuri străine. Ciprian le petrecu într-un colţ al salonului mohorât şi aproape pustiu. Tovarăşi i-au fost bătrânul polonez şi câţiva italieni, sărmani, surghiuniţi ai vieţii, adunaţi în jurul unei mese, la un pahar de vin. La un cântec de vioară.

Lui Ciprian îi stătea mereu în minte Stupca lui. Îi răsunau în gând frânturi de colinde, auzea aievea vuvăitul gros al buhaiului şi glasul profund al Ilincăi.

— Încântătoare trebuie să fie Stupca ta, zise bătrânul doctor Szerleki. Mereu, mereu, numai de ea vorbeşti! Oare pe care drum poţi ajunge mai degrabă acolo?

— Numai sănătos de-am să fiu, voi găsi eu drumul potrivit spre casă; o să mă agăţ de-un cocostârc care se întoarce primăvara şi o să mă duc drept până la „Pod la Căsoi” unde mă voi da jos.

— Totdeauna, totdeauna, eşti vesel, dragul meu.

— Hm, vesel! De i s-ar putea cunoaşte omului inima… Mi-i dor de casă. Mi-i dor de patria mea. Ce poate fi mai minunat ca dragostea de patrie?! Acolo m-am născut, acolo am crescut,

acolo e toată viaţa mea. Mă duc, mă duc, să ştiu de bine că merg pe coverta vaporului şi tot mă duc.

*

Tare s-ar mai fi dus. Dar bani? De unde bani? Cu ceea ce primea de la braşoveni şi de acasă, abia-abia putea trăi de azi pe mâine în scumpetea excesivă a orăşelului de pe Riviera di Levante. Văzând că traiul e mai scump decât bugetul fixat, Ciprian se puse în legătură cu un editor bucureştean – anume Gebauer – cu scopul de a-i vinde câteva compoziţii. Editorul însă căută să-i stoarcă lucrările pe nimica toată.

Amărât de acest insucces, cât şi de vremea proastă, ploioasă şi rece, îşi găsi mângâiere numai în prietenia caldă a bătrânului expatriat polonez şi în speranţa că-şi va vedea cât de curând patria.

Dorul de patrie îi agrava şi mai mult boala.

Văzând că clima de la Nervi nu-i este destul de prielnică, doctorii îi recomandară să plece la Napoli.

Ciprian scrise în toate părţile după bani. Scrise şi editorului din Bucureşti şi cu mare greutate obţinu de la acest negustor 120 de franci. Banii i-ar fi ajuns pentru o călătorie la Napoli şi de aici la Constantinopole şi Galaţi. De la Galaţi până la Stupca mai era cale lungă. Către începutul lui făurar, timpul se făcu frumos. Începură din nou excursiile şi plimbările pe cărările pădurilor de măslini. Dar vai, nu mai era farmecul de altădată. Rămăsese doar polonezul şi babuşca lui. Cine-l vedea mereu între cei doi bătrâni îl credea un fiu al lor.

Nervi 29/1.1883

Scumpul meu părinte,

Nu voiesc – ferit-a sfântul – să vă îngreunez spezele ce le aveţi. Mi-am făcut deci planul şi m-am decis să mă întorc cât de curând acasă; cât mai am de tuşit, mai bine tuşesc acasă fără speze, decât aice cu speze enorme. Dar n-aş voi să ies din Italia fără să văd Roma şi Napoli. Mi-ar plânge inima de durere.

*

Dragă tătuţă,

Genua 31 ianuarie unde mă aflu în prezent fiindcă am amânat călătoria mea până astăzi, neputând lua biletul moderat de expoziţiunea de la Nervi, am trebuit aşadar să viu la Genua şi de-aice plec într-o oră la Fiorenza. Epistolele, care în absenţa mea vor veni la Nervi „am spus să mi le trimită p.r. Roma. La 10 seara sosesc la Fiorenza, rămân o zi-două, s-o văd pe Madona della Sedia a lui Rafael, care e acolo şi-apoi plec la Roma... La Napoli cu greu de m-oi duce – nima groşa[6]*. Din Fiorenza scriu iarăşi.*

Ciprian

[6] Nu-s bani – în limba poloneză.

Trenul aluneca pe o vale largă şi dreaptă: „Valea fluviului Arno” – îşi zise Ciprian. N-avu timp să se gândească prea mult şi iată că luminile Florenţei apărură în zare ca un uriaş roi de licurici galbeni-verzui pitulaţi în valea străjuită de coline.

— Fiorenza! Fiorenza! s-auziră glasurile bucuroase ale călătorilor. Lumea foşnea grăbită pe lângă Ciprian care se silea să distingă, în noapte, contururile vagi ale turnurilor clădite de secole. Îşi aduse aminte cu câtă emoţie îi vorbise Emilia despre palatele celebre în lumea întreagă pentru bogăţia şi splendoarea lor.

Gândindu-se la toate acestea, la măreţia atâtor lucruri de artă, Ciprian era mişcat, tulburat.

*

Micul dejun fu ca un prânz în lege.

Împrumută de la hotelier o cărţulie, un fel de ghid al oraşului, şi porni cu o nemaipomenită pasiune, cutreierând străzile şi pieţele bătrânului oraş.

O lumină aurie, dulce, plutea peste severitatea de marmură şi piatră a măreţelor edificii. Vârfurile turnurilor, ale cupolelor şi ale clopotniţelor se profilau pe cer, conturate de un luciu roz-vioriu, iar colinele, în ciuda iernii, mai păstrau încă tapetele verzi de iarbă, pictate ici-colo cu ruginiul ponoarelor de castani şi migdali bătuţi de vânturi.

Când ajunse în piaţeta bisericii Santa Croce, Ciprian simţi un fior în inimă. Din câţiva paşi fu în faţa monumentului celui ce-a creat Divina Comedie, în faţa statuii lui Dante. Pe piedestal îl străjuie un vultur. Un grilaj brun şi scund înconjură monumentul, în piaţetă: ronduri, felinare, bănci.

La tot pasul îl întâmpinau vestigiile trecutului, geniul marilor artişti ai secolului al XIII-lea, al XIV-lea, al XV-lea; graţia, fineţea, varietatea artei lor îl uluiau de-a dreptul.

*

De la fereastra trenului de Roma, Ciprian mai îmbrăţişă o dată oraşul cu privirea: „Rămâneţi cu bine-antice podoabe, adio Arno, cu podurile tale de piatră „adio vile care staţi pe coastele

colinelor îngrămădite şi luminoase ca şi cum aţi admira Florenţa, Atena a Italiei”.

Roma – „cetatea eternă” cum o numeau anticii – e unica mare cetate a lumii vechi care şi-a păstrat faima de-a lungul celor treizeci de veacuri ce s-au scurs de la fundarea ei.

Cei mai mari artişti ai antichităţii şi ai renaşterii au lăsat Romei nemuritoarele lor capodopere.

Cu câtă ardoare căuta Ciprian să vadă fiecare monument, fiecare operă! I-ar fi trebuit, pentru a colinda pretutindeni, săptămâni, luni de zile.

Vremea era caldă şi însorită.

Un impuls lăuntric, o taină de nedezlegat îl îndemna să se grăbească. Se simţea sănătos şi destul de puternic.

— Signore, întrebă Ciprian pe un trecător. Fiţi bun şi spuneţi-mi dacă templul acela e templul Vestei?

— O, no signore, râse italianul de neştiinţa străinului. Nu e ce căutaţi. Veniţi, vă rog, cu mine. De colo de sus se vede mai bine.

Suiră peste treizeci de trepte. Mii şi mii de tălpi or fi bătut această marmură albă-cenuşie! Câte furtuni şi ploi n-or fi cercat să le macine, să le facă una cu pământul!

— Ecco, explică italianul, arătând cu degetul. Acela înalt din stânga, cu coloanele acelea uriaşe, albe, cu răsfrângeri viorii, cu acoperişul lin, e templul lui Jupiter. Pe latura de miazănoapte a templului, căruia de fapt îi putem zice biserică, deoarece locul templului l-a luat biserica benedictinilor, se ridică acum monumentul lui Victor Emanuel.

Mulţumi şi plecă spre templul lui Jupiter.

Dădu un ocol Tabulariumului, vizită în treacăt Forul Roman. Un grup de tineri îl conduse la statuia ecvestră a lui Marc Aureliu.

— De şaptesprezece veacuri stă aici, îi zise un tânăr. Odinioară era poleită cu aur, dar vremurile au dezvelit-o de strălucirea-i antică. Totuşi simplitatea firească, liniştea, echilibrul uimitor al acestui monument au rămas neîntrecute până astăzi.

Suiră scana monumentală a Capitoliului nou, a cărei faţadă era umbrită de palmieri. Dioscurii cu cai de marmură păzesc intrarea. De sus se vede de minune Piazza Campidoglio, mărginită de trei clădiri mari: palatul Senatorului, muzeul

Capitoliu şi Conservatorul. Liniile lor armonioase te fac să te gândeşti la măiestria lui Michel Angelo.

Tinerii povestiră lui Ciprian cum într-una din sălile palatului Senatorului fu încoronat ca poet marele Petrarca.

Colindară tot împreună grădina Capitoliului, urme de ziduri vechi, sanctuare, resturi de coloane şi un popor întreg de statui.

— Coliseul, zise Ciprian cu înflăcărare. Vreau să văd Coliseul.

După ce ieşiră din păienjenişul străzilor moderne, umbrite de castani şi chiparoşi, se opriră deodată în faţa unui monument gigantic… Un munte înalt de treizeci staturi de om, care se rotunjeşte de jur împrejur pe o linie curbă de peste jumătate de kilometru. Zidul făcut din stană pătrată de travertin, o trainică piatră calcaroasă gălbuie-albicioasă, adusă din apropiere de Tivoli, e străbătut în fiecare cat de un şir de deschizături mari, arcuite.

— Oricare arcadă e o întrebare, explică cineva. Prego, prego… îl poftiră tinerii. Sunt vreo optzeci de intrări. Să urcăm pe astea mai mari. Pe-aici intrau împăraţii şi suita lor. Primul care a intrat a fost Titus împărat. Sub el s-a sfârşit clădirea acestui colos.

De cum ieşiră din umbra bolţilor, în faţa ochilor li se desfăşură interiorul.

— Aici era arena – lungă de vreo optzeci de metri şi lată de aproape cincizeci. Vedeţi, jumătatea de răsărit e plină de şanţuri. A fost dezvelită de învăţaţi, pentru a fi cercetată. Aici se văd rânduri de încăperi, ganguri şi canaluri.

— Aici se închideau animalele aduse în ajunul luptelor. Şi tot aici, prin canalele acestea se aducea apa. Căci arena se schimba, la un moment dat, într-un havuz mare de apă pe care se dădeau uneori bătălii navale. Ehei, câte drame n-au cunoscut zidurile acestea!

— Iată aici era un fel de lojă balcon. Aici stătea împăratul şi mai marii lui.

Suiră pe treptele năruite de veacuri. Un sentiment profund copleşitor îi stăpânea pe toţi. Ciprian privea cu ochii măriţi de uimire.

— Uriaş, uriaş! Peste cincizeci de mii de oameni încăpeau în el, explică un italian.

— Poate fi socotit drept una din minunile lumii, urmă glasul liniştit al altuia care, după felul de a grăi, părea a fi student.

O legendă spune că pe când Michel Angelo lucra la zidirea bisericii Sfântul Petru, gârbovit de bătrâneţe, într-o zi de iarnă, oamenii l-au văzut grăbindu-se spre Coliseu. Un trecător l-a întrebat:

— Încotro mergi, mare maestre?

— La şcoală merg, să mai caut ceva învăţătură, a răspuns genialul artist. Şi, pe drept cuvânt. Acela care zămislea în mintea lui neîntrecuta cupolă a Sfântului Petru nu putea afla şcoală mai bună decât Coliseul.

*

Roma, 4 faur 1883

...Îţi scriu, scumpe tată, de-aici de pe ruinele Coliseului. O, dacă mi-ar rămâne şi pe patul morţii mele sentimentele ce mă însufleţesc, în vigoarea lor de acum, apoi eu n-aş muri ci le-aş duce viu în cea lume...

Nervi, 9 faur 1883

Bune prietene Nastasi,

Eu mi-am făcut ultimul tribut ce eram dator Italiei. Am fost şi am admirat Florenţa, Pisa şi Roma. Ultimul tribut, dar şi ultimul crăiţar s-a dus. Poate că mă vei ţinea uşor de minte că, fără să mă cuget la viitor, am făcut călătoria aceasta atât de scumpă în loc să cruţ banii şi să-i întrebuinţez pentru călătoria reîntoarcerii mele. Dar de altă parte îţi spui că de ştiam că trebuie să mă întorc acasă fără să văd Roma, îmi vindeam şi pantalonii cei de pe urmă, numai să-mi ajung dorinţa aceasta de care am visat toată viaţa mea...

Când se întoarse la Nervi, bătrânul Szerleki îl întâmpină cu un mănunchi de toporaşi proaspeţi.

La Nervi sosise primăvara. Pe cupola senină a cerului nu plutea niciun fulg de nor. Dealurile începură a-şi reînnoi podoabele. Flori albe, flori roşii şi albastre se iviră pe văile lungi, acoperite de crânguri şi dumbrăvi. Nervi surâdea întinerit, cu

vilele sale zvelte, gătite în togă albă de var. Riviera îşi recăpăta încetul cu încetul înfăţişarea minunată din timpul verii.

„Concordia” era plină de vizitatori. Toţi căutau prietenia tânărului înalt, cu frunte inteligentă, dar cu chipul veştejit de o tristeţe încă tainică pentru ei.

— Musafirii aşteaptă să le cânţi diseară, îi şopti polonezul. Le-am vorbit despre dumneata.

— Să le cânt? Ah, alte gânduri am eu acum în cap. Trebuie să plec. Să plec cât mai e vreme. Un foc dogoritor îmi arde pieptul. Mi-i dor de patrie. Mi-i aşa de dor, încât nici noaptea nu mai pot dormi. Nu-mi mai găsesc liniştea. Mă văd mereu rătăcind pe valea Stupcăi, îmi trec pe dinainte chipuri cunoscute, ascult aievea şoapte chemătoare, pocnete de bici, şipote…

Szerleki îl ascultă cu ochii umeziţi de lacrimi. Îl înţelegea atât de bine!…

Ciprian vesti pe cei de-acasă să-i trimită bani de întoarcere, apoi anunţă pe braşoveni că îi e peste putinţă să mai rămână la Nervi. Stătea ca pe cărbuni, aşteptând banii de drum. Închis în odaia lui, îşi scria impresiile trăite la Florenţa, la Roma şi la Pisa. Bagajele erau gata. Casa părea o tristă sală de aşteptare, dintr-o gară pustie, uitată de lume.

Numai cu jale am să mă despart eu de frumoasa Italie – scria Ciprian prietenilor săi braşoveni – *de Italia unde am văzut atâtea frumuseţi, unde mi-am recâştigat întrucâtva pierduta mea sănătate. Iar dacă mă cuget la Roma, la frumoasa, eterna Romă, parcă-mi vine să plâng de dor şi de duioşie…*

Şi totuşi, copleşit de dorul de patrie, aştepta cu o nerăbdare crescândă clipa despărţirii. Ciprian nu-şi mai găsea liniştea. Banii întârziau să sosească şi asta îl chinuia, îl chinuia nespus.

La 17 februarie făcu o excursie la Genova, să-i mai iasă din cap gândurile triste. Colindă străzile şi portul. Fumul vapoarelor sugera călătorii depărtate, despărţiri şi tristeţi tânguite de veşnic mişcătoarele întinderi de ape.

Rătăci în voia întâmplării, privind cu ochi reci, aproape absent, măreţele palate şi domuri, amintiri ale vechii republici genoveze, odinioară stăpână pe mările italice.

Se opri în faţa unei firme mari, colorate, reprezentând felurite chipuri:

ALFREDO NOACK

FOTOGRAFO

Abia acum îşi aduse aminte că făgăduise Marioarei că se va fotografia. Făcu acest lucru, apoi plăti lui Noack şi îi lăsă adresa pentru a-i trimite pozele la Nervi peste trei zile, când vor fi gata.

Pentru întoarcere luă vaporul. Stătu pe punte cu coatele rezemate de grilajul ruginiu, cu ochii plecaţi spre hârjoana apelor, cu gândul departe, la draga lui Berta. Ce-o fi făcând în Englitera? S-o fi mai gândind la dânsul ori l-o fi dat uitării? N-a mai scris de mult şi cine ştie dacă îi va mai scrie!

Micul Nervi răsări zâmbitor la poalele colinelor verzi, cu reflexe portocalii.

Aici avea să mai zăbovească vreo câteva zile în frigurile aşteptării. Număra zilele cum îşi numără condamnatul la moarte ceasurile ce i-au mai rămas din viaţă…

Îndată ce primi bruma de parale, se găti de plecare.

Cea din urmă seară petrecută pe ţărmul Rivierei fu îngânată de strunele vrăjite ale cremonezei. *Hora de salon,* valsul *Fantome* şi mai ales *Souvenir de Nervi* sunară ca un adio lung, sfâşietor. A doua zi, dis-de-dimineaţă, sui în tren. Îl petrecură la gară toţi pasagerii hotelului. În mijlocul lor, bătrânul doctor Szerleki cu lacrimi în ochi.

— Adio, copilul meu, adio! Tu pleci, dar muzica ta adânc pătrunzătoare ne rămâne la inimă. Amintirile au să mi-o murmure ca pe-un imn al vieţii, ca pe-o alinare dulce…

PARTEA A ŞAPTEA

După o călătorie neîntreruptă de patru zile şi patru nopţi, ajunse la Iţcani. Când coborî din tren şi văzu plaiurile patriei deschizându-i-se în faţă, în straiele albe de zăpadă, se simţi renăscut, îmbucurat până în adâncul inimii. Mângâie cu priviri calde faldurile îndepărtate ale colinelor, văile cu crânguri îmbrăcate cu chiciură, codrii adormiţi sub neguri. O suflare de vânt ridică pulberea albă şi rece, purtând-o prin văgăuni şi răsucind-o în vârtejuri. Minute-ntregi stătu el locului cercetând cu priviri luminoase fiecare colţişor, fiecare vale, fiecare deal. Inima îi bătea înduioşată. Aducerile aminte izvorau ca nişte pâraie fierbinţi.

Sui într-o trăsură închisă şi plecă spre Stupca.

Suceava rămase în urmă, acoperită de roiurile nesfârşite ale fulgilor de omăt. Caii alergau ca goniţi de lupi, trăsura hurducănea tăind sub cercul luciu al roţilor zăpada pufoasă pe care Baba Dochia o scutura încă din belşug, acum în prima zi de mărţişor. Se perindau dealuri şi văi, dumbrave cu straie subţirele de promoroacă albă, ca într-o imensă frescă de argint filigranat. În mintea lui Ciprian înflori deodată ţărmul azuriu al Rivierii. Închise ochii şi se văzu pe puntea vaporaşului cu care se întorsese de la Genova la Nervi. O clipă-i sună în minte clocotitul apelor mării, o clipă se văzu suind cu paşi rari cărăruia umbrită de portocali şi lămâi cu flori imaculate.

Deschise ochii. Şterse cu mănuşa abureala cenuşie a ferestruicii. Privi cu inima strânsă. Marginile codrului îi arătau braţele pline de omăt. Iată gorunul, tufişul… izvorul… da, izvorul. El n-a-ngheţat în pustietatea iernii; el curge limpede, doinind cu dulce glas aducerile aminte. Din apa lui caldă se ridică un firicel de abur pe care vântul îl destramă fără milă, prefăcându-l în aşchii mărunte de gheaţă.

Zgomotul roţilor, pocnetele biciului treziră uliţele. Printre florile albe de gheaţă se iviră ochiuri albăstrii. Câinii hămăiau răguşiţi, bătând cărărui pe lângă gardurile îngheţate. Trăsura opri la poarta casei parohiale. Din casă alergară într-un suflet: Marioara, Ştefan, Laura, părintele Iraclie, Safta. Îmbrăţişări şi lacrimi de bucurie. Privi căsuţa cu acoperişul ţuguiat de omăt. Zâmbi printre lacrimi.

— Alelei, da’ ce-aţi făcut, tătuţă? Aţi stricat casa?

— Cum? întrebă nedumerit părintele.

— Apoi, parcă era mai mare.

— Fugi de-acolo, băiete! Cred şi eu… După ce-ai văzut clopotniţa lui Giotto, Coliseul, Sân Petru şi toate palatele cele mari ale lumii, apoi cum să nu ţi se pară acu' casa noastră cât o găoace de melc-codobelc?

Suiră treptele prispei. Ciprian se opri în uşă. Mângâie cununiţa de spice de grâu împletită cu busuioc şi albăstrele, care stătea prinsă în cui deasupra uşii. Se întinse şi sărută fierbinte grâul ruginiu. Safta îşi acoperi ochii cu poala pestelcii.

„Stupca mea, draga mea Stupca… Aş fi dat toate comorile străinătăţii pe-un spic gălbui din holda ta de aur. Iată-mă la tine… m-am întors ca un cocor rănit”.

Bucuria de a se simţi din nou în mijlocul alor săi îl însufleţi oarecum. Dar numai pentru scurtă vreme. Aerul rece al iernii aspre îi agravă şi mai mult boala. Căzu la pat. Tusea deveni tot mai necruţătoare. Nu-i mai ajutau nici picăturile date de doctori, nici compresele calde.

Marioara, Laura, Safta se aflau neîncetat lângă dânsul. Flăcăii şi fetele din sat umpleau zilnic odaia în care zăcea.

Când boala îl mai slăbea, cerea să fie aşezat pe scaun lângă cuptorul încins. Începea atunci a povesti despre bune şi rele, despre bucurii şi dureri. Uneori mângâia strunele viorii şi-aşa de cu drag cânta, de se părea că odaia lui e un colţ în care au coborât în alai zânele din poveşti. Muzica făcea dintr-însul copilul vesel de altădată; ea era viaţa lui!

— Ah, Mariorică, să mă mai văd o dată la pupitru… Să dezlănţui la un semn al baghetei minunatele cascade ale melodiilor… Ţi-aduci aminte premiera operetei? Vreau să scriu una şi mai frumoasă… O port în sufletul meu… Numai de-aş avea timp… Ia dă-mi filele celea de pe măsuţă…

— Nu te osteni, Ciprian!… îndrăzni Marioara.

Ciprian nici n-o auzi. Le luă şi începu să scrie… Să scrie într-una…

Într-un târziu, puse hârtiile pe măsuţa de noapte şi zise:

— Marică, eu draga mea, am să mor. Tu trebuie să te împaci cu gândul acesta. Fii tare! Bătrânul nostru tată are nevoie de sprijinul tău.

Marica îşi acoperi ochii.

— Nu, Marică. La ce bun lacrimile? Priveşte viaţa drept în faţă. Păşeşte înainte cu fruntea sus, cu ochii plini de soare. Ştiu cât

mă iubeşti, Mariorică, surioară scumpă… Împlineşte-mi dorinţa: fii tare… Fii sprijinul bătrânului nostru tată şi… ai grijă de compoziţiile mele. Să nu moară o dată cu mine… Fă cunoscută muzica mea tuturor. Prin ea va trăi şi fratele tău. Bucuriile şi suferinţele mele, dorurile toate sunt în muzica mea.

*

Vântul de april hoinărea printre livezi de cireşi îmbobociţi. Peste sat trecu zborul primului cocostârc. Văile se curăţau de neguri şi se îmbrăcau în ii înflorate.

— Marică, deschide larg ferestrele, să-mi intre primăvara în casă.

Se-auzeau chicotele copiilor şi carele pe drumeaguri de ţarină. Cocoşii cântau fără încetare, bucuroşi de soare cald. Totul reînvia: florile codrului, bucuriile şi speranţele omului.

— Marică, să ai grijă mare de cântecele mele. Să nu se prăpădească.

Fata îşi stăpânea cu greu lacrimile.

— Cât aş vrea să le ştiu intrate în marea muzică a poporului nostru. Singura fericire pe care-o am acum e aceea să pot aşterne şi eu un licăr de lumină pe căile veacului meu…

*

În după-amiaza duminicii de florar, Ciprian fu purtat în veranda casei şi aşezat pe sofaua plină de perne. Era soare şi atât de veseli râdeau bujorii în grădină. Treceau flăcăii pe uliţă şi cum îl vedeau intrau în ogradă. Când îi văzu strânşi roată în jurul lui, Ciprian zise:

— Chemaţi, măi, lăutarii şi-ncingeţi o horă să mă bucur şi eu.

Flăcăii cercară să-i abată gândul:

— Lasă, bădie, să-ţi fie linişte.

— Cea mai dulce linişte e aceea legănată de muzică. Hai, cântaţi-mi. Se sprijini de măsuţa sculptată cu briceagul în anii copilăriei. Cercă să se ridice. Ar fi vrut să zboare, să salte ograda de cântecele lui. Degeaba. Puterile îi erau sleite.

Nu trecu multă vreme şi iată hora rotindu-se pe sub zarzări, pe sub cireşi. Chiote şi strigături ca la nuntă. Cânta Bibul, Pârsână, Ilinca…

— Cântă Ilinco, cântă. Vocea ta de alto profund, dulce şi catifelată, are să îndulcească aducerile-aminte. Te-ai gătit ca pe vremuri cu ie bătrânească înflorată, cu catrinţă bătută în fir şi încinsă cu brâu ales, iar în picioare ai botine negre. Părul tău negru şi bogat e prins pe cap cu o beteală aurie. Oacheşă, cu ochi mari, negri ca două nopţi de vară fără lună, cu gura mică şi buzele roşii ca cireşele.

Frunză verde de piper,
Câte stele sunt pe cer,
Toate pân' la ziuă pier.

— Mai vesel, Ilinco… cântă ceva mai vesel, îi strigă părintele Iraclie.

— Apoi să-mi spună domnişorul şi eu îndată-i cânt ce i-a plăcea dânsului, răspunse ea din toată bucuria inimii.

— Zii cântecul acela ţigănesc, Ilinco, da' să mi-l zici cum mi l-ai zis odată, acu-s patru-cinci ani…

— Tătuţă, şezi colea lângă mine. Oh, ce dor îmi era să mai stăm de vorbă, tătuţă! Mai ştii cum ne-adunai ici lângă cuptor şi ne povesteai? Ah, tătuţă, cât de frumos le povesteai matale… Să le scrii, tătuţă, să rămână în veac amintirea… Parcă văd cărările şerpuitoare ale pădurilor, parcă aud cântecul sturzilor, chemarea buciumului, flautul apelor… Tătuţă, mai ştii cum colindam amândoi din sat în sat? Cum rugam pe moşnegii cei hâtri să ne spuie basme şi stihuri? Mai ştii ce cântece adunam noi de la dânşii? Cântece bătrâne şi totuşi proaspete ca unda izvorului… Tu mă-nvăţai să le scriu în caieţel ca pe nişte comori, îmi spuneai că aşa te-a învăţat Alecsandri, poetul… Tătuţă, tătuţă, bine m-ai învăţat. Îţi mulţumesc, tătuţă, îţi mulţumesc pentru toate…

Vremea aleargă spre mijloc de vară. În seri târzii cântă greierii şi cerne cerul răcoare îndulcită cu mierea aurie a florilor de tei.

Marica intră grăbită în odaie:

— Ciprian! Ce faci dragul meu? Iar lucrezi? Ei, am să mă mânii pe tine. Vrei să osteneşti?

— Surioară, am terminat opul. Am terminat… un fel de a zice: trebuie revizuit, orchestrat. I-ai scris lui Flondor?

— I-am scris încă de sâmbătă. Trebuie să vină.

— Numai de n-ar întârzia… Ah, ce-i iar liniştea aiasta? Nu s-aud buciumele, nu cântă nimeni, Marică? Ştefane, tătuţă, chemaţi pe Andrei, pe Nică, pe Silviţa, pe moş Iroaie. Baciul ăsta bătrân cât codrul mi-i tare drag. Trimisu-i-aţi vorbă? Să vină şi Ilinca şi lăutarii. Să vină flăcăi, fete, bătrâni… toţi mi-au fost dragi… pe toţi i-am iubit ca pe sufletul meu… Chemaţi-i, chemaţi-i… Aşa mi-i dor să mai fiu cu ei…

Cei poftiţi veniră într-un suflet.

— De ce tac viorile?… Să cânte cu veselie. Zi-i, bade Pârsână, cântă-mi cu foc. Tătuţă, prieteni, deschideţi larg ferestrele, să zboare cântecul cât mai departe, să audă codrul Ilişeştiului şi codrul să spună cât mai departe, turnurilor Sucevei, salcâmilor din mahalaua Mirăuţilor…

Un ţăran pletos asculta din prag, rezemat în bâta-i de corn.

Se auzi zgomotul unei trăsuri:

— A venit un domnişor, vesti o femeie. Bătrânul Iraclie aduse în odaie pe musafirul mult aşteptat. Tudor Flondor, un tânăr de vreo douăzeci de ani, se apropie de Ciprian şi-i întinse mâna cu oarecare reţinere. Musafirul se aşeză pe scaun lângă patul bolnavului. Cei din casă se retraseră din odaie.

— Tudore, cum merge cu muzica?

— Bine. La şcoala de muzică a societăţii filarmonice din Cernăuţi am ca profesor pe Zwonicick şi pe Hrimaly. Ca Isidor Vorobchievici însă mai rar profesor.

— Ţi-aduci aminte când te meditam?

— Da… mi-aduc aminte… A. Vreau să-ţi mai spun că sunt şi dirijor. Da, dirijez corul *Armonia* – corul societăţii pentru cultură şi răspândirea muzicii. Avem în repertoriul nostru şi melodii de-ale matale… Să vezi ce bine le-am armonizat…

— Te felicit, Tudore… Dar de scris, scris-ai vreun cântec?

— Eu… sunt la-nceput. Am câteva coruri… Mă atrag lucrările teatrale… aş vrea…

— Prietene, ascultă-mă… dă-te mai aproape. Uite, îţi încredinţez ţie teancul ăsta de file. Iată şi textul.

— Cum? Operetă?…

— Sst! Să nu afle cineva. Melodiile sunt toate gata. Trebuie revizuite, orchestrate, unele poate înlocuite. Fă ce crezi de cuviinţă, numai să nu moară muzica… Să nu moară…

— Şi fila aceasta, aşa de udă… E cântecul final…

În clipa aceasta, Marioara intră cu o tavă pe care se găseau câteva farfurioare cu dulceaţă. Văzu pe Flondor cu teancul de file în mână. Aşeză tava pe măsuţă…

— Mulţumesc, domnişoară. Ştiţi, sunt aşa de grăbit…

— Tinerii sunt întotdeauna grăbiţi, zise cu oarecare ironie Ciprian.

— De ce i le-ai dat, Ciprian? îl întrebă Marioara după ce plecă Flondor. Are să facă ce-a făcut Ventura cu *Hora Sinaiei.* Te-a rugat să scrii pe versurile lui o horă, iar el a tipărit-o semnând şi muzica.

— Nu-i nimic, Marică. În Flondor am încredere. E harnic şi are talent. Şi-apoi… Chiar dacă va schimba câte ceva şi va semna el, nu-i nimic. Tu să-i spui lui Alexa, dacă întreabă de libret, că n-am apucat a compune şi că l-am dat lui Flondor să scrie el muzica. Iar despre faptul că ultima filă a libretului a fost udată cu lacrimile mele, să nu spui nimănui. Aşa de adânc am simţit melodia aceea de sfârşit încât nu mi-am putut abţine idioata de lacrimă.

Curând, odaia se umplu din nou de săteni şi lăutari sfătoşi, zicători din strună şi din gură.

Şi iată că sosi, de sus, de la stână, baciul Iroaie. Aproape optzeci de ani purta în pletele-i de argint.

— Îi, flăcăul moşului, iaca am venit.

— Moş Iroaie, şăzi mă rog lângă mine şi spune-mi, povesteşte-mi ca-n vremurile-apuse.

— Ei, bată-ti sănătatea. Apoi eu gândeam să vii la mini la stână… am nişte miei în cojocei de mătasă… Tii, mi s-o strâns… gâci… gâci…

Găinuşă guşă
Plină de cenuşă…

— Ştefane, ghiceşti tu! Măi, ce te mai băteai odată după ghicit. Ţii minte, moş Iroaie?

— Ţin domnişorule Ciprian. Parcă vă văd pe lângă mini: zii moşule, zii.

— Am să viu moşnege, am să viu. Când îi auzi clătinările codrului şi şoptirile dulci ale izvoarelor, să ştii că-s eu. De-i auzi glas de bucium sub focul stelelor de vară, acolo-i glasul inimii mele. Doamne, frumoase sunt plaiurile noastre, minunaţi sunt oamenii. Şi aerul, aerul ăsta al Stupcăi noastre-i curat şi purtător de cânt. O, ce noapte vrăjită. Ce linişte dulce şi parfumată de roze! Cântaţi… cântaţi. În cântece am trăit, în cântece vreau să mor.

Îşi luă adio de la fiecare. De la Andrei, de la Nică, de la Silviţa, de la moş Iroaie, de la lăutari… Grăi apoi cu Ilinca.

— Nu, Ilinco, nu murmur de lacrimi vreau s-aud, ci glas de doină, cum numai tu ştii cânta.

Cu mâna-i slăbită îi netezi cu drag păru-i negru.

— Marică, ad-o roză roşie, proaspătă… aşa… Aşa-ţi stă bine, Ilinco, tu, zână a cântecului…

După aceea aţipi. Nimeni nu se mişcă de lângă dânsul. Ornicul bătu în odaia de alături. Bătăile sunară grave, solemne… Marica le numără în gând: una, două, trei… şase… zece, unsprezece, douăsprezece.

Ciprian mişcă faţa-i albă ca varul. Fruntea-i era plină de broboane fierbinţi.

— Tătuţă, Marică… veghiaţi să nu mi se piardă cântecele. Ele trebuie să trăiască… Le las în dar oamenilor… poporului nostru. Câte ceasuri sunt? mai întrebă el cu glas stins.

— E miez de noapte, răspunse Ştefan.

— Miez de noapte. Ce blând străluce luna… Peste trei ceasuri am să fiu…

Se scufundă într-un somn adânc. Scene mărunte din viaţă i se perindau în lumina cugetului cu o repezeală de fulger.

— Ce-ar fi să ne dăm întâlnire?

— Întâlnire?

— Da. La Putna… peste zece ani…

— 1890… voi avea 37 de ani.

— Şi eu 40… Primeşti?

— Cu multă bucurie, domnule Eminescu.

Zgomot asurzitor de roţi alergând prin hârtoape. Bice, ropot surd de paşi, câini, împuşcături…

— Ciprian Golembiovschi!… în numele… împăratului… eşti arestat… legaţi-l.

Se trezi. Mişcă uşor capul. Privi cu ochi stinşi. Părintele Iraclie se aplecă către dânsul:

— Băietul meu drag…

Pe faţă adie o aripă de zâmbet. Parcă asculta o melodie venită de departe.

— Tătuţă, vioara, unde-i vioara… bade Bibule, mai zi-mi o dată *Balada.*

Vioara tremură în mâinile lăutarului. Sunete de vrajă îşi luară zborul asemeni unor şiruri de cocoare.

Ciprian asculta, cu ochii pierduţi ca-ntr-un vis, cu faţa luminată de-un zâmbet… Apoi… mâinile-i căzură reci, alături de corpul încremenit într-o eternă visare…

Bibul trăgea din arcuş şi plângea. Lacrimile-i cădeau pe strune ca nişte bobiţe de argint. Plângea Marica, Laura, plângeau sătenii, plângeau trandafirii roşii de la fereastră. Părintele Iraclie ridică fruntea falnică, dârză şi rămase aşa, în nemişcare, ca un titan tăiat dintr-o stâncă.

În odaia de alături, ornicul bătu rar, de trei ori…

Când în zori discul de jeratic al soarelui se ridică peste capetele falnice ale codrului, razele lui luminară odaia pustie. Lângă vioara fără cântăreţ, fotografia Bertei zâmbea suavă şi blândă trecutelor zile de fericire.

*

De pe plaiurile Sucevei, până hăt, în inima Banatului, de la Iaşi până la Cluj şi din Câmpia Someşului până-n Dunăre, inimile celor mulţi s-au înfiorat de durere. Nu bocete de jale a murmurat poporul, ci cântece înaripate de luptă. Nu lacrimi de deznădejde, care apleacă frunţile spre neguri, ci avântul tăriilor de oţel.

Din obcine şi din munte, feciori şi moşi cu plete de plăieşi bătrâni cât Ceahlăul venit-au pe văile Stupcăi. Lăutarii cu dible,

„şcolăraşii de carte”, tăietorii din codri şi plugarii sărmani l-au îmbrăcat în flori de primăvară: flori roşii, flori aurii şi albastre. Societăţile studenţeşti de la Gherla, de la Cluj, de la Braşov, de la Viena trimiseră delegaţi să-i aştearnă la căpătâi cunună de lauri.

De peste mări şi ţări, sosi şi salutul îndurerat al dragostei: o coroană de flori albastre de „nu mă uita”…

*

Bradford – Anglia 1883

Scumpă Marie,

Grea de suportat e nenorocirea ce ne-a lovit. Sufăr nespus. Această nenorocire mi-a nimicit tot ce am sperat şi am dorit în viaţă. Mi-a răpit tot ce am numit noroc. O, cât de mult îţi mulţumesc pentru mângâietoarele tale rânduri şi pentru chipul scumpului dispărut, ancora în care îmi sprijinesc viaţa mai departe, luptând. El este menit să-mi ţie pururea vie mângâierea că iubirea nu poate muri…

*

Un car cu boi suia agale drumul uscat de arşiţele verii. Roţile se învârteau scârţâind greoaie şi pline de colb. În lăzile bătrâne, aşezate pe fân proaspăt, mirosind a romaniţă, odihneau, strânse la un loc, cântecele pline de viaţă. Imnurile înălţătoare, valsurile cele spumoase, corurile rupte din inima românului. Nemuritoarea *Baladă, Tricolorul, Craiul Nou, Rapsodia* despre care se spunea că redă în sunete ceea ce Grigorescu a redat în culoare. Zefirii se jucau neastâmpăraţi prin crânguri semănând flori dalbe. Murmurul lor amintea acorduri din *Hora detrunchiaţilor.* Plopii sunau ca nişte uriaşe violoncele, doinind amintiri eterne. Codrul Ilişeştiului murmura soarelui imnuri din ţara mândră a fagilor.

Sus, pe coama dealului, părintele Iraclie făcu semn cărăuşului să oprească. Se întoarse înalt şi aprig, ca un chip sculptat în stânca de cremene şi privi în urmă. Printre straiele de verdeaţă şi flori ale grădinilor, satul se vedea pe sub streşinile fumurii de

şindrilă. Ochii adânci, strălucitori, ai bătrânului se plimbară blânzi de-a lungul şi de-a latul câmpiilor Stupcăi. Pe cutele frunţii, broboane scânteiau ca o diademă. Pletele-i erau albe, ca ninse, barba-i patriarhală tremura în vânt: „Cânta la Stupca o vioară…” murmură bătrânul. Oftă a durere şi o porni înainte. Carul se urni agale pe drumul pribegiei, lăsând urme lucioase pe nisipul înfierbântat. Un nor de colb acoperi imaginea luminoasă a Stupcăi.

În casa de lângă toloacă, ţiuiau acum doar amintirile…